

**УНИВЕРСИТЕТ ЗА НАЦИОНАЛНО И СВЕТОВНО
СТОПАНСТВО**

Факултет „Икономика на инфраструктурата“

Катедра „Икономика на туризма“

ДИСЕРТАЦИЯ

Тема на дисертационния труд:

***„Приключенският туризъм за развитието на
дестинациите“***

за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ по научна
специалност „Икономика и управление“ (Туризъм)

Докторант:

Виктория Венциславова Коларова

Научен ръководител:

проф. д-р Мариана Кирилова Янева

София, 2025

Съдържание

УВОД.....	4
ГЛАВА ПЪРВА: Приключенският туризъм – същност, специфика, характеристики	9
1.1. Същност и специфика.....	9
1.2. Видове приключенски туризъм	35
1.3. Добри практики и тенденциите в развитието на приключенския туризъм.....	58
ГЛАВА ВТОРА: Възможности за развитие на дестинации за приключенски туризъм	80
2.1. Потенциал за развитие на туристическа дестинация.....	80
2.2. Атрактивност на дестинациите за приключенски туризъм	108
2.3. Маркетингово управление на дестинации за приключенски туризъм в България.....	130
ГЛАВА ТРЕТА: Оценка и анализ на атрактивността на район Рила-Пирин за приключенски туристически продукти.....	158
3.1. Методология на емпиричното изследване.....	158
3.2. Анализ на резултатите от емпиричното изследване	174
3.3. Модел за усъвършенстване на туристическият продукт в район Рила-Пирин по приключенски туризъм.....	202
ЗАКЛЮЧЕНИЕ.....	227
ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА.....	233
ПРИЛОЖЕНИЯ.....	244

Списък с таблиците и фигурите в дисертационния труд

Списък с таблици:

Таблица 1. Типове приключенски туристи и тяхното описание.....	35
Таблица 2. Популярни разпознаваеми приключенски дейности	38
Таблица 3. Популярни креативни приключенски дейности.....	48
Таблица 4. Основни туроператори, предлагащи продукти за приключенски туризъм.....	50
Таблица 5. Предизвикателства и стратегии за опазване на околната среда и културното наследство.....	63
Таблица 6. Основни дестинации за приключенски туризъм в България и предлагани продукти.....	83
Таблица 7. Основни планински дестинации в България и предлагани приключенски активности.....	85
Таблица 8. Природни обекти и свързани приключенски дейности в България.....	86
Таблица 9. Морски приключенски дейности по Черноморието.....	87
Таблица 10. Пещери и язовири приключенски туризъм в България.....	88
Таблица 11. Сравнителен анализ на конкурентни дестинации в приключенския туризъм.....	97
Таблица 12: Основни качества на атрактивни дестинации за приключенски туризъм.....	112
Таблица 13: Компоненти на атрактивността на дестинациите за приключенски туризъм в България.....	114
Таблица 14. Въздействие на сетивните възприятия върху потребителското поведение.....	138
Таблица 15. Критерии и показатели за измерване на туристическото преживяване в приключенския туризъм.....	142
Таблица 16. Видове приключенски туризъм в туристическите райони на България.....	150
Таблица 17. SWOT Анализ на приключенския туризъм в район Рила-Пирин.....	163
Таблица 18. Критерии и показатели за оценка на приключенския туризъм в район Рила-Пирин.....	167
Таблица 19. Хотели за приключенски туризъм в туристическите райони на България, подходящи агенции и пълна специализация на районите.....	169

Таблица 20. Crosstabulation.....	198
Таблица 21. Chi-Square Tests.....	198
Таблица 22. Crosstabulation.....	198
Таблица 23. Chi-Square Tests.....	199
Таблица 24. Пакетно предложение за участие в приключенски тур.....	205
 Списък с фигури:	
Фигура 1. Разпределение на участниците по пол в изследването.....	174
Фигура 2. Демографско разпределение на участниците по възрастови групи...	175
Фигура 3. Статус на участниците в изследването	177
Фигура 4. Възприятия на участниците за елементите на приключенския туризъм.....	178
Фигура 5. Разпределение на участниците по посещаемост на района Рила-Пирин за последните 5 години.....	179
Фигура 6. Основни цели на посещение в района Рила-Пирин.....	180
Фигура 7. Оценка на природната среда в района Рила-Пирин.....	181
Фигура 8. Предпочитани приключенски дейности в района Рила-Пирин.....	183
Фигура 9. Маршрутите за преходии тяхната маркировка в Рила-Пирин.....	184
Фигура 10. Оценка на рисковете при приключенски туризъм в Рила-Пирин....	185
Фигура 11. Оценка на надеждността и достъпността на планинската спасителна служба в Рила-Пирин.....	187
Фигура 12. Оценка на достъпността до основните зони за приключенски туризъм в Рила-Пирин.....	188
Фигура 13. Познати дестинации за приключенски туризъм в Рила-Пирин.....	190
Фигура 14. Използване на дигитални инструменти в Рила-Пирин.....	192
Фигура 15. Влияние на социалните медии върху избора на дестинация за приключенски туризъм.....	193
Фигура 16. Препоръките за развитие на приключенския туризъм.....	225

УВОД

С нарастването на потребителското търсене и възможностите, които предоставя световният туристически пазар, алтернативните видове туризъм, сред които се нарежда и приключенският, набират все по-голяма популярност. Тъй като това представлява специфична ниша, тя предоставя редица възможности за инвестиции и развитие на малкия и средния бизнес в световен мащаб. Приключенският туризъм е значим отрасъл, който досега е получил сравнително малко изследователско внимание.

Академичният интерес към приключенския туризъм нарасна през последните години, като се наблюдава превес на туристическото предлагане на подобни продукти спрямо научните разработки по темата. Липсата на задълбочени монографични изследвания в България обуславя актуалността на темата. Систематичният преглед на литературата за приключенския туризъм има за цел да отговори на тези потребности. Той води до извеждането на анализи, концепции и модели, които допринасят за популяризирането на този вид туризъм и за повишаване на качеството на туристическото обслужване. Посочените модели също така улесняват дейността на компаниите, предлагащи приключенски туризъм, чрез представянето на модел за интегриран туристически продукт. Представени са теоретични основи за разграничаването на приключенския туризъм от други форми на туризъм. Понастоящем изследователите в България разглеждат приключенския туризъм предимно в контекста на алтернативния туризъм, без да се фокусират детайлно върху неговата специфика и продуктово предлагане. Липсват разработки, свързани с приключенския туризъм, туристическите райони и локациите в България, където той е обявен за приоритетен.

Актуалността на темата се обуславя от няколко индикатора, свързани с настоящото развитие на приключенския туризъм и търсенето на такъв продукт от съвременните потребители.

На първо място, приключенският туризъм създава изживявания и стимулира потребността на хората не само да пътуват, но и да търсят активни преживявания. Тази концепция е позната от изследванията на Pine и Gilmore¹, които разглеждат „икономиката на преживяванията“, част от която е и приключенският туризъм. Това предполага активното участие на туристите в различни дейности по време на престоя им в дестинацията. Този аргумент се подкрепя и от факта, че съвременният турист, дори по

¹ Pine, B. J., & Gilmore, J. H. (1999). The experience economy: Work is theatre & every business a stage. 5-6

време на рекреация в дадена туристическа дестинация, търси и избира допълнителни мероприятия и екскурзии, предлагащи преживявания в сферата на приключенския туризъм.

Втори основен аргумент произтича от специфичното предлагане на различни видове специализирани туристически продукти и от нормативната уредба в България. Последната е свързана с приоритетните туристически продукти за развитието на някои от деветте туристически района.

Така например, приключенският туризъм е включен в разширената специализация на туристическите райони Дунав, Стара планина, Розова долина, Тракия, Родопи, Рила–Пирин, София и Бургас. Следва да се отбележи, че от общо девет туристически района в България, всеки със своя основна продуктова специализация (например културен, планински, здравен, делови или морски туризъм), приключенският туризъм присъства във всички, с изключение на район Варна (Северно Черноморие). Това представлява пропуск в концепцията за туристическо райониране, която се нуждае от актуализация, тъй като район Варна вече е развил допълнителен специализиран продуктов профил.

Като трети аргумент се изтъква търсенето на приключенски туризъм в три типа дестинации, които са приоритетни за съвременното развитие на туризма след периода 2020–2022 г. Това са дестинациите за здравен туризъм, за бизнес туризъм и — не на последно място — дестинациите за културен туризъм.

Съчетаването на приключенския туризъм с продуктите в приоритетните дестинации ще повиши качеството на преживяванията и ще отговори на потребностите на съвременния турист за удовлетворяване на поне два потребителски мотива по време на туристическо пътуване или престой в конкретна дестинация.

Целта на настоящия дисертационен труд е да се анализират ролята и значението на приключенския туризъм като фактор за устойчивото развитие на туристическите дестинации, както и да се разработи модел за неговото ефективно управление в контекста на българските природни и културни дадености.

Задачи:

За постигане на посочената цел са изведени следните задачи, чието изпълнение ще бъде представено като резултати или приноси в заключителната част на труда.

1. Изясняване на същността и спецификата на приключенския туризъм;
2. Извеждане и анализиране на добри практики и тенденции при лидерите в приключенския туризъм;

3. Обосновка на потенциала и атрактивността на дестинациите за приключенски туризъм включително и в България;
4. Изследване на маркетинговото управление на дестинации за приключенски туризъм;
5. Създаване на методика за оценка и анализ на атрактивността на дестинации за приключенски туризъм и нейното прилагане;
6. Разработване на модел под формата на препоръки за усъвършенстване на туристически продукт по приключенски туризъм;

Обект на изследване е приключенският туризъм.

Предмет на изследването са спецификата и видовете приключенски туризъм, разгледани в контекста на идентифицирането и прилагането на добри практики при неговото управление, с цел развитие на дестинациите.

Основните подходи на изследването са следните: методологията, реализирана в настоящото изследване, се основава на приложни подходи, свързани с теоретичния анализ при обобщаването на събраната информация, и на емпиричния метод, използван за набиране на необходимата, по обем и характер, първична количествена и качествена информация. Използваните методи стъпват на дедуктивния подход, както и на проучване и систематизиране на информация от литературни източници и документи; набиране и обработка. Сред използваните методи са също така **набирането и обработката на статистически данни, и методът на сравнителния анализ.**

Постигането на поставената цел на изследването и доказването на изследователската теза предполагат използването на съвкупност от подходи и методи.

Приложени са:

- Анализ и синтез на теоретични концепции и постановки, касаещи приключенския туризъм и туроператорската дейност;
- Индукция и дедукция на особеностите и специфичните характеристики на приключенския туризъм;
- Системен подход за доказване на поставената цел и изследване на разработените хипотези;
- Експертен анализ на теоретични концепции и добри практики;
- Сравнителен анализ на управлението на приключенски продукти, съгласно световни добри практики и тези в България;
- Статистически и дескриптивни методи – корелационен и регресионен анализ;
- Анкетно проучване за провеждане на емпиричното изследване;

- Интервюта с туристически експерти за определяне на коефициентите на значимост на изследваните критерии.

Тезата, застъпена в изследването, е свързана с развитието и популяризирането на приключенския туризъм. Това ще допринесе за утвърждаването на България като атрактивна, четирисезонна дестинация, което, от своя страна, ще спомогне и за диференцираното туристическо предлагане от българските туроператори.

Като нишова форма на пътуване, приключенският туризъм не предполага да се разчита на него като на един от приоритетните видове в туристическата политика на регионално и национално ниво, който би могъл да осигури висок дял от приходите в туристическия баланс на страната.

От друга страна, поради тази нишова специфика, той може да се предлага целогодишно във всички туристически райони, като в някои от тях да се интегрира като подбранд на дестинацията, осигуряващ целогодишно конкурентно предимство.

Въз основа на теоретичния анализ и идентифицираните проблеми могат да се поставят следните **хипотези**:

Хипотеза 1: Липсата на изведени концептуални постановки, идентифицирани добри практики, маркетингова стратегия и бранд идентичност са ограничители за успешното развитие и популяризиране на туристическите райони в България за приключенски туризъм и комбинирани туристически продукти.

Хипотеза 2: Създаването на иновативни туристически продукти и туроператорски пакети, съчетаващи приключенски, екологични и културни елементи, ще увеличи посещаемостта и икономическите ползи за туристическите райони.

Хипотеза 3: Прилагането на устойчиви практики и инвестиции в туристическа инфраструктура ще минимизира негативното въздействие върху природната среда и ще повиши удовлетворението на туристите.

Хипотеза 4: Анализът на потребителските нужди и предпочитания ще подпомогне създаването на висококонкурентни туристически продукти, които отговарят на съвременните изисквания на пазара.

Основните проблеми и ограничения са свързани с недостига на базова информация за туристическите ресурси и обекти в страната, за доставчиците на услуги и за състоянието на туристическото предлагане, както и с липсата на данни за броя на туристите. Пълната липса на научноизследователски проучвания и достатъчно налична статистическа информация възпрепятстват изготвянето на задълбочени анализи.

Липсата на традиции в областта на туризма и фактът, че страната преди не е работила целенасочено за развитието на сектора, са друг сериозен ограничителен фактор. Това е така, защото статистическата информация е недостатъчна, а наличната е частична и показва, че значителна част от туристическите обекти все още не са развити.

Ограничения, които се поставят при разработване на труда, са:

1. Емпиричното изследване е поставено във времеви ограничения при разработването на труда– от януари до февруари 2025 г.

2. Не може да се твърди със сигурност, че използваният в анкетното проучване метод на извадката на респондентите осигурява пълна представителност на изследването.

Източници на информационно осигуряване

Проучените в настоящия труд литературни източници могат да бъдат систематизирани в следните групи:

- Съвременни монографии и научни трудове на български и чуждестранни автори, разглеждащи проблематиката, касаеща приключенския туризъм;
- Специализирани издания на стопански и туристически организации;
- Законови и нормативни актове в областта на туризма;
- Доклади от регионални, национални и международни конференции;
- Статистически издания на международни туристически организации.

ГЛАВА ПЪРВА: Приключенският туризъм – същност, специфика, характеристики

Настоящата първа глава на дисертационния труд разглежда теоретичните основи на приключенския туризъм. Този вид туризъм се утвърждава като динамично развиващ се сегмент в съвременната туристическа индустрия, отговаряйки на нарастващото потребителско търсене на автентични и ангажиращи преживявания, които надхвърлят традиционните форми на отдых. Разбирането на неговата същност, специфични характеристики и еволюция е от ключово значение както за академичните изследвания, така и за практическото му управление и развитие като фактор за конкурентоспособност на туристическите дестинации.

Целта на тази глава е да се извърши обстоен преглед и анализ на съществуващата научна литература и утвърдени практики, за да се дефинира ясно понятийният апарат, свързан с приключенския туризъм. Разглеждат се основните дефиниции, предложени от водещи международни организации и изследователи, като се акцентира върху ключовите елементи, които го отличават – физическа активност, взаимодействие с природата, културно потапяне, елемент на предизвикателство и контролиран риск.

Проследява се историческата еволюция на приключенския туризъм – от ранните изследователски пътувания и зараждането на алпинизма през XIX век до съвременните му проявления, повлияни от технологичния напредък и променящите се потребителски нагласи. Анализират се неговите природни, културни и социални аспекти, както и специфичната му роля за съхраняването на природното и културното наследство. В допълнение, се представят различните видове приключенски туризъм и основните тенденции и добри практики в неговото развитие в световен мащаб.

По този начин главата цели да изгради солидна теоретична рамка, която служи като основа за последващия анализ на възможностите за развитие на приключенския туризъм в България и за разработването на конкретни модели и препоръки.

1.1. Същност и специфика

Настоящата първа точка на първа глава от изследването, "Същност и специфика", има за цел да положи теоретичните основи за разбирането на приключенския туризъм. В нея ще бъдат разгледани основните дефиниции и смисловата рамка на понятието, ще се анализира неговата същност и отличителни характеристики. Ще бъде проследена историческата еволюция на приключенския туризъм и значимите етапи в неговото

развитие, както и ще се акцентира върху неговите природни, културни и социални аспекти. Накрая, ще бъде разгледана и специфичната роля на приключенския туризъм в съхраняването на природното и културно наследство.

Въведение в приключенския туризъм

В настоящата част на научното изследване се анализират теоретичните постановки, свързани с приключенския туризъм. Разглеждат се неговата същност, специфика и характеристики, като елемент от комплексния туристически продукт. Приключенският туризъм активира потребността на хората не само да пътуват, но и да търсят физическа активност и емоционално удовлетворение чрез нови изживявания.

Според Глобалния доклад за приключенски туризъм на Световната организация по туризъм (UNWTO)² от 2016 г., приключенският туризъм се дефинира като форма на туризъм, при която туристите участват във вълнуващи и нетрадиционни дейности, често включващи физически предизвикателства и известен риск. Тези дейности варират от планинско катерене, спускане с рафтинг и ски спортове, до експедиции в отдалечени и екзотични райони.³

Altman и Ginnatt описват приключенския туризъм като „съвкупност от нови туристически практики, акцентиращи върху взаимодействието с природната среда и активното физическо участие на туристите“⁴. Тази форма на туризъм се радва на особена популярност сред млади хора и представители на професии, свързани с високи нива на стрес, за които контактът с природата, съчетан с физическо натоварване, е от съществено значение. Макар да се отчита и влиянието на модни тенденции, основата на приключенския туризъм остава в осъзнатата нужда от пълноценно преживяване на природната среда.

Приключенският туризъм се очертава и като един от най-динамично развиващите се сектори в световния туризъм. За България това е от особено значение, тъй като страната разполага с благоприятни природни и културни ресурси за неговото развитие. Приключенският туризъм често се предлага в пакет с услуги от сферата на селския туризъм и носи характеристиките на устойчив туризъм.

² UNWTO. (2016). Global Report on The Power of Youth Travel. Madrid, Spain.
http://cf.cdn.unwto.org/sites/all/files/pdf/2wyse_ultimosCambios.pdf Видяно на 23 октомври 2021

³ Pomfret, G., & Bramwell, B. (2016). The characteristics and motivational decisions of outdoor adventurists: A review and analysis. *Current issues in tourism*, 19(14), 1447-1478

⁴ Altman, I., & Ginat, J. (1992). Place attachment: How many meanings. In *Socioenvironmental metamorphoses: Builtscape, landscape, ethnoscape, euroscape*. Proceedings of the IAPS 12 International Conference (125-131).

Приключенските дейности и спортове включват водни (ветроходство, подводно сафари, кану, рафтинг), наземни (колхозене, конни преходи, джип-сафари, планинско катерене) и зимни (ски, снегоходки, сноуборд, експедиции). Към тях се добавя и парапланеризмът като въздушен спорт. Широко разпространени са комбинираните пакети, включващи няколко от тези активности.⁵

Приключенският туризъм не представлява просто избор на определени активности, а се разглежда като начин на живот за мнозина. С нарастващото търсене на уникални и запомнящи се преживявания, той се утвърждава като ключов фактор както за привличане на туристи, така и за устойчивото развитие на туристическите дестинации. Предоставя възможности за иновации в туристическите продукти, създаване на нови маршрути и подобрене на туристическата инфраструктура.

Според Boudreau и колеktiv, съществен елемент на приключенския туризъм е физическото предизвикателство – дейностите обикновено изискват физическа активност и издръжливост, като по този начин насърчават здравословният начин на живот.⁶ Емоционалното обогатяване също е значим компонент, който предоставя възможности за лични преживявания и личностно развитие. Наблюдава се повишен интерес към устойчивия туризъм и отговорното посещение на природни и културни обекти.

Приключенският туризъм притежава и икономически потенциал – чрез създаване на работни места, подкрепа на местните предприятия и стимулиране на инвестиции в туристическата инфраструктура. Туристите често се включват в местни културни практики и традиции, което насърчава взаимното разбирателство и културното уважение.

Тази концептуална рамка на приключенския туризъм и неговото значение за развитието на туристическите дестинации ще послужи като основа за последващите етапи от изследването, представено в настоящата дисертация.

През последните години приключенският туризъм затвърждава позицията си като един от най-привлекателните и динамично развиващи се сегменти на туристическата индустрия. Чрез съчетание от физическа активност, културно потапяне и интимно

⁵ Sharma, P. (2012). Tourism policy and aviation policy in Nepal: A critical analysis. *Theoretical and Applied Science*, 47-56.

⁶ Boudreau, M., Szabo, A., Kim, S. H., Bisson, M. J., & Lee, J. W. (2020). The psychological benefits of adventure sports: An integrative review. *Applied Psychology: Health and Well-Being*, 12(1), 3-47

взаимодействие с природата, той предлага преживявания, които надхвърлят границите на традиционния туризъм.

Определението за приключенски туризъм е многопластово и излиза извън рамките на обикновеното пътуване в дива природа. Целта на настоящия анализ е да се изследва в дълбочина сложната същност на този тип туризъм. Ще бъдат разгледани неговите основни компоненти, типологии и значението му в по-широкия контекст на съвременния туризъм.

Според Cheng⁷ и колектив, в основата си приключенският туризъм се характеризира с три взаимосвързани елемента: физическа активност, взаимодействие с природата и културен обмен. Всеки от тях предлага различен тип привлекателност за туриста. Физическата активност – независимо дали става въпрос за лека разходка или екстремно катерене – създава усещане за постижение.

Природата допринася за психическо и емоционално спокойствие, докато културният обмен предоставя възможност за среща с различни светогледи и традиции. Така пътуването се превръща както в личностно обогатяващ опит, така и в средство за межкултурно взаимодействие.

Gross и Sand⁸ определят термина "приключенски туризъм" като утвърден в туристическата индустрия, който обаче продължава да се развива динамично. Това развитие бележи преход от традиционните пътувания с развлекателна цел към преживявания, които разширяват личните и културни граници. Поради бързото разрастване на сектора, от съществено значение е изграждането на ясно и прецизно определение, което да ориентира както участниците в индустрията, така и потенциалните туристи.

Световната организация по туризъм (UNWTO) дефинира туризма като „дейност на хора, които пътуват и отсядат извън обичайната си среда“⁹. Когато към това се добави елементът „приключение“, преживяването преминава в ново измерение. Именно понятието „приключение“ е субективно и променливо – за различните туристи то може да означава различни нива на предизвикателство.

В най-общ план приключенският туризъм може да се определи като пътуване, което предизвиква участниците да прекратят обичайните си граници и включва

⁷ Cheng, M., Edwards, D., Darcy, S., & Redfern, K. (2018). A tri-method approach to a review of adventure tourism literature... *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 42(6), 997-1020

⁸ Gross, S., & Sand, M. (2020). Adventure tourism: a perspective paper. *Tourism Review*, 75(1), 153–157.

⁹ World Tourism Organization (UNWTO). (2001). A framework for sustainable tourism: Environmental, sociocultural, and economic issues. United Nations Environment Programme (UNEP).

изследователска дейност, физическо натоварване, известен риск и взаимодействие с природна или културна среда. Ключов компонент в много определения на приключенския туризъм е възприеманият риск. Той може да бъде физически – например възможност за нараняване при планинско колоездене, или културен – като адаптацията към непознато общество. Важно е да се подчертае, че реалният риск често е минимален, особено когато се прилагат подходящи предпазни мерки.

Географските елементи също играят съществена роля при дефинирането на приключенския туризъм. Този тип туризъм често се среща в отдалечени, девствени райони или места с уникални географски и културни характеристики. Исландските гейзери, тропическите гори на Амазонка и срещите с местни племена в африканските савани са само няколко примера за дестинации, които привличат приключенски туристи. Вътрешната стойност на подобни места се крие в тяхната автентичност и непокътната природа¹⁰, която често рязко контрастира с урбанизираните и комерсиализирани туристически зони.

Приключенският туризъм може да се класифицира в два основни типа – „soft“ и „hard“. Те обхващат широк спектър от преживявания, отговарящи на различни нива на търсене на приключения. Мекият приключенски туризъм включва дейности като наблюдение на птици, риболов или леки пешеходни преходи, които са достъпни за широка аудитория и обикновено включват минимален риск. За разлика от него, екстремният приключенски туризъм е насочен към търсещите адреналин и включва дейности като алпинизъм, пещерен туризъм или рафтинг. Те са свързани с повишено ниво на риск и често изискват специализирани умения или оборудване.

Възходът на приключенския туризъм не е случаен. В условията на съвременния забързан начин на живот много хора търсят възможност да избягат от рутината. Приключенските пътувания предлагат не само отдих, но и лично израстване и възстановяване на връзката с природата. Освен това, от социално-икономическа гледна точка, приключенският туризъм притежава потенциала да стимулира икономическото развитие на региони, които често остават извън фокуса на масовия туризъм. Той може да играе и важна роля в опазването на природното и културното наследство, като придаде икономическа стойност на тяхното съхранение.

¹⁰ Cater, C. (2006). Playing with risk? Participant perceptions of risk and management implications in adventure tourism. *Tourism Management*, 27(2), 317–325

Въпреки това, както при всички форми на туризъм, и при приключенския туризъм съществува отговорност. Основната му привлекателност се крие в девствената и автентична природа на дестинациите, към които той насочва интерес. Именно тази автентичност може да бъде застрашена от нарастващата му популярност. Прекомерният туристопоток, деградацията на околната среда и културната комодификация са реални поводи за безпокойство¹¹. Поради това дискусиите относно приключенския туризъм неизбежно включват и устойчиви практики, като се търси начин да се гарантира минимално въздействие върху околната среда.

По същество приключенският туризъм представлява преход от пасивно към активно пътуване.¹² Той включва приемане на предизвикателства, поемане на премерен риск и навлизане в непознатото. В същото време изисква отговорност, осъзнатост и уважение към природата, културите и хората. С развитието на индустрията, от съществено значение е понятието „приключенски туризъм“ да се адаптира към новите реалности и да обхваща неговите многобройни измерения. Така се гарантира, че този вид туризъм не се свежда единствено до търсенето на силни усещания, а носи добавена стойност както за дестинациите, така и за самите туристи.

Със своето съчетание от емоционално вълнение, близост с природата и културна автентичност, приключенският туризъм предлага обогатяващо пътешественическо изживяване, което надхвърля традиционното разглеждане на забележителности. Макар и многопластово, неговото определение отразява стремежа към преживявания, които са автентични, предизвикателни и трансформиращи.¹³ С нарастващата му популярност възникват и важни въпроси, свързани с отговорността и устойчивостта. Това е напомняне, че най-значимите приключения са тези, при които се проявява уважение както към дестинацията, така и към нейните обитатели.

В обобщение, авторът на настоящия труд предлага следната дефиниция за приключенски туризъм: Той представлява динамична подгрупа на туризма, фокусирана върху търсенето на нови изживявания и предизвикателства, често свързани с

¹¹ Beames, S., Mackenzie, S. H., & Raymond, E. (2022). How can we adventure sustainably? A systematized review of sustainability guidance for adventure tourism operators. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 50, 223–231

¹² Cater, C. I. (2006). World adventure capital. In *Adventure Tourism*, pp. 429–442.

¹³ Cheng, M., Edwards, D., Darcy, S., & Redfern, K. (2018). A tri-method approach to a review of adventure tourism literature: Bibliometric analysis, content analysis, and a quantitative systematic literature review. *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 42(6), 997–1020

елементи на риск, физическо натоварване и тясна връзка с природата или различни култури.

В допълнение, може да се направи уточнение, че този тип туристически продукти или програми надхвърлят стандартните и разпознаваеми масови видове туризъм.

Представените в настоящата глава дефиниции на приключенския туризъм, изведени от авторитетни източници като Глобалния доклад на Световната организация по туризъм, както и от трудовете на Altman и Ginnatt, Boudreau и колектив и Cheng и колектив, очертават основните параметри на това понятие. От анализа на тези дефиниции се установява, че повечето от тях акцентират върху няколко ключови компонента: наличието на физическа активност, взаимодействие с природната среда и елемент на предизвикателство или риск (реален или възприеман). Дефиницията на UNWTO, например, подчертава ангажирането с "вълнуващи и нетрадиционни дейности", често включващи физически предизвикателства и известен риск. Altman и Ginnatt допълват това разбиране, като наблягат на "новите туристически практики" и "активното физическо участие на туристите" във взаимодействие с природната среда.

Подходът на Cheng и колектив, идентифициращ триадата "физическа активност, взаимодействие с природата и културен обмен"- предлага една по-балансирана и многоаспектна рамка, която отчита и културното измерение- често пренебрегвано в по-тясно фокусирани дефиниции. От своя страна, Boudreau и колектив извеждат на преден план физическото предизвикателство и свързаните с него ползи за здравословния начин на живот.

Въпреки тези общи черти, при съпоставянето на дефинициите се наблюдават и някои нюанси. Например, докато UNWTO и Boudreau изрично споменават риска и предизвикателството, концепцията на Cheng и колектив не ги извежда като самостоятелни основни компоненти, макар те да могат да бъдат имплицитно включени. Също така, фокусът на Altman и Ginnatt върху "нови" практики повдига въпроса за динамиката на понятието и възможната промяна в разбирането за "новост" с течение на времето, както отбелязват и Gross и Sand, определяйки термина като утвърден, но и постоянно развиващ се. Това подчертава необходимостта от гъвкавост при дефинирането и адаптиране към съвременните тенденции.

За целите на настоящия дисертационен труд, предложената работна дефиниция *(Приключенският туризъм представлява динамична подгрупа на туризма, фокусирана върху търсенето на нови изживявания и предизвикателства, често свързани с елементи на риск, физическо натоварване и тясна връзка с природата или различни*

култури) се стреми да синтезира тези ключови елементи – нови изживявания, предизвикателства, риск, физическо натоварване и връзка с природата или културата – като същевременно отчита субективния характер на понятието "приключение" (*преживяване, което излиза извън рамките на обичайното, включва елементи на предизвикателство (физическо или психическо), изследване на непознатото, известен риск и непредсказуемост, и което има потенциала да доведе до личностно израстване чрез преодоляване на бариери. Важно е, че възприемането на нещо като "приключение" е индивидуално за всеки турист.*). Важно е да се отбележи, че повечето цитирани дефиниции са достатъчно общи, за да позволят включването на широк спектър от дейности, но за по-детайлен анализ е необходимо разграничаването на "soft" и "hard" приключенски туризъм, както и отчитането на специфичните мотивации на различните потребителски сегменти, което ще бъде разгледано в следващите раздели.

Така формулираното определение очертава основните рамки на понятието "приключенски туризъм" и служи като отправна точка за по-задълбоченото му разглеждане по отношение на неговата същност, характеристики и отличителни черти.

Същност на приключенския туризъм

Същността на приключенския туризъм се изразява в активното изследване и лично преживяване¹⁴, надхвърлящи обикновеното наблюдение.

Приключенският туризъм не е просто подкатегория в рамките на туристическата индустрия.

Приключенският туризъм изпъква със способността си да отговаря на първичния човешки стремеж към изследване и самонадминаване,¹⁵ апелирайки към дръзкия дух и желанието за напускане на зоната на комфорт.

Приключенският туризъм представлява нишова форма на пътуване, характеризираща се със силна обвързаност с природата, ангажираност с местните култури и физическа активност¹⁶. За разлика от традиционните форми на туризъм, при които приоритет се отдава на почивка и пасивно разглеждане на забележителности, при приключенския туризъм фокусът е върху активното участие, потапянето в преживяването и стремежа към интензивни емоции.

¹⁴ Bhattacharya, S. (2013). Adventure tourism in India: Challenge and opportunity. *Journal of Tourism and Hospitality Management*, 1(1), 14–20

¹⁵ Csikszentmihalyi, M., & Csikszentmihalyi, I. S. (1990). Adventure and the flow experience. In J. C. Miles & S. Priest (Eds.), *Adventure education* (pp. 149–155).

¹⁶ Ewert, A. W., & Shultis, J. (1997). Resource-based tourism: An emerging trend in tourism experiences. *Parks and Recreation*, 32(9), 94–104

В основата му е стремежът към изследване и откривателство, който препраща към първичния инстинкт на човечеството да навлиза в непознатото. Независимо дали става дума за прекосяване на Сахара, изкачване на върховете на Хималаите или гмуркане в Синята дупка в Белиз, целта остава една – да се изследва и преодолява неизвестното.

Съществена характеристика на приключенския туризъм е неговата тясна връзка с природната среда. Природата често е "участник", поставящ предизвикателства, изискващи адаптивност и отговорност.

Еко-приключенският туризъм, като подгрупа на приключенския, набляга на опазването на околната среда и на образованието, като позволява на туристите да установят тясна връзка с природата и същевременно да отчитат своя екологичен отпечатък. Приключенският туризъм е свързан и с лично израстване и себеоткриване. Когато се изправят пред предизвикателства и преодоляват страхове, приключенските туристи често преживяват значителна лична трансформация, като развиват нови умения, увереност и по-широка перспектива за живота и света.¹⁷

Приключенските дейности се осъществяват в естествена или специално адаптирана среда и целят да предоставят на туристите уникални, адреналинови преживявания, надхвърлящи традиционните форми на туризъм¹⁸. Дестинациите за приключенски туризъм обикновено се отличават със своите сурови пейзажи, разнообразни екосистеми и възможности за активен отдих, като планински региони, гори, пустини, крайбрежия, реки и океани.

Приключенският туризъм често се осъществява сред природата в нейната най-сурова и първична форма.¹⁹ От необятните ледени полярни терени до гъстите тропически джунгли – това са пейзажи, които остават до голяма степен незасегнати от масовата комерсиализация. Те представляват явно предизвикателство и предоставят възможност на авантюристите да създадат свои уникални преживявания. Тази тясна връзка с природата носи със себе си и присъщата отговорност за устойчивост. По този начин приключенският туризъм се превръща не само в търсене на силни усещания, но и в дейност, насърчаваща опазването на средата, която прави подобни приключения възможни.

¹⁷ Baker, K. (2020). Giere's instrumental perspectivism. *European Journal for Philosophy of Science*, 10(3), 32

¹⁸ Gardiner, S., & Kwek, A. (2017). Chinese participation in adventure tourism: A study of Generation Y international students' perceptions. *Journal of Travel Research*, 56(4), 496–506.

¹⁹ Halsall, D. (1992). Transport for tourism and recreation. In B. S. Hoyle & R. D. Knowles (Eds.), *Modern Transport Geography* (pp. 155–177)

Съществен аспект на приключенския туризъм е неговият принос към личностното израстване. Всяка приключенска дейност, независимо дали е изкачване на планински връх или навигация по бързеите на бурна река, предоставя възможности за учене. Това включва не само придобиването на умения, пряко свързани с конкретната дейност, но и развитието на важни житейски качества като устойчивост, постоянство, адаптивност и способност за работа в екип. Срещаните и преодолените предизвикателства често водят до интроспекция и могат да инициират процеси на лична трансформация. Това представлява процес на себепознание, насочен към откриване на собствените силни и уязвими страни.

Макар природата да е важен компонент, културното потапяне, което приключенският туризъм улеснява, е от изключителна стойност. Навлизането в отдалечени райони предоставя уникална перспектива към местните култури, традиции и начин на живот. Той насърчава създаването на автентични връзки, като помага за преодоляване на езиковите и културните бариери. За пътешественика това е обогатяващо изживяване – възможност да види света от различна перспектива, да постави под въпрос своите предубеждения и да разшири хоризонтите си. Взаимодействието с местните жители, разбирането на техните обичаи, а понякога и участието в ежедневните им дейности, предлагат автентично културно потапяне, различно от типичните туристически преживявания.

Определяща характеристика на приключенския туризъм е елементът на риск. Макар мерките за безопасност да са от първостепенно значение, вълнението често идва от усещането за опасност по време на дейности като рафтинг, скално катерене или парапланеризъм. Този възприеман риск допринася за незабравимия характер на преживяванията и често е ключов елемент на приключението. Приключенският туризъм, особено в отдалечени райони, може да се превърне в значителен източник на приходи за местните общности. Приключенският туризъм може да стимулира местната икономика, да осигури възможности за заетост и да допринесе за развитието на общността. Освен това, при правилно управление се гарантира, че финансовите ползи достигат до местното население. Профилът на съвременния търсач на приключения е разнообразен. Приключенският туризъм отговаря на нуждите на широк спектър от потребители – от самостоятелно пътуващи и групи приятели до семейства, търсещи нетрадиционен вид почивка. Те са хора, обединени от желание за автентичност, предизвикателство и трансформиращи преживявания.

Приключенският туризъм обхваща широк набор от дейности, всяка от които предлага специфичен вид приключение.²⁰ От преходи през криволичещи пътеки до планински експедиции, планинските приключения предизвикват физическа издръжливост и умствена сила. Независимо дали става въпрос за рафтинг, каякинг или гмуркане, водните приключения и крайбрежните вълнения предлагат както спокойствие, така и вълнение²¹. Скачането с парашут, парапланеризмът и летенето с балон предлагат въздушни приключения, представяйки света от висока перспектива. Сафаритата и преходите включват срещи с дивата природа, които предоставят на пътешествениците възможност за непосредствен досег с разнообразието на животинския свят. Полярните приключения, пресичането на пустиня и пещерните изследвания са за тези, които се стремят да разширят границите на традиционните приключения в търсене на екстремни изживявания.

С нарастването на привлекателността на приключенския туризъм нараства и неговата отговорност. Акцентът постепенно се измества към устойчиви практики, които гарантират минимално въздействие върху околната среда. Еко-приключенията, общностно базираният туризъм и инициативите за опазване на околната среда, интегрирани с приключенски дейности, придобиват все по-голяма популярност. Основната цел е настоящите приключенски преживявания да не компрометират възможността на бъдещите поколения да се възползват от подобни такива. Приключенският туризъм не е само за опитен авантюрист или смелчага. Той е за всеки с любознателен дух и желание да излезе от ежедневието, да приеме предизвикателствата, които светът може да предложи. Акцентът се поставя върху взаимодействието с необятната природа, изграждането на връзки с други пътешественици и натрупването на автентични преживявания и истории, а не върху материалното придобиване на сувенири.

Според автора на настоящото изследване, привлекателността на приключенския туризъм се корени в няколко основни причини. Той удовлетворява търсенето на тръпка и вълнение чрез предлагането на уникални и стимулиращи преживявания, които служат като бягство от рутината. Дейности като бърнджи скокове, рафтинг, скално катерене и скокове с парашут осигуряват прилив на адреналин, който мнозина

²⁰ World Tourism Organization (UNWTO). Glossary of tourism terms. <https://www.unwto.org/glossary-tourism-terms>, Проверено на 29 април 2021г.

²¹ Bieger, T., & Laeser, L. (2002). Market segmentation by motivation: The case of Switzerland. *Journal of Travel Research*, 41(1), 68–76

намират за силно мотивиращ. Освен това, приключенският туризъм предлага възможност за изследване на непознати територии и отдалечени природни пейзажи, често недостъпни чрез традиционните туристически средства. Това позволява откъсване от градската среда, по-силна връзка с природата, откриване на нови култури и придобиване на усещане за свобода.

Участието в приключенски дейности често е свързано с личностно израстване и преодоляване на предизвикателства, тъй като изисква справяне с физически и психически изпитания и преодоляване на лични бариери. Успешното преодоляване на тези предизвикателства може да доведе до повишено самочувствие и чувство за постижение, както и до развитие на нови умения и разширяване на личните хоризонти.²² Приключенският туризъм също така насърчава оценяването на естествената среда; дейности като гмуркане и планинско катерене улесняват връзката с природата и осъзнаването на нейната красота и необходимостта от опазване²³. Много дестинации за приключенски туризъм са разположени в девствени природни условия, предлагайки на посетителите възможност да се насладят на спиращи дъха пейзажи и разнообразни екосистеми.

Приключенският туризъм предлага уникални преживявания, които често се възприемат от участниците като изключителни възможности за личностно обогатяване. Такива могат да бъдат експедиции до отдалечени планински върхове, изследване на древни археологически обекти или наблюдение на редки видове в дивата природа. Социалното взаимодействие също представлява важен аспект, тъй като участието в групови дейности или организирани обиколки с водачи предоставя възможности за общуване със съмишленици и за създаване на трайни социални връзки. Не на последно място, физическото натоварване, характерно за множество приключенски дейности, допринася за подобряване на физическото здраве и общото благосъстояние на индивида, а пребиваването на открито предлага ефективно средство за облекчаване на стреса и възможност за откъсване от технологично наситената среда.

Идентифицираните причини за популярността на приключенския туризъм са тясно обвързани както с индивидуалния профил и начин на живот на туриста, така и с неговите

²² Ajzen, I. (1991). The theory of planned behaviour. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50(2), 179–211

²³ Williams, P. W., Steward, J. K., & Campbell, B. (1994). Adventure travel in Western Canada: Strategic management issues and actions. *Teoros*, 13(3), 23–28.

специфични потребителски мотиви, които го насочват към предприемането на такъв тип пътуване²⁴.

Според автора на настоящото изследване, анализът на вторични източници показва, че фактори като стремежът към бягство от ежедневието и потребността от изследване на собствените личностни и физически възможности са определящи за спецификата на профила на туристите-авантюристи.

В обобщение, приключенският туризъм привлича индивиди, които търсят нови преживявания, възможности за личностно израстване и по-силна връзка с природната среда. Той предлага алтернатива на рутинното ежедневието, предоставяйки възможности за преодоляване на лични граници и за осъществяване на уникални и вдъхновяващи срещи. Приключенският туризъм може да се разглежда като специфичен начин за опознаване на света чрез ангажиране във вълнуващи и предизвикателни дейности. Тези дейности осигуряват запомнящи се преживявания и допринасят за оценяване на природната красота и културното разнообразие в глобален мащаб.

Проследяването на историческото развитие на приключенския туризъм, неговата еволюция и ключовите моменти, оформили съвременния му облик, е от съществено значение за разбирането на динамиката му и ще бъде обект на следващото изложение.

История на приключенския туризъм: еволюцията и значимите етапи в развитието

Произходът на приключенския туризъм може да бъде проследен назад във вековете, когато ранни изследователи са тръгвали да откриват непознати земи. Въпреки това, едва през последните няколко десетилетия приключенският туризъм, какъвто го познаваме днес, е придобил своята съвременна форма. От своето скромно начало до сегашното му глобално въздействие, еволюцията на приключенския туризъм отразява постоянния стремеж на човешкия дух към открития. За да се оцени популярността му днес, е необходимо да се проследи еволюцията и развитието на приключенския туризъм.

Преди векове пътуването само по себе си е било приключение. Пионери и изследователи като Марко Поло и Христофор Колумб са предприемали опасни пътувания до непознати земи – експедиции, целящи да начертаят нови граници, водени от любопитство, търговия и приключенски дух. Тези ранни авантюристи са били водени

²⁴ Hsu, C. H. C., & Huang, S. (2008). Travel motivation: A critical review of the concept's development. *In* Tourism Management: Analysis, Behavior and Strategy (pp. 14–27).

от търговия, проучване или колонизация, но те са поставили основите на това, което днес наричаме приключенски туризъм.²⁵

Корените на приключенския туризъм могат да бъдат проследени до древните цивилизации. Гърците организирали експедиции до Египет, където пътниците търсели както приключения, така и знания. Римляните, с тяхната огромна империя, са имали множество изследователи, търговци и войници, които са ходили на пътувания, които често са се превръщали в непредвидени приключения.

През Средновековието поколения наред осъществяват религиозни пътувания, често изпълнени с опасности. Поклонниците са пътували до далечни светилища, изправени пред множество предизвикателства по пътя, подобно на това, което сега бихме класифицирали като приключенско пътуване.

През XIX век се появява по-развлекателна форма на пътуване. Така например, обикалянето на Европа се превръща в своеобразен обред за младите аристократи, като им предлага културни преживявания в различни страни. През тази епоха се заражда и алпинизмът. Привлекателността на Алпите привлича мнозина, кулминирайки с успешното изкачване на Матерхорн, Едуард Уимпър през 1865 г. – ключов момент в историята на приключенския туризъм. В края на XIX век Томас Кук създава и първата туристическа агенция в света. Това сигнализира за промяна във възприемането на пътуването – то вече не е само необходимост или лукс, а развлекателна дейност, достъпна не само за елита. Този период, особено във Викторианска Англия, бележи значителна промяна. Индустриалната революция създава нова класа хора, които разполагат с време и средства. Разказите на сър Ричард Бъртън и капитан Джеймс Кук за екзотични места вдъхновяват заможната класа. Те започват да предприемат т.нар. "Гранд Тур" – продължителни пътувания из Европа и извън нея в търсене на нови преживявания и пейзажи.²⁶

След Втората световна война се появява значителен скок в популярността на дейностите на открито. С въвеждането на търговската авиация и подобренията в транспортната инфраструктура отдалечените места стават по-достъпни.

През 60-те и 70-те години на XX век се наблюдава възход на пътуването с раница като форма на нискобюджетно пътуване, особено сред по-младото поколение. Страните

²⁵ Simmons, J. C. (2001). Adventure travel. In *The DEL-big book of adventure travel* (pp. 45–49)

²⁶ Durst, P. B. (1987). Natural history and nature-oriented adventure travel for rural development and wildlands management (pp. 10–18).

започват да осъзнават икономическия потенциал от популяризирането на техните природни пейзажи и култури сред туристите. Например Непал отваря вратите си за туристи през 1951 г., давайки началото на трекинг приключенията в Хималаите. По подобен начин африканското сафари стана синоним на приключения с дивата природа. През XX век можем да видим бърз технологичен напредък. Транспортът става по-достъпен и позволява на все повече хора да изследват отдалечени региони. Началото на търговската авиация през 50-те и 60-те години бележи повратна точка. В края на века се появяват специализирани туристически агенции, насочени към търсачите на приключения. Рафтингът, скачането с парашут, дълбоководното гмуркане и преходите в джунглата стават популярни предложения.²⁷

През XXI век се наблюдава значителен ръст в популярността на приключенския туризъм. Не става въпрос само за адреналин, а за свързване с нови култури, усвояване на умения за оцеляване или дори участие в екотуризъм и доброволчески инициативи. Технологиите, особено интернет и социалните медии, играят важна роля за този растеж.²⁸ Платформи като Instagram представят впечатляващи дестинации, което вдъхновява мнозина да търсят подобни преживявания. Освен това, развитието на усъвършенствано оборудване и стриктните протоколи за безопасност правят дори най-предизвикателните приключения значително по-достъпни.²⁹ Наблюдава се и промяна във възприятията: приключението вече не се разглежда само като физическо предизвикателство, но и като психическо изпитание. Пътуващите търсят трансформиращи преживявания – пътувания, които променят възприятията им и им помагат да разширят своите граници.

Екотуризмът се очертава като популярна тенденция, фокусирана върху отговорно пътуване до природни зони, което допринася за опазването на околната среда и подобрява благосъстоянието на местните общности. Дестинации като Коста Рика се превръщат в привлекателни дестинации за екологични приключенски дейности като рафтинг и наблюдение на диви животни.³⁰ Освен това, с навлизането на дигиталната ера, социалните медийни платформи се превръщат във важни инструменти за споделяне на изживявания от пътувания, което допълнително засилва популярността на приключенския туризъм.

²⁷ Laing, J., & Frost, W. (2014). Explorer travellers and adventure tourism (112–120).

²⁸ Taylor, B. (2008). Cyclopaedia of modern travel: A record of adventure, exploration and discovery (75–82)

²⁹ Simmons, J. C. (2001). Adventure travel. In *The DEL-big book of adventure travel* (pp. 45–49)

³⁰ Wood, M. E. (2002). *Ecotourism: Principles, practices & policies for sustainability* (pp. 88–94).

Глобалната пандемия през 2020 г. причини временно преустановяване на дейността в индустрията на приключенския туризъм. Въпреки това, с последващото възстановяване на международните пътувания, беше регистрирано значително увеличение на интереса към дейности на открито, ориентирани към природата.³¹

Понастоящем приключенският туризъм се развива към по-устойчив модел, който е фокусиран върху дейности с ниско въздействие върху околната среда. Отчита се нарастване на популярността на самоходни дейности като трекинг, колоездене и каякинг, които оказват минимално въздействие върху околната среда. Местните общности играят все по-значима роля, като се цели туризмът да им носи пряка икономическа полза. Налице е и нарастваща тенденция за изследване на по-малко известни дестинации, с цел намаляване на антропогенния натиск върху популярните туристически места.

Устойчивостта ще бъде основополагащ принцип в бъдещото развитие на приключенския туризъм. С увеличаването на броя на хората, посещаващи недокоснати преди това райони, акцентът ще бъде поставен върху прилагането на принципа „не оставяй следи“ и гарантирането, че туристическите дейности са от полза за местните общности. Въпреки че виртуалната реалност предлага възможности за симулиране на "приключенски изживявания" в домашни условия, интензивното усещане от преодоляването на реални предизвикателства в непредсказуема природна среда ще продължи да привлича специфичен сегмент туристи.

Влиянието на историческите тенденции в приключенския туризъм върху България се проявява в няколко аспекта. Страната, която се характеризира с богато природно разнообразие и значителни планински масиви, се възползва от нарастващия интерес към екологично чистия и приключенски туризъм. Опазването на природните ресурси и прилагането на устойчиви практики са идентифицирани като ключови фактори за устойчивото развитие на този туристически сектор в страната. Българските планини предлагат отлични условия за практикуване на екстремни спортове, като развитието на ски-туринг, планинско колоездене и скално катерене допринася за повишаване на атрактивността на приключенския туризъм. Историческото и културно наследство на България допълнително обогатява предлаганите приключенски турове чрез възможността за включване на посещения на старинни градове, крепости и традиционни

³¹ UNWTO. (2021). Tourism and COVID-19: Recommendations for recovery. <https://www.unwto.org/covid-19-recovery> (Проверено на 29 септември 2022г.)

селища. Този аспект привлича туристи, които се стремят да комбинират историческото познание с приключенски дейности.

Според автора съчетаните исторически елементи с модерни практики ще развият в България приключенския туризъм като балансирана и атрактивна дестинация за съвременните пътешественици.

Проследената историческа еволюция на приключенския туризъм и идентифицираните значими етапи в неговото развитие формират основата за последващо изследване на основните му характеристики, със специфичен фокус върху природните, културни и социални аспекти.

Основни характеристики на приключенския туризъм: фокус върху природните, културни и социални аспекти.

Настоящата точка разглежда отличителните характеристики на приключенския туризъм, неговата привлекателност и елементите, които го отличават от другите форми на пътуване. Приключенският туризъм често включва физическо натоварване, изпитание на собствената издръжливост, сила и сръчност. Независимо дали става дума за изкачване на планински връх, спускане с каяк по бързеи или колоездене през пресечен терен, тези дейности изискват физическо усилие.

Приключенският туризъм – термин, който предизвиква представи за интензивни приключения, непокътнати природни пейзажи и трансформиращи пътешествия – е повече от просто преходна тенденция в света на пътуванията. Той изразява силен стремеж към връзка, предизвикателство и откритие. Този вид туризъм се отличава не само с рисковете или физическите изисквания, но и с многобройните емоции и преживявания, които предлага.

- В очакване на неизвестното В основата на приключенския туризъм е елементът на непредсказуемост. Не става дума само за търсене на силни усещания, а за приемане на неочакваното. Тази непредвидимост, независимо дали е под формата на непредвидени промени във времето по време на преход или не планирана среща с дивата природа, го отличава от общоприетите форми на туризъм. Всяко приключенско пътешествие е свързано с известна доза несигурност и именно тази непредсказуемост засилва неговата привлекателност.

- Дълбока връзка с природата. Не може да се обсъжда приключенският туризъм, без да се засегнат връзките му с природата. Независимо дали става въпрос за рафтинг по бурна река, преход през гъсти гори или гмуркане в океанските дълбини, природата е

както среда, така и основен елемент на преживяването. Това взаимодействие позволява на туристите не само да станат свидетели на величието на природата, но и да разберат нейната крехкост, което води до повишено екологично съзнание и засилено чувство за отговорност.

- Физическо предизвикателство и награда. От взискателните терени на планинското колоездене до теста за издръжливост на дълги преходи, физическата активност е отличителен белег.³² Въпреки че степента на усилие варира, често е налице споделено преживяване на преодоляване на собствените граници, тестване на издръжливост, сила и ловкост. Наградата, независимо дали е панорамната гледка от върха или усещането за постижение от преминаването по предизвикателна пътека, прави всяко усилие заслужено.

- Потопяне и трансформация. Освен физическия аспект, приключенският туризъм предлага и трансформиращо личностно преживяване.³³ Потопянето в непознати култури, разбирането на древни традиции или взаимодействието с местните общности предлага различна перспектива за възприемане на света. Това често води до личностен растеж, преосмисляне на предишни нагласи и разширяване на хоризонтите.

- Ангажимент за устойчивост. С тясната си връзка с природата съществува присъщ ангажимент за устойчивост в приключенския туризъм³⁴. Бъдещето на този сектор зависи от способността му да оказва минимално въздействие върху околната среда. Много оператори днес подчертават екологичните практики, насърчават отговорното пътуване и допринасят за благосъстоянието на местната общност, като интегрират устойчивостта в приключенските програми.

- Спектърът от преживявания. Приключенският туризъм не е монолитен. Той обхваща набор от дейности – от леки приключения (наблюдение на птици или кратки разходки по хълмове) до интензивни преживявания (парапланеризъм или скално катерене).³⁵ Това разнообразие осигурява широка привлекателност, отговаряйки на нуждите както на начинаещите, търсещи първи досег с приключенията, така и на опитните ентузиасты, преследващи следващото предизвикателство.

³² Ewert, A. W., & Hollenhorst, S. J. (1989). Testing the adventure model: Empirical support for a model of risk recreation participation. *Journal of Leisure Research*, 21(2), 124-139.

³³ Varley, P., & Taylor, S. (Eds.). (2013). *Adventure tourism: Meaning, experience and learning*. Routledge.

³⁴ Buckley, R. C. (2012). Sustainable tourism: Research and reality. *Annals of Tourism Research*, 39(2), 528-546)

³⁵ Sung, H. H., Morrison, A. M., & O'Leary, J. T. (1997). Definition of adventure travel: Conceptual framework for empirical application from the providers' perspective. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 1(2), 47-67

- Активно участие. За разлика от пасивния туризъм, при който туристите основно наблюдават или се наслаждават на атракции, приключенският туризъм включва активното участие на туриста, независимо дали става въпрос за гмуркане, рафтинг или друга дейност.³⁶

- Рисков елемент. Въпреки че се полагат значителни усилия за осигуряване на безопасност, приключенският туризъм често е свързан с определена степен на риск, произтичащ от естеството на включените дейности. Този елемент на опасност или непредсказуемост често допринася за вълнуващия характер на преживяването.³⁷

- Културно взаимодействие. В много случаи приключенският туризъм може да включва взаимодействие с местните култури.³⁸ Например, преходите в отдалечени региони могат да предоставят на туристите възможност за контакт с местните общности.

- Образователен компонент. Много приключенски турове предлагат и образователен аспект, при който туристите придобиват знания за околната среда, местната култура, история или специфични умения, необходими за съответната дейност (например при гмуркане).³⁹

- Личностно израстване. Приключенският туризъм често има трансформиращ ефект. Изправянето пред и преодоляването на предизвикателства може да доведе до личностен растеж, повишена увереност и чувство за постижение.⁴⁰

- Екологична чувствителност. Тъй като много от дейностите в приключенския туризъм се извършват в природна среда, налице е силен акцент върху устойчивото и отговорно пътуване. Туроператорите често възприемат практики, които минимизират въздействието върху околната среда и са в полза на местните общности.⁴¹

- Специализирано оборудване. В зависимост от конкретната дейност, може да бъде необходимо използването на специализирано оборудване, като екипировка за катерене, оборудване за гмуркане или велосипеди за планинско колхозене.⁴²

³⁶ Pine, B. J., & Gilmore, J. H. (1998). Welcome to the experience economy. *Harvard Business Review*, 76, 97-105

³⁷ Swarbrooke, J., Beard, C., Leckie, S., & Pomfret, G. (2003). Adventure tourism: The new frontier.

³⁸ Cohen, E. (1979). A phenomenology of tourist experiences. *Sociology*, 13(2), 179-201

³⁹ Pomfret, G. (2006). Mountaineering adventure tourists: a conceptual framework for research. *Tourism Management*, 27(1), 113-123.

⁴⁰ Parley, P. (2006). Conquering the sublime: The meaning and experience of adventure. *Journal of Adventure Education & Outdoor Learning*, 6(2), 125-140

⁴¹ Newsome, D., Moore, S. A., & Dowling, R. K. (2012). Natural area tourism: Ecology, impacts and management.

⁴² Beedie, P., & Hudson, S. (2003). Emergence of mountain-based adventure tourism. *Annals of Tourism Research*, 30(3), 625-643

- Малки групи. Голяма част от приключенските обиколки се провеждат в по-малки групи, с цел намаляване на въздействието върху околната среда и осигуряване на по-персонализирано преживяване.⁴³

- Персонализирани изживявания. Приключенският туризъм е разнообразен и предлаганите изживявания могат да бъдат персонализирани в съответствие с нивото на уменията, физическите способности и индивидуалните интереси на участниците.⁴⁴ Например, една планина може да бъде изследвана чрез лесен пешеходен преход, предизвикателно изкачване или дори сесия с парапланер.

- Неутъпкани дестинации. Приключенският туризъм често насочва пътуващите към по-малко известни или отдалечени дестинации, които са извън основните туристически маршрути.⁴⁵

- Сезонност. Някои дейности в приключенския туризъм са подчертано сезонни.⁴⁶ Например, определени преходи могат да бъдат осъществени само през летните месеци, или някои речни бързеи да са подходящи за плаване само през определени периоди от годината.

Измежду представените дотук многобройни специфични характеристики е необходимо да се подберат и структурират ключовите. Впоследствие маркетинг мениджърите могат да ги използват като основа за създаване на алгоритми за развитие на туристически продукти или като централни послания при брендирането на дестинации и райони с приключенска специализация.

Тези характеристики ще бъдат използвани в приложената част на изследването при изработването на методика и въпроси за анкетната карта.

Приключенският туризъм може да предостави на пътуващите възможност да изпитат своите граници, да придобият нови умения и да се потопят в разнообразната природна и културна среда на света. С нарастващата му популярност обаче все по-голям акцент се поставя върху отговорните и устойчиви практики, за да се гарантира достъпността на тези уникални места и преживявания за бъдещите поколения. По същество приключенският туризъм представлява комплексно взаимодействие от

⁴³ Cater, C. I. (2006). Playing with risk? Participant perceptions of risk and management implications in adventure tourism. *Tourism Management*, 27(2), 317-325

⁴⁴ Bentley, T. A., Page, S. J., & Laird, I. S. (2001). Accidents in the New Zealand adventure tourism industry. *Safety Science*, 38(1), 31-48

⁴⁵ Butler, R. W. (1980). The concept of a tourist area cycle of evolution: implications for management of resources. *Canadian Geographer/Le Géographe canadien*, 24(1), 5-12.

⁴⁶ Scott, D., Gössling, S., & Hall, C. M. (2012). International tourism and climate change. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, 3(3), 213-232.

преживявания, предизвикателства и нови познания. Той предлага алтернатива на традиционните форми на туризъм, като стимулира пътуващите да прекратят обичайните си граници и да се ангажират активно и задълбочено със заобикалящата ги среда. Независимо дали мотивацията е свързана с търсенето на интензивни усещания, стремеж към спокойно съзерцание в природна среда или интерес към изследването на непознатото, привлекателността на приключенския туризъм се основава на неговия многостранен характер. Популярността му не е само индикация за търсенето на силни емоции, но и отражение на по-голямо желание за връзка, разбиране и личностно развитие. В условията на нарастваща глобализация, където стандартизацията често ограничава уникалността, приключенският туризъм предлага автентични, непосредствени и запомнящи се преживявания.⁴⁷

Преминавайки към по-конкретен анализ, следващата подточка ще се фокусира върху специфичните характеристики, които дефинират приключенския туризъм.

Специфични характеристики на приключенския туризъм

Приключенският туризъм, значим сегмент от по-широката туристическа индустрия, привлича силно въображението на пътниците от десетилетия. Предвид тенденцията към намаляване на привлекателността на традиционното разглеждане на забележителности, като ключови фактори за туристическия избор се открояват: интересът към дивата природа, търсенето на нови и непознати преживявания и стремежът към разширяване на личните хоризонти чрез преодоляване на предизвикателства.

Една от спецификите на приключенския туризъм е присъщият му риск.⁴⁸ Доставчиците на приключенски туристически дейности често използват специализирани стратегии за управление на риска, за да гарантират безопасността на участниците.⁴⁹ Те преминават през строго обучение, използват специализирано оборудване и разполагат с подробни планове за реагиране при извънредни ситуации.

Приключенският туризъм е привлекателен за широка демографска група, но е особено популярен сред по-младите поколения, които обикновено са по-склонни да търсят уникални и предизвикателни преживявания. Същевременно се наблюдава и нарастващ пазар на по-възрастни приключенски туристи, които са в добро физическо

⁴⁷ Varley, P., & Taylor, S. (Eds.). (2013). Adventure tourism: Meaning, experience and learning. Routledge 5-6

⁴⁸ Swarbrooke, J., Beard, C., Leckie, S., & Pomfret, G. (2003). Adventure tourism: The new frontier 22-37

⁴⁹ Bentley, T. A., & Page, S. J. (2008). Scoping the extent of adventure tourism accidents. *Annals of Tourism Research*, 35(3), 705-726.

здраве и търсят преживявания извън рамките на традиционните туристически предложения.⁵⁰

Приключенският туризъм може значително да повлияе на местната икономика. Той може да стимулира икономическото развитие на отдалечени и слабо развити райони, като предлага възможности за заетост и насърчава местното предприемачество. Притокът на туристи обаче може да създаде и предизвикателства, като влошаване на околната среда и размиване на културата, което налага отговорни туристически практики.⁵¹

В центъра на всяко приключение е предизвикателството и често това предизвикателство е физическо.⁵² Независимо дали става дума за преходи през пресечени терени, изкачване на големи височини, гмуркане в дълбините на океана или навигация по свирепи бързеи, приключенският туризъм обикновено изисква активно участие от своите участници. Не става въпрос за пасивно съзерцание на света, а за динамично участие в преживяването, което често изисква физически усилия, издръжливост и понякога значителна решителност.

Рискът или поне възприятието за него е друга отличителна черта на приключенския туризъм. Вълнението от изправянето пред опасност (макар и в контролирана среда) е ключов елемент за привлекателността на много дейности.⁵³

Скачане с парашут, скално катерене, рафтинг – всички те са свързани с присъщи рискове. Разбира се, заслужава да се отбележи, че реномираните оператори на приключенски туризъм дават приоритет на безопасността преди всичко. Въпреки това самата същност на тези дейности предполага елемент на непредсказуемост, който допринася за повишаването на адреналина.

Предвид уникалните предизвикателства и рискове, свързани с приключенския туризъм, често съществуват строги разпоредби и насоки, за да се гарантира безопасността и благосъстоянието на туристите и местните общности. Те могат да включват изисквания за лицензиране, стандарти за безопасност и етични насоки, насочени към насърчаване на отговорни и устойчиви туристически практики.

⁵⁰ Simmons, J. C. (2001). The DEL-big book of adventure travel (pp. 45–49).

⁵¹ Honey, M. (2008). Ecotourism and sustainable development: Who owns paradise?

⁵² Weber, K. (2001). Outdoor adventure tourism: A review of research approaches. *Annals of Tourism Research*, 28(2), 360-377

⁵³ Buckley, R. (2012). Rush as a key motivation in skilled adventure tourism: Resolving the risk recreation paradox. *Tourism Management*, 33(4), 961-970

Този сектор изисква стриктен контрол поради присъщите рискове, свързани с различни приключенски дейности, и поставя критичен фокус върху устойчивостта и отговорния туризъм за запазване на природното и културното наследство. Приключенският туризъм не само обогатява живота на туристите, но също така може да донесе значителни икономически ползи на местните общности, което го прави жизненоважен компонент на световната туристическа индустрия.

Приключенският туризъм неизменно е свързан с природата⁵⁴. Природни елементи или физически предизвикателства могат да варират от гъсти тропически гори и пусти пустини до ледени полярни пейзажи и други разнообразни природни среди. Това близко взаимодействие с природата често засилва усещането за приключение и предоставя на пътуващите възможност за контакт с естествената среда в нейния първичен вид.

Навлизането в неутъпкани пътеки позволява автентични взаимодействия с местните общности. Оpozнаването на техните традиции, храни и начин на живот добавя стойност и богатство към приключението, което го превръща както в културно, така и във физическо изследване.

Всяко преодоляно предизвикателство и всяко разширяване на личните възможности в сферата на приключенския туризъм допринася за личностното израстване. Изправянето пред страхове, усвояването на нови умения, адаптирането към непознатата среда и преодоляването на пречките може да доведе до прозрения за себе си. Много участници в приключенски туризъм говорят за преживяванията си като за трансформиращи, променящи гледните им точки относно живота и тяхното място в света.

Неразделна част от много дейности в приключенския туризъм е придобиването на нови умения.⁵⁵ Независимо дали става въпрос за овладяване на основите на гмуркането, организиране на лагер в пустинята или разбиране на нюансите на планинското катерене, често има включено обучение. Този аспект, свързан с придобиването на умения, допринася за засилване на усещането за постижение след завършването на приключението.

⁵⁴ Fredman, P., & Tyrväinen, L. (2010). Frontiers in nature-based tourism. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 10(3), 177-189

⁵⁵ Pomfret, G. (2006). Mountaineering adventure tourists: a conceptual framework for research. *Tourism Management*, 27(1), 113-123

Според Carter⁵⁶, приключенският туризъм е по-персонализиран и често включва малки групи. Това не само намалява въздействието върху околната среда, но също така гарантира по-персонализирано и ангажиращо преживяване. Самостоятелните приключения също са важен компонент, като предлагат на пътешествениците значително предизвикателство – да разчитат изцяло на себе си.

Технологичният напредък оказва значително влияние върху приключенския туризъм. Развитието на технологиите, свързани с оборудването, прави много приключенски дейности по-достъпни и по-безопасни.⁵⁷ Междувременно дигиталните платформи и социалните мрежи улесняват пътуващите да откриват и резервират приключенски туристически изживявания и да споделят своите приключения с глобална аудитория.

По своята същност приключението е свързано с непредсказуемост. Въпреки че маршрутите и плановете са от съществено значение, приключенският туризъм често е съпътстван от множество непредвидени елементи.⁵⁸ Промените във времето, неочакваните предизвикателства и неизследваните територии допринасят за специфичния характер и непредсказуемостта на преживяването.

Растежът и популярността на приключенския туризъм обаче изискват балансиран подход, съчетаващ тръпката и проучването с отговорност и устойчивост, за да се гарантира дългосрочната жизнеспособност и целостта на предлаганите дестинации и преживявания.⁵⁹

В обобщение, приключенският туризъм е много повече от обикновено търсене на силни усещания; той е цялостно пътуване, което се доказва от неговите специфични характеристики. Тези характеристики ще бъдат използвани в приложената част на изследването при изработване на методика и въпроси за анкетната карта.

Приключенският туризъм стимулира пътешествениците не само да изследват места, но и да взаимодействат активно с тях; те не просто наблюдават пейзажи, а стават част от тях. Той предлага потенциал за личностна трансформация, за натрупване на значими впечатления и за преживявания с трайно въздействие. С промяната на

⁵⁶ Cater, C. I. (2006). Playing with risk? Participant perceptions of risk and management implications in adventure tourism. *Tourism Management*, 27(2), 317-325.

⁵⁷ Buhalis, D., & Law, R. (2008). Progress in information technology and tourism management: 20 years on and 10 years after the Internet—The state of eTourism research. *Tourism management*, 29(4), 609-623.

⁵⁸ Elsrud, T. (2001). Risk creation in traveling: Backpacker adventure narration. *Annals of Tourism Research*, 28(3), 597-617

⁵⁹ Hall, C. M. (2011). Policy learning and policy failure in sustainable tourism. *Journal of Sustainable Tourism*, 19(4-5), 417-434.

границите на традиционното пътуване и нарастващото търсене на дълбочина, автентичност и предизвикателство от страна на съвременния пътешественик, приключенският туризъм се утвърждава като значим сегмент, предлагащ алтернативни маршрути и подходи. Той представлява не просто специфичен вид пътуване, а по-скоро концептуална рамка и философия, акцентиращи върху стремежа към изследване и откривателство. Описаната тук специфика на приключенския туризъм не само го дефинира, но и подчертава неговата отличителна идентичност в комплексната структура на глобалните туристически потоци.

Предвид тясната връзка на приключенския туризъм с природната среда и културния контекст на дестинациите, от съществено значение е да бъде анализирана ролята му в съхраняването на природното и културното наследство.

Ролята на приключенския туризъм в съхраняването на природната и културното наследство.

Често приключенският туризъм се интегрира в концепцията на екотуризма, който по своята същност насърчава устойчивото използване на природните ресурси и поддържането на биоразнообразието. Пример за такава синергия е организирането на пътешествия в джунглата, които включват мерки за опазване на природната среда и прилагане на ефективни структури за управление. Показателно е, че в продуктовата специализация, заложена в концепцията за туристическото райониране на България, приключенският и екотуризмът са представени като взаимосвързани и приложими в почти всички туристически райони.

В контекста на диверсификацията на туристическия продукт авторът на настоящото изследване счита, че приключенският туризъм невинаги следва да бъде асоцииран с деловия. Например, в областта на София, където доминира деловият туризъм, приключенският туризъм може да бъде развиван като самостоятелна сфера. Това разграничение е важно, тъй като продуктите и преживяванията, търсени от деловите туристи, често могат да имат неблагоприятно въздействие върху околната среда и невинаги са в съответствие с екологичните ценности (например дейности като пейнтбол). Според автора, тези две направления следва да се разглеждат като отделни подспециализации в рамките на туристическото предлагане.

Приключенски активности като планинско катерене, ски и планинско колоездене излагат туристите на специфични, понякога екстремни, природни условия. Този непосредствен контакт допринася за повишаване на осъзнатостта относно уязвимостта

и красотата на природата, като по този начин стимулира уважение и грижа към околната среда.

Продуктите на приключенския туризъм в България се създават и предлагат съгласно действащото законодателство, основно от туроператорски фирми, които имат за цел разработването и реализацията на такива специализирани туристически пакети. Много от тези приключенски туроператори прилагат принципа "не оставяй следи" (Leave No Trace), който предполага минимизиране или пълно елиминиране на антропогенното въздействие върху природата. Това включва стриктно спазване на правилата за управление на отпадъците, ограничаване на движението по маркирани пътеки и зачитане на дивата флора и фауна.

Приключенският туризъм често предоставя на туристите възможност за потапяне в традиционните обичаи, ръчни занаяти и културни практики на местните общности. Пример за това са приключенските турове в пустинни райони, където участниците се запознават с традиционния начин на живот на местните общности. Този вид туризъм също така предоставя възможност на местните занаятчии да представят своите умения и продукти, като по този начин стимулира традиционните производства и предприемаческите инициативи в рамките на местните общности.

Многобройните приключенски дестинации често включват и посещения на значими исторически и културни обекти. Туризмът, генериран от тези посещения, може да съдейства за финансирането на проекти за консервация и реставрация на такива обекти, осигурявайки тяхното устойчиво бъдеще. Освен това, приключенският туризъм допринася за екологичното образование чрез директния контакт с природата. Образователните програми, интегрирани в приключенските турове, подпомагат разбирането за значението на опазването на природните ресурси.

Участниците в приключенски туризъм често се ангажират и в уникални културни преживявания, като приготвяне на традиционни ястия, участие в местни танци, музикални изпълнения и ритуали. Подобни взаимодействия подпомагат запазването на традициите и поддържат интереса към културното наследство.

В този смисъл, приключенският туризъм представлява интегрална част от усилията за опазване на природното и културно наследство. Устойчивото използване на природните ресурси и съхраняването на традициите и културните ценности се улесняват чрез прилагането на отговорен подход в този специфичен вид туризъм.

След като бяха положени теоретичните основи и бяха очертани общите параметри на приключенския туризъм, включително неговата дефиниция, еволюция,

характеристики и роля, е целесъобразно да се премине към по-детайлен анализ на неговите конкретни проявления. Поради това точка 1.2 ще се фокусира върху систематизирането и описанието на основните видове приключенски туризъм.

1.2. Видове приключенски туризъм

Преди да бъдат представени видовете и спецификата на приключенския туризъм, за целите на бизнес логиката е необходимо да се изгради профил на потребителите с мотиви и потребности за такъв тип туристически изживявания. Поради това е необходимо да се изясни спецификата на туристическото търсене за този вид туризъм.

Специфика на потребители на приключенски туризъм

В приключенския туризъм разнообразието на потребителските профили и мотивационни фактори играе съществена роля във формирането на уникални туристически преживявания. Психологическите и социалните аспекти оказват значително влияние върху туристическите предпочитания, като по този начин дефинират индивидуалния подход на всеки турист към приключенската дейност. Въз основа на анализ на съществуващата литература и изследователски практики могат да бъдат идентифицирани няколко основни типа приключенски туристи. В настоящото изследване те са обобщени в девет категории, представени в Таблица 1.

Таблица 1. Типове приключенски туристи и тяхното описание

Тип	Описание
приключенски турист	
Екстремни приключенци	Туристи, търсещи интензивни предизвикателства и високи нива на адреналин чрез дейности като бърджо скокове, парапланеризъм или алпинизъм.
Природолюбители	Те са фокусирани върху непосредствената връзка с природата и изследването на непокътнати природни зони чрез активности като планинско колоездене, трекинг и каякинг в диви местности.
Културни приключенци	Потребители, търсещи автентични културни и традиционни преживявания, интегрирани в приключенски програми, като участие в

	местни фестивали, изучаване на занаяти или кулинарни практики по време на пътуване.
Търсачи на приключения	Мотивират се от стремежа към новаторски и предизвикателни приключенски изживявания, с цел преодоляване на лични граници и изпитване на нещо непознато в контекста на пътуването.
Преодоляващи предизвикателства	Туристи, които използват приключенския туризъм и неговите специфични дейности като средство за справяне с лични страхове и фобии (напр. страх от височини чрез бърджи скокове или катерене).
Духовно търсещи	Ангажират се с продължителни приключенски преходи по специфични маршрути или пътувания с елементи на предизвикателство, с основна цел духовно обогатяване и себепознание.
Социални приключенци	Проявяват предпочитание към групови приключенски активности, изискващи съвместно планиране, координация и сътрудничество в рамките на екип за постигане на обща цел.
Разказвачи на преживявания	Туристи, за които е от съществено значение възможността да споделят своите приключенски преживявания с близки, приятели или по-широка социална мрежа.
Общностно ангажирани	Туристи, които активно търсят взаимодействие с местните общности по време на своите приключенски пътувания, с цел по-голямо разбиране и оценяване на тяхната култура и традиции.

Авторова систематизация по Sung, H. H. (2004). Classification of adventure travelers: Behavior, decision-making, and target markets. *Journal of Travel Research*, (343–356)⁶⁰

Успешното управление на приключенски туристически продукти и създаването на персонализирани, удовлетворяващи преживявания за туристите неизменно се основава на задълбоченото разбиране на потребителските профили и мотивации. След изясняване профила на потенциалния потребител на приключенски туристически продукти е необходимо да се пристъпи към проучване, анализ и систематизация на техните различни подвидове. Тази стъпка е от съществено значение както за разширяване на продуктовото портфолио на маркетинг мениджърите в туристическите агенции, така и за развитието на дестинации и ефективното им брендиране като предлагащи приключенски туризъм.

⁶⁰ Sung, H. H. (2004), Classification of adventure travelers: Behavior, decision-making, and target markets *Journal of Travel Research*, 42(4), 343–356.

Съвременният пътешественик е все по-информиран и взискателен, често воден от стремеж към преживявания, които надхвърлят обичайното. Нарастващата взаимосвързаност на света и повишената достъпност до дестинации, считани преди за "отдалечени", засилват желанието за уникални, автентични и вълнуващи изживявания.

Налице е траен човешки стремеж към преживявания, които разширяват личните граници, предизвикват установените възприятия и стимулират жизнеността. Приключенските дейности отговарят на това търсене, като предлагат преживявания, откъсващи индивида от ежедневието. Те го поставят в ситуации, където физическите и психическите му способности са подложени на изпитание, а всяко решение може да доведе както до значим успех, така и до придобиване на ценен опит.

В динамиката на съвременното ежедневие все повече хора търсят възможности да забавят ритъма, да се свържат отново с природата или да изпитат интензивни усещания извън урбанизираната среда. Тези потребителски нагласи утвърждават приключенския туризъм не просто като специализиран вид пътуване, а като един от водещите и най-бързо развиващи се сегменти в глобалната туристическа индустрия.

За целите на по-доброто разбиране и управление, приключенският туризъм може да бъде сегментиран по няколко основни критерия. **Екстремните приключения** включват дейности с висок интензитет, изискващи специализирани умения и свързани с по-висок възприеман риск; такива са например алпинизъм, парапланеризъм и рафтинг. Обратно, "меките" или безопасни приключения обхващат дейности с минимални умения и относително нисък риск, като къмпингът и сафаритата с наблюдение на диви животни са типични примери.

Класификацията може да бъде направена и на базата на основния фокус на преживяването. **Приключенският туризъм, базиран на природата**, е съсредоточен около природни забележителности и включва дейности като наблюдение на птици, гмуркане с шнорхел и различни видове сафарита. **Културният приключенски туризъм**, от своя страна, акцентира върху потапянето на пътешественика в местните култури и традиции чрез етнотуризъм или участие в археологически експедиции. Допълнителна класификация може да бъде направена и въз основа на средата, в която се осъществява приключението, например въздушни (летене с балон), водни (каяк) или наземни (скално катерене) активности.

Важно е да се отбележи, че понятието "приключение" носи различно значение за всеки индивид. За някои приключението се изразява в интензивното усещане при покоряване на скалисти върхове, докато за други то може да бъде спокойно съзерцание

на подводния свят. Въпреки това в основата на приключенския туризъм лежи идеята за преодоляване на бариери – както външни, така и вътрешни (личностни).

Приключенските преживявания оказват силно притегателно въздействие върху индивида, като стимулират интереса към изследване на непознатото и допринасят за разширяване границите на човешкия потенциал. За целите на настоящото изследване е необходимо да бъдат идентифицирани и анализирани различните дейности, които формират основата на приключенския туристически продукт (Таблица 2. Популярни разпознаваеми приключенски дейности):

Таблица 2. Популярни разпознаваеми приключенски дейности

Алпинизъм	Алпинизмът представлява дейност, насочена към изкачване на извисяващи се върхове и прекосяване на пресечени терени. Той съчетава физическа издръжливост, технически познания и уважение към природата. Тази дейност изисква значителна подготовка, като катерачите често се сблъскват с предизвикателства като голяма надморска височина, неблагоприятни метеорологични условия и физическо изтощение. Отвъд предизвикателството, той предлага несравними панорамни гледки и връзка със Земята. За мнозина достигането на върха е не само физическо постижение, но и има личностен смисъл.
Рафтинг по бели води	Рафтингът предоставя на участниците възможност за непосредствено преживяване на динамиката на речните бързеи в природна среда. Тази дейност представлява стимулиращо съчетание на екипна работа, навигационни умения и интензивни усещания. Тези интензивни спускания изискват от участниците да се адаптират към непредсказуемите природни условия, докато са заобиколени от впечатляващи пейзажи. Освен силните усещания, рафтингът култивира другарство и уважение към мощта на водата. Преживяването е повече от обикновено гребане, тъй

		като предлага взаимодействие с естествената динамика на реката.
Скачане с парашут		Скачането с парашут представлява дейност, която включва интензивно преживяване на свободно падане от голяма височина, последвано от контролирано спускане, което дава усещане, близко до полет. Тази активност излага участниците на силно физиологично и психологическо въздействие, породено от взаимодействието с въздушните течения и екстремните условия. Освен интензивните усещания, скачането с парашут предоставя уникални панорамни въздушни перспективи, които не могат да бъдат постигнати чрез други спортни дисциплини. Всеки скок представлява значително изпитание на индивидуалната смелост и създава усещане за преодоляване на лични граници. Преживяването се характеризира не само с интензивни емоции, но и отговаря на заложения в човешката природа стремеж към преодоляване на гравитацията и изпитване на усещането за полет.
Изследване на пещери (Spelunking)		Изследването на пещери пренася изследователите в мистериозните подземни стаи на планетата. Придвижването през тези естествени лабиринти разкрива геоложки чудеса, от сложни сталактити до скрити подземни реки. Изследването изисква както физическа ловкост, така и любопитен дух, нетърпелив да разкрие тайните на природата, пазени в тъмнината. То е повече от обикновено проучване, тъй като позволява досег с геоложката история на Земята. Подземният свят предлага възможност за открития сред сложни природни образувания. При навлизане във вътрешността на пещерите се усеща спокойствието на продължителните геоложки процеси, формирали тези структури.
Скално катерене		Изкачването по естествени или изкуствени скални стени е както физическо, така и психическо

	<p>предизвикателство. Скалното катерене е изкуството да се покоряват вертикалните терени на природата, предизвиквайки тялото и ума. Спортът, смесица от сила, техника и стратегия, изисква от катерачите да дешифрират сложните модели на скалата. Отвъд физичността, той култивира умствена устойчивост, търпение и решаване на проблеми. Катерачите изграждат уникална връзка със земята, опипвайки всяко нейно кътче и пролука с внимателни ръце и крака. Всяко изкачване е история за постоянство, интуиция и вечно настойчивото желание да се издигнеш по-високо.</p>
Парапланеризъм	<p>Използването на вятърни течения позволява спокойна гледка от птичи поглед към пейзажите отдолу. Парапланеризмът позволява на хората да се реят като птици, използвайки вятърните течения за спокойно плъзгане над пейзажите. Със сенник, действащ като крила, пилотите изживяват тръпката от полета с несравнимо усещане за свобода. Макар че спортът изисква технически умения, печалбата е интимен танц с въздуха, предлагащ панорамни гледки, с които малко дейности могат да се сравнят. Освен адреналина, парапланеризмът насърчава връзка с атмосферата и нейната непрекъснато променяща се динамика. Не става дума само за летене, а за прегръщане на необятната небесна шир.</p>

Гмуркане	<p>Гмуркането във водното царство разкрива един невероятно разнообразен и жизнен свят. Гмуркането е паспорт за подводно царство, гъмжащо от морски живот и цветни корали. Позволява на гмуркачите да се потопят в свят, много различен от нашия, където властва безтегловността и тишината. Спортът изисква комбинация от технически умения и екологично съзнание, осигурявайки безопасност, като същевременно зачита морската среда. Всяко гмуркане е експедиция в неизвестното, разкриваща водните съкровища на природата. Гмуркането не е само проучване, а предлага възможност за близък контакт с водната среда.</p>
Ледено катерене	<p>Леденото катерене предизвиква авантюристите да изкачват замръзнали водопади, ледници или ледени скални стени със специализирана екипировка. Този екстремен спорт предлага танц с най-ефимерните природни структури, където всяко изкачване е уникално поради постоянно променящите се ледени условия. Прецизността, силата и разбирането на деликатната природа на леда са от съществено значение. Сред блестящите сини и кристални образувания катерачите изпитват смесица от въодушевление и спокойна красота. Леденото катерене е повече от физическо постижение; това е доказателство за човешката адаптивност в най-суровите природни среди.</p>
Сърфиране	<p>Сърфирането олицетворява танца между човека и вълната, където сърфистите впрягат енергията на океана, за да се плъзгат без усилие по повърхността му. Съчетание на баланс, сила и интуиция, този спорт има древни корени, но продължава да пленява с вечната си привлекателност. Всяка вълна предлага уникално пътуване, изискващо решения за части от секундата и вродена връзка с водата. Освен тръпката, сърфирането насърчава оценка за океана и неговата огромна, непредсказуема природа. Това не е просто</p>

	спорт, а начин на живот, където всяко каране отразява пулса на морето.
Кайтсърфинг	Кайтсърфингът е хипнотизираща смесица от вятърни и водни спортове, при които ездачите използват силата на вятъра с хвърчило, за да се плъзгат по водната повърхност. Този пълен с адреналин спорт изисква координация, баланс и разбиране както на водната, така и на въздушната динамика. Кайтсърфистите не само яздат вълни, но и се издигат във въздуха, изпълнявайки акробатични подвизи на фона на необятни хоризонти. Вълнуващото взаимодействие между небето и морето осигурява уникална тръпка, превръщайки всяка сесия в свидетелство за приключенската същност на човешкия дух. За мнозина кайтсърфът надхвърля спорта – това е симфония на елементите на природата.
Сандбординг	Сандбордингът превръща сухите дюни във вълнуващи спускащи се склонове, позволявайки на ентузиастите да си проправят път през фини пясъчни зърна. Черпейки вдъхновение от сноуборда, този пустинен спорт предлага уникален обрат, като ездачите се изправят пред предизвикателствата на променящите се терени и горещите температури. Огромните пространства от пясъчни дюни, боядисани в нюанси на златисто и червено, осигуряват живописен фон за това вдигащо адреналина занимание. Освен тръпката, сандбордингът предлага интимна връзка с някои от най-величествените пустини в света. Това е празник на красотата и приключенията, които се крият в сухите и пусти пейзажи на Земята.
Алпийски тролей - Зиплайн	Алпийският тролей задвижва търсачите на приключения във въздушно пътешествие, бързо плъзгайки се от платформа на платформа над разнообразни терени. Окачени на кабели, участниците се наслаждават на гледка от птичи поглед към гори, каньони и други спиращи дъха пейзажи. Тази вълнуваща дейност съчетава тръпката от

	<p>скоростта с уникална гледна точка, често високо над върховете на дърветата или над огромни пропасти. Предпазната екипировка и професионалното ръководство гарантират, че въпреки прилива на адреналин, спускането с циплайн остава достъпно за мнозина. Освен простото вълнение, той предлага нова гледна точка към природата, карайки необятността на нашия свят да се чувства интимно близка.</p>
Каякинг	<p>Каякът предлага интимно потапяне във водни пейзажи, с гребци, плаващи по реки, езера и морета в елегантни плавателни съдове. Независимо дали се справят с бушуващи бързеи или се плъзгат над спокойни води, каякарите се наслаждават на място на първия ред сред постоянно променящите се настроения на природата. Спортът насърчава силна връзка с водата, насърчавайки както физическата издръжливост, така и медитативния размисъл. Адаптиран към различни нива на умения, от нежни развлекателни гребла до предизвикателни приключения в бяла вода, каякът предлага възможност за изследване водните царства на планетата. Това е пътуване на ритъм, баланс и хармония с потока на живота.</p>
Сноуборд	<p>Сноубордът превръща заснежените склонове в динамични игрища, позволявайки на сноубордистите да изразят себе си чрез сложни завои и въздушни каскади. Роден от сливането на сърф и ски, сноубордът предлага различен, остър подход към зимните спортове по спускане. Усещането да се плъзгаш върху дъска върху снежна покривка осигурява несравним прилив на адреналин. Сноубордът не е просто спорт; това е култура, празнуване на свежата, вълнуваща прегръдка на зимата.</p>
Планинско колоездене	<p>Планинското колоездене предизвиква велосипедистите на офроуд терени със стръмни спускания, каменисти пътеки и вълнуващи скокове. Този спорт, смесица от издръжливост</p>

	<p>и техническа мощ, осигурява на колоездачите интуитивна връзка със земята, независимо дали става дума за гористи или алпийски хребети. Всяко завъртане, завой и падане изисква внимание, превръщайки планинското колоездене в динамичен танц с вълнообразните контури на Земята. Отвъд адреналина, той насърчава за уважение към природата, напомняйки на колоездачите за дивата красота, която се намира точно встрани от утъпканите пътеки. По същество планинското колоездене е едновременно грубо приключение и пътуване на себеоткриване.</p>
<p>Делтапланеризъм</p>	<p>Делтапланеризмът предлага най-чистата форма на полет, позволявайки на ентусиастите да се плъзгат грациозно в небето, окачени под леко, немоторизирано крило. Използвайки термични и вятърни течения, пилотите изпитват вълнението да се носят високо над земните пейзажи, усещайки интимна връзка с атмосферата. Усещането за безтегловност, съчетано с панорамни гледки, превръща всеки полет в трансцедентално пътуване. Този спорт изисква умения, интуиция и уважение към непредвидимите елементи на природата. Делтапланеризмът не е просто летене; става въпрос за прегръщане на мечтата на Икар, докосване до самата същност на свободата.</p>
<p>Конна езда</p>	<p>Конната езда създава връзка между човек и животно, като предлага ритмично пътуване на кон през разнообразни терени. Обхващайки разнообразни терени – от открити ливади до гъсти гори – ездачите изживяват света от уникална гледна точка, усещайки всяка стъпка и дъх на своя кон. Спортът, богат на история и традиции, обхваща дисциплини като обездка, прескачане на препятствия и каране на пътеки, всяка от които има своя различен чар. Освен уменията и</p>

	техниката, конната езда насърчава връзката, доверието и взаимното уважение между ездач и кон. ⁶¹
Уиндсърфинг	Уиндсърфът съчетава елементи от сърф и ветроходство, като предизвиква ентузиастите да карат вълни, докато маневрират с платно, прикрепено към дъска. Спортът изисква деликатен баланс между овладяването на силата на вятъра и управлението на водната динамика. С платна, улавящи пориви като птичи крила, уиндсърфистите изпитват моменти на скорост, въздушни скокове и бързи ходове по водната повърхност. Този танц на вятъра и вълните превръща всяка сесия в динамично взаимодействие на сила, техника и интуиция.
Каране на кану	Карането на кану разкрива спокойната красота на водните пейзажи, позволявайки на гребците да се движат през спокойни езера, криволичещи реки и уединени потоци. Този древен начин на придвижване се превръща в развлекателна дейност, където ритмичните удари на греблото се превръщат в медитативен танц с вода. Карането на кану приканва към изследване на отдалечени водни тела, предлагайки спокойно уединение в скритите убежища на природата. Нежният шум на водата, плискаща се в кануто, и шепнещият бриз създават симфония на самота. Това е повече от спорт – предлага възможност за непосредствено изживяване на спокойствието в естествения свят
Летене с балон с горещ въздух	Летенето с балон с горещ въздух пренася авантюристи в небето, осигурявайки спокойна, панорамна гледка към света отдолу от цветен плаващ кораб. Запалени от пламъци, тези балони се издигат грациозно, използвайки принципа, че топлият въздух се издига, превръщайки полета в хипнотизиращ танц на огън и плат. Независимо дали се плъзгате над хълмисти пейзажи, исторически

⁶¹ Elsrud, T. (2001). *Risk creation in traveling: Backpacker adventure narration*. *Annals of Tourism Research*, 28(3), 597–617.

	<p>забележителности или огромни градове, летенето с балон обещава перспектива, различна от всяка друга, свободна от границите на твърдата земя. Нежното носене на балона от ветровете и направлявано от опитни пилоти, капсулира магията на древните мечти за полет.</p>
Ски	<p>Карането на ски превръща заснежените склонове във вълнуващи спускания, като ентузиастите се плъзгат бързо върху две тънки дъски, прикрепени към краката им. Проследявайки своите корени до древните цивилизации, карането на ски предлага както състезания, така и спокойни спускания по планинските склонове. Привлекателността на спорта се крие в баланса между скорост, техника и прилив на студен въздух към лицето. Независимо дали минавате през поддържани пътеки или се впускате в непокътната местност, карането на ски осигурява освобождаваща връзка с величествените зимни пейзажи. Това е повече от просто забавление; представлява комплексно преживяване, което интегрира взаимодействието с гравитацията, проявата на физическа ловкост и специфичните емоционални и сетивни аспекти на контакта със снежната среда.</p>
Сафари	<p>Сафаритата разкриват суровата картина на дивата природа, позволявайки на пътниците да надникнат отблизо в местообитанията и поведението на някои от най-великолепните създания на Земята. Подвизавайки се през обширни пейзажи, от златните савани на Африка до гъстите джунгли на Азия, сафаритата преодоляват пропастта между човека и природата. Тръпката от забелязването на лъв по време на лов или семейство слонове на водопой превръща всяка експедиция в разказ за непредсказуемо чудо. Отвъд простото наблюдение, сафаритата култивират оценка за биоразнообразието, опазването и сложния баланс на екосистемите. Те предлагат пътуване през различни</p>

	географски райони и възможност за преживявания в естествена, често недокосната природна среда.
Свободно катерене	Свободното катерене подтиква авантюристите да изкачват скални стени, използвайки само ръцете, краката и чистата си решителност, разчитайки на оборудването единствено за защита, а не за напредване нагоре. Тази чиста форма на катерене подчертава хармонията между човешката сила, умения и естествените характеристики на скалата, превръщайки всяко изкачване в пълно от движение и стратегия. Предизвикателството е колкото психическо, толкова и физическо, като алпинистите оценяват всеки крик и хватка. Всяко успешно изкачване се превръща не само в доказателство за уменията на катерача, но и за неговата смелост, издръжливост и връзка със скалата. При свободното катерене пътуването нагоре е танц на доверие, прецизност и страст.

Източник: Авторова систематизация адаптирана по „10 adventure activities to try this summer“ June 09, 2021 Available at: <https://eola.co/blog/adventure-activities-to-try-this-summer/>⁶²

Представените дейности, свързани с възможността за създаване и предлагане на приключенски туристически продукти, доказват тяхното място, значение и потенциал за развитие. Необходимо е също така да се анализират практиките на българските и чуждестранните туроператори в предлагането на такива продукти

Всичко изброено дотук намира място в анализа на съществуващите приключенски дейности в България, предлагани в определени туристически дестинации и от конкретни туроператори. Настоящият анализ е авторов принос, състоящ се в проучване и обобщаване на съществуващите видове приключенски туризъм според дейности, дестинации и туроператори.

Въпреки че светът изглежда все по-изследван и дигитализиран, остава група търсачи на силни усещания, които разширяват границите на човешката издръжливост, креативност и смелост. Те не се задоволяват с ежедневни преживявания, а търсят

⁶² *Adventure activities to try this summer.* Достъпно на: <https://eola.co/blog/adventure-activities-to-try-this-summer/> (Проверено на: 09 юни 2021)

необикновеното. От изкачването на високи скали до експедиции в полярни води, тези дейности изискват значителна подготовка и смелост. Те привличат смели и любопитни хора със силен приключенски дух. Разглеждането на тези необикновени приключенски дейности навлиза в сферата на екстремното, което подчертава човешката упоритост и стремежа към неизвестното.

Таблица 3. Популярни креативни приключенски дейности

Летене с костюм за летене	Вдигащ адреналина скок от самолет или скала, летци с Wingsuit се плъзгат във въздуха с помощта на специално проектирани костюми, които позволяват плъзгане във въздуха, подобно на полет на птица, и осигуряват усещане за значителна свобода.
Вулканичен борд	Плъзгайки се по склоновете на вулканичната пепел, този екстремен спорт е наподобява сноуборд и сандборд, но върху терен на активен вулкан.
Ледено плуване	Наслаждавайки се на студени води, ентузиастите се гмуркат в ледени езера или полярни морета, предизвиквайки издръжливостта на тялото на студ и изживявайки смразяващата преგრъдка на природата.
Пещерно гмуркане	Впусчайки се в подводни пещери, водолазите изследват потопени лабиринти, разкривайки мистичната красота на сталактитите и редкия воден живот в това сливане на спелеология и гмуркане.
Хайлайнинг (Highlining)	Разхождайки се по слаклайн между скали или небостъргачи, хайлайнерите балансират несигурно над зашеметяващи

	(и често замайващи) гледки, изисквайки както физически баланс, така и умствена сила.
Heli-Skiing	Това е вид каране на ски или сноуборд, с разликата, че скиорите се спускат от планината по напълно непознати и необорудвани маршрути. На върха на планината хели-ски ентусиастите се качват с хеликоптер, а слизайки по такъв рискован начин, скиорите получават несравним адреналин.
Бънджи скокове от балони с горещ въздух	Издигайки традиционното бънджи скачане, търсачите на силни усещания скачат от реещи балони с горещ въздух, изживявайки свободно падане преди успокояващото дръпване на бънджи въжето.
Преследване на торнадо	Снабдени с метеорологични инструменти и проявявайки значителна смелост, участниците преследват торнада, за да ги изучават, снимат и да наблюдават отблизо природната им сила.
Скачане от морски скали	Гмуркане от извисяващи се крайбрежни скали, скачачи свободно падат, преди да разгънат парашутите си, изживявайки бързане на фона на бучещи океани и скалисти брегове.
Гмуркане с дълбоководни акули	Спусчайки се в дълбините на океана, водолазите се сблъскват с някои от най-великолепните и неразбрани хищници в света, наблюдавайки ги в естествените им местообитания от безопасността на клетки или открити води.

Източник: Авторова систематизация адаптирана по „10 Unusual Active Family Adventures” May 23, 2022 Available at: <https://www.familyadventureproject.org/10-unusual-active-family-adventures/>⁶³

Изброените основни популярни и креативни приключенски дейности ще бъдат използвани в приложната част на изследването при изработването на методика и въпроси за анкетната карта.

Приключенският туризъм в България предлага разнообразие от дейности, които привличат както местни, така и международни туристи.

Основните оператори и дестинации в сферата на приключенския туризъм в България представляват значима част от туристическия сектор, като предлагат разнообразие от активности, свързани с природата и физическата дейност. В следващата таблица се представят основните туроператори и дестинации, които предлагат услуги в областта на приключенския туризъм.

Таблица 4. Основни туроператори, предлагащи продукти за приключенски туризъм

Фирма	Вид приключенски дейности	Дестинации
Adventure Bulgaria	Рафтинг, планинско колоездене, организиране на екскурзии	София, Пловдив
Outdoors Bulgaria	Трекинг, катерене, каяк	Банско, Рила, Пирин
Bulgaria Trekking	Пешеходни маршрути, фотографски турове	Национални паркове
Wild Adventures	Екстремни спортове, еко туризъм	Варна, Созопол
Vertical World	Скално катерене, алпинизъм	София, Витоша

⁶³ „10 Unusual Active Family Adventures” Available at: <https://www.familyadventureproject.org/10-unusual-active-family-adventures/> (Проверено на: 23 май 2022)

Eco Tours Bulgaria	Еко-събития, наблюдение на диви животни	Родопи, Странджа
Outdoor Adventures	Каяк-туризъм, ATV екскурзии	София, Пловдив, Бургас
Active Travel	Планински преходи, велотуризъм	Пловдив, Стара Планина
Adventurize	Дайвинг, парапланеризъм	Варна, Бургас
Thrill Seekers Bulgaria	Зимни спортове, ATV приключения	Банско, Пампорово

Източник: Авторова систематизация

Приключенският туризъм в България не само че обогатява туристическия опит, но също така способства за опазването на природните ресурси и устойчивото развитие на регионите. Туроператорите в сектора играят ключова роля в популяризирането на уникалните природни атракции на страната и в предоставянето на иновативни и устойчиви туристически преживявания. Изследването на тези оператори и дестинации е от съществено значение за разбирането на тенденциите и перспективите в сферата на приключенския туризъм в България.

Приключенският туризъм в България се развива динамично, предоставяйки разнообразие от активности, адаптирани за различни нива на опит и възрастови групи. Някои от основните туроператори в сектора, които се утвърдиха като водещи, включват:

✓ **Adventures Bulgaria**

Описание: Adventures Bulgaria предлага организирани приключенски турове, включително рафтинг, каяк и планински преходи.

Причини за водеща позиция: Компанията разполага с опитен екип от специалисти, лицензирани инструктори и предлага разнообразие от маршрути, които са съобразени с различни нива на физическа подготовка и интереси на клиентите.

✓ **Bulgaria Rafting**

Описание: Специализирана в рафтинг дейности по река Струма и други реки в страната, Bulgaria Rafting предлага атрактивни пакети за любители на водни спортове.

Причини за водеща позиция: Компанията е известна с високите си стандарти за безопасност и професионализъм, което я прави предпочитан избор за туристи, търсещи динамични и безопасни приключения.

✓ **Eco Trails Bulgaria**

Описание: Eco Trails предлага еко-туризъм и приключенски активности, като щадящи природата маршрути и наблюдение на дивата природа.

Причини за водеща позиция: Познавателните и устойчиви практики в сферата на туризма, комбинирани с уникални и автентични маршрути, привлекат вниманието на екологично осъзнатите туристи.

✓ **Outdoor Bulgaria**

Описание: Outdoor Bulgaria предоставя широк спектър от активности, включително планински преходи, скално катерене и велотуризм.

Причини за водеща позиция: С богат набор от програми и опитни инструктори, компанията демонстрира ангажимент към безопасността и качеството на предлаганите услуги.

✓ **Wild Adventure**

Описание: Wild Adventure организира различни приключенски дейности, свързани с екстремни спортове и еко-туризъм.

Причини за водеща позиция: С разнообразни опции и иновативни подходи, компанията успява да привлече нарастващ брой туристи, благодарение на приключенските си предложения.

Водещите туроператори в приключенския туризъм в България се отличават с комплексен подход към предлагането на услуги и активен ангажимент към безопасността и опазването на околната среда. Те предлагат разнообразие от програми, които отговарят на нуждите и интересите на различни клиентски сегменти. В контекста на нарастващия интерес към приключенския туризъм, тези оператори играят ключова роля в популяризирането на България като дестинация за активен отдих и приключенски дейности.

Сферата на необикновените приключенски дейности ни въвежда в свят, където границите на възможностите непрекъснато се предефинират. Тези занимания променят разбирането ни за физическите граници, човешкия потенциал и връзката ни с естествения свят. Те ни напомнят, че винаги има нови територии за изследване и нови страхове за преодоляване. Въпреки че не всеки ще бъде склонен да изследва ледени пещери или да практикува въздушни спортове от големи височини, същността на тези

дейности е уникална. Това е стимул за излизане от ежедневието, за приемане на предизвикателства и за търсене на по-интензивни преживявания. В комбинацията от опасност и вълнение тези приключения ни напомнят за значителната красота на дивата природа и за приключенския дух във всички нас.

Приключенските дейности са повече от обикновено търсене на силни усещания; те олицетворяват постоянното любопитство и устойчивостта на човешкия дух.

Участието в такива пътешествия позволява да се открие не само светът около нас, но и аспекти от собствения характер, които често остават скрити в рутината на ежедневието.

Независимо дали човек е опитен авантюрист, или тепърва проявява интерес към приключенските дейности, всяко начинание, голямо или малко, е стъпка към по-доброто разбиране на света и на самия себе си.

Един от основните подвидове на приключенския туризъм е именно природно-приключенският. Доказателство за тясната връзка между приключенския и екологичния туризъм е идеята природата да се използва, но и да се съхранява по време на такива програми.

Природно-приключенският туризъм предлага интензивен начин за взаимодействие с дивата природа, включвайки експедиции и активности, които позволяват на туристите да се докоснат непосредствено до нея и да изживеят красотата и първичността ѝ.

Авторът на научният труд, следва да се фокусира върху някои от ключовите природно-приключенски туристически активности, като ще анализира техните особености и възможностите за развитие на дестинациите.

- **Планинските походи** включват дългосрочни преходи през планински терени, като предоставят на туристите възможност да преодолеят различни високогорски райони и върхове. Например, преход през Рила или Пирин, където туристите преодоляват високи върхове и се впускат в непокътната природа.

- **Каякингът** в природни водни среди предлага уникални възможности за изследване на реки, езера и морета, позволявайки на туристите да се насладят на природата от водната перспектива. Пример за това е каяк експедиция в Родопите, където туристите могат да плават в язовир Доспат, Голям Беглик и Широка поляна.

- **Планинското колоездене** включва каране с велосипеди през планински маршрути, предоставяйки уникални възможности за изследване на труднодостъпни

природни среди. Такова е колоезденето през планинските пътеки на Пампорово, където туристите преодоляват различни терени и се наслаждават на живописните пейзажи.

- **Приключенското къмпингуване** предоставя възможност за нощувки на открито, като туристите се впускат в дивата природа. Къмпингуване на къмпинг "Верила", в близост до град Сапарева баня, например.

Тези природно-приключенски туристически активности предоставят уникални възможности на туристите да изживеят дивата природа, да допринасят за развитието на устойчив туризъм и да създават нови предпоставки за развитие на дестинациите.

Друг основен подвид на приключенския туризъм е **водният**, който също е свързан с природата, но е насочен към речни и морски дестинации. Този вид туризъм предлага на участниците възможност да изпитат интензивни и адреналинови преживявания, докато се потапят в разнообразни водни среди.

Водният приключенски туризъм предлага уникални възможности за туристи да изживеят интензивни и адреналинови преживявания, докато се впускат в разнообразни водни среди. Този вид туризъм обхваща широка гама от активности, включително рафтинг, кану, водни спортове и други водни приключения. Ще анализираме основните аспекти на водния приключенски туризъм и как той може да допринесе за развитието на дестинациите.⁶⁴

- **Рафтингът** е воден спорт, при който група участници плава със специално проектиран сал (рафт) по бурни речни течения. Рафтинг по бурните води на река Струма, където туристите се изправят пред водните предизвикателства на Кресненското дефиле.

- **Кану и каякингът** включват използването на специални лодки (кану или каяци) за плаване по реки, езера или морета, включително спускане по водопади. Кану приключения могат да се практикуват на язовир "Пчелина", където туристите плават в спокойни води, или с каяк по река Камчия, която предлага впечатляващи природни пейзажи.

- **Водните спортове** обхващат различни дейности като уейкбординг, водни ски, джетове и други, които се изпълняват в различни водни среди. Например водни ски на язовир "Искър", където туристите могат да изпитат скоростта и вълнението на водните спортове.

⁶⁴ Djurasevic, S. (2014) Thematic tourism as an important segment in the business of modern tour operators. Mediterranean University. Достъпни на: <https://www.researchgate.net/publication/277913436> (Проверено на: 4 Юни 2025).

• **Морските приключения** включват активности като ветроходство, подводен риболов и гмуркане в различни морски среди. Подводно в района на курорта Русалка, където туристите могат да изследват разнообразието от морски видове или потъналия кораб край Созопол.

• **Приключения в подводни каньони и пещери** са вид дейност, която включва плаване и изследване на водни течения в каньони и подземни реки. Изследване на подземни пещери край курорта Русалка, Камен бряг или Тюленово, където туристите преминават през подземни водни пътища.

Въз основа на изброеното за дестинациите и приключенските продукти може да се оцени кои туристически дестинации са по-изявени от други в предлагането на такъв тип туристически продукти. Този въпрос ще бъде разгледан в приложената част на изследването при разработването на методика и въпроси за анкетната карта.

Водният приключенски туризъм предоставя възможности на туристите да изживеят екстремни и вълнуващи преживявания, като в същото време допринася за развитието на дестинациите⁶⁵. Той привлича туристи, които желаят уникални водни преживявания и често търсят допълнителни развлечения и услуги в региона.

Следващият подвид е спортният туризъм, тъй като той също е в подкатегорията на специализираните туристически продукти в някои български туристически райони, като например Варненския и Бургаския.

Екстремният спорт и приключенският туризъм са тясно свързани със смели предизвикателства и адреналинови преживявания, които привличат туристи, търсещи изключителни и рисковани преживявания⁶⁶. В тази точка ще разгледаме различни екстремни спортове и приключенски туристически дейности, които предоставят уникални възможности за развитие на дестинациите. Внимание заслужава анализът на екстремния спортен приключенски туризъм, който предлагат дестинациите чрез разновидности като скално катерене, бейсджъмпинг, скийминг, парашутизъм и други:

• **Скалното катерене** включва изкачване на скали и каньони, като се използват специални техники и екипировка. Изкачването на Злия зъб в Рила планина, където туристите преодоляват вертикални стени и изпитват адреналинова завладяваща емоция.

⁶⁵ Cater, C. I. (2006). Playing with risk? Participant perceptions of risk and management implications in adventure tourism. *Tourism Management*, 27(2), 317-325.

⁶⁶ Buckley, R. (2012). Rush as a key motivation in skilled adventure tourism: Resolving the risk recreation paradox. *Tourism Management*, 33(4), 961-970

- **Бейс джъмпингът** е екстремен спорт, при който участниците се хвърлят от фиксирани обекти (като мостове или сгради), свободно падайки преди активиране на парашут. Например бейсджъмпинг от Аспаруховия мост във Варна, където участниците преодоляват страха от свободното падане.

- **Бънджи скокът** включва скок от висока платформа, като туристите са закрепени с еластичен въже, което предотвратява удара в земята. Пример за бънджи скокове в България са тези от мостовете на Витиня, където туристите изживяват свободно падане и силен прилив на адреналин.

- **Скиймингът** комбинира ски и планинско спускане върху скали и заснежени склонове, предлагайки трудни терени и скоростни предизвикателства. Скийминг в Пирин, където туристите се спускат по стръмни склонове със ски и сноуборд.

- **Парашутизмът** е свободно падане след скок от летящо превозно средство, след което се активира парашут за безопасно кацане. Скачане с парашут е възможно на множество места в България, включително от летище Сепарева баня, Шумен и София, където туристите се наслаждават на панорамни изгледи и интензивни емоции.⁶⁷

Екстремният спорт и приключенският туризъм привличат туристи, търсеци нещо уникално и рисковано. Тези дейности предоставят на дестинациите възможност да предложат различни видове екстремни предизвикателства и събития, които привличат аудитории със специфични интереси и търсения. В следващата точка ще проучим културно-приключенския туризъм.

Обвързаността на приключенския туризъм с културния е също застъпена във всички туристически райони в контекста на туристическото райониране.

Културно-приключенският туризъм представлява особен вид туризъм, фокусиран върху изследването и опознаването на културното наследство, религиозни обекти и етнографските особености на различни общности.⁶⁸ Този вид туризъм не само предоставя на туристите възможност да се потопят в културни преживявания, но и допринася за развитието на дестинациите, като насърчава запазването на традициите и културното богатство.

- **Изследване на културното наследство** включва исторически и архитектурни паметници, музеи, изкуство, традиции и други аспекти на културата, които привличат

⁶⁷ Brymer, E., & Schweitzer, R. (2013). Extreme sports are good for your health: A phenomenological understanding of fear and anxiety in extreme sport. *Journal of health psychology*, 18(4), 477-487.

⁶⁸ Timothy, D. J., & Boyd, S. W. (2003). *Heritage tourism*. Pearson Education 56

туристи.⁶⁹ Пример в България е тур до крепостта Перперикон в Източните Родопи, където туристите могат да се насладят на впечатляващи гледки.

• **Религиозните пътувания** са свързани с посещения на светилища, църкви, манастири и други религиозни обекти с цел духовно преживяване.⁷⁰ В България можем да изкачим до скалния манастир "Аладжа" край Варна и да се доближим до духовното.

• **Етнографските турове** позволяват на туристите да се потопят в ежедневието и традициите на местните общности, изучавайки техния начин на живот.⁷¹ Посещението на етнографския комплекс "Етъра", където туристите могат да се докоснат до традиционната култура и занаяти, е такъв пример

Културно-приключенският туризъм играе ключова роля в развитието на дестинациите, като привлича туристи, които се интересуват от културното наследство и желаят да се впуснат в уникални исторически и културни преживявания. Този вид туризъм не само подпомага запазването на културните стойности, но и създава възможности за устойчиво развитие, като въздейства положително върху местните общности и традиции. В следващата точка ще проучим икономическите и социални аспекти на културно-приключенския туризъм.

Комбинираният приключенски туризъм (Adventure travel) представлява интегриран подход към туризма, който обединява разнообразни приключенски активности в едно пътуване, предоставяйки на туристите уникални и комбинирани преживявания. Този стил на туризъм не само подкрепя активния начин на живот, но и съчетава природните, културни и спортни елементи, създавайки цялостен адвенчър продукт.⁷² В следващата секция ще разгледаме анализа на адвенчър травъл и какво предлага този вид туризъм.

Адвенчър травълът предоставя динамичен начин на пътуване, обединявайки различни активности и елементи, за да създаде цялостно преживяване за туристите. Този вид туризъм играе ключова роля в разнообразяването на туристическите продукти и в привличането на туристи с различни интереси и стилове на пътуване.

Вследствие на детайлното дефиниране и класифициране на видовете приключенски туризъм, изследването продължава с разглеждането на

⁶⁹ Richards, G. (Ed.). (2011). Cultural tourism: Global and local perspectives. Routledge. 45

⁷⁰ Timothy, D. J., & Olsen, D. H. (Eds.). (2006). Tourism, religion and spiritual journeys. Routledge 87

⁷¹ Sharma, A. (1989). The cultural impact of mass tourism on indigenous communities. In V. L. Smith (Ed.), Hosts and guests: The anthropology of tourism 123–145.

⁷² Millington, R., Locke, T., & Locke, A. (2001). Occasional studies: Adventure travel. Travel & Tourism Analyst, 6, 65-86

тяхното *практическо измерение*. Това налага анализ на съществуващите добри практики и проследяване на водещите тенденции, които характеризират развитието на приключенския туризъм и които са от съществено значение за формирането на адекватни политики и стратегии.

1.3. Добри практики и тенденциите в развитието на приключенския туризъм

Настоящата точка има за цел да представи актуалните добри практики и водещите тенденции, оформящи съвременното развитие на приключенския туризъм. Първоначално ще бъде разгледана значимостта на тези добри практики и тенденции, тъй като тяхното идентифициране и прилагане е от ключово значение за устойчивото развитие и конкурентоспособността на дестинациите и бизнеса в сектора

Значимост на добрите практики и тенденции в развитието на приключенския туризъм

Добрите практики и тенденциите в приключенския туризъм имат ключово значение за устойчивото развитие на дестинациите⁷³.

Приключенският туризъм е тясно свързан с природата, затова подходът към устойчивото използване на природните ресурси е от решаващо значение.⁷⁴ Например, използването на планински маршрути с оглед опазването на биоразнообразието и предотвратяване на ерозията на почвата.

Добра практика е включването на местните общности в развитието на приключенския туризъм. Това може да включва предоставяне на услуги от местни екскурзоводи, участие в традиционни културни дейности или създаване на местни кооперативи, които предлагат продукти и услуги на туристите.⁷⁵

Въвеждането на нови технологии, като виртуална реалност или дроне за изследване на недостъпни места, може да привлече по-широка аудитория и да предложи нови и уникални преживявания⁷⁶.

⁷³ Hall, C. M., & Lew, A. A. (Eds.). (2009). Understanding and managing tourism impacts: An integrated approach. Routledge. 53-54

⁷⁴ Newsome, D., Moore, S. A., & Dowling, R. K. (2012). Natural area tourism: Ecology, impacts and management. Channel View Publications.

⁷⁵ Scheyvens, R. (1999). Ecotourism and the empowerment of local communities. *Tourism Management*, 20(2), 245-249

⁷⁶ Guttentag, D. A. (2010). Virtual reality: Applications and implications for tourism. *Tourism Management*, 31(5), 637-651

Добрите практики включват постоянно подобряване на системите за безопасност и управление на риска в приключенския туризъм, като например инвестиции в обучение на персонала и поддържане на високи стандарти за безопасност на активностите.

Тенденцията към иновации в разработването на нови приключенски продукти, като например комбинирания приключенски туризъм (adventure travel) – предлагаш разнообразие от пътувания, съчетаващи каякинг, планинско колоездене и къмпинг в един пакет – е от съществено значение за привличането на разнообразни туристи.⁷⁷

Използването на социалните медии и цифровите канали за маркетинг и комуникация се превръща във все по-съществен елемент за достигане до потенциалните туристи и привличане към приключенските дестинации.

Тези практики и тенденции не само подобряват преживяванията на туристите, но и спомагат за запазването на природните ресурси, допринасят за включването на местните общности и осигуряват устойчивото развитие на приключенския туризъм.

В контекста на установената значимост на добрите практики и тенденциите за развитие на приключенския туризъм, **е необходимо да се премине към конкретизация на тези практики**, като се фокусира върху аспектите на устойчивост. По този начин, следващото разглеждане ще се насочи към детайлно представяне на **добри практики за устойчив приключенски туризъм**, тъй като тяхното прилагане е критично за дългосрочното опазване на ресурсите и постигането на балансирано развитие на сектора.

Добри практики за устойчив приключенски туризъм

Устойчивият приключенски туризъм играе ключова роля в запазването на околната среда и във включването на местните общности в туристическия процес⁷⁸.

1. Приключенският туризъм, основан на екологични дейности, като например планински походи с фокус върху запазването на дивата природа и биоразнообразието, води до по-добро разбиране и зачитане на природните екосистеми.
2. Интегриране на принципите на устойчиво развитие. Идеята за устойчивост се интегрира във всички аспекти на приключенския туризъм – от избора на маршрути и активности до рециклирането на отпадъци и опазването на дивата природа.

⁷⁷ Swarbrooke, J., Beard, C., Leckie, S., & Pomfret, G. (2003). Adventure tourism: The new frontier.

⁷⁸ Fennell, D. A. (2014). Ecotourism (4th ed.). Routledge. 456

3. Обучение и осведоменост. Обучението на туристи и местните общности за значението на опазване на околната среда играе ключова роля. Например, програми за обучение на туристи за правилно поведение при планински походи или каякинг за запазване на екосистемите в района.⁷⁹
4. Програми за почистване и поддържане на природната среда. Инициативи за почистване на бреговете на реки, планински пътеки и други туристически маршрути, които се провеждат с участието на туристи и местните общности, са добър начин за поддържане на природата в добро състояние.
5. Създаване на резервати и защитени зони. Идентифицирането и опазването на специални зони за дивата природа и биоразнообразието, където приключенският туризъм може да се практикува с минимално въздействие върху околната среда, са важни стъпки.

Принципът "Не оставяй следи" (Leave No Trace) е добра практика, която се прилага в приключенския туризъм.⁸⁰ Този принцип насърчава туристите да оставят минимално въздействие върху природата по време на техните преживявания, като не оставят отпадъци, не оказват влияние на растенията или животните и се грижат за почвата и водните ресурси.⁸¹

Тези практики допринасят за запазването на природата, увеличават осведомеността и отговорността на туристите, и същевременно увеличават възможностите за устойчиво развитие на приключенския туризъм.

Адаптацията към измененията в климата и околната среда също е от съществено значение за устойчивото развитие на приключенския туризъм. Това включва планиране на дейности, които не вредят на околната среда или природните екосистеми. Например, при използване на туристически маршрути се предпочитат пътища, които не нанасят вреди на растителността или животинския свят. Такива са програмите за почистване на екологично чувствителни зони след туристически посещения, използване на биоразградими материали и поощряване на устойчиви практики сред посетителите. Друг начин е приспособяване на дейности към променящите се климатични условия. Например, алтернативни маршрути или активности при промяна на метеорологичните условия. Предоставяне на информация за устойчивото поведение на посетителите, както

⁷⁹ Moscardo, G. (1996). Mindful visitors: Heritage and tourism. *Annals of Tourism Research*, 23(2), 376-397.

⁸⁰ Marion, J. L., & Reid, S. E. (2007). Development of the U.S. Leave No Trace program: A historical perspective. *Journal of Forestry*, 105(1), 9-15

⁸¹ Marion, J. L., & Reid, S. E. (2007). Development of the U.S. Leave No Trace program: A historical perspective. *Journal of Forestry*, 105(1), 9-15.

и разясняване на влиянието на техните действия върху околната среда са част от образователните и информационни методи. Планирането на риска и аварийните процедури се осъществява чрез разработване на планове за действие в случай на бедствия или изменения в природните условия, като се вземат предвид възможните климатични промени.

Пример за адаптация към климатичните промени е промяната на маршрути за планински походи от страна на екотуристическите агенции, с цел избягване на области, подложени на по-голям риск от екстремни метеорологични условия или неблагоприятни екологични въздействия. Този вид планиране и гъвкавост са важни за опазване на безопасността на туристите и запазване на уникалните екосистеми.

Устойчивият приключенски туризъм се фокусира върху интегрирането на екологично отговорни и социално устойчиви практики в рамките на приключенските туристически дейности. Този подход се стреми да запази природните ресурси и културното наследство на дестинациите, като същевременно предоставя на туристите неповторими и вълнуващи преживявания.

Използването на природните ресурси трябва да се осъществява с минимален отрицателен ефект върху околната среда. Инфраструктурата и активностите се проектират така, че да намалят въздействието върху екосистемите. Пример за това е използването на екологично чист транспорт и опазването на планинските маршрути чрез насочване на туристите по определени пътеки, за да се предотврати ерозията.

Уважението към местната култура и общност и насърчаването на участието на местните жители в туристически инициативи са друга част от добрите практики за устойчив приключенски туризъм. Това може да се изрази в сътрудничество с местните ръководители и водачи, които споделят знание за културата и историята на дестинацията. Насърчаването на местните предприемачи и малки бизнеси да развият туристически продукти, които спомагат за разнообразяване на икономиката на дестинацията (например чрез създаване на кооперации с местни занаятчии, предоставящи уникални продукти и услуги на туристите), играе важна роля в добрите практики.

Положително влияние може да окаже въвеждането на мерки за контрол на броя и поведението на туристите, за да се предотврати претоварване и нежелани въздействия. Това може да се осъществи чрез използване на системи за предварително резервиране и ограничаване на груповите размери, за да се поддържа устойчивост на туристическите дестинации.

За да се поддържа устойчивостта на туристическите дестинации, е важно да се изградят образователни програми, които насърчават туристите да бъдат информирани и ангажирани по въпросите на устойчивостта. Това може да се осъществи например чрез провеждане на обучения на туристи относно важността на запазването на природата и културното наследство.

Устойчивият приключенски туризъм има потенциала да съчетае приключенските преживявания със запазването на природата и улесняването на социалната отговорност. Чрез прилагането на тези принципи и практики, този вид туризъм може да предостави уникални и неповторими преживявания за туристите, като същевременно подкрепя устойчивото развитие на дестинациите. В следващата точка ще се съсредоточим върху анализ на тенденциите в потребителското поведение към приключенския туризъм, включително управление и устойчивост с ориентация към предизвикателствата и стратегиите за опазване на околната среда и културното наследство, интеграция на технологии (виртуална реалност, дигитални платформи и интерактивни преживявания), както и анализ на технологичните иновации в развитието на приключенския туризъм, включително нови практики, технологии и иновации.

След разглеждането на конкретните добри практики за устойчиво управление на приключенския туризъм, е необходимо да се премине към задълбочен анализ на динамичните процеси и фактори, които формират бъдещето на сектора. В този контекст, следващата подточка ще представи анализ на тенденциите в потребителското поведение, устойчивостта и иновациите в приключенския туризъм, тъй като разбирането им е от съществено значение за разработването на адекватни стратегии за развитие и осигуряване на конкурентоспособност.

Анализ на тенденциите в потребителското поведение, устойчивостта и иновациите в приключенския туризъм

В тази точка фокусът е върху анализа на тенденциите в потребителското поведение по отношение на приключенския туризъм.

Подчертава се ролята на технологиите (като виртуална реалност, дигитални платформи и интерактивни преживявания) и се анализират технологичните иновации в развитието на приключенския туризъм, включително нови практики и иновативни технологии.

Тенденциите в потребителското поведение играят ключова роля във формирането на приключенския туризъм. Туристите все повече търсят персонализирани и уникални преживявания. Вместо стандартните туристически пакети, те предпочитат изживявания,

които са персонализирани спрямо техните интереси и предпочитания. Расте интересът към активни и предизвикателни преживявания. Това включва екстремни спортове, катерене, джип сафари, дълги планински походи и други активности, които предлагат адреналин и изключителни изживявания.⁸² Туристите са все по-осведомени за екологичните и социалните въпроси и търсят туристически продукти, които се фокусират върху устойчивото развитие, опазването на природата и включването на местните общности.

Високотехнологичните решения, като виртуална реалност, дигитални асистенти и приложения за планиране на пътувания, също променят начина, по който туристите търсят, планират и изпитват приключения⁸³. Туристите се ориентират към по-малко популярни и известни места в търсене на автентични преживявания и уникални културни и природни атракции.⁸⁴ Социалните медии и онлайн платформите играят значима роля в споделянето на туристически преживявания⁸⁵. Туристите се вдъхновяват от пътеписите и снимките на други, които посещават приключенски дестинации.

Пример за тези тенденции е увеличеното търсене на персонализирани туристически пакети, които комбинират различни приключенски активности според предпочитанията на туристите (например планинско колоездене, рафтинг и планински походи в едно пътуване). Това отговаря на желанието за уникални и персонализирани преживявания, които съответстват на конкретните им интереси и предпочитания.

Управлението и устойчивостта в приключенския туризъм представляват ключов аспект за осигуряване на дългосрочното благосъстояние на дестинациите, където се предлагат приключенски преживявания. Предизвикателствата, свързани с уязвимостта на природната среда и културното наследство, изискват стратегии, които да гарантират устойчивостта на тези уникални обекти. Да разгледаме този аспект със специфична терминология и примери в следната таблица:

Таблица 5. Предизвикателства и стратегии за опазване на околната среда и културното наследство.

	Предизвикателство	Стратегии
Устойчиво управление на	Нарастващият туристически поток в	Въвеждане на лимити за броя на туристите, определяне на

⁸² Ewert, A., & Jamieson, L. (2003). The trip of a lifetime: Adventure travel. *Parks & Recreation*, 38(12), 24–32

⁸³ Guttentag, D. A. (2010). Virtual reality: Applications and implications for tourism. *Tourism Management*, 31(5), 637-651.

⁸⁴ Cohen, E. (1979). A phenomenology of tourist experiences. *Sociology*, 13(2), 179-201.

⁸⁵ Xiang, Z., & Gretzel, U. (2010). Role of social media in online travel information search. *Tourism management*, 31(2), 179-188

туристическите потоци	приключенски райони може да доведе до претоварване и неблагоприятно въздействие върху природната среда.	периоди с по-ниска активност и създаване на маршрути, които минимизират въздействието.
Интегриране на принципите на еко-туризъм	Опазването на биоразнообразието и запазването на екосистемите са от решаващо значение за приключенския туризъм.	Интегрирането на принципите на еко-туризъм, като разработка на пътеводители и програми с фокус върху образователната страна на природата.
Организация на образователни кампании	Липсата на осъзнатост за уязвимостта на природата и културното наследство може да доведе до недопустимо поведение от страна на туристите.	Провеждане на образователни кампании, съсредоточени върху етиката на приключенския туризъм, повишаване на осъзнатостта и обучение на туристите относно правилата за поведение сред природата и взаимодействието с местните общности.
Устойчиво водене на пътеки и маршрути	Неправилното обхождане на пътеките и неконтролираните маршрути могат да доведат до ерозия и повреждане на природните среди.	Установяване на зони и маршрути, където е позволено преминаването, както и изграждане на устойчиви маршрути, които намаляват въздействието върху околната среда.
Опазване на културното наследство	Прекомерната комерциализация може да доведе до загуба на	Разработването на стратегии за опазване на културното наследство, като установяване на

	автентичност и увреждане на традициите на местните общности.	правила за посещения и взаимодействие с местните общности, може да подпомогне устойчивото управление.
--	--	---

Източник: Авторова систематизация Адаптирано от Асоциация Археа, Стратегия за опазване и устойчиво развитие на културно-историческото наследство в Република България, 2003⁸⁶

Тези стратегии са създадени с цел балансиране на потребностите на туристите за приключение с опазването на природата и културното наследство. Устойчивото управление и стратегиите за опазване са ключови за запазването на приключенския туризъм като възможност за бъдещите поколения.

Интеграцията на технологии в приключенския туризъм променя начина, по който туристите изживяват и избират своите приключения.

Дигиталните платформи за планиране и резервации, като уебсайтове, мобилни приложения и онлайн платформи, предоставят информация, рецензии и възможности за резервация на приключенски активности. Например, турист може да избере и резервира планинско колоездене или рафтинг през специализирани туристически приложения.

Някои дестинации и туроператори интегрират интерактивни елементи в приключенските преживявания. Това може да включва използване на интерактивни игри, GPS базирани предизвикателства или приложения с аудио или визуални елементи, които разкриват исторически или природни факти по време на пътуването.

Пример за тези технологии е използването на VR симулации, които предоставят на потенциалните туристи възможност да изживеят предварително различни приключения, като катерене на високи върхове или спускане по реки с каяк, виртуално, преди да се ангажират със съответната активност.⁸⁷ Това не само позволява на туристите да се запознаят с преживяването, но и увеличава тяхната заинтересованост и увереност при избора на дестинация и активност.

⁸⁶ Асоциация Археа. (2003). Стратегия за опазване и устойчиво развитие на културно-историческото наследство в Република България. Сфера. 15-17

⁸⁷ Disztinger, P., Schlögl, S., & Groth, A. (2017). Technology acceptance of virtual reality for travel planning. In R. Schegg & B. Stangl (Eds.), Information and Communication Technologies in Tourism 2017

Виртуалната реалност (VR) и разширената реалност (AR) например предлагат възможност за симулация на реални места или създаване на обогатена реалност, като допълват действителните приключенски преживявания.⁸⁸ Например, виртуална реалност може да се използва за симулация на планинско изкачване или дигитална разходка из отдалечени дестинации преди реалното пътуване.

Изследването на труднодостъпни райони може да се подпомага с употребата на дронове. Дроновете позволяват на туристите да изследват отдалечени и труднодостъпни райони, предоставяйки уникални перспективи и преживявания⁸⁹.

Друг подход е технологията на аерофотоснимките. Тя предоставя възможност за красиви и вълнуващи снимки от високо, които засилват впечатленията от дестинацията⁹⁰.

Туристите могат да използват мобилни приложения, които предоставят информация за маршрути, навигация и геолокация, улеснявайки пътуването им в непознати и приключенски среди.⁹¹ Уеб и мобилните приложения предлагат също възможност за виртуални туристически гидове, предоставящи допълнителна информация за дестинацията.

Технологичният напредък позволява използването на електронни сензори за проследване на здравословното състояние на туристите по време на приключенски активности⁹². Умните устройства подпомагат свързаността и комуникацията в реално време, както и споделянето на преживяванията през социалните мрежи.

Технологичните иновации създават нови перспективи и възможности за приключенския туризъм, като предоставят по-обстоен поглед върху дестинациите.

Приключенският туризъм е динамична област, която е подложена на постоянни промени. Новите добри практики, технологии и иновации играят важна роля в развитието на този вид туризъм, като предоставят на туристите по-интензивни и персонализирани преживявания. Нека да разгледаме някои от текущите тенденции в приключенския туризъм. Те отразяват стремежа към по-иновативни и персонализирани

⁸⁸ VR FOR TOURISM Достъпно на https://immersionvr.co.uk/about-360vr/vr-for-tourism/?fbclid=IwAR3b-EXWlcbjdWJS0oUJuEd90_awkk09nHtq-UZW4ZolgAcdgwxDSD6WzUA (Проверено на 28 август 2023г.)

⁸⁹ Hay, B. (2016). Drones in tourism: A study of the current and potential use of unmanned aerial vehicles in the tourism industry. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 13, 51-61.

⁹⁰ Styliadis, D., Shani, A., & Belhassen, Y. (2017). Testing an integrated destination image model across residents and tourists. *Tourism Management*, 58, 184-195

⁹¹ Wang, D., Park, S., & Fesenmaier, D. R. (2012). The role of smartphones in mediating the touristic experience. *Journal of Travel Research*, 51(4), 371-387.

⁹² Neidhardt, J., & Werthner, H. (2018). IT and tourism: Still a hot topic, but do not forget IT. *Information Technology & Tourism*, 20(1-4), 1-10

преживявания, както и към по-отговорно отношение към природата и културното наследство.

Тези тенденции в приключенския туризъм отразяват стремежа към по-иновативни и персонализирани преживявания, както и към по-отговорно отношение към природата и културното наследство. Развитието на тези практики и технологии играе ключова роля в привличането на съвременни туристи и в устойчивото развитие на приключенските дестинации.

Като подчертава ключовите компоненти на приключенския туризъм, настоящото изследване разглежда тенденциите в потребителското поведение, управлението и устойчивостта, фокусирайки се върху предизвикателствата, свързани с опазването на околната среда и културното наследство. Също така бе проучено влиянието на технологичните иновации, включително виртуална реалност, дигитални платформи и интерактивни преживявания, представяйки нови практики, технологии и иновации, които обогатяват развитието на приключенския туризъм.

След задълбочения анализ на актуалните тенденции в потребителското поведение, устойчивостта и иновациите в приключенския туризъм, е необходимо да се разгледа ключовата роля на комуникационните канали и стратегии за достигане до целевите пазари. В този контекст, следващата подточка ще се фокусира върху влиянието на социалните медии и маркетинговите стратегии в приключенския туризъм, представяйки анализ на добри практики за изграждане на имидж и ефективно привличане на целеви аудитории чрез иновативни подходи. Тази конкретизация е важна, тъй като дигиталният маркетинг и управлението на онлайн присъствието са фундаментални за успеха в съвременната динамична среда на приключенския туризъм.

Влияние на социалните медии и маркетинговите стратегии в приключенския туризъм: анализ на добри практики за изграждане на имидж и привличане на целеви аудитории чрез иновации

В представената точка се извършва детайлен анализ на добрите практики, свързани с влиянието на социалните медии и маркетинговите стратегии в контекста на приключенския туризъм. Фокусът е върху образа на дестинациите и ефективното привличане на различни целеви аудитории, използвайки иновации в маркетинга и рекламата.

Социалните медии са ефективен канал за популяризиране на приключенски туристически преживявания и дестинации. Тяхното влияние върху развитието на приключенския туризъм е значително, тъй като те са платформи за споделяне на

визуални истории и снимки, които могат да привлекат вниманието към приключенски преживявания. Например, снимки от емоционално заредени моменти по време на каякинг по река или изкачване на върха на планина могат да вдъхновят други да изживеят подобни приключения. Сътрудничеството с влиятелни личности в социалните медии или създаването на партньорства с популярни блогъри и инфлуенсъри може да доведе до по-широко популяризиране на приключенските дестинации. Техните препоръки и преживявания често имат голямо влияние върху техните последователи.

Социалните медии позволяват на потребителите да се ангажират чрез коментари, споделяне на опит и задаване на въпроси. Това създава по-голямо участие и допринася за обществения диалог около дадена дестинация или приключенско преживяване. Използването на геолокация и хаштагове (маркировки), свързани с конкретни приключенски дейности или дестинации, улеснява търсенето и откриването на съответното съдържание от потенциални туристи.⁹³

Пример за влиянието на социалните медии е споделянето на приключенски преживявания в отдалечени или уникални дестинации от популярни блогъри или туристически инфлуенсъри. Техните публикации често стимулират интереса към тези дестинации и привличат нови посетители, които желаят да изживеят подобни приключения.⁹⁴

Медийният образ на приключенския туризъм играе ключова роля за формирането на общественото възприятие. Представянето на приключенския туризъм в медиите се извършва чрез различни канали, като Instagram, YouTube и други социални мрежи. Туристите самостоятелно споделят своите приключенски моменти, което влияе на възприятията на публиката.

Телевизионни сериали и филми, фокусирани върху екстремни приключения и документални разкази, формират романтични и стимулиращи образи на приключенския туризъм. Пример за това е сериалът "Man vs. Wild" или филми като "Into the Wild".

Рискованите и екстремни спортове, като бейсджъмпинг, скално катерене и други, често получават голямо медийно внимание, което въздейства върху образа на приключенския туризъм. Новинарски репортажи и специални предавания подчертават характера на предизвикателство и екстремност.

⁹³ „15 Ways to Use Sensory Marketing in 2020.“ Достъпно на <https://brandastic.com/blog/sensory-marketing/> (Проверено на 26.05.2022)

⁹⁴ Yoon S. J. and Park J. E. Do sensory ad appeals influence brand attitude?. Journal of Business Research. 2012. Volume: 65. Issue: 11, pp. 1534-1542.

Блоговете за пътувания и рецензии също формират образа на приключенския туризъм. Личните истории и преживявания на туристите предоставят реален поглед върху приключенията и могат да вдъхновят нови пътешественици.

Добра практика е представянето от медиите на разнообразието на приключенския туризъм, включително неговите природни и културни аспекти. Промотирането на биоразнообразието и културното обогатяване може да подчертае важността на добрите и отговорни туристически практики.

Представянето в медиите играе ключова роля за насърчаването на положителни практики в приключенския туризъм и за привличането на потенциални туристи. Образът, предаден чрез различни медийни канали, включително телевизия, социални мрежи, филми и печатни материали, може значително да влияе на желанието на хората да се включат в приключенски туристически преживявания.

Маркетингът и продажбата в приключенския туризъм изискват добри практики, основани на уникален и иновативен подход, който не само привлича вниманието, но и създава емоционална връзка с целевата аудитория. Успешните стратегии съчетават дигитални технологии, социални медии и въздействащи истории, за да предложат на туристите не само продукт, а и уникално преживяване.

Маркетингът и продажбата в приключенския туризъм са от съществено значение за привличане на туристи и развитието на дестинациите. Рекламата на приключенски активности като планинско колоездене, трекинг и къмпинг често се фокусира на изключителните природни гледки.⁹⁵ Сайтове, специализирани в този вид туризъм, предоставят детайлна информация за маршрути, екипировка и събития.

Маркетингът за водни приключения (рафтинг, кану, водни спортове) има за целева група активни туристи и ентузиастични на екстремните спортове. Организаторите използват социалните мрежи, за да споделят вълнуващи моменти и да привлекат нови участници.⁹⁶

Маркетинговите усилия се фокусират върху адреналинови преживявания. Специализирани агенции използват видео и фото материали, за да демонстрират емоциите и предизвикателствата, свързани със скално катерене, бърджи скокове и други рисковани спортове.⁹⁷

⁹⁵ Beedie, P. (2003). Mountain guiding and adventure tourism. *Leisure Studies*, 22(2), 139-151

⁹⁶ Xiang, Z., & Gretzel, U. (2010). Role of social media in online travel information search. *Tourism management*, 31(2), 179-188

⁹⁷ Buckley, R. (2012). Rush as a key motivation in skilled adventure tourism: Resolving the risk recreation paradox. *Tourism Management*, 33(4), 961-970

Фокусът е насочен и към културното наследство на дестинацията. Оферти, включващи уникални културни събития, религиозни празници и традиционна кухня, привличат туристи, търсещи автентични културни преживявания.

Маркетинговите кампании се фокусират върху устойчивите и отговорни добри практики. Туристите са привлечени от идеята за участие в приключения, които запазват природата и подпомагат местните общности.

Развиването на ефективни маркетингови стратегии за приключенския туризъм изисква разбиране на уникалните предизвикателства и възможности, които предлага всяка категория приключенски активности. Иновациите в маркетинга и рекламата играят ключова роля в привличането на целеви аудитории и развитието на нови пазари за приключенския туризъм.

В заключение, социалните медии и иновациите в маркетинга и рекламата предоставят ефективни инструменти за формиране на образа на приключенския туризъм и за привличане на различни целеви аудитории. Те представят възможности, които туристите желаят да изживеят, а маркетинговите стратегии, обогатени с иновации, съчетават уникалност и персонализация. Така създадените визия и общност обединяват търсачите на приключения от цял свят около общата им страст към вълнуващи туристически изживявания.

След анализа на ефективността на социалните медии и маркетинговите стратегии за изграждане на имидж и привличане на целеви аудитории в приключенския туризъм, е необходимо да се разгледа по-широкият контекст на координирани усилия и сътрудничество. В този аспект, следващата подточка ще се фокусира върху местни, регионални и глобални инициативи, тъй като те играят ключова роля за устойчивото развитие, промоцията и управлението на приключенските туристически дестинации, допълвайки индивидуалните маркетингови усилия

Местни, регионални и глобални инициативи

Регионалните и глобалните инициативи за развитие на приключенския туризъм играят важна роля в устойчивото развитие на дестинациите. Инициативи, насърчаващи устойчивото развитие на дестинации чрез опазване на природата, запазване на културното наследство и участие на местните общности (например "Global Sustainable Tourism Council" – Глобален съвет за устойчив туризъм), подкрепят сертифицирането на устойчиви туристически дестинации по света.⁹⁸

⁹⁸ Honey, M. (2008). Ecotourism and sustainable development: Who owns paradise? Island press 7-8

Други създават и подобряват туристически маршрути или пътеки, които водят до приключенски дестинации. Например, "European Long Distance Paths" (Европейски дълги пътеки) предоставят маршрути за планински походи, катерене и приключения в различни европейски държави.

Проекти, които насърчават сътрудничеството между различни държави и региони с цел развитие на приключенския туризъм, например, "Asian Ecotourism Network" (Азиатска мрежа за екотуризм), насърчават устойчивото развитие на екотуризма чрез обмен на знания и опит. Инициативи, насърчаващи приключенския туризъм като форма на активен и здравословен начин на живот (например кампанията "Adventure Is Out There" / "Приключението е там" в различни социални медии), привличат вниманието към възможностите за приключения в различни части на света.

Инициативи, които насърчават приключенския туризъм като форма на активен и здравословен начин на живот, например кампанията "Adventure Is Out There" (Приключението е там) на различни социални медии, привличат вниманието към приключенските възможности в различни части на света.

Тези инициативи се фокусират върху устойчивото развитие на приключенския туризъм, управлението на дестинациите и стимулирането на интереса към природните и културни атракции в различни части на света.

Развитието на нови приключенски дестинации изисква съчетаване на различни фактори, за да привлече туристи и да установи нови места за приключения. Пример за това е привличането на вниманието с уникални природни атракции като планини, реки, джунгли, плажове или пустини, които предоставят възможности за различни приключенски активности като катерене, рафтинг, сърф или планинско колоездене.

Насърчаването на устойчивостта и опазването на природата са част от приключенското преживяване. Дестинациите, които се грижат за опазването на околната среда и включват местните общности в устойчивия туризъм, често привличат туристи, които ценят екологично отговорните практики.

Добрата инфраструктура, включваща качествени пътища, добре маркирани пътеки, удобства за туристи и лесна достъпност до дестинацията, е необходима за привличането на повече посетители. Ефективната маркетингова стратегия, която представя уникалните характеристики и приключенски възможности на новата дестинация, е от съществено значение за привличането на туристи. Това включва използване на социални медии, рекламни кампании, участие в туристически изложения и др.

Привличането на туристи чрез представяне на уникалната култура, традиции и обичаи на местните общности в дестинацията, които могат да бъдат част от приключенското преживяване са друга добра практика. Например, посещение на традиционни селища или участие в местни обичаи.

Пример за успешно развитие на нова приключенска дестинация е предлагането от дадена планинска област на нови пешеходни маршрути с високи водопади, екологично чисти къмпинги и уникални природни формации. Този вид природни атракции и възможности за приключения могат да привлекат туристи, които търсят изключителни природни и активни преживявания.

В управлението на туристическите потоци в приключенския туризъм е важно да се приложат стратегии за разпределение и ограничаване на влиянието на туристите в уязвимите области. Ето някои добри практики:

Ограничаването на броя на посетителите чрез системи за предварително резервиране на места или влизане в определени зони на дестинацията може да помогне за поддържане на устойчив баланс между туризма и опазването на природата. Например, някои национални паркове имат лимитиран брой на посетители на ден.

Друга добра практика е разделение на областите с различен вид активности или посещаемост. Това помага за разпределение на туристическия поток и предотвратява прекомерната концентрация в определени уязвими райони. Например, в планински региони може да се зонират участъци за различни видове активности като планински туризъм, ски или пешеходни маршрути.

Подобряване на осведомеността на туристите чрез образователни кампании относно важността на запазване на природата и спазване на местните правила и културни особености може да помогне за по-отговорно поведение на посетителите. Предоставяне на алтернативни маршрути или видове активности за туристи, които могат да разреждат трафика или да отведат интереса от по-уязвимите райони, например, ако една планинска пътека е претоварена, предлагането на нови пътеки може да разпредели туристическия поток. Активното участие на местните общности в управлението на туристическите потоци може да доведе до по-ефективни стратегии за разпределение на туристите и защита на уязвимите области, като се вземат предвид техните специфични нужди и перспективи.⁹⁹

⁹⁹ Jennifer Laing, Warwick Frost. *Explorer Travellers and Adventure Tourism*. 2014 11-12

Пример за добра практика е когато на определени туристически атракции се въвеждат временни ограничения за посещенията, за да се намали натоварването в определени периоди, като се поддържа устойчив баланс между туризма и запазването на природата.

Участието на местните общности в приключенския туризъм е ключов фактор за създаване на устойчива и благоприятна среда както за туристите, така и за местните жители. Местните общности могат да участват в процеса на създаване на приключенски туристически продукти, като предоставят знания за уникалните атракции и културни особености на тяхната зона. Например, пътеки или маршрути, които са част от местната история или природа, могат да бъдат интегрирани в туристическите програми. Включването на местните общности в туристическите икономически проекти може да включва създаване на работни места, предприемачески възможности и обучение за умения, свързани с туризма. Например, обучение на местни ръководители или ръководители на туроператорски дейности. Местните общности играят важна роля в запазването на традициите, културното наследство и уникалните аспекти на своята област. Те могат да бъдат включени в предлагането на традиционни занаяти и обичаи като част от приключенските туристически програми.

Взаимодействието на местните общности с природната среда е от съществено значение за запазване на биоразнообразието и устойчивото използване на природните ресурси. Местните жители могат да помагат в грижата за природата, като работят за опазване на техните територии. Те могат да бъдат включени в управлението на туризма чрез създаване на съвети или форуми, където се обсъждат въпроси свързани с развитието на приключенския туризъм и се вземат съответни решения. Пример за участие е създаването и управлението от местни общности на кооператив, предлагащ туристически услуги като екскурзии или водачество. Това не само осигурява доход за тях, но и подобрява туристическото преживяване чрез включване в местната култура и традиции.

Приключенският туризъм е силно свързан с образованието, а подготовката на специалисти играе важна роля за неговото развитие. Програмите за обучение трябва да комбинират теорията с практиката. Например, студенти или специалисти в областта на приключенския туризъм могат да участват в стажове или проекти на място, които да им осигурят реален опит и умения за работа в сферата. Образователните програми трябва да обхващат различни аспекти на приключенския туризъм, като управление на природни ресурси, сигурност, устойчиво развитие, културно наследство и туристически

мениджмънт. Партньорството с туристическите оператори и дестинации е ключово за учебните програми. Това може да включва стажове, лекции от професионалисти от индустрията и възможности за практическо приложение на учебното съдържание. Освен техническите умения, обучението трябва да подчертава важността на лидерството, ефективната комуникация и управлението на групи по време на приключенски активности. Образователните програми трябва да насърчават изследвания и иновации в областта на приключенския туризъм, което води до развитие на нови методи и подходи.

Пример за добра практика е разработването на програми за обучение на гидове за планински походи, които включват както технически умения за навигация и безопасност, така и умения за комуникация с клиенти, първопомощ и устойчиво поведение в природата. Тези програми комбинират теория с практика, подготвяйки специалистите за успешно ръководство на туристически групи.

В допълнение към разгледаните местни, регионални и глобални инициативи за развитие на приключенския туризъм, е необходимо да се анализират и регулиращите рамки, икономическите модели и стандартите за безопасност, които обуславят сектора. Поради тази причина, следващата подточка ще се фокусира върху законодателните аспекти, бизнес моделите и безопасността в приключенския туризъм. Тази комплексна перспектива е необходима за цялостното разбиране на средата, в която оперира приключенският туризъм, и за осигуряване на неговото устойчиво и отговорно развитие.

Законодателни аспекти, бизнес модели и безопасност

Правните аспекти в приключенския туризъм са от съществено значение за гарантирането на безопасността и защитата на туристите. Регулациите и законодателството в този сектор се насочват към опазването на здравето и безопасността на туристите по време на приключенските активности. Да разгледаме този аспект със специфична терминология и примери:

Международни и национални стандарти, "системи за управление на безопасността при пътешествия и приключения": този международен стандарт определя изискванията за управление на безопасността в приключенския туризъм, включително процедурите за оценка на риска и мерките за сигурност.¹⁰⁰ Например, дестинация за планинско

¹⁰⁰ Buckley, R. (2012). Rush as a key motivation in skilled adventure tourism: Resolving the risk recreation paradox. *Tourism Management*. 36

колоездене, сертифицирана съгласно ISO 21101, демонстрира ангажимента си към безопасността на туристите.

Оценката на риска е ключов етап в предотвратяването на злополуки и нещастни случаи. Дестинациите и операторите трябва да провеждат систематични оценки на риска, за да идентифицират потенциалните опасности. Например, преди изпълнение на скално катерене, туроператорът извършва оценка на риска на скалния обект и обучава участниците за безопасната техника на изкачване. Застрахователната полица трябва да предоставя подходящо покритие за приключенски активности, включително медицински разходи и спасителни операции. Туристите, които участват в снежни спортове в планински курорт, например, трябва да разполагат със застраховка, която покрива евентуални спасителни операции или лечение.

Операторите и инструкторите трябва да бъдат лицензирани и сертифицирани, за да гарантират, че разполагат с необходимите умения и знания за безопасното провеждане на приключенски активности. Например, дружество за рафтинг следва да предоставя само лицензирани рафтинг инструктори, обучени и сертифицирани според международните стандарти.

Дестинациите и туроператорите трябва да предоставят ясна и достъпна информация за потенциалните рискове на приключенските дейности. Може да бъде поставена табела на входа на туристически маршрут, която да предупреждава за опасностите по него и да указва препоръчителните мерки за безопасност. Операторите трябва да поддържат сътрудничество с местните служби за издирване и спасяване, като споделят информация за планирани активности. Операторите трябва да предприемат мерки за изолация или обозначаване на опасни места, които могат да представляват риск за туристите, като например маркиране на зони с висок риск от лавини в планински курорт с предупредителни знаци.

Законодателните и правни аспекти в приключенския туризъм са създадени с цел защита на туристите и гарантиране на тяхната безопасност по време на активностите. Те съчетават стандарти за безопасност, отговорност на операторите и осигуряване на подходящи мерки за предотвратяване на риска и реакция при спешни ситуации.

Бизнес моделите в приключенския туризъм играят ключова роля в успешното развитие на дестинации и привличането на туристи. Туроператорите предлагат пакетирани приключенски експедиции, които включват различни видове активности като планинско колоездене, каякинг, и планински походи. Пример за успешна добра

практика е туроператорът "Intrepid Travel", който се фокусира върху устойчиви туристически практики.

Иновативни технологични платформи като Airbnb Adventures предоставят възможности за резервации на приключенски туристически продукти директно от местни оператори. Тези платформи създават връзка между приключенски туристи и местните дейности.

Местните оператори могат да създадат персонализирани приключенски програми, които предлагат уникални природни и културни ресурси на дестинацията. Това може да включва експедиции с местни експерти, уникални маршрути и участие в местни обичаи.

Бизнес моделите в приключенския туризъм трябва да включват устойчиви практики за опазване на околната среда и защита на културното наследство. Този подход не само уважава природата и културата, но и привлича туристи, търсещи отговорни туристически изживявания. Бизнес моделите могат да включват образователни и културни програми, които позволяват на туристите да научават за местната история, традиции и начин на живот. Това предоставя уникални и образователни преживявания. Необходимо е активно да се комуникират и маркетират продукти, прилагачи добри практики, като се споделят успешни истории и се стимулира ангажираността на целевата аудитория. Подчертаването на уникалните предимства и стойности е от съществено значение. Могат да бъдат създадени успешни партньорства с местни органи и общности за съвместно управление на туристическите ресурси, както и за въвеждане на иновации в туристическите продукти.

Тези елементи образуват обширен пейзаж от възможности за бизнес модели в приключенския туризъм, като се вземат предвид както икономическите, така и социалните аспекти.

Промяната в концепцията за безопасност в приключенския туризъм е от ключово значение поради постоянно развиващите се активности и среди. Новите стандарти и подходи към управлението на риска включват:

Строги обучения и сертификации. Индустрията на приключенския туризъм е насочена към високи стандарти за обучение и сертифициране на водачи и инструктори. Те трябва да бъдат компетентни и експерти в своята област, за да гарантират безопасността на туристите. Например, постоянното подобряване на алпийските карабинери или въжета с по-висока издръжливост може да намали риска от инциденти.

Иновации в оборудването. Развитието на нови и по-безопасни технологии и оборудване е от съществено значение. Например, постоянното подобряване на

алпинистки карабинери или въже с по-висока издръжливост може да намали риска от инциденти.

Усъвършенствани процедури и протоколи. Приключенските туроператори и дестинации се стремят да подобрят своите процедури за безопасност, включително планове за действие при спешни ситуации и ясни протоколи за управление на риска по време на приключенски активности.

Осведоменост и участие на клиентите. Подходите към безопасността включват и образователни кампании, които повишават осведомеността на клиентите относно рисковете и им помагат да вземат по-информирани решения. Например, предоставяне на детайлна информация за активността и насоки за безопасно поведение по време на нея.

Актуализация на правилата и регулациите. Властите и организациите в туристическия сектор работят за актуализиране на правилата и регулациите, които да осигурят по-голяма безопасност за туристите. Това може да включва изисквания за разрешителни, ограничения за определени рискови дейности и други мерки за безопасност.

Пример за тези нови стандарти и подходи е въвеждането на по-строги обучения за речни водачи, които да включват не само технически умения, но и обучение за превенция и реакция при аварийни ситуации на вода, за да се гарантира безопасността на туристите по време на рафтинг и други водни приключения.

В приключенския туризъм, етиката и управлението на риска са ключови компоненти, които формират основата за създаване на безопасни и етични преживявания за туристите. Ръководителите на планински експедиции трябва да спазват етични стандарти във връзка с природата и местните общности. Те трябва да насърчават почитането на природата и прилагането на "не оставяй следи" принципа. Във високите планини рисковете са свързани със застудяване, лавини и трудностите при комуникация. Стратегии за управление на риска включват предварително оценяване на метеорологични условия и подготовка на туристите със специализирано оборудване. Водните приключения често изискват етично отношение към реките и околната среда. Операторите трябва да насърчават устойчиво ползване на рекреационните зони и да предоставят обучение за безопасност. Рафтингът е свързан с рискове като силни течения и опасни препятствия. Стратегии включват подбор на опитни инструктори, проверка на оборудването и строги протоколи за безопасност. Практиките като скално катерене и бърнджи скокове изискват спазване на етични стандарти, зачитане на правилата и

обучение на участниците относно рисковете. Безопасността в екстремните спортове зависи от качеството на обучението, поддръжката на оборудването и строгите мерки за безопасност на място. Културните програми трябва да бъдат базирани на етични принципи и да вземат предвид културната чувствителност при взаимодействие с местните общности. Рисковете включват нарушаване на местната култура и недооценка на социалните аспекти. Програмите трябва да бъдат проектирани с участието и одобрението на местните общности.

Заклучение на първа глава

В заключение, първа глава на настоящия дисертационен труд положи основите за разбирането на приключенския туризъм като многоаспектно явление със значителен потенциал. Беше извършен обстоен анализ на неговата **същност**, като се започна от дефинирането на основните термини и се проследи **историческата му еволюция** – от ранните изследователски пътешествия до съвременните му форми, белязани от търсенето на автентичност и устойчивост. Детайлно бяха разгледани **спецификите и отличителните характеристики** на приключенския туризъм, включително елементите на физическо предизвикателство, взаимодействие с природата, културно потапяне и възприеман риск.

В рамките на главата бяха систематизирани **различните видове приключенски туризъм**, като се обърна внимание на профилите на потребителите, които те привличат. Представена беше авторова систематизация на девет основни типа приключенски туристи, базирана на изследването на Sung, както и подробен преглед на популярни и креативни приключенски дейности, илюстрирани с примери. Особено внимание беше отделено на ролята на приключенския туризъм за **съхраняването на природното и културното наследство**, подчертавайки необходимостта от отговорен подход.

Анализиран бяха и **добрите практики и актуалните тенденции** в развитието на приключенския туризъм в световен мащаб. Те включват устойчивото управление на природните ресурси, интегрирането на местните общности, повишаването на стандартите за безопасност, диверсификацията на туристическите продукти и все по-широкото навлизане на дигиталните технологии и иновативните маркетингови подходи, като сензорния маркетинг.

По този начин бяха изпълнени първите две основни задачи, поставени в увода на дисертационния труд:

1. **Беше изяснена същността и спецификата на приключенския туризъм, чрез детайлно дефиниране на основни термини** (включително разграничаване от други форми на туризъм и изясняване на понятия като "мек" и "екстремн" приключенски туризъм), проследяване на историческото развитие (от първите изследователи до съвременните тенденции) и анализ на неговите многообразни характеристики (физическа активност, взаимодействие с природата, културен обмен, риск, личностно израстване).
2. **Бяха изведени и анализирани добри практики и тенденции при лидерите в приключенския туризъм,** като бяха разгледани примери за устойчиво управление, иновации в предлагането, ролята на технологиите (VR, дигитални платформи), ангажирането на местните общности и ефективни маркетингови стратегии, включително сензорен маркетинг, в глобален контекст.

Представеният в тази глава обстоен анализ на концептуалните основи и специфичните характеристики на приключенския туризъм осигурява необходимата теоретична платформа за последващото изследване на потенциала и възможностите за неговото развитие в рамките на туристическите дестинации, което е обект на Глава втора.

ГЛАВА ВТОРА: Възможности за развитие на дестинации за приключенски туризъм

След като в първа глава бяха разгледани теоретичните основи, същността, спецификата, видовете и глобалните тенденции в приключенския туризъм, настоящата втора глава насочва фокуса към конкретните възможности за развитие на дестинациите за приключенски туризъм, с акцент върху потенциала на Република България. Успешното позициониране на една страна или регион на динамичния пазар на приключенски преживявания изисква не само наличието на подходящи природни и културни ресурси, но и задълбочено разбиране на факторите, които формират атрактивността на дестинацията, както и прилагането на ефективни стратегии за маркетингово управление и устойчиво развитие.

В тази глава ще бъде направен анализ на общия туристически потенциал на България като предпоставка за развитие на приключенския туризъм. Ще бъдат оценени природните и културните атракции, подходящи за този вид туризъм, както и съществуващата инфраструктура. Особено внимание ще бъде отделено на конкурентната среда и на възможностите за устойчиво развитие, включително ролята на законодателството и ангажираността на местните общности. Целта е да се очертаят стратегическите насоки и да се идентифицират ключовите фактори, които могат да допринесат за утвърждаването на България като привлекателна и конкурентоспособна дестинация за приключенски туризъм на международния пазар.

Необходимо е да се отбележи, че провеждането на изчерпателен анализ по дадената тема е предизвикателство поради ограничената наличност на систематизирани емпирични данни, специализирани научни изследвания и актуални статистически източници, фокусирани конкретно върху приключенския туризъм в България. Тази липса на изчерпателна база данни налага използването на фрагментирана информация и изводи, базирани на експертни оценки, което подчертава необходимостта от бъдещи целенасочени проучвания в областта.

2.1. Потенциал за развитие на туристическа дестинация

Настоящата точка има за цел да разгледа потенциала за развитие на туристическа дестинация, като специфично внимание ще бъде обърнато на българския контекст. Първоначално ще бъде извършен анализ на общия туристически потенциал на България, тъй като разбирането на общите ресурси и характеристики на страната е

фундаментално за позиционирането и развитието на специфични сегменти като приключенския туризъм. Този анализ ще послужи за въвеждане на специфичния контекст за изследване на приключенския туризъм, очертавайки както общите предпоставки, така и специфичните ресурси, които могат да бъдат използвани за създаване на конкурентоспособни приключенски продукти и дестинации.

Анализ на общия туристически потенциал на България и въвеждане на контекста за изследване на приключенския туризъм

Разнообразието от природни, културни и инфраструктурни ресурси в България създава благоприятна основа за развитие на приключенския туризъм. Страната съчетава редица фактори, които допринасят за нейната привлекателност като дестинация за туристи, търсеци активни и автентични преживявания.

На първо място, географското разположение и природното богатство на България са сред най-силните ѝ предимства. Планинските масиви, езерата, реките, крайбрежните ивици и защитените територии оформят изключително разнородна природна среда. Това разнообразие позволява практикуването на широк спектър от приключенски дейности в различни климатични и теренни условия.

Втората важна предпоставка е културно-историческото наследство на страната. България разполага с множество обекти с висока културна и археологическа стойност – от праисторически находки до архитектурни паметници от различни епохи. Съчетаването им с приключенски елементи (например маршрути, включващи посещения на крепости, манастири и етнографски комплекси) позволява предлагането на комплексни туристически продукти.

Допълнително предимство е наличието на добре развита туристическа инфраструктура. Хотелската база, заведенията за хранене, спортните съоръжения и маркираните маршрути подпомагат както достъпа до природните ресурси, така и комфортното пребиваване на туристите. Това е особено важно за онези сегменти от пазара, които търсят балансирано съчетание между приключения и удобства.

Не на последно място, разнообразието от съществуващи туристически оферти – включително планинско колоездене, рафтинг, ски туринг, скално катерене, каякинг и други – създава основа за развитие на конкурентоспособни продукти в сферата на приключенския туризъм. Наличието на такъв тип активности демонстрира капацитета на страната да отговори на разнообразни потребности и предпочитания в рамките на този туристически сегмент.

В този контекст изследването на приключенския туризъм в България анализира как уникалните характеристики на дестинацията поддържат и обогатяват този вид туризъм в страната. Целта е да бъдат разкрити силните страни на приключенския туризъм в България и да се предложат стратегии за устойчивото развитие и подобряването на този туристически сегмент.

Авторът смята, че България притежава значителен потенциал като дестинация за приключенски туризъм. Уникалната комбинация от природни богатства, богата история и културно наследство, подкрепена от добре развита туристическа инфраструктура, предоставя изключителни възможности за разнообразни приключенски преживявания.

Също така, развитието на приключенския туризъм в България може да допринесе не само за икономическото развитие на регионите, но и да подчертае уникалните екосистеми и културни особености на страната. В съчетание с устойчиви практики и грижа за околната среда, този вид туризъм може да бъде двигател за устойчиво развитие и запазване на природните ресурси.

Анализът на туристическия потенциал на България за приключенски туризъм предоставя възможност за формулиране на конкретни предложения за подобрене на туристическите продукти и привличане на по-широка аудитория от приключенски туристи. Чрез усъвършенстване на маркетинговите стратегии и развитие на нови приключенски програми, България може да се утвърди като една от водещите дестинации за любители на активни и нестандартни туристически преживявания.

След извършения анализ на общия туристически потенциал на България и въвеждането на контекста за изследване на приключенския туризъм, е необходимо да се премине към детайлна оценка на специфичните природни ресурси, които представляват основа за този вид туризъм. В този аспект, следващото разглеждане ще се фокусира върху оценка на природните атракции в България, подходящи за приключенски туризъм, тъй като те са фундаментът за развитието на конкурентоспособни приключенски продукти и дестинации.

Оценка на природните атракции в България, подходящи за приключенски туризъм

България притежава разнообразие от природни красоти, които правят страната особено подходяща за приключенски туризъм. За целите на настоящото изследване е необходимо да бъдат представени ключови природни атракции в България, подходящи за приключенски туризъм.

Таблица 6. Основни дестинации за приключенски туризъм в България и предлагани продукти

Дестинация	Приключенски продукти	Източник
Рила	Планински преходи, Алпинизъм, Ски	Национален парк "Рила" (https://rilanationalpark.bg/), Български туристически съюз (https://btsbg.org/)
Пирин	Планински преходи, Скално катерене, Ски	Национален парк "Пирин" (https://pirin.bg/), Българска планинска спасителна служба (https://pss.bg/)
Стара Планина	Пешеходни маршрути, Планинско колоездене, Парапланеризъм	Туристически информационен център (https://bulgariatravel.org/), Българска федерация по планинско колоездене (https://bfmb.org/)
Родопите	Планински преходи, Спелеология, Каякинг	Туристически информационен център (https://bulgariatravel.org/), Българска федерация по спелеология (https://caves.bg/)
Витоша	Пешеходни маршрути, Ски, Планинско колоездене	Природен парк "Витоша" (https://park-vitosha.org/), Витоша ски (https://vitoshaski.bg/)
Черно море	Сърфиране, Кайтсърфинг, Гмуркане	Туристически информационен център (https://bulgariatravel.org/), Водни спортове България (https://watersports.bg/)
Река Струма	Рафтинг, Каякинг	Туристически информационен център

		(https://bulgariatravel.org/), Адвенчър Нет (https://adventurenetbg.com/)
Река Арда	Каякинг, Кану	Туристически информационен център (https://bulgariatravel.org/), Каяк турове България (https://kayaktours.bg/)
Белоградчишки скали	Скално катерене, Хайкинг	Туристически информационен център (https://bulgariatravel.org/), Белоградчик туристически гид (https://visitbelogradchik.com/)
Мелник	Пешеходни маршрути, Винени турове	Туристически информационен център (https://bulgariatravel.org/), Винени турове България (https://winetours.bg/)
Седемте рилски езера	Планински преходи, Йога ретрийти	Национален парк "Рила" (https://rilanationalpark.bg/), Йога ретрийти Рила (https://yogaretreats.bg/)
Крушунски водопади	Пешеходни маршрути, Фотографски турове	Туристически информационен център (https://bulgariatravel.org/), Фото турове България (https://phototours.bg/)

Източник: Авторова систематизация

Българските планински масиви предоставят отлична среда за приключенски туризъм, като съчетават впечатляващи гледки, разнообразна флора и фауна и различни възможности за активен отдих. Те предоставят уникални възможности за туристи, желаещи да изпитат приключения в планинска среда.

Таблица 7. Основни планински дестинации в България и предлагани приключенски активности

Планинска дестинация	Приключенски активности	Кратка характеристика
Рила	Ски, Сноуборд, Алпийско катерене	Високи върхове и глациални езера, подходящи за зимни и алпийски спортове ¹⁰¹
Пирин	Трекинг, Планинско катерене, Планинско колоездене, Ски	Карстов релеф и върхове като Вихрен; част от Пиринския национален парк
Родопи	Планинско колоездене, Ски, Къмпинг	Гористи терени и релеф, подходящ за целогодишни приключения и къмпинг ¹⁰²
Стара планина	Пешеходни маршрути, Парапланеризъм	Разнообразни маршрути и открити хребети, подходящи за пешеходен туризъм и парапланеризъм ¹⁰³
Витоша	Планинско колоездене, Планински преходи	Достъпна от София; предлага маршрути за пешеходни и велосипедни преходи ¹⁰⁴

Източник: Авторова систематизация по текстови данни

¹⁰¹ Официален туристически портал на България. Достъпно на: <https://bulgariatravel.org/bg/what-to-do/> [прегледано на 07 май 2023]

¹⁰² Официален туристически портал на България. Достъпно от: <https://bulgariatravel.org/bg/rodopi/> [прегледано 07 май 2023]

¹⁰³ Дирекция Национален Парк Централен Балкан. [прегледано 07 май 2023]. Достъпно от: <https://visitcentralbalkan.net/tourism/routes/>

¹⁰⁴ Дирекция Природен Парк Витоша. [прегледано 07 май 2023]. Достъпно от: <https://park-vitosh.org/tourism/>

Представената таблица ясно показва, че българските планински райони предлагат широк спектър от приключенски активности, които се базират на разнообразни природни дадености. Региони като Рила и Пирин се отличават с високи върхове и специфичен релеф, които благоприятстват развитието на зимни спортове и алпийски туризъм, докато Родопите, Стара планина и Витоша допълват туристическото предлагане с възможности за колоездене, пешеходен туризъм и парапланеризъм. Разнообразието от природни ресурси и близостта на някои дестинации до градски центрове (напр. Витоша до София) създават условия за целогодишна активност и допринасят за укрепване на позициите на България като дестинация за приключенски туризъм.

Авторът е на мнение, че българските планински масиви са не само красиви, но и вдъхновяващи за туристите, търсещи неповторими приключения при обикалянето на техните върхове и долини.

Природни Паметници:

България е дом на множество природни паметници, които предоставят уникални възможности за приключенски туризъм. Тези природни обекти са резултат от значими природни процеси и събития, като предоставят на туристите възможност да се докоснат до красотата на природата и да се насладят на приключения в забележителна естествена среда. Ето някои от тях:

Таблица 8. Природни обекти и свързани приключенски дейности в България

Природен обект	Основни активности	Кратка характеристика
Мелнишките пирамиди	Пешеходен туризъм, Фотография	Природен паметник, образуван от ерозия на пясъчни скали; популярна дестинация за пешеходни маршрути и фотография
Каменните гъби	Скално катерене, Разходки	Уникални скални формации, подходящи за катерене и пешеходни приключения
Каменната сватба (с. Зимзелен)	Каменната сватба (с. Зимзелен)	Каменната сватба (с. Зимзелен)

Очите на Бога (Проходна пещера)	Очите на Бога (Проходна пещера)	Очите на Бога (Проходна пещера)
------------------------------------	------------------------------------	------------------------------------

Източник: Авторова систематизация

Тези природни паметници предоставят не само красиви гледки, но и възможности за активен приключенски туризъм, съчетан с интересни природни формации.

Морски Приключения:

Българското Черноморско крайбрежие предлага разнообразни възможности за морско приключение. От екстремни водни спортове до релаксиращи морски круизи, туристите могат да се насладят на уникални преживявания в този регион. Ето някои от природните атракции и видове морско приключение:

Таблица 9. Морски приключенски дейности по Черноморието

Активност	Основни характеристики	Локация
Кайтсърфинг в Златни пясъци и Слънчев бряг	Силни ветрове и широки плажове, подходящи за кайтсърфинг; уроци с инструктори	Златни Пясъци, Слънчев Бряг
Дайвинг и подводни преживявания	Изследване на потънали кораби, рифове и морски живот в Черно море	Черноморско крайбрежие (Варна, Созопол, Несебър)
Морски круизи от Варна и Бургас	Плаване край крайбрежни заливи с възможности за релакс и пейзажен туризъм	Варна, Бургас и околни заливи
Плажни спортове и активности	Парапланеризъм, волейбол, джет ски и други плажни спортове в големите курорти	Златни Пясъци, Слънчев Бряг
Морска риболовна екскурзия	Риболовни турове с включено приготвяне и дегустация на пресен улов	Черно море – крайбрежни селища с рибарски традиции

Източник : Авторова адаптация по Официален туристически портал на България. [прегледано 07 май 2024]. Достъпно от: <https://bulgariatravel.org/bg/vodni-sportove/>¹⁰⁵

Тези възможности за морски приключения в България позволяват на туристите да съчетаят екстремни спортове, природни красоти и уникални преживявания.

Пещери и Язовири:

България разполага с множество пещери и язовири, предоставящи уникални възможности за приключенски туризъм. От подземни изследвания до водни спортове, тези природни обекти предлагат разнообразие от преживявания. Ето някои от тях:

Таблица 10. Пещери и язовири приключенски туризъм в България

Природна атракция	Основни активности	Кратка характеристика
Деветашка пещера	Спелеоложки турове, Разглеждане на подземни зали	Известна с големите си сталактити и сталагмити; предлага водени турове в просторни зали
Пещера Леденика	Спелеодайвинг, Изследване на ледени галерии	Известна с ледените си образувания; предлага екстремен спелеодайвинг
Ягодинска пещера	Спелеоложки проучвания, Подземни трекинг маршрути	Пещера с богата флора и фауна; достъпна за подземни маршрути и научни изследвания
Язовир Въча	Каяк, Риболов	Воден обект в Родопите с възможности за каяк и риболов в спокойна обстановка
Язовир Студен кладенец	Планински преходи, Къмпинг	Язовир в Западните Родопи, заобиколен от живописна природа, подходящ за къмпинг и преходи

¹⁰⁵ Официален туристически портал на България. Достъпно от: <https://bulgariatravel.org/bg/vodni-sportove/> (прегледано 07 май 2024)

Източник: Авторова систематизация по https://www.360mag.bg/posts/149079?utm_source=chatgpt.com (Проверено на 17.09.2024)¹⁰⁶

Авторът е на мнение, че приключенският туризъм в България има значителен неизползван потенциал за развитие. Разнообразието от природни красоти в различните региони създава възможности за разнообразни и привлекателни приключенски туристически преживявания.

България разполага с богатство от планински масиви, реки, езера и природни паркове, които могат да бъдат използвани за редица активности като планински туризъм, рафтинг, каякинг, алпийско катерене и други форми на приключенски спортове. Това предоставя възможности за разнообразие в туристическите продукти и привличане на различни целеви групи.

Освен природните атракции, културното и историческото богатство на страната допълнително обогатява възможностите за приключенски туризъм в България. Съчетанието от дивата природа и богатата култура създава уникално преживяване за туристите.

Устойчивото развитие на приключенския туризъм трябва да бъде приоритет, като се обърне специално внимание на опазването на околната среда и участието на местните общности. Това не само ще предложи автентични и забележителни преживявания на туристите, но също така ще осигури устойчиво развитие за регионите, където се провеждат приключенските активности.

Чрез подчертаването на този потенциал в дисертацията може да се насърчи интересът на туристите и инвеститорите, като същевременно се изтъкне важността на опазването на природата и взаимодействието с местните общности.

Въз основа на общия туристически потенциал на България, за целите на приключенския туризъм, е необходимо да се премине към детайлно изследване на разнообразието от природни обекти. В този контекст, следващото разглеждане ще обхване изследване на разнообразието от природни обекти като планини, реки, езера и други, които могат да бъдат включени в приключенски програми, тъй като тяхната идентификация и оценка са фундаментални за създаването на атрактивни и диверсифицирани приключенски продукти и маршрути.

¹⁰⁶ "Какво е приключенски туризъм и защо става все по-популярен," 360mag.bg, Достъпно на <https://www.360mag.bg/posts/149079>. (Проверено на 17 септември 2024)

Изследване на разнообразието от природни обекти като планини, реки, езера и други, които могат да бъдат включени в приключенски програми

Настоящата дисертация разглежда приключенския туризъм в България, като се анализира разнообразието от природни обекти, идеални за включване в приключенски програми. България, със своето изключително природно разнообразие, предоставя уникални възможности за различни приключенски активности и програми, които могат да привлекат туристи от цял свят.

България се характеризира със значителен и многообразен потенциал за развитие на приключенски туризъм, обусловен от уникалната комбинация от природни и културни ресурси. **Планинският туризъм** заема централно място. Планинските вериги Рила, Пирин и Родопите предлагат отлични условия не само за традиционни планински преходи, но и за по-специализирани дейности като планинско колоездене и алпийско катерене. Изкачването на емблематични планински върхове и преминаването по дълги, предизвикателни маршрути предоставят специфични приключенски изживявания, които са високо ценени от определени туристически сегменти.

В сферата на **водните приключения** реки като Искър, Струма и Арда се отличават с идеални хидроложки характеристики за практикуване на рафтинг и каякинг. Същевременно високопланинските езера, сред които Белмекен и езерото Бачково, разширяват възможностите за водни спортове и разнообразни приключенски активности във водна среда.

Направлението **"екотуризм"** също е с висок потенциал предвид богатото биоразнообразие на страната. Изучаването на уникалните екосистеми в множеството природни резервати и паркове, включително територии от национално и международно значение като Странджа, Витоша и Природен парк "Сините камъни", представлява значителен интерес за специализирани туристически групи. В този контекст, организирането на приключенски туристически програми, които интегрират образователни елементи и поставят акцент върху запазването на биологичното разнообразие и насърчаването на екологичната устойчивост, е от ключово значение за отговорното развитие на сектора.

Планинското колоездене и пешеходният туризъм продължават да бъдат сред най-популярните форми на приключенски туризъм. Обширната мрежа от планински маршрути предлага на ентузиастите възможност да изследват терени с различна трудност, като се наслаждават на уникални панорамни гледки и непосредствен досег с природата.

Не на последно място, **културните приключения** добавят съществена стойност към приключенския туризъм. Интегрирането на посещения на значими исторически и културни обекти в рамките на приключенски програми обогатява туристическото преживяване, като позволява на посетителите да съчетаят активния отдых с опознаването на богатото културно наследство на България.

Наличието на тези разнообразни природни и културни обекти в България предоставя солидна основа за разработването на иновативни и диференцирани приключенски програми. Прилагането на подход, който адаптира предлагането към различните интереси и предпочитания на туристите, е ключово за привличането на разнообразни целеви групи и за утвърждаването на България като конкурентоспособна дестинация за приключенски туризъм. Развитието на този сектор следва да бъде неразривно свързано с принципите на екологична устойчивост и опазване на природната и културна идентичност на дестинациите. Подход, интегриращ тези аспекти с разнообразието от предлагани активности, има потенциала да привлече туристи, които ценят отговорното пътуване и минимизирането на антропогенното въздействие върху околната среда.

След детайлното изследване на разнообразието от природни обекти в България и техния потенциал за включване в приключенски програми, е необходимо да се разшири обхватът на анализа, включвайки и културно-историческото наследство на страната. В този контекст, следващото разглеждане ще представи преглед на културните забележителности и историческите обекти, които могат да обогатят приключенския туризъм в България. Тази интеграция е от съществено значение за предлагането на цялостни и многопластови преживявания, привличане на по-широк кръг от туристи и увеличаване на добавената стойност на приключенските програми.

Преглед на културните забележителности и историческите обекти, които могат да обогатят приключенския туризъм в България

Богатото културно наследство на България представлява значителен ресурс, който може съществено да обогати и диверсифицира предлагането в сферата на приключенския туризъм. Интегрирането на посещения на ключови културни и исторически обекти в рамките на приключенски програми предоставя на туристите по-комплексно и задълбочено преживяване.

Сред обектите с висок потенциал за такова интегриране се открояват Велико Търново и историческият хълм Царевец. Като бивша столица на Средновековна България, градът предлага уникална атмосфера със своите крепостни стени, дворци и

църкви. Посещението на царския дворец може да бъде естествено интегрирано в приключенски маршрути с историческа насоченост. Рилският манастир, символ на българската духовност, също предоставя възможности за съчетаване на духовно обогатяващо пътуване с активности в заобикалящия го природен парк, формирайки приключенски програми с религиозен и исторически фокус.

Древните тракийски светилища Перперикон и Татул предлагат уникален контекст за приключенско изследване на археологически мистерии и опознаване на тракийската история. Град Мелник, със своите автентични винени къщи и уникална архитектура, предлага възможности за приключенски пътувания, които съчетават културно наследство с винен и гурме туризъм. В района на Казанлък и Розовата долина посещението на розовите полета и фермите за производство на розово масло може да се превърне в интересен приключенски опит, свързан с природата, ботаниката и традиционните занаяти. Не на последно място, обекти като Перушица и къщата музей "Васил Левски" в Карлово илюстрират съчетанието на традиционна архитектура и българска култура, като предоставят възможност за преживявания, свързани с опознаването на българските традиции..

Тези и други културни и исторически обекти предоставят уникални възможности за обогатяване на приключенските туристически програми в България, като ефективно съчетават богатата история на страната с нейните природни красоти.

България разполага със значителен потенциал за развитие на приключенски туризъм, обусловен както от наличието на разнообразни природни дадености, подходящи за широк спектър от приключенски активности, така и от богатото си културно и историческо наследство. Природните атракции, включително планините, реките и езерата, предоставят идеална основа за разнообразни приключенски дейности като планинско колоездене, планински преходи, рафтинг и каякинг, които отговарят на стремежа на съвременните туристи към активни и незабравими преживявания.

Културните и историческите обекти допълнително обогатяват туристическото преживяване, като посещението на старинни градове, манастири, археологически обекти и музеи предоставя възможност за непосредствен досег с българската история и култура. Устойчивото използване на природните ресурси, възстановяването и опазването на историческите обекти, както и внедряването на иновации в предлагането на приключенски туризъм са ключови фактори за създаването на устойчив и успешен модел за развитие на този вид туризъм в България.

Целта е да се подчертае важноста на балансирането между развитието на приключенския туризъм и запазването на природната и културна ценност на дестинациите. Това не само ще създаде нови възможности за туризъм, но и ще допринесе за благосъстоянието на местните общности и за запазването на уникалните черти на българския пейзаж и култура.

След извършения преглед на културните забележителности и историческите обекти в България, които притежават потенциал за обогатяване на приключенския туризъм, е необходимо да се премине към детайлен анализ на механизмите и подходите за тяхното ефективно включване. В този аспект, следващото разглеждане ще се фокусира върху анализ на възможностите за интегриране на културни и исторически елементи в приключенски туристически продукти, тъй като успешната им синергия е ключова за създаването на уникални, многопластови и конкурентоспособни туристически преживявания, които надхвърлят чисто спортно-ориентираните дейности и допринасят за опознаване на дестинацията.

Анализ на възможностите за интегриране на културни и исторически елементи в приключенски туристически продукти

Интегрирането на културни и исторически елементи в приключенските туристически продукти в България предоставя значителни възможности за обогатяване на туристическото преживяване, както и за създаването на по-устойчиви и привлекателни туристически пътувания. Анализът на тези възможности разкрива няколко ключови аспекта, които могат да допринесат за успешното позициониране на страната като дестинация, предлагаща комплексни и запомнящи се приключения.

Един от основните подходи е разработването и популяризирането на исторически пътеки и маршрути. Изследването на такива трасета, които следват стъпките на значими исторически събития или личности, предлага на туристите уникалната възможност да се потопят в миналото, съчетавайки физическата активност с познавателния елемент. Подобен подход може да превърне стандартния преход в интересно пътешествие, обогатено с исторически елементи.

Включването на археологически обекти в приключенските туристически маршрути е друг важен аспект. Интегрирането на посещения на разкопки, древни селища или светилища предоставя възможност за допълнително образователно и културно обогатяване, като придава нов смисъл и дълбочина на туристическото преживяване.

Създаването на тематични експедиции, фокусирани върху конкретни исторически епохи, събития или личности, също представлява атрактивен начин за представяне на

богатото културно наследство на страната. Такива експедиции могат да комбинират различни приключенски дейности с разкази, възстановки и посещения на тематично свързани места.

Активното участие на туристите в традиционни събития е друг мощен инструмент за културна интеграция. Включването им във фестивали, ритуали, народни празници или възстановки на исторически обичаи може да им предостави автентични и силно въздействащи преживявания, които надхвърлят пасивното наблюдение.

Организирането на културни работилници и уъркшопи, посветени на традиционни занаяти, изкуства или кулинария, е отличен начин за предоставяне на възможност за непосредствено взаимодействие и обучение на туристите в контекста на местното културно наследство. Това не само обогатява техния опит, но и подпомага съхраняването на тези традиции.

Интегрирането на посещения на музеи и галерии, които представят историята и културата на съответния регион, в приключенските туристически програми е ключов фактор за обогатяване на цялостното туристическо изживяване, предоставяйки контекст и разбиране.

Съвременните интерактивни технологии, като виртуална и разширена реалност, предлагат нови възможности за преживяване на културното наследство. Те могат да създадат уникални възможности за виртуално възпроизвеждане на исторически епохи, възстановяване на изчезнали обекти или интерактивно участие в културни събития, добавяйки иновативен елемент към приключенските програми.

Не на последно място, успешната интеграция на културни и исторически аспекти в приключенските туристически продукти е немислима без активни партньорства с местните общности и организации. Тяхното участие в разработването и предлагането на тези продукти гарантира автентичност, подкрепа и устойчивост на инициативите.

Интегрирането на тези разнообразни елементи в приключенските туристически продукти има потенциала значително да засили интереса към туризма в България и да допринесе съществено за устойчивото развитие на регионите, като същевременно предлага на посетителите по-богати и многостранни преживявания.

В допълнение към културно-историческите елементи, е необходимо да се разгледа и съществуващата туристическа инфраструктура и нейната пригодност за подкрепа на приключенския туризъм. Тази оценка е ключова за установяване на оперативните възможности и потенциала за развитие на дестинациите

Преглед на съществуващата туристическа инфраструктура и пригодността ѝ за подкрепа на приключенския туризъм

За целите на настоящото изследване е направен преглед на съществуващата туристическа инфраструктура и специфичните дадености на територията на България, които могат да подкрепят и стимулират развитието на приключенския туризъм.

Планинските региони на България, сред които се открояват Рила, Пирин и Родопите, предлагат идеални условия и значителен потенциал за разнообразни форми на приключенски туризъм. Наличието на мрежа от планински хотели и хижи предоставя необходимата база за настаняване на туристи, а добре развитите и маркирани пътеки са подходящи както за интензивно планинско колоездене, така и за пешеходен туризъм с различна степен на трудност.

Реките и езерата в страната също представляват важен ресурс. Реки като Струма, Искър и Дунав предлагат отлични възможности за практикуване на каякинг и рафтинг, като развитата инфраструктура в прилежащите им райони осигурява необходимите услуги за организиране на преходи по водни пътища.

Спелеоложките обекти в България, със своите впечатляващи подземни формации, също притежават значителен, макар и на места все още не напълно оползотворен, потенциал за развитие на специализиран спелеотуризм. Пещерата "Дяволското гърло" в Родопите е ярък пример за такъв обект с висока атрактивност.

В сферата на планинското колоездене, създаването и поддържането на специализирани планински велопаркове в региони като Рила и Пирин предоставя целенасочени възможности за развитие на тази форма на приключенски туризъм, привличайки както местни, така и международни ентузиасты.

За любителите на планинското катерене и алпинизма, върхове като Мусала и Вихрен предлагат изключително подходящи терени. Развитието на съпътстваща инфраструктура, включваща катерачни стени за обучение и базови лагери, е от съществено значение за пълноценното използване на този потенциал.

Мрежата от пътеки за пешеходен туризъм е добре развита, като участието на България в системата от Европейски пешеходни пътища предоставя възможности за организиране на дълги и предизвикателни маршрути, насочени към приключенския сегмент.

Създаването и развитието на приключенски паркове (adventure parks) в рамките на природни паркове, оборудвани със съоръжения като въжени линии и стени за катерене,

допринасят за диверсификацията на предлагането в сферата на приключенския туризъм и за привличането на по-широк кръг посетители.

Направлението екотуризъм, когато е съчетано с приключенски елементи, също има значителен потенциал за развитие, особено чрез поддържане и популяризиране на естествената среда в защитени територии. Биосферните резервати (например резерват "Сребърна" или други релевантни примери) предоставят възможности за изграждане на природни пътеки и организиране на дейности, свързани с наблюдение на дивата природа, при спазване на принципите на устойчивост.

След прегледа на туристическата инфраструктура, е необходимо да се анализират и информационните центрове и образователните програми. Те са ключови за осигуряване на информация, безопасност и повишаване на компетенциите в приключенския туризъм.

Информационни центрове и образователни програми

Разработването на центрове, които предлагат информация за приключенски маршрути, безопасност и екологични аспекти, е от съществено значение.

Съчетаването на тези пригодности и разнообразната туристическа инфраструктура може да укрепи позицията на България като привлекателна дестинация за приключенски туризъм. Важно е да се поддържа баланс между развитието на туризма и запазването на природната среда.

Прегледът на съществуващата туристическа инфраструктура за подкрепа на приключенски туризъм в България разкрива значителен потенциал за развитието на този сектор. Наличието на разнообразни природни ресурси в страната предоставя основа за създаването на уникални туристически преживявания.

Планинските региони, реките, езерата и спелеоложките обекти са отлично използвани, като се предоставят възможности за различни приключенски активности като планинско катерене, рафтинг и пешеходен туризъм. Инфраструктурата, включително хотели, хижи и маркирани маршрути, предоставя добра база за туристи.

Важно е да се отбележи, че за успешното развитие на приключенския туризъм са необходими постоянна грижа за опазване на природата и устойчиво управление. Образователните програми и информационните центрове са от решаващо значение за повишаване на осведомеността и отговорността на туристите по отношение на околната среда.

В обобщение, България има всички необходими предпоставки, за да стане предпочитана дестинация за любителите на приключенския туризъм. Продължаващите

инвестиции в инфраструктура, поддържането на баланс между туризма и опазването на природата и създаването на образователни ресурси могат да укрепят репутацията на страната като водеща приключенска дестинация в региона.

След анализа на инфраструктурата и подкрепящите елементи, е необходимо да се разгледа и конкуренцията от други дестинации и тяхната успеваемост в приключенския туризъм. Разбирането на конкурентната среда е ключово за позиционирането и развитието на българските дестинации.

Анализ на конкуренцията от други дестинации и тяхната успеваемост в приключенския туризъм

За да направим анализ на конкуренцията на България в приключенския туризъм, трябва да разгледаме други дестинации и тяхната успешност в този сегмент. Ето анализ на няколко конкурентни дестинации:

Таблица 11. Сравнителен анализ на конкурентни дестинации в приключенския туризъм

Дестинация	Основни предимства в приключенския туризъм	Основни недостатъци/Предизвикателства
Швейцария	Висок клас услуги за алпийски туризъм, катерене и ски; отлична инфраструктура.	Високи цени; ограничени опции за бюджетен туризъм.
Нова Зеландия	Изключително разнообразна природа; широк спектър от екстремни и приключенски активности (бънджи, рафтинг, трекинг).	Далечно географско разположение за европейски и северноамерикански туристи; високи транспортни разходи.
Коста Рика	Богато биоразнообразие; фокус върху еко-приключения, каякинг, сърф.	Конкуренция от други латиноамерикански дестинации; на места инфраструктурни предизвикателства.
Норвегия	Уникални природни пейзажи (фиорди, планини); възможности за алпийски туризъм, планинско колоездене, риболов.	Високи разходи; сурови и на места непредсказуеми климатични условия.
България	Необходимост от по-ефективно маркетингово позициониране и	Необходимост от по-ефективно маркетингово позициониране и бранд идентичност; нужда от целенасочени инвестиции в

	изграждане на бранд идентичност; нужда от целенасочени инвестиции в туристическата инфраструктура на места; подобряване на качеството на услугите..	туристическа инфраструктура на места; развитие на качеството на услугите.
--	---	---

Авторова систематизация

Анализът на конкурентната среда в приключенския туризъм изисква съпоставка на България с други утвърдени дестинации, за да се идентифицират както нейните силни страни, така и областите за подобрене.

Дестинации като Швейцария се отличават с предлагането на висок клас услуги, особено в алпийския туризъм, катеренето и ските, но високите цени могат да ограничат достъпа за определени групи туристи. Нова Зеландия привлича с изключителната си природа и широк спектър от екстремни активности, но нейното далечно географско разположение представлява предизвикателство за туристи от Европа и Северна Америка. Коста Рика е популярна с богатото си биоразнообразие и фокуса върху еко-приключения, но се сблъсква с конкуренция от регионални дестинации и инфраструктурни предизвикателства. Норвегия предлага уникални природни пейзажи и възможности за разнообразни приключения, но високите разходи и суровият климат могат да бъдат бариера.

В този контекст, България притежава значителни конкурентни предимства. Разнообразието от природни красоти, включващи планини, реки и езера, предоставя отлична основа за широк спектър от планински и водни спортове. Ключово предимство са по-достъпните цени в сравнение с много от водещите дестинации, което прави страната привлекателна за бюджетно ориентирани и средностатистически туристи, търсещи приключенски преживявания. Богатото културно и историческо наследство допълнително увеличава потенциала за създаване на уникални интегрирани туристически продукти.

Въпреки тези предимства, съществуват и предизвикателства, които трябва да бъдат адресирани. Налице е необходимост от по-ефективно маркетингово позициониране и изграждане на силна и разпознаваема бранд идентичност на България като целогодишна приключенска дестинация. Целенасочените инвестиции в туристическа инфраструктура

в определени райони, както и непрекъснатото подобряване на качеството на услугите, са от съществено значение за повишаване на конкурентоспособността.

В заключение, България има потенциала да се конкурира успешно на международния пазар на приключенски туризъм, особено като се насочи към сегменти, ценящи съотношението качество-цена и автентичните преживявания. За постигането на устойчив успех е необходимо стратегическо съчетаване на уникалните природни и културни дадености на страната с целенасочен маркетинг, развитие на инфраструктурата и фокус върху устойчиви практики. Подчертаването на екосистемното значение на българската природа и предлагането на отговорни туристически продукти могат да бъдат ключови фактори за привличането на съвременния приключенски турист. Регулярното проследяване на конкурентната среда и гъвкавото адаптиране на националната стратегия са от съществено значение за дългосрочното утвърждаване на България като желана и разнообразна приключенска дестинация.

След анализа на конкуренцията, е необходимо да се оценят възможностите за устойчиво развитие на приключенския туризъм в България. Тази синтезирана оценка е ключова за формулиране на адекватни стратегии и политики.

Възможностите за устойчиво развитие на приключенския туризъм в България

Устойчивото развитие на приключенския туризъм в България е от ключово значение за дългосрочното опазване на ценните природни и културни ресурси на страната, осигуряването на благосъстояние за местните общности и привличането на туристи, които проявяват екологична и социална отговорност. Реализирането на този потенциал включва няколко взаимосвързани аспекта. В основата на екологичната устойчивост е ефективното управление и използване на съществуващите защитени природни зони и национални паркове.

В основата на **екологичната устойчивост** стои ефективното управление и възползване от съществуващите защитени природни зони и национални паркове. Това налага разработването и прилагането на ясни правила за посещение и извършване на туристически дейности в тези територии, с цел минимизиране на антропогенното въздействие. Развитието на форми на екотуризъм, които акцентират върху наблюдението на дивата природа и изучаването на екосистемите, следва да бъде съчетано с активна подкрепа за проекти, насочени към възстановяване и поддържане на биоразнообразието.

Социалната устойчивост изисква активното включване и подкрепа на местните общности. Това може да бъде постигнато чрез интегрирането им в туристическата

дейност, предоставяйки им възможности за развитие на традиционни занаяти, предлагане на автентични културни продукти и участие в културни инициативи. Обучението на местните жители по въпросите на устойчивото управление на туризма и опазването на местната култура е също от съществено значение за изграждането на капацитет и ангажираност.

От гледна точка на **икономическата устойчивост** е необходимо да се насърчават инвестиции в туристическа инфраструктура, която се интегрира хармонично с природната среда. Примери за това са изграждането на еко-хотели и други обекти за настаняване, които прилагат устойчиви практики. Разработването на приключенски туристически пакети, които включват местни продукти и услуги, допринася за подкрепата на локалната икономика и създаването на по-устойчиви икономически модели.

Образователните и културните инициативи играят важна роля за повишаване на осведомеността и отговорността както сред туристите, така и сред местното население. Изграждането на информационни центрове, които предоставят образователна информация за природното и културно наследство на региона, както и организирането на специализирани образователни туристически програми, фокусирани върху принципите на устойчивото развитие и опазването на околната среда, са ефективни инструменти в тази насока.

Насърчаването на **етичен туризъм** е друг важен компонент. Това включва популяризирането на етични практики сред участниците в приключенския туризъм, подкрепа за проекти, насочени към опазване на природата, и активно участие в общностни инициативи. Въвеждането и прилагането на стандарти за екологично и социално отговорен туризъм за туристическите оператори и обекти е от съществено значение за гарантиране на отговорното развитие на сектора.

България притежава изключителен потенциал за интегриране на устойчиви практики в сферата на приключенския туризъм, с цел запазване на екосистемите, поддържане на традиционния начин на живот на местните общности и създаване на автентични и вълнуващи преживявания за туристите. Въпреки наличието на разнообразни природни ресурси, предоставящи отлични възможности за приключенски туризъм, е от критично значение да се прилагат устойчиви практики, за да се гарантира опазването им за бъдещите поколения.

Промотирането на екологично осведомен туризъм, който подкрепя устойчивостта на екосистемите и биоразнообразието, може да бъде постигнато чрез разработване на

образователни програми и изграждане на партньорства с местните общности. Тези инициативи не само ще предоставят образователен опит за туристите, но и ще повишат тяхната осведоменост относно необходимостта от опазване на природната среда. Интегрирането на местните общности в туристическия бизнес, чрез подкрепа за традиционни занаяти, културни събития и участие в устойчиви проекти, може да укрепи връзката между туристите и местните общности, като същевременно допринесе за тяхната финансова стабилност.

За постигането на устойчиво развитие на приключенския туризъм в България е необходимо да се продължи с целенасочени инвестиции в устойчиви инфраструктури, образователни инициативи и насърчаване на отговорно потребление. Подобен ангажимент ще подкрепи стабилния растеж на туризма, като същевременно запази уникалната красота и природното богатство на България за бъдещите поколения.

След анализа на възможностите за устойчиво развитие, е необходимо да се изследват съществуващото законодателство и необходимостта от негови адаптации. Адекватната правна рамка е критична за подкрепа на развитието на приключенския туризъм.

Анализ на съществуващото законодателство и необходимост от адаптации за подкрепа на развитието на приключенския туризъм

Съществуващото законодателство в България, регулиращо туристическия сектор, предоставя обща основа за неговото управление. Въпреки това, авторът на настоящия труд счита, че е налице значителна потребност от специализирани адаптации, които да отчетат уникалните предизвикателства и възможности, произтичащи от спецификата на приключенския туризъм.

Един от основните идентифицирани дефицити в нормативната уредба е **липсата на специфични норми**, пряко регламентиращи приключенския туризъм. Анализът на съществуващото законодателство показва, че то не включва достатъчно ясни и детайлизирани стандарти за безопасност, специфични изисквания за разрешителни режими или квалификационни критерии за персонала, ангажиран в предоставянето на приключенски туристически услуги.

Авторът на настоящия труд застъпва становището, че е налице неотложна необходимост от разработването на специализирани законови актове или съответни допълнения към действащите нормативни документи. Тези нови регулации следва да дефинират прецизни стандарти и изисквания за провеждането на различните видове приключенски туристически дейности. От ключово значение е в тези нормативни

текстове да бъде поставен силен акцент както върху гарантирането на безопасността на участниците, така и върху насърчаването на устойчивостта на тези специфични туристически активности.

По отношение на **устойчивото управление на природните ресурси** анализът на действащото законодателство показва, че то е ориентирано основно към общото опазване на природата.

Въпреки това, трябва да се констатира, че тези законови рамки не адресират в достатъчна степен специфичните нужди и въздействия, произтичащи от развитието на приключенския туризъм. Според автора на дисертационния труд е наложително съответните законодателни адаптации да инкорпорират конкретни мерки, насочени към устойчивото управление на популярните приключенски дестинации. Тези мерки трябва да включват механизми за предотвратяване на ерозията, минимизиране на антропогенното въздействие върху чувствителни екосистеми и ефективни стратегии за опазване и съхраняване на дивите територии, които са ключов ресурс за приключенския туризъм.

Що се отнася до **интеграцията на местните общности** в развитието на приключенския туризъм, анализът на настоящата законодателна рамка разкрива липса на достатъчно ясни и конкретни изисквания или механизми за ефективното им включване.

Авторът на настоящия труд е на мнение, че е необходима целенасочена законодателна адаптация, която да адресира този пропуск. Новите или изменени нормативни текстове следва да подчертаят фундаменталната важност на сътрудничеството с местните общности. Тези регулации трябва да насърчават активното им участие както в процесите на планиране и вземане на решения, така и в осъществяването на самите туристически дейности, като същевременно гарантират защитата на техния традиционен начин на живот, културна идентичност и социално-икономически интереси.

По отношение на **стимулирането на инвестиции в устойчиви проекти** в сферата на приключенския туризъм анализът на съществуващите механизми показва, че те не акцентират в достатъчна степен върху специфичните изисквания за устойчивост, ключови за този сектор.

Авторът на настоящия труд застъпва становището, че е необходимо законодателството да бъде адаптирано така, че да създаде ясни и ефективни поощрения за инвеститори, които целенасочено поддържат и развиват устойчиви

приключенски проекти. Тези стимули следва да бъдат обвързани с конкретни критерии за екологична отговорност, социален принос и дългосрочна жизнеспособност на проектите, като по този начин се насърчават инвестиции, които допринасят както за икономическото развитие, така и за опазването на природното и културно наследство.

В заключение, адаптирането на законодателната рамка е ключов елемент за успешното и устойчиво развитие на приключенския туризъм в България. Този процес изисква широк консултативен подход, включващ представители на туристическата индустрия, местните общности и експертни организации, за да се гарантира постигане на баланс между стимулирането на икономическия растеж и дългосрочното опазване на ценните природни и културни ресурси на страната.

Следва да се разгледа ролята и участието на местните общности в приключенския туризъм, тъй като тяхното активно включване е от критично значение за устойчивото развитие, приемането на туристическата дейност и разпределението на ползите от приключенския туризъм в дестинациите.

Ролята и участието на местните общности в приключенския туризъм

Ролята и участието на местните общности в приключенския туризъм в България са от изключително значение за устойчивото развитие на този сектор. Местните общности могат да бъдат не само ключови участници в създаването на автентични и уникални туристически преживявания, но и да се възползват от икономическите, социалните и културните възможности, които приключенският туризъм предлага.

Местните общности са незаменим партньор за изграждането на автентични и запомнящи се приключенски преживявания. Тяхната ключова роля се проявява в предоставянето на уникална възможност на туристите да се докоснат до местните традиции, занаяти и обичаи, което придава специфичност и автентичност на туристическия продукт. Активното участие на местните жители, чрез техните специфични знания и умения, е от съществено значение за предлагането на качествени туристически услуги. Това включва ангажирането им като водачи, гидове и инструктори, както и участието им в организирането и провеждането на разнообразни културни и спортни събития, които обогатяват престоя на посетителите.

Освен в създаването на преживявания, местните общности играят основна роля и в поддържането на **културното и историческото наследство** на региона. Като негови пазители и носители, те са в най-добра позиция да осигурят неговото съхранение и адекватно представяне пред туристите. Участието им в местни фестивали, празници и

други събития не само поддържа живи традициите, но и предлага иновативни начини за тяхното популяризиране сред по-широка аудитория.

Не по-малко важна е и ангажираността им по отношение на **екологичната осведоменост и управлението на природната среда**. Местните общности често имат вкоренен интерес към опазването на природата, която е основен ресурс за приключенския туризъм. Тяхното активно участие в проекти за устойчиво управление, инициативи за поддържане на чистотата, образователни програми и дейности по опазване на екосистемите е от решаващо значение за постигането на устойчив баланс между развитието на туризма и съхраняването на околната среда.

Развитието на приключенския туризъм може значително да допринесе и за повишаването на **икономическото** благосъстояние на местните общности. Този сектор има потенциала да стимулира локалната икономика чрез създаването на нови работни места и насърчаването на местни предприемачески инициативи. Местните жители могат да се възползват от тези възможности, като предлагат ръчно изработени изделия, автентични местни продукти и разнообразни услуги, които да бъдат интегрирани в туристическите пакети и да генерират допълнителен приход.

Накрая, за да бъде развитието на приключенския туризъм наистина устойчиво и в полза на всички, е необходимо включването на **местните общности в процесите на вземане на решения**. Това гарантира, че туристическото развитие отговаря на реалните нужди и отчита предизвикателствата, пред които е изправена местната общност. Формирането на консултативни съвети или партньорства, които обединяват усилията на местни жители, предприемачи и органи на управление, е ефективен механизъм за съвместно определяне на бъдещето на приключенския туризъм в региона.

Взаимодействието между туризма и местните общности трябва да се гради върху взаимно уважение, участие и споделяне на ползите от развитието на приключенския туризъм. Този подход ще създаде устойчив и взаимно изгоден модел за развитие, който съчетава туристическото изживяване с запазването на културното и природното богатство на България.

Авторът е на мнение, че местните общности играят ключова и неотменна роля за успешното развитие на сектора. Местните общности са не само активни участници в туристическия процес, но и носители на богатото културно и природно наследство, което прави България привлекателна дестинация за приключенски туризъм.

Сътрудничеството и взаимодействието с местните общности се явяват основен фактор за създаване на устойчиви туристически продукти и услуги. Техните традиции, знания и умения обогатяват туристическото изживяване, като предоставят на посетителите възможността да се потопят в автентичната българска култура и природа.

Също така, участието на местните общности в опазването на природните ресурси и в поддържането на екологична устойчивост е от съществено значение за запазване на естествената красота на дестинацията. Това взаимодействие може да доведе до създаването на екологосъобразни туристически инициативи, които съчетават туризъм и опазване на природата.

В крайна сметка, местните общности трябва да бъдат включени в процеса на вземане на решения относно развитието на приключенския туризъм. Този подход не само ще гарантира устойчивостта на туризма, но и ще допринесе за икономическото, социалното и културното благосъстояние на местните общности.

Считам, че е от съществено значение да се подкрепи взаимодействието и взаимната подкрепа между туристите, индустрията и местните общности, за да се изгради устойчив и отговорен приключенски туризъм в България.

Възможности за сътрудничество и взаимодействие в подкрепа на развитието на приключенския туризъм в България

За да се подкрепи развитието на приключенския туризъм в България, е от съществено значение да се насърчава сътрудничеството и взаимодействието между различните заинтересовани страни. Вотът може да се осъществи чрез разнообразни мерки и инициативи:

Успешното развитие на приключенския туризъм в България изисква комплексен подход, основан на тясно сътрудничество между различните заинтересовани страни и прилагането на целенасочени инициативи. Ключова роля в този процес играе **ангажирането на местните общности**. Установяването на стабилни партньорства с тях за разработване и предлагане на туристически пакети, които интегрират уникални приключенски преживявания и местни активности, е от съществено значение. Подобно сътрудничество не само осигурява икономически стимули за местното население, но и предоставя на туристите ценната възможност да се потопят в автентични и традиционни преживявания, обогатявайки техния престой.

Наред с това, изграждането на **ефективни партньорства с туристически оператори и агенции** е друг важен фактор. Сключването на специализирани споразумения за промотиране на приключенски пакети и маршрути може значително да

разшири обхвата на потенциалните туристи и да повиши видимостта на България като дестинация за приключенски туризъм на международната сцена.

Не по-малко важно е **инвестирането в човешкия капитал чрез образователни и обучителни програми**. Провеждането на такива програми, насочени към местния персонал, включително гидове и инструктори, е пряк път към подобряване на качеството на предлаганите приключенски услуги. Това от своя страна води до повишаване на стандартите за обслужване и безопасност, което е фундаментално за изграждането на доверие у туристите и привличането на нови клиенти.

Разбира се, развитието на приключенския туризъм е немислимо без адекватно **инфраструктурно развитие**. Целенасочените инвестиции в инфраструктура, като подобряване на пътната мрежа, прецизно маркиране на пешеходни и велосипедни маршрути, както и създаването на модерни приключенски туристически центрове, са от критично значение. Тези мерки допринасят за подобряване на достъпността и комфорта за туристите, правейки България още по-привлекателна дестинация.

Ефективните **маркетингови инициативи** също са важна част от процеса. Разработването на общи маркетингови кампании, които акцентират върху уникалните природни и културни дадености на България, подходящи за приключенски туризъм, и са насочени както към националния, така и към международния пазар, е ключово за повишаване на осведомеността и привличането на нови потребители.

Накрая, участието на **образователните институции** не бива да бъде подценявано. Установяването на сътрудничество с университети и други образователни структури за провеждане на научни изследвания може да осигури ценни данни и анализи, които да подкрепят устойчивото развитие на приключенския туризъм. Прилагането на научни познания и иновации е в основата на създаването на интелигентни и устойчиви туристически модели, които отчитат както икономическите, така и екологичните и социалните аспекти.

Всички тези елементи – от сътрудничеството с местните общности до стратегическите инвестиции и маркетинга – са взаимосвързани и допринасят за изграждането на успешен и устойчив сектор на приключенския туризъм в България.

Сътрудничеството и взаимодействието са от ключово значение за стимулиране на приключенския туризъм в България. Постигането на баланс между туризма и опазването на природата, включването на местните общности и усъвършенстването на туристическите услуги ще допринесе за устойчивото развитие на този сектор в страната.

Мнението на автора е, че сътрудничеството и взаимодействието са изключително важни елементи за успешното развитие на приключенския туризъм в България. Взаимодействието между различните заинтересовани страни може да създаде благоприятна среда за развитие, което не само ще подобри туристическото изживяване, но и ще създаде устойчиви и социално отговорни практики.

Сътрудничеството с местни общности е от решаващо значение, тъй като те не само предоставят уникални елементи на туристическите пакети, но и участват във формирането на туристическата идентичност на региона. Подкрепата на местните общности не само укрепва връзките между туристите и дестинацията, но и поддържа устойчивостта на природните и културни ресурси.

Сътрудничеството с туристически оператори и агенции може да увеличи привлекателността на България като приключенска дестинация, като се предложат динамични и иновативни туристически продукти. Образователните и обучителните програми допринасят за повишаване на квалификацията на персонала и за постигане на по-високи стандарти в отрасъла.

Инфраструктурното развитие играе ключова роля в създаването на основна инфраструктура за приключенски туризъм и улесняване на достъпа до различни природни и културни атракции. Маркетинговите инициативи и участието на образователни институции допринасят за повишаване на осведомеността и привличане на нови клиенти, както и за научно подпомагане на устойчивото развитие на сектора.

В крайна сметка, сътрудничеството и взаимодействието са неотделима част от успешното развитие на приключенския туризъм в България. Този подход не само ще подобри туристическата индустрия, но и ще допринесе за устойчиво и балансирано развитие на дестинацията.

След като бяха очертани общите условия за развитие на туристически дестинации, фокусът на изследването се измества към специфичните фактори, които обуславят атрактивността на дестинациите, насочени към приключенски туризъм. Това е критично за идентифицирането на техните конкурентни предимства и позициониране.

След извършения детайлен анализ на потенциала за развитие на приключенски туристически дестинации в България, обхващащ природни и културни ресурси, инфраструктура, нормативна рамка и социални аспекти, е необходимо да се премине към оценка на тяхната реална атрактивност от гледна точка на приключенския турист. В този контекст, следващата основна точка ще се фокусира върху атрактивността на дестинациите за приключенски туризъм, тъй като разбирането на факторите, които

правят една дестинация привлекателна за целевите аудитории, е от ключово значение за ефективното ѝ позициониране и успешното ѝ развитие на пазара

2.2. Атрактивност на дестинациите за приключенски туризъм

Атрактивността на една дестинация за приключенски туризъм представлява комплексна съвкупност от фактори и характеристики, които я правят желана и предпочитана от целевата група туристи. Тя е динамична категория, която се формира под въздействието на множество взаимосвързани елементи и непрекъснато е обект на развитие и адаптация към променящите се потребителски предпочитания и глобални тенденции. Разглеждането на атрактивността изисква интегриран подход, който обхваща не само материалните и природните ресурси, но и субективното възприятие, емоционалната стойност и цялостното преживяване, което дестинацията предлага.

Основни компоненти на атрактивността

Сърцевината на атрактивността за приключенски туризъм се крие в природните ресурси – планини, реки, езера, пещери, гори, пустини и крайбрежни зони, които предлагат безброй възможности за алпинизъм, рафтинг, каякинг, спелеология, планинско колоездене и преходи. Уникалността, запазеността и достъпността на тези дадености са в основата на привличането. Не по-малко важно е и разнообразието и качеството на предлаганите дейности, като дестинацията става по-желана, когато осигурява широк спектър от опции, съобразени с различни нива на трудност и интереси, подкрепени от адекватна инфраструктура и квалифицирани водачи.

Освен самите активности, важна роля играе и наличието на подходяща инфраструктура и услуги. Това включва удобства като настаняване – от хижи и къмпинги до хотели, ефективни транспортни връзки, надеждни комуникации, адекватни медицински услуги и специализирани магазини за екипировка. В същото време, културно-историческото наследство може значително да повиши привлекателността, позволявайки на приключенците да съчетаят активните преживявания с опознаването на местните традиции, обичаи, археологически обекти и исторически паметници.

Начинът, по който една дестинация е възприемана, тоест нейният образ и репутация, е от ключово значение. Положителната асоциация с безопасност, високо качество на услугите, екологична отговорност и уникални преживявания е мощен притегателен фактор, който се гради и поддържа чрез умели маркетингови и промоционални дейности. Лесният достъп до дестинацията, както международно, така и вътрешно, пряко влияе върху броя на посетителите.

За приключенския туризъм, където често присъства елемент на риск, безопасността и сигурността са от първостепенно значение. Наличието на спасителни служби, ясни протоколи за извънредни ситуации и постоянно информиране на туристите за потенциални опасности изгражда доверие и спокойствие. Нарастващият брой приключенски туристи търсят дестинации, които демонстрират устойчивост и отговорно управление, ангажирайки се с опазването на околната среда, подкрепата на местните общности и спазването на етични принципи, което допринася за дългосрочната атрактивност.

Атрактивността не е статична величина. Тя непрекъснато се развива под влиянието на променящите се потребителски предпочитания, тъй като тенденциите в приключенския туризъм еволюират – наблюдава се нарастващ интерес към по-автентични преживявания, съчетаване на спорт с култура или екологично чисти пътувания. Глобалните събития и тенденции, като икономически кризи, пандемии, политическа нестабилност или промени в климата, също могат да повлияят както на търсенето, така и на предлагането на приключенски дестинации. В условията на засилена конкуренция, с появата на нови дестинации или подобряването на съществуващите, се изисква постоянно развитие и иновации, за да се запази конкурентоспособността.

Атрактивността на една дестинация за приключенски туризъм е резултат от внимателно планиране, инвестиции в инфраструктура и услуги, ефективен маркетинг и устойчиво управление на ресурсите, съобразено с нуждите и очакванията на целевата група.

Основни компоненти на атрактивността в контекста на България

В контекста на България, сърцевината на атрактивността за приключенски туризъм се крие в изключителните **природни ресурси**. Страната е богата на планински вериги като **Рила, Пирин, Стара планина и Родопите**, които предлагат разнообразни възможности за **алпинизъм, трекинг, планинско колоездене и ски**. Множеството пещери, като **Магурата и Дяволското гърло**, са идеални за спелеология, а реките като **Струма и Арда** предоставят отлични условия за рафтинг и каякинг. Уникалността на тези пейзажи, тяхната относителна запазеност и все по-добрата достъпност са ключови за привличането на авантюристи. Не по-малко важно е **разнообразието и качеството на предлаганите дейности**, като България предлага широк спектър от опции за приключения, от високопланински преходи и парапланеризъм до скално

катерене и офроуд приключения, често с наличието на опитни водачи и инструктори, които повишават безопасността и преживяването.

Въпреки напредъка, **инфраструктурата и услугите** все още са предизвикателство в някои региони, но се наблюдава постепенно подобрене. Настаняването варира от уютни хижи и семейни къщи за гости до по-големи хотелски комплекси в популярните курорти. Транспортните връзки се подобряват, особено по отношение на пътната мрежа, но достъпът до по-отдалечени и диви райони може да е затруднен. Важен принос към атрактивността има и богатото **културно-историческо наследство** на България. Възможността да се съчетаят приключенски дейности с посещения на древни манастири, римски руини, тракийски светилища и възрожденски градове като **Копривщица и Жеравна** добавя дълбочина и уникалност на преживяването. Това позволява на туристите да се потопят не само в природата, но и в хилядолетната история и традиции на страната.

Образът и репутацията на България като приключенска дестинация постепенно се изграждат, но все още има потенциал за развитие. Положителните отзиви за уникални природни красоти и достъпни цени привличат все повече чуждестранни посетители. Усилията за подобряване на **безопасността и сигурността**, особено в планинските райони, чрез добре функциониращи планински спасителни служби и информационни кампании, са от съществено значение за изграждане на доверие. Накрая, все по-голям акцент се поставя върху **устойчивостта и отговорното управление**. Множество инициативи целят опазването на природната среда и подкрепата на местните общности, което е все по-важен фактор за модерния приключенски турист, търсещ етични и екологично съобразни преживявания.

Динамика на атрактивността в България

Атрактивността на българските дестинации за приключенски туризъм не е статична. Тя е подвластна на **променящите се потребителски предпочитания**, като все повече туристи търсят автентични преживявания, възможности за дигитален детокс и съчетаване на спортни дейности с опознаване на местната култура. **Глобалните събития и тенденции**, като например повишеният интерес към пътувания сред природата след пандемията от COVID-19, са благоприятни за България, но и предизвикателства като изменението на климата изискват адаптация. В условията на засилена **конкуренция** с други европейски дестинации, България трябва непрекъснато да инвестира в подобряване на инфраструктурата, качеството на услугите и маркетинга, за да запази и увеличи своя дял от пазара на приключенски туризъм.

Допълнителни аспекти на атрактивността

Освен гореизброените компоненти, за атрактивността на България като дестинация за приключенски туризъм допринасят и няколко специфични фактора:

България все още предлага значителен брой диви и недокоснати райони, където туризмът не е масов. Това предоставя възможност за по-**автентични** и неподправени преживявания, далеч от претъпканите туристически маршрути. Много приключенски туристи ценят именно тази възможност да се докоснат до истинската природа и култура на страната.

В сравнение с много други европейски дестинации за приключенски туризъм, България предлага по-**конкурентни** цени за настаняване, храна, транспорт и предлагани услуги. Това я прави привлекателна опция за по-широк кръг туристи, включително тези с по-ограничен бюджет, но търсещи висококачествени преживявания.

България има потенциал да развива и утвърждава **специфични ниши** в приключенския туризъм. Потенциал има и в развитието на **комбинирани турове**, които включват няколко вида дейности – например, планински преход, последван от винен тур в Тракийската низина или посещение на розови градини. Това позволява на България да предложи едно по-цялостно и многопластово преживяване, което удовлетворява различни интереси.

Традиционното българско **гостоприемство** и желанието на местните хора да споделят своята култура и обичаи са съществен елемент, който допринася за цялостното положително преживяване на туристите. Този човешки фактор често е сред най-запомнящите се аспекти на пътуването.

Важно е и изграждането на **устойчиви партньорства** между местната власт, туристическия бранш и местните общности. Когато тези страни работят заедно за създаване на качествени продукти, подобряване на услугите и опазване на ресурсите, атрактивността на дестинацията нараства. Привличането на **инвестиции** в модернизирани съоръженията, изграждане на нови атракции и обучение на кадри също е от съществено значение. В крайна сметка, бъдещето на приключенския туризъм в България зависи от способността на страната да предложи не просто дестинации, а **цялостни, безопасни и запомнящи се преживявания**, които отговарят на високите очаквания на съвременния турист.

Качества, определящи атрактивността на дестинациите за приключенски туризъм

Приключенският туризъм, със своя акцент върху активностите сред природата и уникалните преживявания, изисква специфичен набор от качества, за да бъде една дестинация наистина привлекателна. Тези качества не са самоцел, а трябва да се допълват взаимно, за да създадат цялостен и запомнящ се продукт. От съществено значение е наличието на **разнообразни природни ресурси**, които дават възможност за различни дейности – от планински преходи до водни спортове и пещерни проучвания. Важно е тези ресурси да бъдат **достъпни и добре запазени**, за да осигурят както безопасност, така и автентичност на преживяването.

Освен природните дадености, от ключово значение е и **разнообразието от предлагани дейности**. Дестинацията трябва да може да предложи опции за различни нива на физическа подготовка и интереси – от леки разходки и наблюдение на птици до по-екстремни предизвикателства. Наличието на **квалифицирани водачи и инструктори**, както и адекватна **инфраструктура** за настаняване, транспорт и комуникации, също са основни компоненти, които гарантират комфорт и безопасност на туристите.

Не на последно място, съвременният приключенски турист търси и **устойчивост и отговорно управление**. Нарастващата екологична осъзнатост означава, че дестинациите, които опазват природата и подкрепят местните общности, са все по-предпочитани. **Културната автентичност** и възможността за потапяне в местния бит и традиции допълват преживяването, правейки го по-богато и пълноценно. Всички тези елементи, съчетани с **положителен имидж, конкурентни цени и лесна достъпност**, формират облика на една наистина атрактивна дестинация за приключенски туризъм.

Тази таблица представя основните качества, които правят една дестинация привлекателна за приключенски туризъм, заедно с кратко описание на всяко от тях.

Таблица 12. Основни качества на атрактивни дестинации за приключенски туризъм

Качество на атрактивността	Описание
Природни ресурси	Наличие на уникални и запазени природни обекти като планини, реки, пещери, гори, крайбрежни зони или пустини, които предоставят условия за приключенски дейности.
Разнообразие от дейности	Предлагане на широк спектър от приключенски активности, съобразени с различни нива на трудност и

	интереси, подкрепени от квалифицирани водачи и екипировка.
Адекватна инфраструктура	Наличие на необходима материална база, включително настаняване, транспортни връзки, комуникации, медицински пунктове и специализирани магазини за екипировка и услуги.
Високи стандарти за безопасност	Осигуряване на надеждни спасителни служби, ясни протоколи за извънредни ситуации и ефективна информация за потенциални рискове.
Устойчиво управление	Ангажимент към опазване на околната среда, биоразнообразието и подкрепа на местните общности чрез прилагане на принципите на отговорен туризъм.
Културна автентичност	Възможност за досег с местната култура, традиции и начин на живот, предлагаща автентични преживявания извън основните туристически потоци.
Положителен имидж	Благоприятно възприятие на дестинацията, изградено чрез ефективен маркетинг, добри отзиви от посетители и медийно отразяване.
Конкурентни цени	Достъпност на услугите и добро съотношение между цената и качеството на предлаганите приключенски преживявания.
Лесна достъпност	Удобни транспортни връзки до дестинацията, включително международни и местни, като летища, пътища и обществен транспорт.

Източник: Авторова систематизация

В обобщение, атрактивността на една дестинация за приключенски туризъм е многостранна и изисква съвкупност от взаимосвързани качества, за да бъде успешна. Таблицата ясно показва, че наличието на богати и разнообразни природни ресурси е основен стълб, но те трябва да бъдат допълнени от широк спектър от добре организирани и безопасни дейности. Без адекватна инфраструктура и услуги, дори най-красивите природни дадености не могат да реализират пълния си туристически потенциал.

Освен материалните аспекти, нематериалните качества като културна автентичност, гостоприемство и утвърден положителен имидж играят все по-важна роля в привличането на туристи, търсещи уникални и запомнящи се преживявания. Нарастващото значение на устойчивото управление подчертава необходимостта от отговорни практики, които защитават както природата, така и местните общности, гарантирайки дългосрочната жизнеспособност на дестинацията.

В крайна сметка, атрактивността се постига чрез балансирано развитие на всички тези елементи, като се акцентира върху качеството, безопасността и автентичността на предлагания продукт. Дестинациите, които успешно интегрират тези качества и се адаптират към променящите се потребителски предпочитания, са тези, които ще се утвърдят като предпочитани избори за приключенски туризъм в глобален мащаб.

Аспекти на атрактивността на дестинациите за приключенски туризъм в България

България притежава значителен потенциал за развитие на приключенски туризъм, благодарение на своето разнообразно природно наследство и уникално културно-историческо богатство. Таблицата по-долу систематизира основните компоненти, които формират атрактивността на българските дестинации за приключенски туризъм, предоставяйки конкретни примери и характеристики, които подчертават силните страни и възможностите за развитие в този сектор.

Таблица 13. Компоненти на атрактивността на дестинациите за приключенски туризъм в България

Компонент на атрактивността	Описание	Примери/Характеристики в България
Природни ресурси	Природни дадености, предоставящи условия за различни приключенски дейности.	Планини: Рила (Седемте рилски езера, Мусала), Пирин (Кончето, връх Вихрен), Стара планина (Централен Балкан), Родопи (Дяволското гърло, Чудните мостове); Реки: Струма (Кресненско дефиле за рафтинг), Арда, Искър; Пещери: Магурата, Дяволското гърло, Леденика; Крайбрежие: Черноморско крайбрежие с възможности за гмуркане, кайтсърф.
Възможности за дейности	Разнообразие и качество на	Планински туризъм: Трекинг, алпинизъм, скално катерене, планинско колоездене,

	предлаганите приключенски активности, съобразени с различни нива на трудност.	ски/сноуборд (Банско, Пампорово, Боровец); Водни спортове: Рафтинг, каякинг, каньонинг, водни ски, гмуркане; Въздушни спортове: Парапланеризъм, делтапланеризъм; Други: Спелеология, офроуд сафарита, конен туризъм, ориентиране.
Инфраструктура и услуги	Наличие на подходяща материална база и поддържащи услуги за туристите.	Настаняване: Хижи, къмпинги, семейни хотели, къщи за гости, апарт-хотели; Транспорт: Пътна мрежа (подобряваща се), достъп до отдалечени райони (ограничен), въжени линии, лифтове; Специализирани услуги: Планински водачи, ски инструктори, спасителни служби (ПСС), центрове за отдаване на екипировка под наем; Здравеопазване: Ограничен достъп до специализирана медицинска помощ в отдалечени райони.
Културно-историческо наследство	Възможност за съчетаване на приключения с опознаване на местната култура и история.	Манастири: Рилски манастир, Бачковски манастир; Древни градове/руини: Пловдив, Велико Търново, Перперикон, Бегликташ; Възрожденски градове: Копривщица, Жеравна, Трявна; Традиции и обичаи: Местни фестивали, фолклор, занаяти, кулинарен туризъм.
Образ и репутация	Начинът, по който дестинацията е възприемана от потенциалните туристи.	Положителен имидж за дива природа и автентичност, но все още не толкова силно утвърден на световната сцена за приключенски туризъм. Нужда от по-активна и целенасочена маркетингова стратегия.
Достъпност	Лесен достъп до дестинацията чрез различни видове транспорт.	Международни летища (София, Пловдив, Варна, Бургас), които осигуряват въздушни връзки. Развита пътна мрежа, но качеството варира. Влакови и автобусни връзки до големите градове и някои курорти.

Безопасност и сигурност	Мерки и услуги, осигуряващи безопасността на туристите.	Планинска спасителна служба (ПСС) с добре обучени екипи. Необходимост от по-добра информираност на туристите за рисковете и спазването на правилата.
Устойчивост и отговорно управление	Ангажимент към опазване на околната среда и подкрепа на местните общности.	Наличие на национални паркове и защитени територии (Пирин, Рила, Централен Балкан). Все повече инициативи за екотуризъм и подкрепа на местни производители. Нужда от по-строг контрол върху нерегламентираното строителство и отпадъците в някои райони.
Автентичност и неподправеност	Относително недокоснати природни райони, запазени села и традиции, които позволяват досег с българската култура и природа извън масовия туризъм	Относително непокътнати природни райони, запазени села и традиции, позволяващи досег с истинската българска култура и природа далеч от масовия туризъм.
Достъпност на цените	Конкурентни цени на туристическите услуги.	Сравнително по-ниски цени за настаняване, храна, транспорт и услуги в сравнение със Западна Европа, което прави България атрактивна опция за по-широк кръг туристи.
Местно гостоприемство	Положително отношение и желание за споделяне на местната култура.	Традиционно гостоприемство, готовност за помощ и общуване, което допринася за едно по-лично и запомнящо се преживяване.

Източник: Авторова систематизация

Представената таблица дава общ преглед на предимствата и характеристиките, които правят България привлекателна дестинация за приключенски туризъм. Въпреки предизвикателствата в области като инфраструктура и маркетинг, силните страни на природните ресурси, разнообразието от дейности и автентичността на преживяванията

предоставят солидна основа за бъдещо развитие. Продължаващите инвестиции в устойчив туризъм, подобряването на услугите и активното популяризиране на тези аспекти ще допринесат за утвърждаването на България като значима дестинация за приключенски преживявания.

Приключенски туризъм в България: Съвременни тенденции и добри практики

С разрастващата се динамика на световния туризъм и нарастващото търсене на уникални преживявания, приключенският туризъм заема централно място в съвременната туристическа индустрия. Този вид туризъм не само предлага възможност за физическо предизвикателство, но и въздейства върху културната и природната среда, подпомагайки устойчивото развитие на дестинациите.

В България, с нейните разнообразни природни красоти и планински региони, съществува значителен потенциал за развитие на този вид туризъм. Настоящата точка има за цел да изследва и анализира добри практики в развитието на приключенския туризъм, които могат да бъдат успешно приложени в страната. Като се отчита сътрудничеството между местната общност, туристическия сектор и устойчивото управление на природните ресурси, настоящата работа насочва вниманието към ключовите аспекти, необходими за устойчивото развитие на приключенския туризъм в България.

Интегрирането на местната общност в проекти за приключенски туризъм е добра практика и представлява ключов аспект от устойчивото развитие на този сектор. Ангажирането на местните хора не само подчертава уникалните характеристики на региона, но и създава по-дългосрочни и ползотворни връзки между общността и туристите.

Процесът на включване на местната общност може да започне чрез активно участие в разработката на туристически маршрути. Местните жители, като съдействат със своето знание за местността, могат да предложат уникални и неоткрити места, които биха били привлекателни за приключенски туристи.

От съществено значение е също така местната общност да бъде активно включена в предоставянето на туристически услуги. Това може да включва ангажиране на водачи от местните жители, предоставяне на дегустации на местна храна или предлагане на уникални ръчно изработени продукти.

Положителен ефект от приключенския туризъм е, че споделянето на местни истории и традиции може да създаде разбиране и уважение към културата на региона.

Организирането на тематични събития, работилници или фестивали, които включват участието на местната общност, предоставя възможност за представяне на традициите и културното богатство на дадената област.

В крайна сметка интегрирането на местната общност е добра практика в приключенския туризъм в България, която може да подпомогне не само развитието на туристическия сектор, но и укрепването на идентичността и съпричастността на местните жители към техния роден край.

Втора добра практика е свързана с устойчивото управление на природните ресурси в България, което играе изключително важна роля за гарантиране на дългосрочната устойчивост на туристическите дестинации.

Разработването на маршрути и активности трябва да бъде осъществено с подход, който отчита уязвимостта на природната среда и я предпазва от потенциални вредни въздействия. Включването на експерти по екология и устойчиво развитие в процеса на планиране и дизайн на маршрутите е ключово за гарантиране на тяхната съвместимост с природната среда.

Поддържането на екосистемната устойчивост се постига чрез внимателно управление на човешките дейности в даден район. Това включва ограничаване на интензивните туристически потоци, използването на определени маршрути и зони, които не нарушават естествената среда, и прилагане на мерки за опазване на уязвими видове и екосистеми. Поради това тази добра практика е от съществено значение за страната.

Запазването на биоразнообразието е от ключово значение за устойчивото развитие на приключенския туризъм. Това може да включва насаждаване на местни видове, които се нуждаят от подкрепа, както и активно предотвратяване на вредите, причинени от човешка дейност в природата.

Според Коларова,¹⁰⁷ друг важен аспект, оказващ влияние върху тази добра практика, е образованието на туристите относно значението на опазването на природата и тяхната отговорност към околната среда. Кампании за осъзнаване и образователни програми могат да помогнат на посетителите да разберат уникалната природа на България и как те могат да я запазят в дългосрочен план.

¹⁰⁷ Коларова, В. (2023). Съвременният туризъм - преосмисляне на възможности за развитие на приключенския туризъм. В Сборник с доклади „Съвременният туризъм - преосмисляне на възможности и модели за развитие“ (стр. 129–140). Колеж по туризъм – Варна, „Наука и икономика“

Съществен за тази добра практика е и мониторингът на екологичните параметри на обектите за приключенски туризъм (например водни ресурси, почва и въздух) с цел бързо откриване и коригиране на евентуални отклонения от устойчивите стандарти.

Като цяло, устойчивото управление на природните ресурси в контекста на приключенския туризъм в България представлява баланс между развитието на туризма и запазването на екологичната цялост на дестинациите.

В сферата на приключенския туризъм в България, безопасността на туристите е добра практика от решаващо значение за успешното и устойчиво развитие на този вид туризъм. Установяването на стандарти за безопасност, прилагани при предоставянето на различни приключенски активности, е неотменна част от този процес.

Организирането на обучения за гидове и участници в приключенски туризъм е ключов инструмент за подобряване на нивото на безопасност. Гидовете трябва да бъдат обучени не само по отношение на специфичните техники за управление на риска, но и в области като първа помощ, комуникация и взаимодействие със спасителните служби. Техните знания и умения са от съществено значение при справянето с евентуални екстремни ситуации, които са част от приключенския туризъм.

Също така редовното обновяване на стандартите за оборудване е важна добра практика за гарантиране на безопасността на туристите. Оборудването трябва да отговаря на актуалните стандарти и да бъде редовно подлагано на проверки и технически прегледи. Този процес е особено важен в приключенски туризъм, където оборудването играе жизнено важна роля за безопасността на участниците.

Допълнително, сътрудничеството със спасителните и аварийните служби е от значение. Разработването на планове за спешни ситуации и осигуряването на бърз и ефективен отговор при необходимост са неща, които могат значително да подобрят общата безопасност в приключенския туризъм в България.

Като цяло, инвестирането в обучение, обновяване на оборудването и сътрудничество със спасителните служби са ключови елементи от стратегията за подобрене на безопасността в приключенския туризъм в България, което не само ще защити участниците, но и ще укрепи репутацията на дестинациите в този сектор.

Въвеждането на разнообразни приключенски туристически продукти в България е добра практика, защото е ключов фактор за привличане на различни аудитории и за постигане на устойчив растеж в сектора на приключенския туризъм. Разнообразието на предлаганите преживявания играе решаваща роля в удовлетворяването на различните интереси и предпочитания на туристите.

Една от важните насоки за подобрене е разнообразието на приключенските туристически продукти. Къмпингът, планинското колоездене, рафтингът и други подобни активности предоставят различни видове преживявания, които могат да бъдат атрактивни за заинтересованата аудитория – от любители на екстремните спортове до търсещи спокойствие и красива природа.

Развитието на нови и иновативни приключенски продукти, които се интегрират с местната култура и традиции, може да създаде уникални туристически преживявания. Например, организиране на тематични експедиции, които обединяват приключенски активности с познавателен аспект, може да привлече туристи, които отдават значение както на приключенските, така и на културно-познавателните дейности.

Към тази добра практика може да се добави разнообразието на приключенските туристически продукти, което може да бъде подкрепено чрез сътрудничество с местните предприемачи и доставчици на услуги. Това включва участие на местни ръководители и експерти в разработката на продуктовете пакети, което не само подобрява автентичността на преживяванията, но и подпомага развитието на местната икономика.

Създаването на маркетингови кампании, които подчертават разнообразието на приключенските туристически продукти в България, е също добра практика от съществено значение. Уникалните възможности за приключения, предлагани от различните региони на страната, могат да привлекат по-голям брой туристи и да укрепят позициите на България като приключенска туристическа дестинация.

Добра практика в сферата на приключенския туризъм в България е внедряването на интерактивни технологии и използването на ефективни стратегии за дигитален маркетинг. Тази практика представлява значителен потенциал за подобрене на туристическото преживяване и привличането на по-широка аудитория.

Интерактивни технологии, като виртуална реалност (VR) и мобилни приложения, могат да преобразят начина, по който туристите взаимодействат с приключенските дестинации. Например, виртуалната реалност може да предостави възможност за предварителен преглед на маршрути, преди туристите да се ангажират с тях в реалния свят. Това предоставя индивидуално и персонализирано преживяване, като същевременно повишава интереса на туристите.

Мобилните приложения са възможност за предоставяне на навигационни упътвания, информация за туристически обекти, истории и локални забележителности. Те могат също така да бъдат използвани за включване на потребителите в интерактивни

игри, които обогатяват туристическото преживяване и подпомагат в развиването на емоционална връзка с дестинацията.

По отношение на дигиталния маркетинг успешните стратегии се фокусират върху създаването на качествено съдържание с визуална привлекателност, което се споделя активно в социалните мрежи. Стремещт е към изграждане на уникален онлайн образ за приключенските туристически дестинации, което привлича и задържа вниманието на потенциалните посетители.

Също така, социалните медии и онлайн общности са отлична платформа за взаимодействие със заинтересованите туристи. Споделянето на реални преживявания, отзиви и снимки на туристи може да подчертае емоционалната стойност на приключенския туризъм в България и да създаде вълнуваща общност от ентузиастаи.

С умело използване на интерактивни технологии и дигитален маркетинг, приключенският туризъм в България може да се представи по иновативен и привлекателен начин, допринасяйки за увеличаване на броя туристи и поддържането на интереса към разнообразните приключенски предложения.

Последната добра практика, която авторът ще разгледа, е сътрудничеството между различните сектори. Това е ключов елемент за устойчивото развитие на приключенския туризъм в България. Когато туристическият сектор, общинските органи, индустриалните предприятия и неправителствените организации работят заедно, те могат да създадат благоприятна среда за развитие на туризма, която е в хармония с местната общност и околната среда.

Общинските органи играят ключова роля в управлението на туристическите дестинации. Сътрудничеството може да създаде по-силна общностна свързаност. Активното включване на местната общност в процесите на вземане на решения и в разработването на туристически продукти може да допринесе за усещането за собственост и грижа за туристическите ресурси.

Индустриалните предприятия могат да бъдат важни партньори в развитието на приключенския туризъм, като предоставят оборудване, транспортни възможности и други услуги. Сътрудничеството с тези фирми може да доведе до създаване на иновативни туристически продукти и по-добри ценови пакети.

Неправителствените организации могат да играят роля в подпомагането на устойчивото развитие и опазването на природните ресурси. Те могат да осигурят експертен съвет, образователни програми и да работят в сътрудничество с местната общност за запазване на културното и екологичното богатство на региона.

Сътрудничеството трябва да включва и обмен на информация и ресурси между всички участници. Това включва споделяне на добри практики, статистически данни, иновации и други ресурси, които могат да подпомогнат по-ефективното управление на туристическите дестинации.

Сътрудничеството може да създаде по-силна общностна свързаност. Активното включване на местната общност в процеса на вземане на решения и разработка на туристически продукти може да допринесе за усещането за собственост и грижа за туристическите ресурси.

В крайна сметка сътрудничеството между различните сектори в приключенския туризъм в България е ключов елемент за създаването на балансиран и устойчив туристически модел, който да оползотворява богатството от природни и културни ресурси на страната

Авторът на научния труд разгледа различни аспекти на приключенския туризъм в България и представи значимите добри практики, които могат да спомогнат за устойчивото и иновативно развитие на този сектор. Интегрирането на местната общност в проекти за приключенски туризъм се явява като ключов елемент, който не само поддържа автентичността на дестинациите, но и допринася за по-благоприятното възприемане от страна на туристите.

Устойчивото управление на природните ресурси е от първостепенно значение, като се отделя специално внимание на запазването на екосистемната устойчивост и биоразнообразието. Създаването на маршрути и дейности, насърчаващи устойчивото ползване на природните ресурси, представлява иновативен подход, който не само привлича приключенски туристи, но и гарантира тяхната балансирана връзка с природата.

Безопасността и обучението на участниците в приключенския туризъм се определят като критично важни. Установяването на стандарти за безопасност, обучението на гидове и участници, както и поддържането на актуализирани стандарти за оборудване са стъпки, които гарантират високото качество и безопасност на предоставяните туристически преживявания.

Развиването на разнообразни приключенски туристически продукти, като отразява различни интереси и предпочитания, е от съществено значение за привличане на по-широка аудитория. Диверсификацията на предлаганите преживявания не само предоставя разнообразие на туристическия пазар, но и поддържа интереса на посетителите.

Внедряването на интерактивни технологии и дигитален маркетинг представлява съвременен и иновативен подход за предоставяне на уникални туристически преживявания и за повишаване на видимостта на дестинациите за приключенски туризъм. Използването на виртуална реалност и мобилни приложения може да преобрази начина, по който туристите се ангажират с дестинациите, като предоставя персонализирано и интерактивно преживяване.

Сътрудничеството между туристическия сектор, общинските органи, индустриалните предприятия и неправителствените организации е от съществено значение за устойчивото развитие на приключенския туризъм в България. Обменът на информация и ресурси между тези сектори може да допринесе за по-ефективното управление на туристическите дестинации, като същевременно се гарантира участието и подкрепата на местната общност.

В заключение, прилагането на тези добри практики в развитието на приключенския туризъм в България може да допринесе за създаването на устойчив и иновативен туристически сектор, който не само привлича посетители, но и ги обогатява с уникални и незабравими преживявания.

Приключенски туризъм и индустрията за облекло, мода и развлечения

Тъй като индустриализираните западни култури стават все по-урбанизирани, все по-голяма част от хората имат живот, който изключва всякакъв външен компонент, с изключение на развлекателните дейности. Много от тези хора са заможни, но имат малко свободно време: те са богати на пари, но бедни на време. Хората се сблъскват с природни зони и диви животни чрез телевизионни предавания и туристически списания, вероятно не подозиращи колко време, оборудване и опит са необходими за създаването на документален филм за дивата природа. Те също така наблюдават спортисти, които участват в редица спортове на открито и развлекателни дейности, понякога без да знаят, че са избрани и спонсорирани няколко, които са изградили кариера във въпросния спорт на открито. Тези причини са довели до група от хора, които искат да преследват свободното си време на открито в изолирани региони, но нямат време, умения, оборудване или опит. Освен това има по-старо поколение от хора, които са имали минал опит и таланти, но вече нямат време да организират свои собствени експедиции, нямат пълната си предишна сила и умения или просто избират да плащат за услуги за поддръжка, вместо да организират свои собствени пътувания. Тези организации са отговорни за нарастващия пазар за комерсиални приключенски пътувания.

Освен това в миналото тези, които се интересуват от свободното време на открито, често са придобивали собствено оборудване и постепенно са усвоявали подходящи умения от приятели или клубове. В резултат, както по социални, така и по финансови причини, те стесняват концентрацията си до една дейност. Наемането на оборудване като част от пакет за комерсиално приключенско пътуване стана по-привлекателно от финансова гледна точка, тъй като технологията стана по-сложна и скъпа. Хората не трябва да се съсредоточават върху конкретна дейност за свободното време на открито, ако не се нуждаят от собствено оборудване и могат да разчитат на ръководства за планиране на пътуване, лидерство, безопасност и обучение за основни умения.

В резултат на това изглежда, че отдахът на открито все повече се смята за закупен краткотраен ваканционен опит, а не като прогресивно научен цял живот талант със собствен набор от обществени стимули и задължения.

Въпреки факта, че търговският приключенски отдах е заел част от сектора за отдах на открито, индивидуалният отдах на открито продължава да се разширява. Индивидуалната приключенска почивка вероятно все още е многократно по-голяма от комерсиалния приключенски туризъм за повечето от тези дейности, докато изглежда няма публикувана количествена оценка на броя на ангажираните лица или тенденциите в разходите. Разбира се, едно и също лице може да участва в същата дейност като индивид, като част от частна група или като част от търговско турне.

През последните години се появиха много силни и взаимно подсилващи се търговски връзки между операторите на приключенски пътувания, производителите на облекло и развлекателната индустрия. Тези търговски връзки са предимно медиирани от модата, а не от някакви основни логистични връзки, поради което могат да се окажат мимолетни в дългосрочен план. Независимо от това, сега те са достатъчно мощни, за да имат значителни финансови последици за сектора на приключенския туризъм.

Според Янакиева,¹⁰⁸ процесът е сравним за много различни дейности, но е добре показан от следния подсектор. Други видове приключенски туризъм показват подобни характеристики. Сноубордът например се използва за популяризиране на зимно улично облекло. Снимките за скално катерене се използват за популяризиране на широка гама от продукти за потребление в начина на живот, от мобилни телефони до тютюн за дъвчене. Производителите на оборудване за отдах на високи цени, особено

¹⁰⁸ Янакиева, В. (2023). Въздействие на приключенския туризъм върху модата, развлеченията и младото поколение. В Сборник с доклади (стр. 247–254). Издателски комплекс–УНСС

моторизирано оборудване като моторни шейни, лични плавателни съдове (джет ски), превозни средства с висока проходимост и всички терени и спортни превозни средства, разчитат до голяма степен на приключенски изображения, за да поддържат продажбите. Дори стари забавления, като йога, са се превърнали във фитнес тенденции със собствени линии облекло.

Традиционно ловният и риболовният бизнес популяризираха свои собствени дизайни на облекло, но те не проникнаха в широките пазари на градско улично облекло в същата степен, както сегашното облекло в приключенски стил. Най-близкият исторически паралел е изключително успешното използване на професионални баскетболисти за рекламиране на специализирани спортни обувки като основно градско улично облекло; тук обаче липсва търговският туристически компонент.

Въпреки че продажбата на облекло за дейности свързани с приключенски туризъм на действителни включва елемент на мода, то също така изисква основна функционалност в зависимост от дейността, която извършват: например за сърфиране са необходими - шорти с опростени джобове за гребане, неопренови костюми, които ви топят с минимални ограничения, рифови обувки, които предпазват краката ви от коралови порязвания, като същевременно позволяват на краката ви да усетете дъската и чанти, които ви позволяват да носите екипировката и дъската си на велосипеда или самолета. Нищо от това няма значение на пазара на градско улично облекло; облеклото може да е идентично с алтернативите без име, а само марката представлява няколко пъти надценката.

Използването на спортисти и други култови герои в лайфстайл рекламата не е нещо ново. Каубоите отдавна се използват за продажба на цигари, баскетболистите за продажба на обувки, а рали шофьорите за продажба на коли. Дори модата за сърфиране не е нова: до 60-те години на миналия век „сърф шикът беше културен феномен“. Новото през това десетилетие е нарастването на „приключенските“ образи в начина на живот, облеклото и аксесоарите и развлеченията. Приключенията са тук. Приключенският туризъм еволюира от отдих на открито, но и двете вече са неразривно свързани с индустрията за облекло, мода и развлечения. Това не е веднага очевидно за потребителите и туристите, но един поглед към корпоративните финансови данни разказва историята силно и ясно.

Според Buckley,¹⁰⁹ както при мотивите за туризъм като цяло, повечето изследвания върху приключенския туризъм са фокусирани върху факторите, които мотивират хората да търсят приключенски дейности. По-ранни проучвания се концентрираха върху фактора за поемане на риск сред участниците в приключенския туризъм. Въпреки че се подразбира в описанието на това, което представлява приключенски туризъм, най-новите проучвания показват, че не действителната опасност мотивира участниците, а по-скоро възприятията за риск, които се проявяват като това, което повечето изследователи наричат „тръпка“¹¹⁰, участниците в индустрията на комерсиалния приключенски туризъм предпочитат дейности, които изглеждат опасни, но намаляват реалната опасност, свързана с участието. Cater¹¹¹ открива, че страхът и вълнението, а не реалната опасност, са най-мощните мотиватори за участие. В резултат на това тези мотивации са свързани по-скоро с възприеман риск, отколкото с реална опасност. Buckley¹¹² в по-късна работа, се съгласява с Cater¹¹³, че не е имало изследване, което да потвърди, че истинският риск и опасност са ключови мотиви за участие в дейности за приключенски туризъм. Buckley,¹¹⁴ от друга страна, предлага идеята за „бързане“ като решаващ мотиватор. Според Buckley,¹¹⁵ „приливът“ е страничен продукт както на прилив на адреналин, предизвикан от „тръпката“, така и на психологическия компонент на превъзходните преживявания.

Някои изследвания, от друга страна, твърдят, че опасността и тръпката са просто вторични мотиви за участие в приключение¹¹⁶. Въпреки че в някои случаи търсенето на силни усещания определено е важен мотив за приключенския туризъм, Walle¹¹⁷ предполага, че секторът е много по-динамичен, отколкото обикновено се приема. Walle¹¹⁸ открива, че търсенето на знания може да бъде основен мотиватор, особено за

¹⁰⁹ Buckley, R., 2003. Adventure Tourism and the Clothing, Fashion and Entertainment Industries. *Journal of Ecotourism* 2, 126–134

¹¹⁰ Carnicelli-Filho, S., Schwartz, G.M., Tahara, A.K., 2010. Fear and adventure tourism in Brazil. *Tourism Management* 31, 953–956

¹¹¹ Cater, C.I., 2006. Playing with risk? participant perceptions of risk and management implications in adventure tourism. *Tourism Management* 27, 317–325

¹¹² Buckley, R., 2012. Rush as a key motivation in skilled adventure tourism: Resolving the risk recreation paradox. *Tourism Management* 33, 961–970

¹¹³ Cater, C.I., 2006. Playing with risk? participant perceptions of risk and management implications in adventure tourism. *Tourism Management* 27, 317–325

¹¹⁴ Buckley, R., 2012. Rush as a key motivation in skilled adventure tourism: Resolving the risk recreation paradox. *Tourism Management* 33, 961–970

¹¹⁵ Пак там

¹¹⁶ Kane, M.J., Tucker, H., 2004. Adventure tourism: The freedom to play with reality. *Tourist Studies* 4, 217–234.

¹¹⁷ Walle, A.H., 1997. Pursuing risk or insight. *Annals of Tourism Research* 24, 265–282.

¹¹⁸ Пак там

участници със специфични културни и психологически качества и в рамките на специфични видове дейности. Според Walle,¹¹⁹ тесният фокус върху опасността е възпрепятствал създаването на подходящ модел на мотивация за приключенски туризъм. Kane и Tucker¹²⁰ твърдят, че опасността и вълнението са второстепенни, но че участниците са водени от шанса да развият личност на „авантюрист“. Социалното им положение се издига от историите, които хората могат да разкажат за своите преживявания, което им позволява да се разграничат от другите. Позволено им е да си „играят“ с историите, реконструирайки ги, за да отговарят на новосформираното им чувство за идентичност на авантюрист¹²¹. Това е особено вярно в наши дни, с пристигането на социалните медии. Едно преживяване вече не се счита за „легитимно“, освен ако не е документирано по някакъв начин. И все пак, както Kane и Tucker¹²² описват, социалните медии дават на хората „свободата да си играят с реалността“, като им позволяват да избират как искат да се представят. Според Kane и Tucker,¹²³ въпреки че участниците обикновено разглеждат тези преживявания като „истински“, те често се случват в рамките на безопасността и границите на организирана дейност. И двете проучвания показват, че причините за приключенския туризъм вероятно са по-сложни от връзката риск/търсене на тръпка, но е необходимо допълнително проучване, за да се извлече наистина другата включена динамика.

Подходи на факторите на натиск и издърпване към туристическите мотивации

Туристическите мотиви са един от най-старите и най-широко изследваните въпроси както сред учените в областта на туризма, така и сред участниците в индустрията¹²⁴. Разбирането на това какво мотивира хората да участват в специфични туристически преживявания е от решаващо значение не само за ефективното развитие и маркетинг на туристическите оператори и организации, но също така и за придобиването на важна представа за вътрешната работа на туристите като население и по-широката динамика на туристическата индустрия като едно цяло. Разработени са много стратегии за идентифициране и оценка на причините за туризма. Използването на различни научни техники за анализиране на туристическите мотиви зависи от редица елементи, свързани

¹¹⁹ Пак там

¹²⁰ Kane, M.J., Tucker, H., 2004. Adventure tourism: The freedom to play with reality. *Tourist Studies* 4, 217–234.

¹²¹ Пак там.

¹²² Пак там

¹²³ Пак там

¹²⁴ Crompton, J.L., 1979. Motivations for pleasure vacation. *Annals of Tourism Research* 6, 408–424

с целта на изследването. Подходът на фактора натискане и изтегляне към стимулите за приключенски туризъм е популярна стратегия.¹²⁵

Dan¹²⁶ въвежда понятието променливи „тласък“ и „дърпане“ във връзка с туристическите мотиви. Основава се на идеята, че някои вътрешни елементи „тласкат“ индивида да търси туристическо изживяване, докато външните „дърпат“ индивида да избере това конкретно изживяване.

Kim и колеги¹²⁷ например, използват метода на фактора „тласък“ и „дърпане“, за да изследват туристическите мотивации в контекста на туризма, базиран на природата. Kim и колеги¹²⁸ идентифицират четири ключови фактора за „тласък“: сплотеност на семейството и обучение; оценяване на природните ресурси; бягство от ежедневието; и развитие на приключенията и взаимоотношенията. Бягството от реалността, естествената оценка, образованието, междуличностните аспекти и приключението са видни вътрешни мотиви за туризма, особено за туризма, базиран на природата¹²⁹. Променливите „привличане“, от друга страна, бяха класифицирани в три групи: основни туристически ресурси, информация и удобство на съоръженията и достъпност и транзит. „Туристическите ресурси“ бяха особено важни сред тези характеристики. В рамките на идеята за туристически ресурси елементът „красиви природни ресурси“ често беше важен „привличащ“ елемент, намеквайки за важността на естетиката на дестинацията в стимулите за посетителите. Следователно важността на характеристиките на околната среда изглежда съвсем ясно от предходните изследвания.

В контекста на приключенския туризъм, Giddy and Webb¹³⁰, използваха подход на фактор „тласък“/„дърпане“, за да извършат проучвателно изследване на ефекта на околната среда върху мотивите за приключенски туризъм. Проучването открива, че факторите за натискане са сложни и разнообразни, като нито един елемент не се откроява. Участниците в „тежки“, подхранвани от адреналин приключенски спортове, като бързи скокове, са били непропорционално водени от компонента риск/тръпка. Участниците в дейности, включващи по-висока степен на потапяне в естествената среда,

¹²⁵ Uysal, M., Jurowski, C., 1994. Testing the push and pull factors. *Annals of Tourism Research* 21, 844–846

¹²⁶ Dann, G.M.S., 1977. Anomie, ego-enhancement and tourism. *Annals of Tourism Research* 4, 184–194

¹²⁷ Kim, S.S., Lee, C.-K., Klenosky, D.B., 2003. The influence of push and pull factors at Korean national parks. *Tourism Management* 24, 169–180

¹²⁸ Пак там

¹²⁹ Pomfret, G., 2012. Personal emotional journeys associated with adventure activities on packaged mountaineering holidays. *Tourism Management Perspectives* 4, 145–154

¹³⁰ Giddy, J.K., Webb, N.L., 2016. The influence of the environment on motivations to participate in adventure tourism: The case of the Tsitsikamma. *South African Geographical Journal* 98, 351–366

като например спускане с тръби по отдалечен каньон, е по-вероятно да бъдат мотивирани от фактори на околната среда. И все пак, когато се оценяват факторите на привличане, участниците посещават мястото най-вече заради дейностите, а не заради други аспекти на мястото.

Pomfret ¹³¹ открива широк спектър от мотиви за катерене в проучване на независими алпинистки туристи в Шамони, Франция. Най-важните бяха: социализиране, предизвикателство, привлекателност на естествената среда и постижения. По отношение на сегментирането, Pomfret ¹³² открива някои разлики между по-опитни и начинаещи планинари, но, противно на предишни изследвания, разликите не са непременно свързани с мотиви за натискане и външно издърпване като взаимно изключващи се полета или с предимство на базата на нива на опит. Установено е, че и двете групи са мотивирани от вътрешни и външни мотивации. Това е значително откритие, тъй като се очаква по-опитните индивиди да бъдат по-повлияни от външни променливи, по-специално да търсят различни места, в които да участват в една и съща дейност. За разлика от това, начинаещите индивиди може да са по-склонни да бъдат водени от вътрешни променливи като новост. Това обаче не изглеждаше така.

Виждат се ефектите от увеличаване на приключенски туризъм. Освен това е установено значението на изследването на мотивите за приключенски туризъм, като се използва подходът на фактора на натискане и изтегляне. В светлината на по-ранно проучване, което се фокусира върху причините за приключенския туризъм, тези данни показват някои очарователни тенденции.

Спортисти и други култови икони отдавна се използват в лайфстайл рекламата. През това десетилетие се наблюдава увеличаване на „приключенските“ образи в начина на живот, дрехите и аксесоарите и развлеченията. Приключението е стил. Приключението е начин на живот. Приключенският туризъм може да се е развил от отдых на открито, но сега е неразривно свързан с индустриите за облекло, мода и развлечения. Потребителите и посетителите може да не забележат това веднага, но един поглед върху финансовите цифри на бизнеса разказва историята силно и ясно. При въздействието на приключенски туризъм трябва да се отчете ролята на възприетия риск и ролята на забавлението - забавлението доминира, а не риска

¹³¹ Pomfret, G., 2012. Personal emotional journeys associated with adventure activities on packaged mountaineering holidays. *Tourism Management Perspectives* 4, 145–154

¹³² Пак там

Детайлното разбиране на елементите, формиращи атрактивността на дестинациите за приключенски туризъм, създава предпоставки за ефективно стратегическо управление. В тази връзка, следващият етап на изследването ще се фокусира върху механизмите и инструментите на маркетинговото управление, които са от съществено значение за капитализиране на тази атрактивност, като акцентът ще бъде поставен върху специфичния контекст на България.

2.3.Маркетингово управление на дестинации за приключенски туризъм в България

Настоящата точка има за цел да се фокусира върху маркетингово управление. Разбирането на специфичните маркетингови предизвикателства и възможности, свързани с приключенския туризъм, е от ключово значение за успешното позициониране и промотиране на българските дестинации на конкурентния международен пазар. Целта е да се анализират съвременните подходи, инструменти и добри практики в маркетинга на приключенския туризъм, адаптирани към българския контекст, с оглед на ефективното привличане на целеви аудитории и осигуряване на устойчив растеж на сектора.

Ефективното маркетингово управление на дестинациите за приключенски туризъм в България изисква задълбочено изследване на целевата аудитория. Този процес, включващ детайлен анализ на потенциалните туристи и техните предпочитания, е от първостепенно значение за разработването на успешни маркетингови стратегии. Той не само обогатява познанията за потребителите, но и предоставя солидна основа за създаването на персонализирани маркетингови кампании.

Определянето на **потребителския профил** на приключенските туристи, които проявяват интерес към България, е ключов етап. Този профил следва да обхваща демографски данни, специфични интереси, начин на живот и конкретни туристически предпочитания. Успоредно с това анализът на **търсенето и предпочитанията** по отношение на различните приключенски активности (независимо дали са планински походи, каякинг, ски, или други екстремни преживявания) е от съществено значение за адекватното продуктово позициониране. Разбирането на **комуникационните** предпочитания на целевата аудитория, включително каналите, чрез които тя търси и получава информация (социални мрежи, традиционни рекламни материали, блогове), е важно за оптимизирането на комуникационните стратегии. Неразделна част от

изследването на целевата аудитория е и **конкурентният анализ**, който разглежда как други дестинации привличат и задържат сходни групи туристи, идентифицирайки по този начин уникалните предимства на България и потенциалните области за подобрене. Накрая, отчитането на сезонните и географските фактори и тяхното влияние върху предпочитанията на целевата аудитория е от решаващо значение за планирането на релевантни и навременни маркетингови стратегии.

Авторът на настоящия труд е на мнение, че изследването на целевата аудитория е основен елемент за успешното маркетингово управление на приключенския туризъм в България. Този процес надхвърля простото събиране на статистически данни; той цели да осветли емоционалната и индивидуална страна на туристическия избор. Целта е не само разбирането на демографските характеристики, а и навлизане в психологията и мотивацията на посетителите. Какво привлича приключенските туристи в България? Какви са техните очаквания за преживяване и каква е връзката им с околната среда? Отговорите на тези въпроси са ключови за създаването на уникални и персонализирани преживявания. Авторското становище е, че при изграждането на маркетингови стратегии е необходимо да се отчита не само какво търси целевата аудитория, но и как тя иска да се чувства по време на своето приключение. Изследването трябва да бъде ориентирано към разбирането на човешкото поведение, а не към следването на стереотипни представи за туристите. Създаването на автентична връзка между дестинацията и туриста не само увеличава вероятността за повторни посещения, но и подкрепя принципите на устойчивия туризъм. Когато туристите се ангажират активно с природата и местната култура, приключенският туризъм се превръща в по-дългосрочен и вдъхновяващ опит. В крайна сметка изследването на целевата аудитория за приключенски туризъм в България не бива да бъде само формална стъпка в маркетинговата стратегия, а по-скоро инструмент за изграждане на трайни връзки между туристите и дестинацията, като предоставя не само преживявания, но и спомени.

В съвременната технологична ера, **дигиталният маркетинг и социалните мрежи** играят централна роля в привличането и ангажирането на приключенски туристи в България. Тяхната същност се състои в създаването на интерактивна и иновативна връзка между дестинацията и нейните потенциални посетители. Силното **онлайн присъствие**, започващо от информативен, лесен за навигация и визуално привлекателен уебсайт, е основно. Включването на качествени снимки, видео материали и иновативни технологии като виртуални турове значително подпомага създаването на ангажираща

онлайн среда. **Социалните мрежи** като Facebook, Instagram и Twitter предоставят платформи за активно взаимодействие с туристите. Публикуването на вдъхновяващи визуални материали, споделянето на автентични истории от посетители и поддържането на диалог със заинтересованата общност са ключови за изграждането на емоционална връзка.

Създаването на качествено **блогърско и информационно съдържание**, свързано с приключенския туризъм, укрепва авторитета на дестинацията и поддържа интереса на потенциалните туристи, като ги информира за нови активности и преживявания. **Интерактивните кампании и събития**, като онлайн конкурси, виртуални събития и участие в популярни хаштагове, генерират интерес в социалните мрежи и ангажират аудиторията. Не на последно място, използването на таргетирана реклама в социалните мрежи и ефективната **SEO оптимизация** на уебсайта увеличават видимостта на дестинацията, подпомагайки привличането на целевата аудитория и повишавайки вероятността за конверсии.

Авторът на дисертацията е на мнение, че дигиталният маркетинг и социалните мрежи са необходими инструменти за успешното управление на дестинациите за приключенски туризъм в България. Тези стратегии не просто предоставят информация, а трансформират туристическото преживяване още преди самото пътуване, създавайки очакване и ангажираност. Социалните мрежи, от своя страна, изграждат общности и чувство за принадлежност. Маркетинговото управление трябва да се стреми не само да привлича, но и да ангажира и вдъхновява, а дигиталните платформи предоставят подходящи инструменти за това. Авторското становище е, че дигиталният маркетинг и социалните мрежи предлагат многобройни възможности и допринасят за навлизането на управлението на приключенския туризъм в България в нов етап.

В съвременния свят, където устойчивостта е от основно значение, **устойчивият маркетинг** играе ключова роля в успешното управление на дестинациите за приключенски туризъм в България. Той представлява не просто модерна тенденция, а неотложна необходимост, която подчертава баланса между привличането на туристи и опазването на природното и културно богатство. **Екологосъобразната реклама** и комуникация са съществен елемент, като рекламните кампании следва да акцентират върху екологичните и културните аспекти на дестинацията, защитата на дивата природа и запазването на местните традиции. **Отговорната туристическа промоция** включва

подчертаване на правилата за поведение в природата, уважение към местната култура и поддържане на екологични стандарти.

Интеграцията на местните общности като ключови участници в устойчивия маркетинг е от фундаментално значение. Представянето на техния начин на живот и културни аспекти в рекламните кампании по автентичен начин гарантира, че туристите се възприемат като гости, а не като нарушители. Устойчивият маркетинг насърчава и **етичния туризъм**, като споделя насоки за подкрепа на местни производители и избягване на прекомерно натоварване на дестинациите. Важен аспект е и измерваемостта на въздействието на туристическите дейности върху околната среда и общността, което позволява коригиране на стратегиите. Не на последно място, **образователните инициативи**, насочени както към туристите, така и към местните общности, относно важността на опазването на природата и културното наследство, създават информирана и отговорна аудитория.

Авторът на настоящия труд е убеден, че устойчивият маркетинг е не само защита на дестинацията, но и инвестиция в нейната дългосрочна жизнеспособност. Той съчетава привлекателността на приключенския туризъм с грижата за бъдещето на природата и общностите. Устойчивият маркетинг е основен елемент за постигането на хармония между туристите, дестинацията и околната среда в контекста на развитието на приключенския туризъм в България. Той не е просто модна тенденция, а стратегия, която формира облика на туристическите дестинации в дългосрочен план. Авторското становище е, че в случая на приключенския туризъм в България, където природата и културното наследство са централни, устойчивостта е ключът към запазването на уникалността на дестинацията. Устойчивият маркетинг предлага възможности за привличане на туристи, като същевременно подчертава ангажимента към опазване на ресурсите и подкрепа на местните общности. България, като дестинация за приключенски туризъм, има възможност да изгради своята идентичност на устойчива и отговорна дестинация, като превърне устойчивия маркетинг във важен фактор за развитието на туризма в страната. В крайна сметка устойчивият маркетинг е стимул за устойчиво развитие, като превръща приключенския туризъм в България във вълнуващо и отговорно пътешествие

Влияние на сензорния маркетинг върху приключенския туризъм

Актуалността на сензорния маркетинг се обуславя от неговото приложение от все повече компании, тъй като той допринася за разпознаваемостта на бранда и за начина, по който потребителите го възприемат. Сензорният маркетинг всъщност предизвиква

определена реакция у потребителите към конкретен продукт, услуга или бранд, като им помага да различат един продукт от друг или да създадат предпочитания. Този вид маркетинг има мултидисциплинарен характер и поради това изисква знания от дисциплини като психология, потребителско поведение и други.

Целта на настоящата точка е да се представи как елементите на сензорния маркетинг влияят върху приключенския туризъм. За постигането на тази цел се поставят следните изследователски задачи: да се изясни същността на сензорния маркетинг; да се посочи разликата между традиционния и сензорния маркетинг; да се идентифицират сензорните елементи и да се анализира тяхната роля; да се открият резултатите от правилното им приложение както поотделно, така и интегрирано.

В литературата различни автори дискутират проблемите, свързани със сензорния маркетинг; сред тях са Hultén, Holbrook, Schmitt и други.

Hultén представя петте сетива – зрение, обоняние, вкус, слух и докосване. Той отбелязва, че зрението досега е доминирало в маркетинговата практика. Нарастващият интерес към сензорния маркетинг означава, че важна роля в потребителския опит на индивида има задоволяването на всички сетива. По този начин възходът на сензорния маркетинг е в съответствие с консолидирането на експерименталната парадигма, при която потребителите ценят най-високо начина на потребление, а не самите продукти и услуги. Докато традиционният маркетинг разглежда потребителите като рационално вземащи решения индивиди, фокусирани върху функционалните атрибути и ползи, маркетингът, ориентиран към преживявания, възприема потребителите като рационални и емоционални личности, търсещи приятни изживявания, които осигуряват емоционални, когнитивни, поведенчески и релационни ценности.¹³³

Докато традиционният маркетинг подхожда към потребителите като рационални вземащи решения, които се грижат за функционалните атрибути и ползи, маркетинговете с опит разглеждат потребителите като рационални и емоционални индивиди, търсещи приятни преживявания, които осигуряват емоционални, когнитивни, поведенчески и релационни ценности. В резултат на това доставчиците трябва да създават условия, които ангажират хората, като засилват сетивните им преживявания и ги правят запомнящи се.

¹³³ Hultén, B., Broweus, N., and Van Dijk, M. „What is Sensory Marketing?“. Sensory Marketing. Palgrave Macmillan UK. 2009

В този контекст маркетингът, ориентиран към преживявания, посочва стимулирането на петте човешки сетива като решаващо за обогатяването на индивидуалните преживявания, което влияе върху възприятията на потребителите, а оттам – и върху техните предпочитания и поведение.¹³⁴

Мултидисциплинарният поглед върху литературата показва, че човешките сетива предоставят информация за околния свят и посредничат за ежедневните преживявания, позволявайки на хората да осмислят света. Всъщност изследователите в областта на хуманната география, антропологията и историята твърдят, че възприятието е телесно (свързано с тялото), включва набор от взаимодействия в дадена среда (място) и в определен период (време) и представлява заучено (културно обусловено) поведение. В този контекст, освен парадигмата на въплъщение, която предполага интегриране на ума и тялото, важно е да се разбере парадигмата на въплъщението, която предполага сетивната взаимовръзка между тялото, ума и околната среда.

По отношение на връзката между тялото, хората и местата Porteous разработва термина "sensescapes". Той твърди, че подобно на понятието "пейзаж" (с неговите предимно визуални конотации), другите сетива също могат да бъдат пространствено организирани или свързани с място – например обонятелен, звуков или вкусов пейзаж, или география на докосването. *Тази концепция за "сетивни пейзажи" (sensescapes) е особено продуктивна при анализа на приключенския туризъм. За разлика от традиционните форми на туризъм, където визуалното възприятие на забележителности може да е доминиращо, приключенските преживявания по своята същност ангажират множество сетива едновременно и интензивно. Например, при рафтинг по бурна река туристът не само вижда динамичния воден поток и забележителности, но и чува рева на водата, усеща пръските по лицето си (допир), а понякога дори и специфичния мирис на влажната среда. Планинският преход ангажира зрението с панорамни гледки, слуха със звуците на дивата природа, обонянето с аромата на горски билки и почва, а допира – с усещането за терена под краката или скалата при катерене. Следователно, разбирането и целенасоченото проектиране на тези "сетивни пейзажи" в рамките на приключенските дестинации и продукти може значително да обогати преживяването на туриста и да засили неговата емоционална връзка с мястото, което е в пряка връзка с идеите на Pine and*

¹³⁴Hultén, B., Broweus, N., and Van Dijk, M. „What is Sensory Marketing?“. Sensory Marketing. Palgrave Macmillan UK. 2009.

*Gilmore*¹³⁵ за икономиката на преживяванията. Въпреки теоретичната стойност на този подход, практическото му приложение в българския приключенски туризъм все още изглежда ограничено. Често фокусът остава върху визуалната атрактивност и физическото предизвикателство, докато потенциалът на останалите сетива за създаване на по-пълноценно и запомнящо се преживяване не се използва в достатъчна степен от туроператорите и мениджърите на дестинации. Това представлява пропусната възможност за диференциация и засилване на емоционалната ангажираност на туристите.

Съвременните изследвания в областта на туризма залагат на холистичен подход към петте сетива с оглед разбирането на тяхната роля в цялостните туристически преживявания, тъй като предишни проучвания са давали предимство на усещането за зрение. Този подход подчертава важността на разбирането на сензорната връзка между туристите и дестинациите. Това предполага, че сензорният маркетинг може да се използва за проектиране, комуникация, брендиране и засилване на туристическите преживявания, като по този начин повишава удовлетвореността на туристите, а оттам – и дългосрочните им спомени и лоялност.

В резултат от анализа на същността на сензорния маркетинг може да бъде изведена неговата дефиниция, въз основа на която да се посочат следните изводи.

Сензорният маркетинг показва как петте човешки сетива (звук, зрение, мирис, вкус и допир) могат да бъдат използвани в бизнес практиката чрез прилагането им за създаване на сензорни преживявания по отношение на различни продукти, услуги и брандове. Петте сетива помагат сензорната информация да премине през тялото към ума под формата на различни усещания, възприятия и сетивни преживявания.

Той се базира на опознаване на психологически теории и стимули. При създаване на методика за проучване на влиянието на сензорния маркетинг върху приключенския туризъм се прилагат сензорните елементи поотделно или интегрирано. В тази връзка се извежда ролята на сетивата при вземането на решения от индивида. Това е актуално и за създаването и управлението на туристическия продукт, включително и за приключенския туризъм, който се основава именно на преживяванията и усещанията на туристите по време на неговото потребление. Тези преживявания играят различна, но важна роля за възприемането на различни предмети, продукти, брандове и услуги, както в дигитална, така и във физическа среда. В настоящата методика се акцентира върху

¹³⁵ Pine, B. J., & Gilmore, J. H. (1999). The experience economy: Work is theatre & every business a stage. 5-6

значимостта на сензорните изживявания при създаването на приключенските продукти в туризма. Показателите, чрез които се изследват значимостта и влиянието на изживяванията, са именно отделните сетива: зрение, слух, обоняние, вкус и докосване. При отчитането на резултатите от подобно изследване потребителите изразяват своята оценка чрез емоциите, изпитани в резултат от ползването на даден продукт. Оценката се дава по скала, определена в методиката, като най-често това е петобалната скала на Ликерт.

Според Янакиева,¹³⁶ чрез сензорния маркетинг се преодоляват недостатъците на "традиционния маркетинг", който е твърде рационален. Класическият маркетинг се основава на идеята, че клиентът е рационален и че поведението му следва определени аргументирани стъпки в зависимост от офертата, конкуренцията и отговора на потребителските потребности. За разлика от класическия маркетинг, сензорният поставя преживяванията на потребителите и техните чувства в основата на мисловния процес при избор на даден продукт, бранд или услуга. Това са преживявания, които имат не само функционални, но и емоционални, поведенчески и когнитивни измерения. Потребителите разчитат първо на емоциите си, а после на разума. Именно поради това методиката за изследване на удовлетвореността от използването на приключенския туристически продукт може да се изгради върху сензорните компоненти и резултатите да се анализират въз основа на емоциите, изпитани от туристите.

Като пример можем да посочим приложението на сензорния маркетинг в ресторантьорството – затъмняването на светлината в ресторантите създава специфична атмосфера, в която водещо не е зрението, а се засилват другите сетива. В резултат на това потребителите изпитват наслада чрез обонянието, вкуса и дори текстурата на храната.

Като резултат от създаването на подобна методика на изследване може да се заключи, че според сензорния маркетинг марките могат да се свържат с потребителите чрез ангажиране на петте сетива. По този начин компаниите успяват да свържат паметта и емоциите на потребителите и прилагат успешни практики, така че продуктите им да достигнат по-ефективно до повече потребители. Чрез сензорни данни помага да се разграничат продуктите (концепцията за сензорния маркетинг).

¹³⁶ Янакиева, В. (2022). Влияние на сензорния маркетинг върху приключенския туризъм. В Сборник с доклади от научната конференция „Информационни технологии в науката, образованието, бизнеса и туризма“ (стр. 136–145).

Маркетингово изследване за влиянието на сензорния маркетинг върху приключенския туризъм може да се реализира чрез включване на петте сетива в инструментариума от критерии и показатели (вж. Таблица 14. Въздействие на сетивните възприятия върху потребителското поведение).

Таблица 14. Въздействие на сетивните възприятия върху потребителското поведение

<p>Зрение</p>	<p>Като най-използваното сетиво в рекламния свят, то може да бъде първият по значимост критерий за изследване в дадената методика. Това е така, тъй като очите съдържат две трети от сетивните клетки в тялото. Хората си служим със зрението, за да различаваме предмети (големи или малки) и да възприемаме контрасти (светли или тъмни, тънки или дебели). Този елемент помага на потребителите да забелязват промените, които се случват около тях.</p> <p>Приложен към зрението, този вид маркетинг се нарича още визуален. Потребителят вижда различни цветове, форми и обеми. Фирмите се опитват чрез изображения този маркетинг да остане в съзнанието на потребителя. При ползване на такъв продукт емоциите, които зрението предизвиква, са страхопочитание, наслада, вълнение, изненада, стрес.</p>
<p>Допир</p>	<p>Той е следващият критерий, част от методиката на проучване. Предимството, което предлага усещането за допир, е установяването на по-пряка връзка с</p>

	<p>продукта. Чрез допира се засилва преживяването на клиента при взаимодействието му с продукта, което го прави толкова важен елемент. При приятен допир се отделя хормонът окситоцин, който създава усещане за благополучие и спокойствие. Компаниите следва да бъдат внимателни при прилагането на сензорния елемент "допир", тъй като той може да се възприема различно от отделните потребители. Възприятието при ползване на такъв продукт е свързано с разнообразни емоционални преживявания. Взаимодействието с продукта може да предизвика широк спектър от емоционални реакции – от положителни (като повишена ангажираност и усещане за иновация) до отрицателни (включващи неудовлетвореност, загуба на доверие или объркване), в зависимост от дизайна на продукта и потребителското преживяване.</p>
<p>Вкус</p>	<p>Третият критерий е вкусът. Това усещане стимулира останалите сетива. Ароматът прониква в продукта и така го прави лесно разпознаваем. В сравнение с другите сетива, нивото на запомняне при вкуса е по-високо, тъй като той остава в паметта. Това е емоционално усещане. Вкусът зависи от слюноотделянето и е различен при всеки човек.</p>

	<p>Съществува и социален аспект на вкуса, тъй като храненето улеснява социалното взаимодействие между хората. Компаниите трябва да имат предвид, че домашните вечери и бизнес срещите почти винаги са в компанията на други хора. Вкусовите възприятия при взаимодействие с продукта могат да генерират многообразни емоции, обхващащи както позитивни състояния (напр. удовлетвореност), така и негативни реакции (напр. разочарование).</p>
<p>Слух</p>	<p>Четвъртият критерий е слухът (наричан още слухов маркетинг). Много фирми използват музика, тъй като тя кара потребителите да свързват продуктите с мелодии. В повечето случаи потребителят запомня песента по-добре от продукта. Целта е продуктът да се свърже с музиката, като по този начин се създадат положителни усещания у потребителите, което би улеснило решението за покупка.</p> <p>Хората често изразяват своята идентичност чрез звуци, като ги използват, за да изложат мнение, аргументи и дори чувства. Идентифицирането чрез звуци, главно музика, и свързването на подходяща песен или мелодия с продукта изграждат по-силна идентичност. Най-известната форма на звуков маркетинг е използването на лесно запомняща се мелодия. Звучите, свързани с</p>

	<p>използването на продукта, могат да предизвикат разнообразни емоции у хората – от приятни (интерес, въодушевление, удовлетворение, наслада) и силни усещания (вълнение, изумление, страхопочитание) до неприятни чувства (смущение, тревожност, страх, паника).</p>
<p>Обоняние</p>	<p>Петият критерий е обонянието (наричано още обонятелен маркетинг). Чрез аромати и есенции се свързват компания или продукт с определени усещания. Чрез аромата се създават приятни усещания, които подпомагат фирмата, като улесняват решението за покупка на потребителя. Миризмата на продукта може да активира обонятелни възприятия, водещи до засилен интерес, усещане за удовлетвореност и реакции, интерпретирани като изненада или познавателно внимание.</p>

Източник авторова систематизация „15 Ways to Use Sensory Marketing in 2020.“
 March 16, 2020 Available at: <<https://brandastic.com/blog/sensory-marketing/>> ¹³⁷

Обонянието се свързва с емоциите повече от останалите сетива, което се дължи на способността на мозъка да асоциира миризмите със спомени. Напоследък много компании се посвещават на това да продават аромати на различни фирми и брандове с цел подобряване на маркетинговата им стратегия и идентичност. *Според автора, в приключенския туризъм трябва детайлно да бъде анализирана комбинацията между тактилните усещания.*

¹³⁷ 15 Ways to Use Sensory Marketing in 2020.“ Достъпно на: <https://brandastic.com/blog/sensory-marketing/> (Проверено на 16 Март, 2020)

Както вече беше изяснено, целта на изследването е да се анализира значението на посочените пет човешки сетива, заложили като критерии/показатели в инструментариума за изследване на туристическите преживявания от ползването на приключенски туристически продукт.

Таблица 15. Критерии и показатели за измерване на туристическото преживяване в приключенския туризъм

<i>Критерии</i>	Показатели
Зрение	цвет, изображение, текст, графика, видео, насочена светлина
Слух	специални звукови ефекти, тематична музика, гласове, запомняща се мелодия
Мирис	специфични аромати на околната среда, специфични хранителни аромати
Вкус	хранителни проби, нови вкусове
Допир	продуктови мостри, комфорт, проби

Източник: Авторова систематизация адаптирано по „15 Ways to Use Sensory Marketing in 2020.“ March 16, 2020 Available at: <<https://brandastic.com/blog/sensory-marketing/>> ¹³⁸

Според направените проучвания се констатира, че комбинацията между елементите зрение и звук е сред най-често срещаните съчетания, които се използват в мултисензорния брандинг, но трябва да се помисли за цялостното сензорно изживяване на клиента. Сензорният маркетинг, който ангажира петте сетива, способства за диференциацията на бранда и помага на всеки бизнес, включително и на приключенския туристически продукт, да стане по-привлекателен и креативен. Обхватът на бранда се разширява чрез мултисензорния брандинг, който има потенциала да накара повече хора да говорят за този бранд и да го купуват. При създаването на образ на приключенски туристически продукт може да се акцентира върху емоциите, които ще получи потребителя в резултат на неговия избор. В маркетингов смисъл, стимулирането на петте сетива оказва съществено влияние върху потребителското

¹³⁸ „15 Ways to Use Sensory Marketing in 2020.“ Достъпно на: <https://brandastic.com/blog/sensory-marketing/> (проверено на 16 Март, 2020)

поведение. Вследствие на това човешките сетива, емоциите и преживяванията се утвърждават като основополагащи аспекти на съвременните маркетингови парадигми. С приемането и внедряването на новите промени в маркетинга се разработват нови сензорни маркетингови стратегии, основани на човешката емоция. Чувствата на потребителите влияят върху различни фактори при избора на ваканция, като например: продължителност, удовлетвореност от даден продукт или услуга.¹³⁹ Потребителите правят избор въз основа на чувствата, мислите и емоциите, които продуктите пораждаат у тях. В тази връзка тези характеристики е необходимо да се използват при оценката на изживяванията на туристите и по отношение на приключенския туристически продукт.

Влиянието на елементите на сензорния маркетинг върху потребителското поведение е многоаспектно и те могат да се разглеждат от различен ъгъл и с различна значимост в отделните проучвания. Това се обуславя от спецификата на различните видове приключенски туристически продукти, като например: преходи, каньонинг, къмпинг, рафтинг, каяк, трекинг, хайкинг, каране на ски/сноуборд извън писти и други. В последващо емпирично проучване на конкретен вид приключенски туристически продукт ще се приоритизират едни или други критерии и показатели, както и емоциите, изпитани от потребителите, от гледна точка на поставената цел. В настоящето изследване се доказва многоаспектността на влиянието на елементите на сензорния маркетинг.

Както вече беше посочено, допирът, вкусът, слухът, обонянието и зрението по отношение на даден продукт играят важна роля за неговото възприемане. Сензорните елементи са част от човешкото ежедневие и чрез тяхното използване се задоволяват потребностите и желанията на потребителите. На тези потребности специалистите по потребителско поведение отговарят чрез сензорен маркетинг, който се стреми да предизвика положителна емоционална реакция. Сензорният маркетинг представлява иновативни решения, предлагащи специфично възприемане и преживяване на продуктите и услугите от страна на потребителите. Специален аромат или цветът и формата, песен, която лесно да запомнят, мотивират поведението на потребителите. Различни преживявания, стимулиращи сетивата за зрение, слух, обоняние и допир, влияят върху потребителското поведение. Сензорните сигнали имат положителен ефект върху поведението на потребителите. Сензорните елементи имат положителен ефект

¹³⁹ Farias S. A., Aguiar E. C. and Melo, F. V. S. Store atmospherics and experiential marketing: A conceptual frame work and research propositions for An extraordinary customer experience. International Business Research. 2014. Volume: 7. Issue: 2, pp. 87-99.

върху настроението, удовлетворение, времето. Сензорният маркетинг създава перфектните сензорни стимули за постигане на най-голямо въздействие върху потребителското поведение на туристите.

При анализа на влиянието на сензорните компоненти върху приключенския туризъм, създаването на спомени също е една от основните цели на маркетолозите, създаващи този вид туристически продукт. Спомените с интензивни сензорни и емоционални компоненти могат да продължат най-малко пет или шест десетилетия. Чувствата и емоциите, изпитани по време на приключенския туризъм, създават спомени. Тези спомени могат да включват пълно умствено пресъздаване, включително и физиологично възпроизвеждане на чувствата и емоциите, изпитани тогава, без те да бъдат преживявани отново.¹⁴⁰ Това съответства на анализа на приключенския туризъм.

Приключенският туризъм генерира детайлни и силни сензорни и емоционални преживявания, които остават запомнящи се в продължение на много десетилетия. Степента, до която приключенският туризъм може да допринесе за настоящото благополучие и удовлетвореност от живота, а оттам – и за бъдещи повторни резервации, зависи от детайлите и интензивността на спомените от конкретни приключения, а не от общи сетивни или емоционални възприятия. Това съвпада с последните анализи на резултатите от благосъстоянието от ваканционните преживявания като цяло.

Би могло количествено да се определят ефектите от интензивните и запомнящи се преживявания от туризъм сред дивата природа върху параметрите на психичното здраве. Тези ефекти могат да бъдат съпоставени със стойността на здравните услуги и следователно да се използват за икономически оценки, например: разработване на специфични умения за организиране на срещи с диви животни за клиенти.

Основна констатация е, че преживяванията могат да се различават значително между туристите. Различните обстоятелства могат да генерират различни реакции и различните индивиди могат да имат различни отговори на едни и същи приключения или подобни реакции, но по различни причини.¹⁴¹ Например, някой може да се зарадва на дадена птица, защото е красива, друг – защото е рядка, а трети – защото я добавя към своя списък с наблюдавани видове. Отговорите могат да имат културни компоненти:

¹⁴⁰ Lindstrom, M. „Broad sensory branding“. *Journal of Product & Brand Management*. 2005. Volume: 14. Issue: 2, pp. 84–87.

¹⁴¹ Krishna, A., & Schwarz, N. Sensory marketing, embodiment, and grounded cognition: A review and introduction. *Journal of Consumer Psychology*, 24(2), 159–168. 2014.

определени видове могат да се разглеждат като сладки или грозни, късметлии или нещастни, а възприятията за чувствителността, болката и жестокостта на животните се различават значително в различните култури. Туристическите агенции организират срещи, за да създадат запомнящи се сензорни и емоционални преживявания, като същевременно се стремят да избегнат шок или паника у участниците. По този начин те се фокусират и върху фините детайли, като целят да създадат приключения, ангажирани с определено поведение.

В обобщение, сред най-важните приноси за развитието на приключенския туризъм са приложението на сензорния маркетинг както в създаването на продукта, така и в неговото брендиране. Тези дейности е необходимо да се осъществяват съвместно от всички заинтересовани страни, като се използват съвременни управленски техники, подходи и методи. Туризмът следва да се ориентира изцяло към преживяването. Маркетингът и рекламата трябва да акцентират повече върху емоциите, които предлага даден туристически продукт или услуга. Предлаганият туристически продукт трябва да успява да ангажира, доколкото е възможно, петте сетива на потребителя на приключенски туризъм. Туристическият продукт е необходимо да отправя ясни послания до потребителя. Туристическата оферта трябва да бъде ориентирана към преживяванията и да въвлеча все повече потребители в приключения, като им предлага силни и запомнящи се емоции.

Перспективността на изследвания въпрос се обуславя от факта, че туристическият продукт е комплексен, а потребителите трябва да бъдат мотивирани да споделят преживяното сред приятели, познати и в интернет пространството. Настоящото изследване доказва, че е необходимо приключенският туризъм да става все по-иновативен, както и да съчетава най-доброто от алтернативните форми на туризъм.

Оценката на значимостта на отделните изведени критерии може да се осъществи по следния начин за целите на приключенския туризъм. С най-висок коефициент на значимост могат да бъдат критериите зрение, докосване и звук. С по-нисък коефициент на значимост (с минимално значение) са обонянето и вкусът.

Сензорният маркетинг съдържа в себе си ясни и точни елементи. Интегрирането им може да се приложи към всеки продукт или бранд. Предаването на сензорното преживяване е успешно, както на живо, така и дигитално. Целта на всеки бранд е да бъде разпознаван, търсен и запомнен, а сензорният маркетинг успява да се справи с тази задача. От важно значение е да бъдат подбрани правилните сензорни стимули и

стратегии. Брандовете трябва да залагат все повече на креативност и въображение и да пресъздават вълнуващо, истинско и запомнящо се преживяване.

Перспективи за развитие на приключенския туризъм

Актуалността на темата се обуславя от спецификата на туристическото райониране в България и от продуктовата специализация (основна и разширена) на създадените девет туристически района, включително на приключенския туризъм като част от предлаганите продукти на туристическия пазар у нас.

Продуктът на приключенския туризъм се свързва с "икономиката на преживяванията" и развлеченията. Като такъв той намира израз в програмите на туроператорите и туристическите дестинации, и по-конкретно – в дейностите на Организацията за управление на туристическите райони в България (познати в бизнеса и в международната научна литература като "Маркетингови организации на дестинациите").¹⁴²

Анализът и прилагането на добрите практики на лидерите в приключенския туризъм ще способстват за неговото развитие, което обуславя поставената цел в настоящия научен труд. Предмет на изследването са спецификата на приключенския туризъм в контекста на "икономиката на преживяванията" и прилагането на водещи практики. Поставените и развити задачи имат характер на научно-приложни резултати и са свързани с идентифициране на възможностите и предизвикателствата за развитие на приключенския туризъм в България; мястото на приключенския туризъм в туристическото райониране на страната; маркетинговото управление на ОУТР и прилагането на добри практики.

Възможности и предизвикателства за развитие на приключенския туризъм

Елементите, допринасящи за изграждането на конкурентно предимство на дестинацията (като условия на търсене, фирмени стратегии и структури, свързващи и подкрепящи отрасли на бизнес сектора, и други), осигуряват на отделните региони възможности за туристическо, икономическо и социално развитие. Те допринасят за местната и регионалната икономика чрез създаване на работни места и необходимост от

¹⁴² Spangenberg E., Crowley A. E. and Henderson P. W. Improving the store environment: do olfactory cues affect evaluations and behaviors?. *Journal of Marketing*. 1996. Volume: 60. Issue: 2, pp. 67–80.

инвестиции, включително изграждане и поддържане на местата за настаняване и инфраструктурата.

В България съществува голям потенциал за развитие на приключенския туризъм по много причини. България се отличава с разнообразие от природни ресурси и пейзажи, подходящи за приключенски туризъм. Много от тези ресурси обаче са сравнително неразвити и не се управляват целесъобразно с оглед развитието на туристическите дестинации.

Развитието на този вид туризъм има значителен потенциал за подпомагане на местните общности чрез стратегии за местно икономическо развитие. Това се дължи на относително ниския капитал, необходим за създаването на обекти и дейности, които са предпоставка за развитието на този вид туризъм. Въпреки това, съществуват много малко проучвания за тази индустрия в контекста на България.

Можем да очертаем три важни аспекта на развитието на приключенския туризъм в България. Първоначално ще бъдат разгледани предизвикателствата, пред които е изправен приключенският туризъм. Трите основни предизвикателства пред неговото развитие са: необходимостта от създаване на специфични умения сред персонала; използването на приключенския туризъм като стратегия за развитие на дестинациите; опасенията за опазване на околната среда, свързани с неговия продукт. В научното изследване е необходимо да се направи преглед на съществуващите изследвания, голяма част от които са фокусирани върху специфични приключенски дейности и дестинации в България. Също така е важно да се предложи план за по-нататъшни изследвания, които биха подпомогнали управлението и развитието на приключенския туризъм в бъдеще.

Туристическото преживяване се счита за приключенски туризъм, ако включва някакъв елемент на риск, независимо дали е реален или възприет (Swarbrooke, Beard, Leckie & Pomfret, 2003). Приключенският туризъм се е превърнал в една от най-бързо развиващите се индустрии в света. Въпреки факта, че е развиваща се индустрия, по-голямата част от този вид туризъм се състои от дейности, които се извършват в естествени условия на открито ¹⁴³(Hall, 1992). В контекста на България през последните години се наблюдава значително увеличение на дейностите за създаване на продукти за приключенски туризъм. Съществуват множество причини за развитието на България като приключенска дестинация. Най-важният компонент, който позволява на

¹⁴³ Heitzler C. D., Asbury, L. D and Kusner S. L. Bringing “Play” to life: The use of experiential marketing in the VERB™ Campaign. American Journal of Preventive Medicine. 2008. Volume: 34. Issue: 6, pp. 188-193.

приключенския туризъм да се развива в България, са обширните, разнообразни и прекрасни природни пейзажи, които предоставят възможност за нови преживявания с реален или възприет риск. Настоящите изследвания по тази тема обаче са ограничени. За ефективното развитие на приключенския туризъм в България са необходими по-задълбочени проучвания и анализи.

Едно от основните предизвикателства е свързано с управлението и регулирането на индустрията. В България, освен много специфични сектори на приключенския туризъм (например катерене и ски), има слабо регулиране на индустрията. Основен проблем в тази индустрия е управлението на риска, тъй като съществуват сериозни опасности, свързани с този тип туризъм. При приключенския туризъм безопасността заема централно място. За да може той да функционира успешно, е необходим висококвалифициран персонал, какъвто в България често липсва. Друго предизвикателство пред развитието на приключенския туризъм е необходимостта от увеличаване на печалбите, които са минимални. Предизвикателство пред българския приключенски туризъм е и липсата на подходяща маркетингова стратегия. Това се дължи на факта, че повечето дейности, свързани с приключенски туризъм, са сравнително малки и се управляват от хора с ограничен бизнес опит. Това е резултат от неефективната организация на индустрията. Основно предизвикателство за поддържането и развитието на приключенския туризъм в България е опазването на естествената среда, в която се извършват дейностите. Необходима е нормативна регулация и прилагане на водещи практики на лидерите. По-важното обаче е собствениците и/или мениджърите, както и персоналет в обектите и програмите, да бъдат добре информирани и запознати с най-добрите практики при работа в специфични среди. Необходимо е също така да има разписани и възприети вътрешнофирмени стандарти за осъществяване на дейността. Оценката на важността на околната среда за жизнеспособността на техния бизнес е ключов аспект.

След представяне на възможностите за развитие на приключенския туризъм е необходимо да се изяснят неговото място и роля в туристическите райони на България, в които този вид туризъм е определен като основен или допълващ.

Място на приключенския туризъм в туристическото райониране на България.

Дейностите, свързани с приключенски туризъм, са добре съвместими с околната среда, тъй като природният свят предоставя ресурси за много от тях, осигуряващи риск, предизвикателство, новост и възможност за открития.

По Черноморието има условия за практикуване на различни дейности. Почти навсякъде се предлагат обучение и екипировка за приключенски дейности (гмуркане, сърф, кайт-сърф). Черноморските туристически райони – Варненски и Бургаски – имат условия за създаване и предлагане на продукти, свързани с гмуркане и подводен риболов.

Планините заемат една трета от територията на България и предлагат гъста мрежа от екопътеки за изследване на техните забележителни красоти. В някои планински райони са създадени чудесни условия за алпинизъм, ски, катерене.

На територията на страната съществуват множество конни бази, благодарение на които могат да се организират разходки и преходи с водач в планински или равнинни райони.

Възможности за преживявания, носещи адреналин, могат да се открият в продуктовото предлагане, свързано с буйните реки в страната като Струма, Искър и Места. На Искърското и Кресненското дефиле се организират рафтинг и каякинг спускания. Когато реките са най-пълноводни тогава изживяванията за туристите са най-въълнуващи.

Полетите са друг начин за повишаване нивото на адреналин на практикуващите приключенски туризъм. Едно от най-добрите места за практикуване на парапланеризъм в Европа се намира в България. Това са възвишенията над град Сопот. Парапланеризъм и делтапланеризъм има и в районите на Витоша, Сливен, Кюстендил, Стара Загора, Албена.

През страната минават Евровело 13, който се движи по протежението на Желязната завеса, и Евровело 6, следващ реките Лоара, Рейн и Дунав. Това са два от маршрутите на мрежата "Евровело", инициирани от Европейската федерация по колоездене, които създават възможност за подобен тип приключенски туризъм.

Скокове с бърджии се организират на по-високите мостове в страната, както и в пещерата Проходна.

Посочените възможности за създаване и потребление на приключенски туристически продукти са в основата на приоритетното му място в продуктовата специализация на редица туристически райони в България. В таблицата по-долу са представени туристическите райони в България и възможностите за предлагане на конкретни подвидове приключенски туризъм.

Таблица 16. Видове приключенски туризъм в туристическите райони на България

Туристически район	Видове приключенски туризъм
Дунавски туристически район	преходи, каньонинг, къмпинг, рафтинг, каяк и рибов
Старопланински туристически район	<p>преходи, каньонинг, къмпинг, рафтинг, каяк и рибов</p> <p>спортна подготовка; трекинг; хайкинг; къмпинг; свободни ски сноуборд; катерене; алпинизъм; преходи; изкачване на върхове, културни и исторически турове; преходи около водни басейни</p> <p>ски; сноуборд; фрирайд; ледено катерене; сноукайт; алпинизъм; преходи</p>
Софийски туристически район	<p>преходи, каньонинг, къмпинг, рафтинг, каяк и рибов; колоездене; ветроходство; уейкборд</p> <p>трекинг; хайкинг; къмпинг; свободни ски сноуборд; катерене; алпинизъм; преходи; изкачване на върхове, културни и исторически турове; преходи около водни басейни; планинско бягане;</p> <p>ски; сноуборд; фрирайд; ледено катерене; сноукайт; алпинизъм; преходи</p>
Тракийски туристически район	преходи, каньонинг, къмпинг, рафтинг, каяк и рибов
Туристически район Долината на розите	колоездене; ветроходство; уейкборд
Рило-Пирински туристически район	<p>рафтинг; каяк по бързеи; туристически каяк; скокове във вода; каньонинг; трекинг маршрути; колоездене; ветроходство; уейкборд</p> <p>спортна подготовка; трекинг; хайкинг; къмпинг; свободни ски сноуборд; катерене; алпинизъм; преходи; изкачване на върхове, културни и исторически турове; преходи около водни басейни; планинско бягане</p> <p>ски; сноуборд; фрирайд; ледено катерене; сноукайт; алпинизъм; преходи</p>

Родопски туристически район	<p>преходи, каньонинг, къмпинг, рафтинг, каяк и рибов колоездене; ветроходство; уейкборд</p> <p>спортна подготовка; трекинг; хайкинг; къмпинг; свободни ски сноуборд; катерене; алпинизъм; преходи; изкачване на върхове, културни и исторически турове; преходи около водни басейни; планинско бягане</p> <p>ски; сноуборд; фрирайд; ледено катерене; сноукайт; алпинизъм; преходи</p>
Варненски черноморски туристически район	<p>каяк; ветроходство; гмуркане; сърф; кайт сърф; уиндсърф; къмпинг; трекинг; парасейлинг; водни ски; скокове от скали</p>
Бургаски черноморски туристически район	<p>рафтинг; ветроходство; гмуркане; сърф; кайт сърф; уиндсърф; къмпинг; трекинг; парасейлинг; водни ски; скокове от скали</p>

Източник: Авторова систематизация

Най-слабо са застъпени туристическите райони Дунавски туристически район, Тракийски туристически район и туристически район Долината на розите. Има какво да се направи за редица перспективни за спортове като конна езда, скално катерене, водни спортове и други, които могат да се превърнат в специфична атракция за привличане на повече туристи. Очаква се в бъдеще по-добро развитие на тези райони във връзка с все още неизползваните им възможности, както и поради повишаващото се търсене, ориентирано към екстремни активности.

Най-добре развитите видове приключенски туризъм в тези райони са катеренето, зимните атракции (като ски и сноуборд), както и летните активности (водни ски и рафтинг). Именно това са най-перспективните видове приключенски туризъм, чиито преимущества се оценяват все по-високо и съществува стремеж за по-добро развитие в бъдеще. Макар и с по-ниско търсене, полетите с балон също могат да се определят като перспективни.

С най-ниско развитие са дейности като ледено катерене и сноукайт. Като причина за това може да се посочи, че условията за тяхното развитие са сравнително ограничени.

Маркетингово управление на ОУТР с акцент върху развитието на приключенския туризъм и приложение на добри практики

Благодарение на централното си място в туристическата система и на своята експертиза, туроператорите играят ключова роля в създаването на нови програми за приключенски туризъм, съобразени с предпочитанията на съвременните туристи. От практиката е анализиран и се използва методът за разбиране на причинно-следствените връзки, за да се проучи ролята на туроператорите в прилагането на нови тематични програми. В тази връзка, с цел създаване на общ имидж на туристическия район, е необходимо да се подчертаят специалните изисквания на клиентите по отношение на туристическите услуги, свързани с предлагането на продукти за приключенски туризъм. Резултатите от изследванията показват, че както туроператорите, така и маркетинг мениджърите на Маркетинговите организации на дестинациите (наименувани в България "Организации за управление на туристическите райони" – ОУТР) трябва да адаптират своите бизнес стратегии към новите пазарни условия. Това включва използване предимствата на информационните технологии при проектирането на разнообразни тематични програми (според формираните тематични продукти в съответния район), които ще дадат възможност на туристите да възприемат местни ценности и да изразят своята индивидуалност в търсене на автентични преживявания.¹⁴⁴ Всеки туристически район е необходимо да се идентифицира и брандира с пакет от тематични продукти, включително и приключенски, чрез които да бъде разпознаваем сред потенциалните си потребители.

В тази връзка маркетинг мениджърите на създадените Маркетингови организации на дестинациите в България е необходимо да насочат дейностите си, свързани с външния маркетинг с цел ясна разпознаваемост на туристическия район. В тази връзка би било изключително успешно да се приложат нови иновативни програми, базирани на добрите практики на лидерите в бранша. Тези програми следва да се основават и на богатите и разнообразни възможности за практикуване на приключенски туризъм в България. Това е свързано не само с голямото многообразие от дейности, които могат да бъдат обект на приключенския туризъм (както вече беше посочено), но и с особеностите на страната, които я правят подходяща за по-голямата част от тях. Макар потенциалът в това отношение да е голям, той все още не е добре разработен и не се използва пълноценно.

¹⁴⁴ Djurasevic, S. (2014). *Thematic tourism as an important segment in the business of modern tour operators*. Mediterranean University. ResearchGate. Достъпно на: https://www.researchgate.net/publication/277913436_Thematic_tourism_as_an_important_segment_in_the_business_of_modern_tour_operators/link/56eccc6e08aea35d5b9a1cb3/download [Проверено на 04.12.2019]

Като пример могат да бъдат взети някои от най-екстремните преживявания в света и да бъдат приложени в продуктовото предлагане на българските туроператори или на определени места за настаняване в подходящи местности.

Зоорбингът е дейност, произхождаща от Нова Зеландия, включва спускане по наклон в голяма прозрачна топка (зорб). Вътрешността на топката може да бъде напълнена с малко вода, а участниците (зорбонавти) са обезопасени. Спускането обикновено е по склон с дължина около 800 метра, като участниците излизат от топката в края на трасето.

Плуването в студена вода е друга практика, позната и у нас, която набира популярност в цял свят и е наричана още "плуване на полярни мечки" или "моржово плуване". Плуците прекарват в ледената вода само няколко минути, тъй като по-дълъг престой може да предизвика хипотермия. Този вид екстремно занимание тества издръжливостта на участниците.

Катеренето по мостове е градска версия на скалното катерене, разпространена в големи градове с внушителни мостове. Пример за такъв обект е мостът Харбър в Сидни. Изкачването на подобен мост може да отнеме около 4 часа и включва известен риск. Участниците биват възнаградени с изглед към града от голяма височина.

Кайтсърфът е сравнително нов екстремен спорт, подобен на сърф, при който се използва голямо хвърчило (кайт) за задвижване. Кайтсърфът изисква силен вятър, но поради високата му опасност не на всички ветровити плажове е разрешен.

Helі-ски е вид каране на ски или сноуборд, при който участниците се спускат по напълно непознати и необработени планински склонове. До началната точка на спускане ентузиастите се транспортират с хеликоптер. Слизането по такъв рисков начин осигурява на скиорите силен прилив на адреналин.

Фри-клаймбингът е екстремно занимание, при което скалното катерене се извършва без изкуствени помощни средства за придвижване, а обезопасителното оборудване (ако се използва) служи само за предпазване при падане. Вариантът без никакво обезопасяване е известен като "фри-соло" (free solo). Към този спорт се насочват опитни катерачи, търсеци максимално предизвикателство.

Въз основа на основната и допълващата специализация на туристическите райони могат да се обособят различни тематични зони в тях. Според експерти от Министерството на туризма, е възможно да бъдат формирани 22 такива зони. По мнение

на други автори¹⁴⁵ могат да бъдат създадени 17 тематични продукта общо за България, като един от тези 17 е и приключенският туризъм с неговите разновидности. При въвеждането на понятията "тематична зона" и "тематичен продукт" е необходимо да се изясни и тяхното тълкуване. Тематичната зона е интердисциплинарно понятие, което интегрира зонирването от гледна точка на архитектурните планове.

Всеки туристически район може да бъде обособен като специфична тематична зона, включваща различни тематични продукти. Тези продукти се формират както въз основа на допълващата специализация, така и въз основа на новите потребителски очаквания. В тази връзка може да се направят препоръки по усъвършенстване на съществуващата в Концепцията за туристическо райониране допълваща специализация със създаване на нови тематични продукти, които съществуват както в теорията, така и в практиката на лидерите в този вид туризъм.

С цел диверсифициране на туристическите райони и продукти може да се направи теоретична обосновка на основните понятия, свързани с "икономиката на преживяванията", част от която е и приключенският туризъм. Последното понятие (икономика на преживяванията) в специализираната литература се използва и със синоними като "икономика на развлеченията". Акцентът при приключенския туризъм обаче се базира на активността на туристите, която обуславя преживяването, при което туристът заема активна роля.

"Икономиката на преживяванията" (наричана също "икономика на емоциите", "на чувствата", "на адреналина" и т.н. в различни страни и от различни автори) се счита от някои автори и за "икономика на развлеченията", тъй като същността на двете концепции се крие във въпроса: "Как да предложим чувства, емоции, адреналин и изживявания на потребителите?". Този въпрос е от особена важност за всички индустрии, поради което компаниите се опитват да намерят начини да оцелеят в условията на конкуренция в ерата на "новата" икономика. В свой анализ Пайн и Гилмор¹⁴⁶ изтъкват различията между двете икономики. Докато индустрията на забавленията ангажира пасивно сетивата, икономиката на изживяванията ангажира хората чрез тяхното лично участие.

¹⁴⁵ Янева и колектив, Управление на туристическите дестинации и развитие на специализирани видове туризъм, Университетско издателство Стопанство, 2021

¹⁴⁶ Pine, B., Gilmore, J., Welcome to the experience economy, Harvard business review, 1998 Достъпно на: <https://hbr.org/1998/07/welcome-to-the-experience-economy> [Проверено на 04.12.2019]

Гореизброените добри практики кореспондират със създаването на преживявания за туристите в сферата на приключенския туризъм чрез активното им участие в различни продукти на специализирани туроператори, рекламирани посредством платформите на Организациите за управление на туристическите дестинации (ОУТР).

В отговор на нарастващата конкуренция между отделните дестинации и с цел открояване на характеристиките и конкурентните им предимства (свързани с обособяването на туристически райони/зони, подходящи за приключенски туризъм), възникват организации за управление и провеждане на алтернативни събития. Сред техните цели се нарежда позиционирането на отделни туристически дестинации/зони като подходящи за провеждане на приключенски събития. Това се постига посредством създаване на благоприятни условия: наличие на подходящи терени, места за настаняване в близост до специализирания продукт, туристически забележителности от различен вид, организирана транспортна мрежа, инфраструктура и други, както и възможности за съчетаване на повече от един вид туризъм; Организиране и управление на различни по мащаб събития, свързани с преживявания; Обединяване на разнородни структури с цел унифициране на общите правила за провеждане на международни прояви по приключенски туризъм.

Като допълнение към конкурентната политика на дестинациите/зоните за приключенски туризъм възникват допълнителни услуги и условия за развлечение на туристите в свободното им време. Може да се твърди, че днес приключенският туризъм се основава на същите принципи. ОУТР е необходимо да адаптират условията в дестинацията/туристическата зона, като осигурят добре развита транспортна мрежа, места за настаняване, съоръжения, подходящи за създаването на специализирани продукти, както и възможности за допълнителни активности и туризъм.

Изложените аргументи за развитието на приключенския туризъм в България спомагат за правилното позициониране и управление на дадено туристическо място на пазара. Те се фокусират върху определени целеви групи и го представят като достатъчно атрактивно за тях с цел привличане вниманието на аудиторията.

Според Янева и колектив¹⁴⁷, по този начин се подпомага развитието както на обекта и бизнеса, така респективно и на дестинацията. Несъмнено притокът на средства способства за по-нататъшното развитие, реновиране и превръщане на дестинацията във

¹⁴⁷Янева, М., & Янакиева, В. (2023). Перспективи за развитието на приключенски туризъм. В Сборник с доклади (стр. 149–158).

все по-атрактивна за потребителите на приключенски туристически продукти. Въпреки че всички туристически дестинации се конкурират за дял от глобалния туристически пазар, конкуренцията между някои специфични дестинации е много по-интензивна, в зависимост от редица критерии. Индикаторите са свързани както с общи емитивни пазари, сходни продукти и преживявания, така и с подобни целеви пазарни сегменти, приблизително еднаква отдалеченост от ключови рецептивни пазари, сходен икономически растеж и еднакви пикови туристически сезони.

Идентифицирането на приключенския туристически продукт за отделните туристически райони у нас дава възможност за диференциране на продуктово предлагане и за създаване на конкурентоспособен туристически продукт, свързан с преживяванията и удовлетвореността на туристите. За целта е необходимо да се разработят, систематизират и структурират критерии и показатели за проучване и оценка на дестинации по приключенски туризъм. В тази връзка в трета глава на настоящото изследване ще бъде представен и приложен подобен авторски инструментариум, въз основа на който се провежда емпирично изследване с разработване на модел за управление на продукти и дестинации за приключенски туризъм.

Заключение на втора глава

В заключение, втора глава на настоящия дисертационен труд предостави задълбочен анализ на **възможностите за развитие на дестинации за приключенски туризъм, с конкретен фокус върху Република България**. Беше направен преглед на общия туристически потенциал на страната, като се изтъкнаха нейните разнообразни природни ресурси (планински масиви като Рила, Пирин, Родопи; реки; Черноморие; пещери), богатото културно-историческо наследство (тракийски светилища, средновековни крепости, манастири) и съществуващата туристическа инфраструктура като благоприятна основа за развитието на приключенски туризъм.

Детайлно бяха анализирани **факторите, определящи атрактивността на една дестинация** за приключенски туристи. Те включват не само наличието на природни и културни дадености, но и качеството на специализираната инфраструктура (маркирани маршрути, хижи, екипировка под наем), стандартите за безопасност и управление на риска, ангажираността на местните общности в туристическия процес и прилагането на принципите за устойчиво управление на ресурсите.

Особено внимание беше отделено на **маркетинговото управление на дестинациите**. Подчертана беше необходимостта от преход от масов към целеви

маркетинг, базиран на задълбочено познаване на профила и предпочитанията на приключенския турист. Бяха разгледани съвременните инструменти и подходи, включително възможностите на дигиталния маркетинг (SEO, социални мрежи, мобилни приложения), потенциалът на сензорния маркетинг за създаване на по-ангажиращи преживявания и критичната важност на устойчивия маркетинг за изграждане на положителен и отговорен имидж на дестинацията. Беше извършен сравнителен анализ с водещи международни дестинации като Швейцария, Нова Зеландия, Коста Рика и Норвегия, което позволи идентифицирането на конкурентните предимства на България (разнообразие, достъпни цени) и областите, изискващи подобрене (маркетинг, бранд идентичност, качество на услугите). Анализирани бяха и съществуващото законодателство и необходимостта от неговото адаптиране към спецификите на приключенския туризъм.

С това бяха изпълнени следващите две задачи, формулирани в увода на дисертационния труд:

- 1. Беше обоснован потенциалът и атрактивността на дестинациите за приключенски туризъм, включително и в България,** чрез детайлен анализ на природните и културните ресурси, съществуващата инфраструктура, конкурентната среда и възможностите за устойчиво развитие.
- 2. Беше изследвано маркетинговото управление на дестинации за приключенски туризъм,** като бяха разгледани стратегии за позициониране, изграждане на бранд идентичност (), ролята на дигиталните технологии (), сензорния и устойчивия маркетинг, както и значението на анализа на целевите аудитории.

Изводите от тази глава подчертават, че България притежава значителни предпоставки за развитие като атрактивна дестинация за приключенски туризъм, но реализирането на този потенциал изисква стратегически и интегриран подход. Теоретичната рамка и идентифицираните предизвикателства, разгледани тук, служат като основа за представеното в трета глава емпирично изследване, фокусирано върху туристически район Рила-Пирин.

Теоретичната рамка и идентифицираните предизвикателства, разгледани в тази глава, полагат основата за представеното в следващата, трета глава, емпирично изследване, което цели да оцени конкретния потенциал и да предложи модел за управление в рамките на туристически район Рила-Пирин.

ГЛАВА ТРЕТА: Оценка и анализ на атрактивността на район Рила-Пирин за приключенски туристически продукти

След като в първа глава бяха разгледани теоретичните основи и бяха дефинирани същността, спецификата и видовете приключенски туризъм, а във втора глава бяха анализирани възможностите за развитие на дестинациите за приключенски туризъм с фокус върху потенциала на България, настоящата трета глава преминава към **емпиричната част на дисертационния труд**. Целта на тази глава е да се извърши конкретна оценка и анализ на атрактивността на един от най-перспективните региони за приключенски туризъм в страната – **туристически район Рила-Пирин**.

Изборът на този район е обусловен от факта, че той съчетава изключителни природни дадености, богато културно-историческо наследство и съществуваща, макар и на места нуждаеща се от подобрене, туристическа инфраструктура. Тези характеристики го правят подходящ обект за задълбочено изследване на потенциала за развитие на приключенски туризъм. В тази глава ще бъде представена подробно разработената методология на емпиричното изследване, включваща както количествени, така и качествени методи за събиране на данни. Ще бъдат анализирани резултатите от проведеното анкетно проучване сред потенциални и реални туристи, както и от интервюта с представители на хотелиерския бизнес в региона.

Въз основа на събраната информация и направените анализи ще бъдат проверени формулираните изследователски хипотези и ще се направи опит за идентифициране на ключовите фактори, влияещи върху предпочитанията и поведението на приключенските туристи. Ключов резултат от тази глава ще бъде разработването и представянето на **модел за усъвършенстване на туристическия продукт в район Рила-Пирин в сферата на приключенския туризъм**. Този модел ще предложи конкретни и практически приложими препоръки за повишаване на неговата конкурентоспособност и устойчиво развитие.

3.1. Методология на емпиричното изследване

Въз основа на представените концепции и успешни практики в първата и втората глава на разработката, е създаден методологически инструментариум за анализ и оценка на приключенския туризъм в туристическия район Рила-Пирин.

За постигане на целите на настоящото емпирично изследване и за осигуряване на всеобхватност и дълбочина на анализа е избран **смесен (комбиниран) изследователски подход**. Този подход интегрира предимствата както на количествените, така и на качествените методи за събиране и анализ на данни. **Количественият компонент** е реализиран чрез провеждане на анкетно проучване сред потенциални и реални потребители на приключенски туризъм в район Рила-Пирин. Използването на анкети позволява събирането на стандартизирани данни от голям брой респонденти, което осигурява възможност за статистическа обработка, идентифициране на тенденции, измерване на нагласи и предпочитания, както и проверка на предварително формулирани хипотези. По този начин се постига широта на обхвата и се осигурява представителност на основните характеристики на изследваната съвкупност. **Качественият компонент** на изследването е осъществен чрез провеждане на полуструктурирани интервюта с ключови представители на туристическия бизнес в район Рила-Пирин, по-конкретно – мениджъри на хотели, предлагащи или имащи потенциал да предлагат услуги в сферата на приключенския туризъм. Този метод е избран с цел придобиване на задълбочено разбиране на практиките, предизвикателствата, възможностите и експертните виждания относно развитието на приключенския туризъм в региона. Качествените данни осигуряват богатство на информацията, позволяват изследване на сложни явления "в дълбочина" и разкриват нюанси, които трудно биха могли да бъдат уловени чрез стандартизирани количествени инструменти. Изборът на **смесен подход** е продиктуван от убеждението, че комбинирането на двата типа данни води до по-пълноценно и многостранно осветляване на изследователския проблем. Количествените данни предоставят обща картина и статистическа значимост, докато качествените данни добавят контекст, детайли и обяснения, подпомагайки по-добрата интерпретация на резултатите и формулирането на по-обосновани и практически приложими изводи и препоръки.

Формиране на извадката за количественото изследване (анкетно проучване): За целите на анкетното проучване е формирана целева извадка от **200 респонденти**. Участниците са подбрани така, че да представляват потенциални и реални потребители на приключенски туризъм, проявяващи интерес към дестинации като район Рила-Пирин. **Критериите за включване в извадката** са свързани с проявен интерес към активни форми на туризъм и пътувания сред природата. Анкетното проучване е проведено през периода **януари – февруари 2025 г.** чрез онлайн платформата **Microsoft Forms** и е разпространено посредством социални мрежи и туристически форуми.

Приложен е методът на удобната (неслучайна) извадка (convenience sampling). **Обосновката за този метод и размер на извадката** се съдържа в необходимостта от събиране на достатъчно голям обем данни за последващ статистически анализ и идентифициране на основни тенденции, като същевременно се отчитат времевите и ресурсни ограничения на дисертационното изследване. Макар удобната извадка да не гарантира пълна представителност за генералната съвкупност, тя е често използван подход при проучвателни изследвания в областта на туризма за идентифициране на нагласи и предпочитания. **Формиране на извадката за качествено изследване (интервюта):** За качествения компонент са проведени **три полуструктурирани интервюта по телефона** с мениджъри или собственици на хотели от категория 4 и 5 звезди в район Рила-Пирин. От съображения за конфиденциалност и по изрично желание на три от интервюираните субекти, техните наименования не се посочват в настоящия труд. **Критериите за подбор на тези обекти и респонденти са:** местоположение в изследвания район (Банско, Разлог); предлагане на услуги, свързани с или подходящи за приключенски туризъм (напр. близост до ски писти, планински маршрути, предлагане на транспорт, екипировка, партньорство с водачи); висок рейтинг и положителни отзиви в онлайн туристически платформи (Booking.com, TripAdvisor и др.); готовност на представителите на хотелите за участие в изследването. **Обосновката за този целенасочен подбор** е стремежът да се получи задълбочена информация и експертно мнение от ключови участници в туристическия бизнес, които имат пряко отношение към формирането на предлагането и обслужването на туристите, търсещи приключенски изживявания в региона. Интервютата целят да разкрият техните виждания за потенциала, предизвикателствата, добрите практики и нуждите от подобрения в сектора на приключенския туризъм в Рила-Пирин.

Моделът, предложен в настоящото изследване, включва шест основни критерия с индикатори и специфични характеристики към тях, които позволяват оценка на обекти и маршрути, насочени към приключенския туризъм.

Индикаторите, въз основа на които се разработва инструментариумът, са: географско положение, достъпност, капацитет на инфраструктурата, качество на предлаганите услуги, риск и безопасност, екологична устойчивост, потребителско преживяване и пазарна конкурентоспособност.

Целта на настоящото изследване е да бъдат изведени препоръки за оптимизация на предлаганите туристически продукти, като се обогатят предложенията за приключенски туризъм в региона.

Предмет на изследването е оценка на потенциала на район Рила-Пирин за развитие на устойчив приключенски туризъм. Тази оценка се извършва чрез инвентаризация на природните и културните ресурси, анализ на предлаганите туристически продукти и услуги и изготвяне на практически насоки за усъвършенстване на управлението и популяризацията на региона.

Обект на изследването са природните и културните ресурси, туристическите маршрути и активности, туристическите атракции, инфраструктурата и взаимодействието между местните общности, туристическия бизнес, държавните институции (национална и местна власт), както и Организацията за управление на туристически район Рила-Пирин.

Тезата, застъпена в изследването, е свързана с развитието и популяризирането на приключенския туризъм. Това ще допринесе за утвърждаването на България като атрактивна, четириsezонна дестинация, което от своя страна ще спомогне и за диференцираното туристическо предлагане от българските туроператори.

Хипотеза 1: Липсата на координирана маркетингова стратегия и бранд идентичност е основен ограничител за успешното популяризиране на района като водеща дестинация за приключенски туризъм.

Хипотеза 2: Създаването на иновативни туристически продукти и туроператорски пакети, съчетаващи приключенски, екологични и културни елементи, ще увеличи посещаемостта и икономическите ползи за региона.

Хипотеза 3: Прилагането на устойчиви практики и инвестиции в туристическа инфраструктура ще минимизира негативното въздействие върху природната среда и ще повиши удовлетворението на туристите.

Хипотеза 4: Анализът на потребителските нужди и предпочитания ще подпомогне създаването на висококонкурентни туристически продукти, които отговарят на съвременните изисквания на пазара.

Задачи на изследването:

1. Създаване на инструментариум за емпирично изследване на приключенския туризъм в район Рила-Пирин, включващ:
 - Извършване на детайлен анализ на наличните природни и културни ресурси, инфраструктура и съществуващи туристически продукти.
2. Провеждане на емпиричното изследване и формулиране на препоръки за усъвършенстване на маркетинговото управление на бизнеса и дестинациите за приключенски туризъм, включващо:

- Обобщаване на резултатите от изследването чрез количествени и качествени методи.
- 3. Разработване на модел за управление на продукти и дестинации в сферата на приключенския туризъм, обхващащ:
 - Разработване на устойчив модел, който интегрира природните ресурси, туристическите услуги и маркетинговите стратегии.

Разработване на устойчив модел, който да интегрира природните ресурси, туристическите услуги и маркетинговите стратегии.

Определяне на ролята на местните власти, бизнеса и гражданите в управлението на туристическия продукт.

Аргументите за избора на туристически район Рила-Пирин за обект на изследване са следните: неговият избор е обусловен от специфичните предизвикателства в маркетинговото му позициониране като дестинация за приключенски туризъм. Въпреки че районът официално разполага със слоган – "Открий богатствата на планините и изворите" – авторът на настоящия труд констатира, че той не е достатъчно утвърден в общественото съзнание. Липсват ясно изразени символи и послания, специфично насочени към популяризирането на четирисезонния приключенски туризъм в приоритетните за региона видове.

За разлика от други туристически райони в България (като например Родопи със своя слоган "Гостоприемство в четири сезона", Тракия с "Пир за сетивата" или Старопланинският район с "Разкрий тайните на Балкана"), които притежават ясни и въздействащи маркетингови послания, съществуващият идентификатор на Рила-Пирин не успява да комуникира ефективно и целенасочено уникалния и многообразен приключенски потенциал на региона. Това е особено показателно, имайки предвид, че Рила-Пирин е един от най-развитите и богати на природни и културни ресурси туристически райони в страната.

Според автора, тази неефективност на настоящия слоган и липсата на силна, фокусирана върху приключенията бранд идентичност, представляват не само пропусната възможност, но и налагат необходимостта от преосмисляне и разработване на нова или адаптирана такава. Авторското становище е, че чрез създаването на по-специфичен, запомнящ се и въздействащ слоган, който автентично отразява същността и разнообразието на предлаганите приключенски преживявания в Рила-Пирин, може значително да се подобри маркетинговото позициониране на дестинацията. Целта на настоящото изследване е да предложи конкретни насоки за

разработването на такава бранд идентичност, която да допринесе за увеличаване на посещаемостта и за утвърждаването на Рила-Пирин на международната карта на приключенския туризъм.

- Районът Рила-Пирин е един от най-перспективните региони за развитие на приключенски туризъм в България, благодарение на богатството от природни ресурси, културно наследство и възможности за активен отдих.
- Районът понастоящем предлага разработени туристически продукти за приключенски туризъм, както от местния туристически бизнес, така и от туроператори, специализирани и предлагащи подобни програми за техните туристи.
- Районът е един от водещите в туризма, с развит потенциал и популярност, като се стреми да доразвие продукти и видове туризъм в пълния им спектър през четирите сезона. Атрактивен и разпознаваем е за здравен термален и спа туризъм, за зимен ски туризъм, за бизнес/конферентен и делови туризъм, както и за развлекателен туризъм в някои от формите му. : С открояването на приключенските туристически продукти ще се повиши общественият отзвук за района през четирите сезона.

Преди да се премине към създаването на инструментариум за емпиричното изследване, е необходимо да се осъществи управленски анализ въз основа на съществуващи вторични изследвания. Този анализ ще спомогне за насочване към тенденциите, които трябва да бъдат застъпени в емпиричната част.

SWOT анализът по-долу предоставя цялостна оценка на вътрешните (силни страни и слабости) и външните (възможности и заплахи) фактори, които влияят върху развитието на този вид туризъм в района.

Таблица 17. SWOT Анализ на приключенския туризъм в район Рила-Пирин

Силни страни (Strengths)	Слабости (Weaknesses)
Уникална природна среда с върхове като Мусала и Вихрен.	Липсата на силна, фокусирана върху приключенията бранд идентичност
Биосферният резерват „Пирин“ и Национален парк „Рила“ като защитени зони.	Недостатъчна популярност на района като международна дестинация за приключенски туризъм.

Силни страни (Strengths)	Слабости (Weaknesses)
Разнообразие от екосистеми, подходящи за целогодишни приключенски дейности.	Нужда от подобрения в туристическата инфраструктура (маркировка, сигурност, екипировка).
Добре развита мрежа от туристически маршрути и хижи.	Ограничен капацитет на местните кадри и липса на специализирани обучения.
Наличие на съоръжения за зимни спортове, алпинизъм и катерене.	Липса на дигитални иновации за улесняване на туристическите активности (мобилни приложения, дигитални гидове).
Лесен достъп до региона чрез съществуваща транспортна инфраструктура.	Недостатъчно финансиране за развитие на специализирана туристическа инфраструктура.
Привлекателни културни обекти като Рилския манастир.	Неравномерно развитие на туристическите услуги в различните части на региона.
Възможности за привличане на международни туристи, интересувани се от активен и екологичен туризъм.	

Възможности (Opportunities)	Заплахи (Threats)
Създаване на иновативни туристически пакети, съчетаващи приключенски, културни и екологични елементи.	Екологични рискове, свързани с прекомерното използване на природните ресурси.
Разработване на бранд идентичност и маркетингова стратегия за региона.	Конкуренция от други планински региони в България и чужбина.
Интегриране на устойчиви практики за минимизиране на екологичното въздействие върху околната среда.	Липса на достатъчно държавна подкрепа за популяризиране и развитие на приключенския туризъм.
Използване на дигитални технологии за популяризиране на района (мобилни приложения, социални медии, виртуални гидове).	Пандемии или други глобални кризи, които ограничават международния туризъм.

Възможности (Opportunities)	Заплахи (Threats)
Увеличаване на международния интерес към устойчиви туристически дестинации.	Ерозия и замърсяване поради увеличен туристически поток без адекватни мерки за управление.
Включване на местните общности в туристическите дейности за създаване на икономически ползи за региона.	Проблеми с инфраструктурата и достъпа в отдалечени части на региона.

Източник: Авторова систематизация, адаптирана по Портарска, В. (2025, с.276).
Управление на маркетинговите организации на дестинациите. София: Авангард Прима

SWOT анализът подчертава значителните възможности за развитие на приключенския туризъм в района Рила-Пирин, но и идентифицира предизвикателствата, които трябва да бъдат адресирани. Прилагането на устойчиви практики, инвестициите в инфраструктура и изграждането на интегрирана маркетингова стратегия са ключови за дългосрочния успех на региона като водеща дестинация за приключенски туризъм.

Въз основа на теоретичните постановки и добрите практики, които са изведени в първата и втората част на научното изследване, както и на изведения SWOT анализ, са обособени следните критерии и показатели:

1. Атрактивност на основните характеристики на приключенския туризъм в Рила-Пирин:

Този критерий оценява фундаменталните аспекти, които правят района привлекателен за приключенски туризъм.

* Природните аспекти включват интензивността на връзката с природата в района, наличието на физически предизвикателства като труднодостъпните върхове Мусала и Вихрен, ангажимента към устойчивост чрез защитените зони (Национален парк „Рила“ и биосферен резерват „Пирин“), елемента на риск, присъщ на дейности като алпинизъм и ледено катерене, екологичната чувствителност на крехката алпийска флора и фауна, наличието на неутъпкани дестинации под формата на разнообразни планински маршрути, както и сезонността, предлагаща възможности за зимни и летни активности.

* Културните аспекти обхващат потенциала за потапяне и трансформация чрез посещения на значими културни обекти като Рилския манастир, възможностите за

културно взаимодействие с местните общности и наличието на образователен компонент, реализиран чрез екскурзии с водачи, които предоставят информация за местната природа и история.

* Социалните аспекти включват очакването на неизвестното при изследване на непроучени маршрути, преодоляването на физически предизвикателства, широкия спектър от предлагани преживявания (зимни спортове, преходи, катерене), възможностите за активно участие в екипни активности, потенциала за личностно израстване чрез преодоляване на трудности, както и предлагането на преживявания в малки групи и с възможност за персонализация.

2. Атрактивност на специфичните характеристики на приключенския туризъм в Рила-Пирин:

Този критерий се фокусира върху конкретни елементи, които дефинират уникалността на приключенското преживяване в района.

* Показателите включват оценка на риска, свързан с дейности като катерене по лед и скали или ски-тулинг в труднодостъпни райони; безопасността на участниците, гарантирана чрез наличието на добре маркирани маршрути и ефективността на планинските спасителни служби; както и популярността на определени активности (зимни спортове, катерене, колоездене) сред по-младите поколения туристи.

3. Специфика на потребителите на приключенския туризъм в Рила-Пирин:

Разбирането на профила на туристите е ключово за адекватното предлагане.

* Показателите тук са диференцирани според типа приключенски турист, като се разграничават екстремни приключенски туристи (привлечени от катерене, ледено катерене, скално катерене), природолюбители (с интерес към посещения на езера и ботанически разходки) и културни приключенски туристи (мотивирани от посещения на обекти като Рилския манастир и автентични стари села).

4. Популярност на основни приключенски дейности в Рила-Пирин:

Този критерий измерва търсенето на конкретни видове активности.

* Водните дейности включват рафтинг по река Струма и каякинг в язовири като Белмекен или Доспат.

* Въздушните дейности обхващат парапланеризъм над Банско и Разлог, както и алпийски тролей (зиплайн) в района на Добринище.

* Земните дейности са най-многобройни и включват алпинизъм (изкачване на върхове като Вихрен и Мусала), скално катерене (в райони като Враца – макар и извън Рила-Пирин, но показателно за интереса, и Добринище), изследване на пещери (например

Тъмната дупка в района на Рилския манастир), ледено катерене (в района около Банско), сноуборд и ски (в курортите Банско и Добринище), планинско колоездене (по трасета около Разлог) и конна езда (в селата около Разлог и Банско).

5. Разпознаваемост на туристическите дестинации в Рила-Пирин по отношение на приключенския туризъм:

Оценява се доколко ключови места в района са асоциирани с приключенски активности.

* Показателите включват разпознаваемостта на емблематични върхове и маршрути (Мусала, Вихрен, Седемте рилски езера); националните паркове (Национален парк „Рила“ и биосферен резерват „Пирин“); основните курорти (Банско, Добринище, Боровец); както и еко и културни маршрути (например Рилският манастир и екопътеките около него).

6. Разпознаваемост на добрите практики за устойчив приключенски туризъм в Рила-Пирин:

Този критерий оценява доколко се прилагат и комуникират принципите на устойчивост и иновации.

* Показателите включват прилагането на добри практики за устойчив приключенски туризъм, като организиране на екологични преходи и инициативи за минимизиране на замърсяването; иновации в приключенския туризъм, като разработване на нови маршрути с използване на дигитални водачи; използване на социалните медии за популяризиране на дестинации чрез съдържание от социални платформи и публикации на блогъри; наличието на местни инициативи, като сътрудничество с местни производители на храна и артизански продукти; както и участието в глобални инициативи като международни форуми за устойчив туризъм и приключения.

Таблица 18. Критерии и показатели за оценка на приключенския туризъм в район Рила-Пирин

Критерий	Показатели	Тегловен коефициент
1. Основни характеристики на приключенския туризъм в Рила-Пирин	1.1. Природни аспекти: връзка с природата, физическо предизвикателство, устойчивост, рисков елемент, екологична чувствителност, неутъпкани дестинации, сезонност 1.2.Културни аспекти: потапяне, културно взаимодействие, образователен компонент 1.3.Социални аспекти: очакване на неизвестното, физическо предизвикателство, активно участие, личностно израстване	0.10

Критерий	Показатели	Тегловен коефициент
2. Специфични характеристики на приключенския туризъм в Рила-Пирин	2.1.Риск: катерене, ски-туринг 2.2.Безопасност: маркирани маршрути, спасителни служби 2.3.Популярност сред младите и възрастни туристи 2.4.Активизиране на предприемачеството	0.15
3. Специфика на потребителите	Според типологията им: 3.1.екстремни 3.2.природолюбители 3.3.културни	0.15
4. Основни приключенски дейности/продукти	4.1.Водни дейности: рафтинг, каякинг 4.2.Въздушни дейности: парапланеризъм, алпийски тролей 4.3.Земни дейности: алпинизъм, скално катерене, пещери, ледено катерене, ски, колоездене, конна езда	0.30
5. Разпознаваемост на приключенските дестинации	5.1.Върхове и маршрути: Мусала, Вихрен, Седемте рилски езера 5.2.Национални паркове: „Рила“, „Пирин“ 5.3.Курорти: Банско, Боровец. Еко и културни маршрути	0.15
6. Устойчивост и иновации в приключенския туризъм	6.1.Екологични преходи 6.2.минимизиране на замърсяването 6.3.дигитални водачи 6.4. социални медии 6.5.местни и глобални инициативи	0.15
		1.00

Източник: Авторова систематизация

Коефициентите на значимост се определят въз основа на усредненото мнение на група от пет експерти, използвайки квалитетрията и експертния анализ. Включването на преживявания в приключенските пътувания може да се свърже със сензорния маркетинг, който използва органолептични методи за оценка на продукта.

В контекста на туризма този подход е разглеждан от Манол Рибов ¹⁴⁸, като един от най-старите начини, чрез които човек възприема и оценява заобикалящата го среда.

¹⁴⁸ Рибов, М., Квалитология на туристическия продукт, УИ Стопанство, София, 1999

Интервю с представители на туристическия бранш: Приключенски туризъм в Рила-Пирин

Провеждане на интервю със специалисти и представители на туристически агенции, които са специализирани в разработването и предлагането на продукти за приключенски туризъм. Основният акцент е поставен върху идентифицирането на хотели в района Рила-Пирин, които биха могли да работят директно с туристически агенции или с тяхната помощ да развиват и популяризират интегрирани туристически пакети.

Изборът на подходящи обекти е базиран на предпочитанията на туристите, популярността на дестинациите и допълнителните възможности за организиране на приключенски активности. Сред всички проучени обекти, пет са селектирани като най-подходящи за сътрудничество с туристически агенти.

В изследването обхватът е разширен чрез анализ на хотели в Рила-Пирин, които предоставят интегрирани туристически продукти, съчетаващи приключенски туризъм с екологосъобразни услуги, планински преходи и други специализирани активности (таблица 19).

Таблица 19. Хотели за приключенски туризъм в туристическите райони на България, подходящи агенции и пълна специализация на районите

Туристически район	Пълна специализация	Обекти/хотели за приключенски туризъм	Подходящи туристически агенции
Район Рила-Пирин	1. Планински туризъм (ски, пешеходен, рекреативен) 2. Приключенски и екотуризм 3. Балнеотуризм, SPA & Wellness 4. Винен туризъм 5. Културно-познавателен и фестивален туризъм 6. Религиозен туризъм	1. Kempinski Hotel Grand Arena Bansko – предлага планински турове и ски услуги 2. Premier Luxury Mountain Resort – акцент върху зимни спортове и екотуризм 3. Lucky Bansko Aparthotel SPA &	Penguin Travel, Bulgarian Adventures, Tural Tour, Traventuria, Adventure Net, Odysseia-In, Luxutour, Onex Adventure, Bulgaria Holidays

		Relax – организира преходи и катерене. 4. Pirin Golf & Country Club – веломаршрути и голф 5. Green Life Resort Bansko – наблюдение на диви животни и екотурове	
Район Розова долина	1. Балнео, СПА и уелнес туризъм 2. Културно-познавателен и фестивален туризъм 3. Приключенски и екотуризм 4. Планински пешеходен и рекреативен туризъм 5. Винен туризъм	-	-
Район Тракия	1. Културен туризъм (всички видове) 2. Винен туризъм 3. Делови туризъм (MICE) 4. Градски развлекателен и шопинг туризъм 5. Здравен туризъм (всички видове) 6. Приключенски и екотуризм	-	-
Софийски туристически район	1. Делови туризъм (MICE) 2. Културен туризъм (всички видове) 3. Планински туризъм (всички видове) 4. Здравен туризъм (всички видове)	-	-

	5. Религиозен и поклоннически туризъм 6. Приключенски и екотуризъм		
Варненски черноморски район	1. Морски рекреативен туризъм 2. Спортен туризъм 3. Културно-познавателен и фестивален туризъм 4. Делови туризъм (MICE) 5. Здравен туризъм (всички видове) 6. Екотуризъм	-	-
Бургаски черноморски район	1. Морски рекреативен туризъм 2. Културно-познавателен туризъм 3. Фестивален туризъм 4. Делови туризъм (MICE) 5. Здравен туризъм (всички видове) 6. Екотуризъм	-	-
Старопланински район	1. Планински туризъм 2. Приключенски и екотуризъм 3. Балнеотуризм и СПА 4. Културен и религиозен туризъм 5. Винен туризъм	-	-
Дунавски район	1. Културно-познавателен туризъм 2. Екотуризъм 3. Балнеотуризм и СПА 4. Религиозен туризъм 5. Винен туризъм	-	-
Район Родопи	1. Планински туризъм 2. Приключенски и екотуризъм 3. Балнеотуризм 4. Културно-познавателен туризъм 5. Религиозен туризъм	-	-

Източник: Адаптирана и разширена от автора по Концепцията за туристическо райониране.

Авторът се е спрял на изброените туристически агенции (от таблица 19), защото те отговарят на няколко ключови критерия, които ги правят подходящи партньори за развитие на приключенски туризъм в района Рила-Пирин. По-долу са представени основните причини за техния избор:

Специализация в приключенски туризъм

Всички избрани агенции имат дългогодишен опит в организирането на приключенски активности като пешеходни преходи, ски турове, велопреходи, катерене и наблюдение на диви животни. Тази специализация отговаря напълно на профила на туристическия район Рила-Пирин, който е известен с възможностите си за активен туризъм.

Фокус върху региона Рила-Пирин

Агенциите като Penguin Travel, Traventuria, Odysseia-In и Adventure Net предлагат редица туристически програми, които включват обекти и маршрути в Рила и Пирин. Те са добре запознати с природните особености на района и могат ефективно да разработват и популяризират интегрирани продукти съвместно с местните хотели.

Дългогодишен опит и доверие

Агенциите като Tural Tour, Luxutour и Bulgaria Holidays са утвърдени в туристическия сектор и са изградили доверие както сред български, така и сред чуждестранни туристи. Техният опит е гаранция за качествено обслужване и успешна реализация на туристически продукти.

Гъвкавост и иновации

Избраните агенции показват способност да създават иновативни туристически продукти, които отговарят на различни предпочитания на туристите. Например, Luxutour предлага луксозни приключенски пакети, а Adventure Net акцентира върху по-екстремни активности като рафтинг и катерене. Това разнообразие позволява привличането на по-широка аудитория.

Съвместимост с хотелите в Рила-Пирин

Хотелите, включени в изследването, като Kempinski Hotel Grand Arena Bansko, Premier Luxury Mountain Resort и Lucky Bansko Aparthotel SPA & Relax, имат нужда от партньори, които могат да допълнят предлаганите от тях услуги чрез организиране на

приключенски активности. Избраните агенции са доказани в сътрудничеството си с подобни обекти и могат да съдействат за повишаване на туристическия поток.

Потенциал за привличане на международни туристи

Някои от агенциите, като Penguin Travel и Odysseia-In, имат силно присъствие на международния пазар и привличат туристи от чужбина. Това е от ключово значение за популяризирането на Рила-Пирин като дестинация за приключенски туризъм извън България.

Избраните туристически агенции са стратегически партньори за развитието на приключенския туризъм в Рила-Пирин. Те не само допринасят за създаването на иновативни туристически продукти, но и играят ключова роля за популяризирането на региона като привлекателна дестинация за активен и екологичен туризъм. Техният опит, разнообразие от предлагани услуги и способност за сътрудничество с местните хотели ги правят логичен и обоснован избор за целите на настоящото изследване.

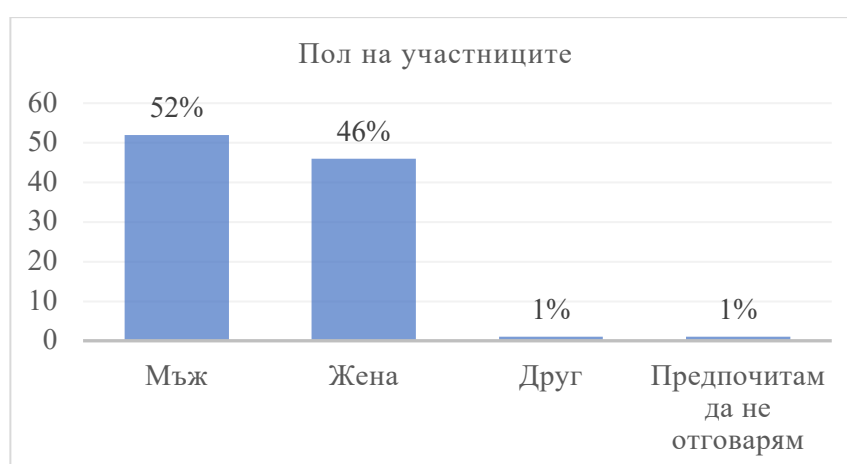
При интерпретацията на резултатите от проведеното емпирично изследване е важно да се вземат предвид някои негови **ограничения**. На първо място, **времените рамки** за провеждане на анкетното проучване (**януари – февруари 2025 г.**) съвпадат със зимния туристически сезон. Това може да е повлияло на профила на анкетиранияте, като е възможно да са преобладавали туристи с предпочитания към зимни приключенски дейности или такива, планиращи зимни пътувания. На второ място, **методът на формиране на извадката** за анкетното проучване е неслучайна удобна извадка, реализирана чрез онлайн платформа (Microsoft Forms). Както беше посочено, този метод не гарантира пълна статистическа представителност за генералната съвкупност от всички потенциални и реални туристи с интерес към приключенския туризъм в България или конкретно към район Рила-Пирин. Онлайн характерът на анкетата може също да изключва потенциални респонденти без редовен достъп до интернет или без умения за работа с подобни платформи. Следователно, резултатите следва да се разглеждат като индикативни за основни тенденции и нагласи сред онлайн активната аудитория, а не като абсолютно представителни за цялата популация. На трето място, **обемът на извадката за качествено изследване** (три интервюта с представители на хотели), макар и достатъчен за получаване на задълбочени качествени прозрения, не позволява генерализиране на изводите за целия хотелиерски бизнес в региона. Мненията на интервюираните отразяват техния специфичен опит и перспектива. **Провеждането на интервюта по телефона** може да

е ограничило възможността за наблюдение на невербални сигнали, които биха могли да предоставят допълнителен контекст при интервюта лице в лице. На четвърто място, **обхватът на изследването е фокусиран основно върху туристически район Рила-Пирин**. Въпреки че този район е представителен и с висок потенциал за приключенски туризъм, изводите не могат автоматично да се екстраполират към всички останали туристически райони в България, които имат свои специфики. Въпреки тези ограничения, авторът счита, че проведеното емпирично изследване предоставя ценна информация и солидна основа за анализ на атрактивността на район Рила-Пирин за приключенски туризъм и за формулиране на практически насочени препоръки.

3.2. Анализ на резултатите от емпиричното изследване

За да се оцени ролята на приключенския туризъм като инструмент за развитие на дестинациите, в частност туристически район Рила-Пирин, беше проведено емпирично изследване. Целта на проведената анкета бе да се идентифицират основните нагласи, предпочитания, преживявания и препоръки на потенциални и реални туристи по отношение на приключенския туризъм в изследвания район. Тя обхваща четири основни раздела: обща демографска информация, възприятия за приключенския туризъм, конкретен опит и дейности в района Рила-Пирин, и нагласи към устойчивост и иновации.

Фигура 1. Разпределение на участниците по пол в изследването

Резултатите от анкетата показват, че извадката от участниците е сравнително балансирана по пол, с малко преобладание на мъжете, които съставляват 52% от респондентите. Тази група е в сравнително висока степен заинтересована от

приключенски туризъм, като мъжете обикновено проявяват по-голям интерес към физически интензивни дейности като планински преходи, катерене и зимни спортове.

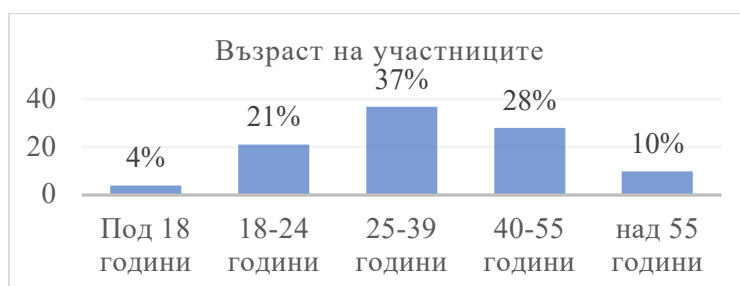
Жените съставляват 46% от участниците, което показва, че почти половината от туристите в региона са жени, а това от своя страна означава, че този сектор на приключенския туризъм е и сравнително привлекателен за жени. Значителното присъствие на мъжете в извадката обаче може да бъде от значение при планирането на бъдещи туристически пакети или маркетингови стратегии, които да вземат предвид специфичните нужди и предпочитания на жените туристи.

Малка част от участниците (1%) се самоопределят като "друг" пол, което показва, че има интерес от различни групи в обществото към приключенския туризъм, макар и в малка степен.

Тези резултати подчертават значението на полово балансиран маркетингови подходи и пакетни предложения, които да са насочени както към мъже, така и към жени, като се набляга на разнообразието от активности, отговарящи на нуждите на различните демографски групи.

За бъдещи изследвания би било полезно да се разшири извадката, за да се анализират по-задълбочено различията в интересите и предпочитанията на туристите според пола. Необходимо е също така да се изследват факторите, които привличат жените към приключенския туризъм, и възможностите за подобряване на предлаганите за тях дейности.

Фигура 2. Демографско разпределение на участниците по възрастови групи

Най-голямото представителство в извадката е от групата „25 – 39 години“, която съставлява 37% от участниците. Това е основната възрастова категория, която активно участва в приключенски туризъм. Хората в тази възрастова група обикновено притежават необходимата физическа способност да участват във физически интензивни дейности като планински преходи, катерене, зимни спортове и други форми на този вид туризъм. Тази група също така е по-финансово стабилна и има по-голяма гъвкавост в

ежедневието си, което им позволява да посещават туристически дестинации като Рила-Пирин.

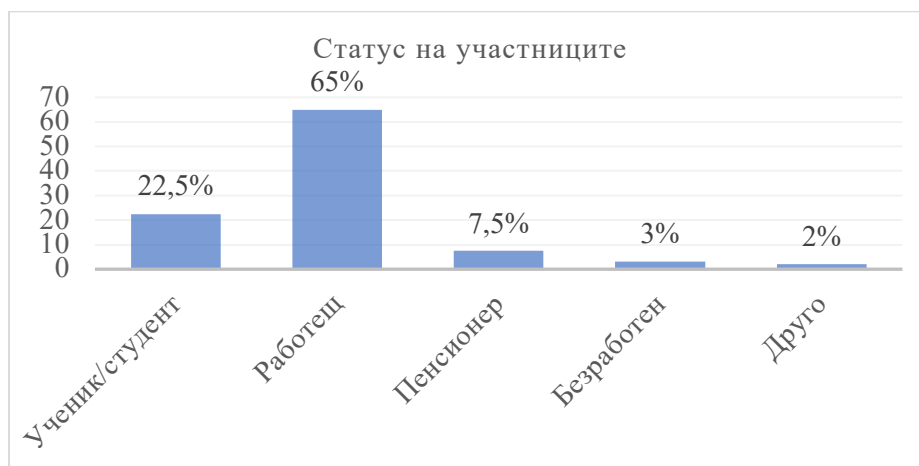
Следващата по големина група е „40 – 55 години“ с 28% от всички участващи интервюирани. Тези участници също са в активна възраст, но може да имат различни изисквания по отношение на физическата интензивност на активностите, които извършват, предпочитайки по-умерени и спокойни форми на приключенски туризъм.

Групите „18 – 24 години“ и „Над 55 години“ съставляват съответно 21% и 10% от респондентите. Младите хора (18-24 години) обикновено са в процес на образование или започват своя професионален живот и е възможно да изпитват както времеви, така и финансови затруднения. Това може да ограничи възможностите им за участие в дълги приключенски преходи, но не изключва участието им в кратки приключения или екстремни спортове. Групата на участниците над 55 години е най-малка, което може да е свързано с физическите ограничения за участие в интензивни планински дейности.

Тези резултати са потвърждение, че най-силното привличане към приключенския туризъм идва от активните възрастови групи, които търсят физически предизвикателства и нови приключения. За бъдещи маркетингови кампании, целящи привличане на повече туристи в региона, е важно да се насочат усилия към средната възрастова група (25-39 години), като същевременно се разработят достъпни и гъвкави пакети за представителите на най-младите и най-възрастни групи.

За бъдещи изследвания би било полезно да се разгледат по-задълбочено възрастовите предпочитания към различните типове приключенски дейности, за да се идентифицират нови пазарни ниши и да се разработят продукти, които да отговорят на специфичните нужди на младите и по-възрастни туристи.

Фигура 3. Статус на участниците в изследването

Фигура 3 илюстрира разпределението на участниците по професионален статус в рамките на изследването, проведено сред 200 респонденти, свързани с приключенския туризъм в район Рила-Пирин. Според резултатите, най-голям дял от участниците (65%) са работещи (130 участника). Следващата по големина група е „Ученик/Студент“, която представлява 22,5% от извадката (45 участника). Малко по-малък дял от респондентите се числят към категорията „Пенсионер“ (7,5%, 15 участника), последвана от категорията „Безработен“ с 3% (6 участника). Групата „Друго“ съставлява 2% от извадката (4 участника).

Тези резултати показват, че участниците в изследването са основно заети лица, което може да означава, че приключенският туризъм в район Рила-Пирин е по-привлекателен за работещи хора, които могат да отделят време за активен туризъм извън работното си време. Голямото представителство на работещите лица в извадката предполага, че този тип туризъм е предпочитан от хора в активна възраст, които имат възможност за пътуване и участие в различни приключенски дейности през почивните дни или ваканциите си.

Групата „Ученик/Студент“ също е значителна, като показва интерес на млади хора към приключенския туризъм, но в по-малка степен в сравнение с работещите. Това може да се обясни с ограниченото време за пътувания и участието в приключенски активности, което често е свързано с наличието на финансови средства и гъвкавост в графика, което е по-лесно постижимо за работещите.

Ниското представителство на пенсионерите и безработните участници може да се дължи на високите физически изисквания и нуждата от добра физическа форма за участие в приключенски туризъм, както и на ограничените им финансови възможности.

Приключенският туризъм обикновено включва активни дейности като планински преходи и катерене.

Тези данни предоставят полезна информация за таргетиране на различни демографски групи в маркетингови кампании и за насърчаване на участие в приключенски туризъм, като се вземат предвид професионалните ограничения и възможности на различните социални групи.

За бъдещи изследвания би било полезно да се направи по-задълбочен анализ на нуждите на различните социални групи, като се изследват възможности за създаване на специализирани пакети за студенти, пенсионери и безработни, които да отговарят на техните специфични нужди и финансови възможности.

Фигура 4. Възприятия на участниците за елементите на приключенския туризъм

Фигура 4 показва възприятията на участниците за различни елементи, свързани с приключенския туризъм. Според данните, най-важните елементи, свързани с приключенския туризъм, са "силна връзка с природата и престой на открито" и "физическо предизвикателство и активност" (посочени от над 140 участници всеки). Това показва, че приключенският туризъм в значителна степен се асоциира с активни физически предизвикателства, включващи физическа дейност и близост с природата, които са основни мотиви за участниците. На трето място (с близо 100 гласа) е

"посещение на по-малко познати места", което подсказва, че търсенето на нови и неизследвани дестинации също играе ключова роля при избора на приключенски туризъм.

„Личностно израстване и нови умения“ също е важен фактор за анкетираниите, което потвърждава, че хората, които се насочват към приключенски туризъм, търсят не само физическа активност, но и възможности за личностно развитие и нови преживявания.

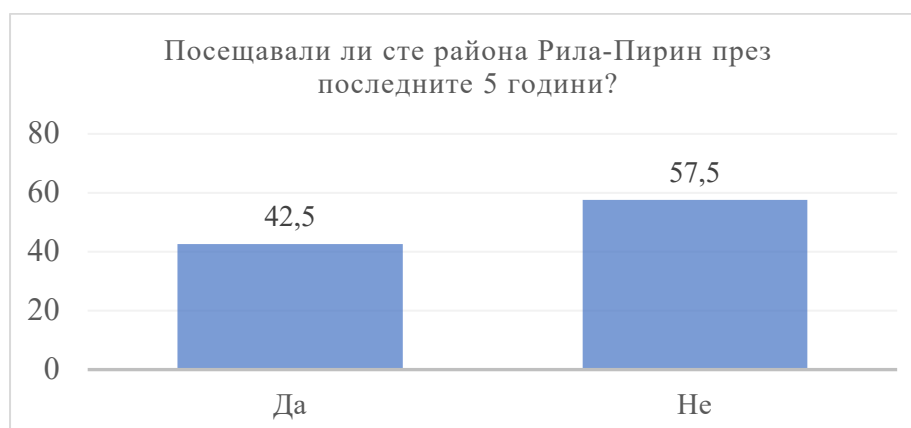
По-малко акцентирано върху теми като „запознаване с местната култура и традиции“ и „екологична отговорност и устойчивост“, които все пак са значими (съответно около 60 и 70 участника). Това показва, че макар тези аспекти да играят роля, те не са водещи в мотивацията за участие в приключенски туризъм в район Рила-Пирин.

Най-нисък интерес е отчетен към "Търсене на силни усещания и адреналин", което е най-непопулярният отговор сред анкетираниите. Това може да показва, че макар приключенският туризъм да включва елементи на адреналин, много участници търсят по-скоро балансирано изживяване с акцент върху природата и физическата активност.

Тези данни показват ясна тенденция, че участниците в изследването предпочитат приключенски туризъм, който е свързан с физическа активност и свързаност с природата, но също така търсят възможности за личностно развитие и преживявания извън обичайните туристически маршрути.

За бъдещи изследвания би било полезно да се задълбочи в разликите в интересите между различните възрастови и професионални групи, за да се идентифицират нови потенциални пазарни сегменти. Това ще помогне за формирането на целенасочени маркетингови стратегии.

Фигура 5. Разпределение на участниците по посещаемост на района Рила-Пирин за последните 5 години

Според резултатите, 42,5% от респондентите (85 участници) са посетили района през последните 5 години, докато 57,5% (115 участника) не са го посетили.

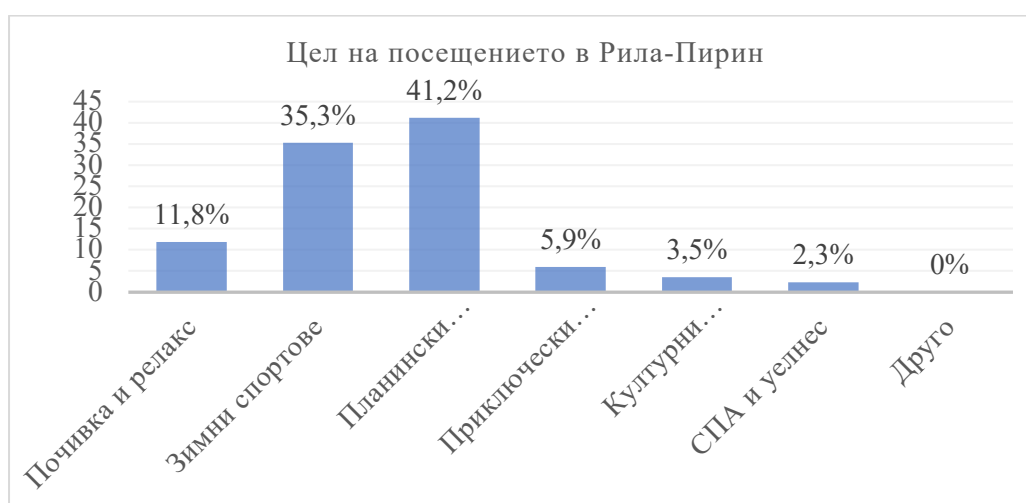
Тези резултати показват, че въпреки значителния интерес към приключенския туризъм в региона, по-голямата част от анкетирания не са имали възможността да посетят района Рила-Пирин през последните пет години. Това може да се дължи на различни фактори, като разстоянието, липсата на достатъчно информация за достъпност или предпочитания към други туристически дестинации.

Ниското ниво на посещаемост сред респондентите може да бъде полезно за определяне на потенциални пазарни ниши и стратегическо развитие на региона. Например, ако се предлагат по-добри туристически пакети, информационни кампании или подобрения в инфраструктурата, тези фактори биха могли да увеличат броя на туристите, които посещават Рила-Пиринския регион. Това може да доведе до насърчаване на по-широка аудитория, включително тези, които все още не са посетили района, за да се насладят на предлаганите приключенски дейности.

Тези данни са важни за разработването на туристическа стратегия, която да акцентира както на привлекателността на района, така и на задоволяване на нуждите на потенциалните посетители.

За бъдещи изследвания би било полезно да се проучи какви конкретни фактори възпрепятстват посещаемостта на района, като се анализират транспортните възможности, информираността на туристите за активностите в региона и финансовите бариери за туристите.

Фигура 6. Основни цели на посещение в района Рила-Пирин

Фигура 6 показва целите на посещение на участниците в района Рила-Пирин. Според резултатите, най-често посочваната цел за посещение е „планински преходи“, с 35 респонденти (41,2% от анкетираните). Това показва, че най-голям интерес сред участниците има към активностите на открито, като планински туризъм и преходи по маркирани пътеки, което е типично за приключенския туризъм в този район.

Следващата по популярност цел е „зимни спортове“ (съответно 30 участници, или 35,3%), което показва, че районът Рила-Пирин също привлича туристи с предпочитания към зимни активности като ски и сноуборд. Това подчертава двата основни типа активности, които правят този регион привлекателен за различни видове туристи – както за летни, така и за зимни приключения.

„Почивка и релакс“ също е популярна цел, посочена от 10 участника (11,8%), което показва, че има и интерес към по-спокойните дейности в района, свързани с възстановяване и отдих в природата.

„Приключенски дейности“ като катерене и рафтинг са избрани от 5 участници (5,9%), което подсказва, че докато приключенският туризъм е важен, той не е водещият мотив за посещение сред анкетираните. Това може да се дължи на недостатъчен маркетинг или на липса на информираност за тези дейности в района.

Най-малко популярни цели за посещение са „Културни забележителности“ (3,5%) и „СПА и уелнес“ (2,3%), което може да показва, че туристите, посещаващи Рила-Пирин, са по-склонни да търсят активни, приключенски изживявания, отколкото да се фокусират върху културни или спа дейности.

За бъдещи изследвания би било полезно да се направи изследване на потенциалните категории туризъм, които биха привлекли други групи посетители, като например културен туризъм или еко-туризъм, за да се разширят целевите групи и да се развият нови маркетингови кампании.

Фигура 7. Оценка на природната среда в района Рила-Пирин

Фигура 7 показва оценката на природната среда в Рила-Пирин от страна на участниците в изследването. Най-високата оценка на природната среда (оценка „5“) е дадена от третата по големина група от участници (44 участника или 22%), което показва, че част от респондентите възприемат природата в района като изключително красива и запазена. Това е знак за устойчивостта на природната среда в Рила-Пирин и може да бъде използвано в маркетингови стратегии за популяризиране на района сред природолюбителите и почитателите на приключенския туризъм.

Оценка „4“ е дадена от **88 участници (44%)**, което показва, че най-много от участниците са доволни от природната среда, въпреки че имат малки резерви или се нуждаят от някои подобрения. Възможно е тези участници да намират природата в района за много добра, но да имат някои конкретни наблюдения относно екологични или инфраструктурни аспекти.

Оценка „3“ е посочена от **55 участници (27.5%)**, което показва, че тези респонденти намират природната среда за добра, но не напълно задоволителна. Това може да сочи към области за подобрене, като например наличието на замърсяване или недостатъчно поддържани природни пътеки.

Оценка „2“ е дадена от **11 участници (5.5%)**, което показва, че малка част от анкетираните не са напълно доволни от природната среда в района. Тези участници може да са се сблъскали с проблеми, свързани с чистота или достъпност на природните зони.

Оценка „1“ е избрана от **2 участници (1%)**, което показва, че малка част от туристите възприемат природната среда в района като слаба и не отговаряща на техните очаквания. Това може да се дължи на различия в личните им предпочитания или нереалистични очаквания спрямо природния ландшафт.

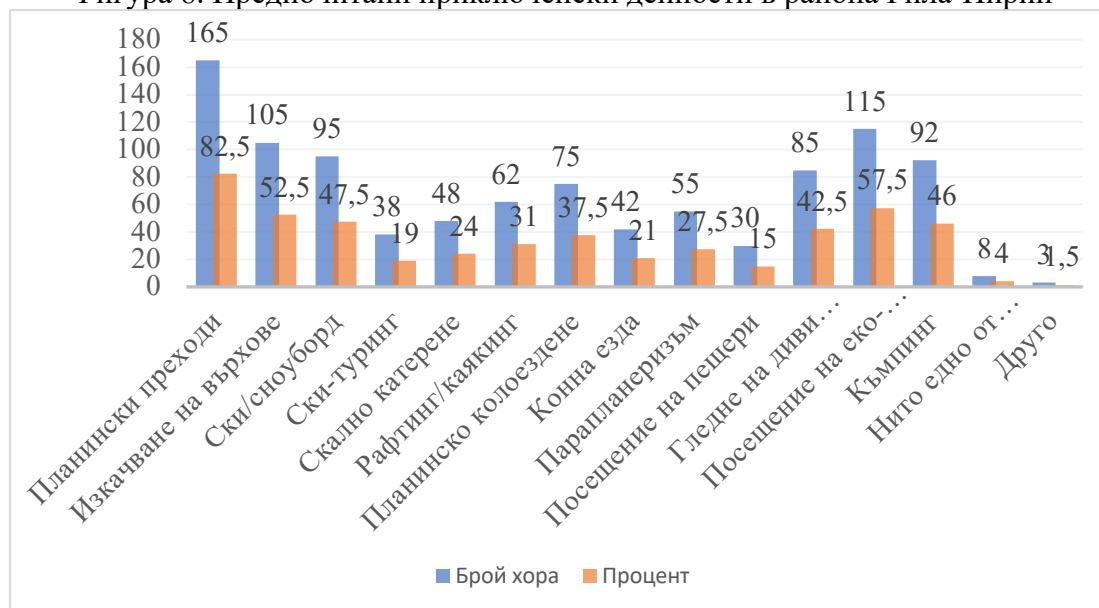
Ниското ниво на отрицателни оценки сочи, че природата в Рила-Пирин е възприемана като основен актив, който прави района привлекателен за приключенски туризъм. Тези резултати подчертават важността на опазването и поддържането на екологичната устойчивост на региона като ключова стратегия за развитието на туризма.

За бъдещи изследвания би било полезно:

-Да се изследва по-задълбочено възприемането на природната среда сред различни демографски групи, за да се идентифицират точни области за подобрене.

-Да се гарантира, че всички туристи имат положителни преживявания в района, като се предприемат действия за намаляване на замърсяването и подобряване на инфраструктурата.

Фигура 8. Предпочитани приключенски дейности в района Рила-Пирин

Според резултатите, най-популярната дейност е „Планински преходи“, която е посочена от 165 участника, което показва, че най-голям интерес сред респондентите има към активно изживяване в природата чрез пешеходни турове и преходи по планински пътеки.

Следващата по популярност дейност е „Изкачване на върхове“ (120 участника), което също показва тенденция за предпочитания към активни и физически предизвикателства сред туристите в Рила-Пирин. Тези активности се свързват с желанието за адреналин и преодоляване на физически трудности, което е основен мотив за участниците в приключенския туризъм.

На трето място с 100 участници е „Ски/сноуборд“, което потвърждава, че Рила-Пирин привлича туристи и през зимните месеци, които търсят зимни спортове и ски активности. Следват „Ски-туринг“ и „Рафтинг/Каякинг“, които също имат значителен интерес, показвайки, че туризмът в района предлага разнообразие от активности за различни предпочитания и нива на предизвикателство.

Интересът към „Конна езда“, „Парапланеризъм“ и „Посещение на пещери“ е умерен, с около 50 участника за всяка от тези дейности, което показва, че те са популярен избор, но не толкова широко разпространени сред респондентите.

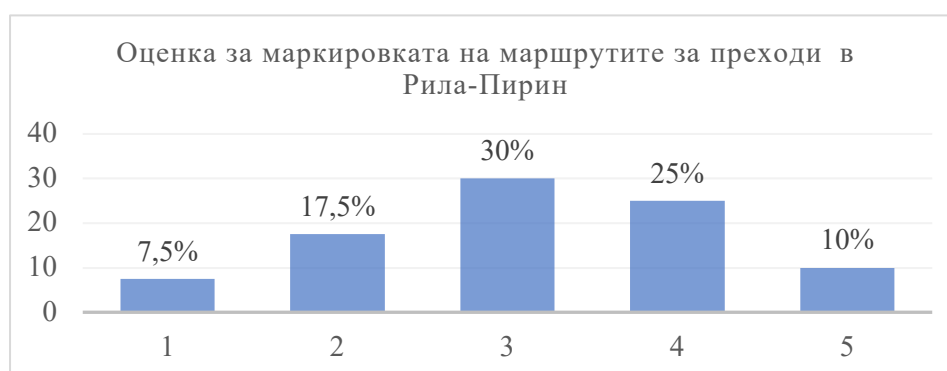
По-малко предпочитани дейности, като „Наблюдаване на диви животни“, „Посещение на еко-пътеки“ и „Къмпинг“, имат също значителен интерес, но в по-малка степен в сравнение с активностите като планински преходи и зимни спортове.

Ниското представяне на категорията „Други“ показва, че анкетата е покрила основните дейности, които привличат туристите в района Рила-Пирин.

Тези резултати могат да бъдат използвани за стратегическо планиране на бъдещи маркетингови кампании и за насочване на туристическите пакети към най-популярните активности, както и за оптимизиране на предлаганите специализирани туристически услуги.

За бъдещи изследвания би било полезно да се проучи как различни демографски групи предпочитат различни активности. Например, по-младите туристи може да предпочитат по-екстремни дейности, докато по-възрастните посетители може да се насочат към по-спокойни туристически изживявания.

Фигура 9. Маршрутите за преходи и тяхната маркировка в Рила-Пирин

Според резултатите от анкетата, мненията на участниците относно състоянието на маркировката на маршрутите в района Рила-Пирин се разпределят по следния начин:

7.5% (15 участници) от анкетираните посочват оценка „1“. Това показва, че една малка част от респондентите считат, че маршрутите за преходи не са достатъчно добре маркирани и че това може да създава трудности или да застрашава безопасността на туристите.

17.5% (35 участници) отговорят с оценка „2“, което показва, че те имат известни съмнения относно качеството на маркировката, но не я оценяват като напълно недостатъчна. Това може да сочи към наличие на проблеми в част от маршрутите, които обаче не са толкова сериозни.

30% (60 участници) са избрали неутрална оценка „3“, което показва, че много от респондентите не са сигурни дали маркировката е достатъчно добра. Това може да означава, че някои участници са имали както положителни, така и негативни преживявания, но като цяло нямат категорично мнение.

25% (50 участници) оценяват маркировката с „4“, което показва, че значителна част от анкетираните са доволни от качеството на маркировката и смятат, че маршрутите за преходи са лесни за следване, но все пак може да има малки аспекти за подобрене.

10% (20 участници) отговорят с най-високата оценка „5“ и смятат, че маршрутите за преходи са добре маркирани. Това показва, че за тези участници няма никакви съмнения относно качеството на маркировката и те смятат, че туристите могат да се ориентират лесно и безопасно в района.

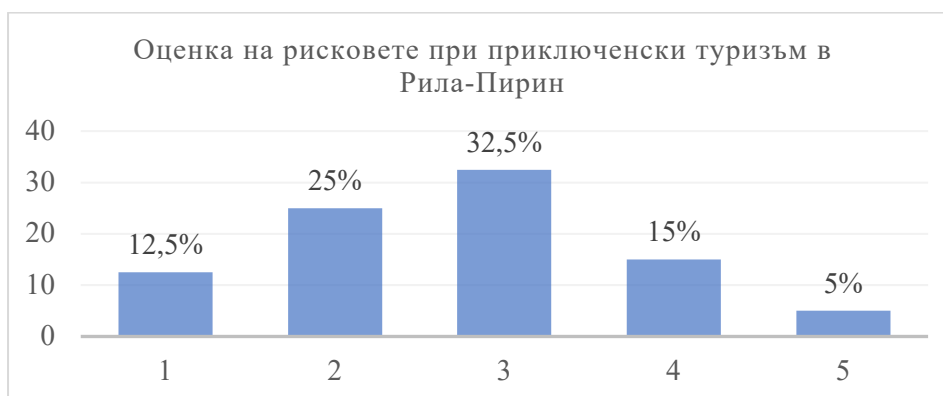
10% (20 участници) от анкетираните не са имали мнение по въпроса, като са избрали опцията „Не знам“, което може да се обясни с липса на опит или познания за състоянието на маршрутите в района.

Общо наблюдение: Резултатите от анкетата показват, че повечето участници оценяват състоянието на маркировката като положително, но не без някои резерви. Над 65% от респондентите посочват оценки „3“ и по-високи, което означава, че голяма част от участниците са доволни от маркировката, но все пак има значителен брой, които не са напълно удовлетворени. Това сочи към необходимостта от подобрения, като например допълнително осъвременяване на маркировките или подобряване на видимостта на указанията по маршрутите.

Тези резултати могат да бъдат полезни за местните власти и туристическите оператори в региона, за да насочат усилията си към по-добрата ориентация на туристите и гарантирането на тяхната безопасност в района.

За бъдещи изследвания би било полезно да се проучат конкретните проблеми с маршрутите, които анкетираните са отбелязали. Препоръчително е също така да се проведе подробно изследване на физическото състояние на различните преходи и на възможностите за подобряване на инфраструктурата в труднодостъпните места.

Фигура 10. Оценка на рисковете при приключенски туризъм в Рила-Пирин

Резултатите показват, че анкетираните имат разнообразни мнения относно наличието на информация за рисковете в района Рила-Пирин.

Най-често посочената оценка е "3" (задоволителна), избрана от 65 участници (32.5%). Това показва, че мнозинството от тях смятат информацията за достатъчна, но с известни пропуски. Това означава, че туристите обикновено намират информацията приемлива, но все пак има нужда от допълнителни подобрения за цялостната им информираност относно рисковете.

Оценка „4“ (Добра) е посочено от 30 участника (15%), което показва, че една по-малка, но значителна част от анкетираните смятат, че предоставената информация е добра и достатъчна за безопасно участие в приключенски дейности.

Оценка "2" (лоша) е дадена от 50 участници (25%). Това показва, че значителен брой туристи не са напълно удовлетворени от информацията за рисковете в района и вероятно не се чувстват добре информирани за безопасността си при участие в по-екстремни дейности.

Оценка „1“ (Много лоша) е избрана от 25 участника (12.5%), което показва, че малка част от респондентите възприемат липсата на информация за рисковете като сериозен проблем и изпитват силни съмнения относно безопасността.

„Не знам“ е посочено от 20 участника (10%), което показва, че част от туристите не са имали достатъчно опит в района или не са запознати с нивото на информираност за рисковете.

Тези резултати показват, че има значителна неяснота относно наличието и качеството на информацията за рисковете в Рила-Пирин. Макар мнозинството да оценява информацията като "задоволителна", съществува значителен дял участници, които не се чувстват добре информирани, особено по отношение на физическите рискове, свързани с различни приключенски дейности.

Тези резултати подчертават необходимостта от подобряване на информираността на туристите относно рисковете, както и от увеличаване на достъпността на информацията, например чрез информационни табла, указателни табели и по-добра маркировка на пешеходните маршрути. Повишеното внимание към подробности, свързани с безопасността и рисковете, може да помогне за повишаване на удовлетвореността и безопасността на туристите.

За бъдещи изследвания би било полезно да се проведе по-задълбочено проучване относно възприемането на информацията за рисковете от различни демографски групи (например възрастови групи или туристи със специфични интереси). Изследването трябва да се съсредоточи и върху ефективността на съществуващите комуникационни

каналите за информираност за рисковете и какви подобрения могат да бъдат направени за повишаване на безопасността на туристите.

Фигура 11 . Оценка на надеждността и достъпността на планинската спасителна служба в Рила-Пирин

Резултатите от анкетата относно надеждността и достъпността на планинската спасителна служба показват сравнително положителни, но и нееднозначни възприятия сред участниците.

35% (70 участници) оценяват спасителната служба с „4“ – съгласни, че тя е надеждна и достъпна. Това показва, че за голяма част от туристите службата изглежда достатъчно ефективна и лесно достъпна в случай на нужда. Тази категория е основната сред анкетираните и показва, че повечето от тях имат положителни впечатления от услугите на спасителната служба.

„3“ (неутрално) е избрано от 25% (50 участника), което означава, че значителен брой туристи не са напълно уверени в надеждността и достъпността на планинската спасителна служба. Възможно е тези респонденти да не са имали пряк контакт с услугите на спасителната служба и да не могат да преценят тяхната ефективност.

„5“ (напълно съгласен) е посочено от 15% (30 участника), което показва, че тази група туристи е напълно уверена в надеждността и достъпността на спасителната служба. Това предполага, че за тях службата е абсолютно надеждна и предоставя достатъчно информация и помощ при необходимост.

„2“ (недоволен) е избрано от 7.5% (15 участника), което показва, че има малък дял от туристите, които не са доволни от службата или не я възприемат като достатъчно достъпна или ефективна.

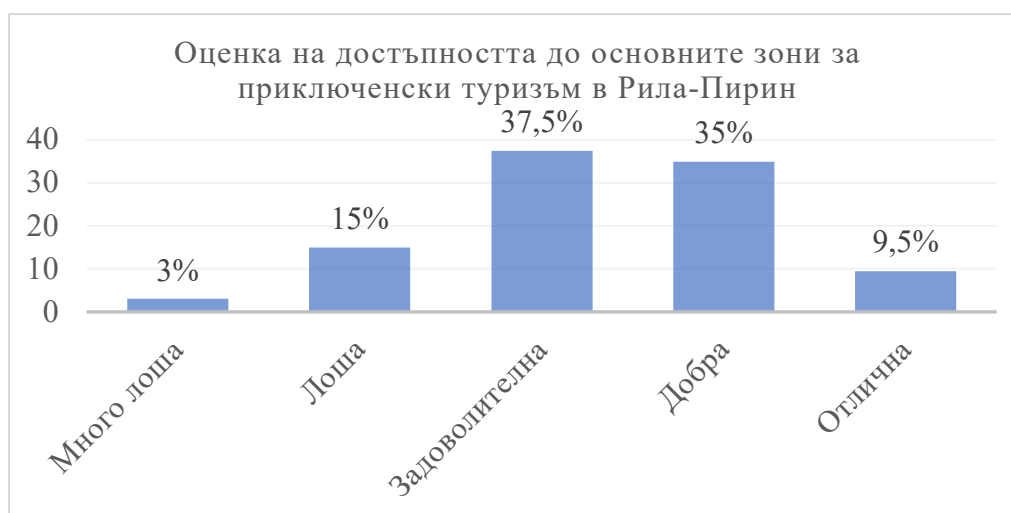
„1“ (напълно несъгласен) е посочено от 2.5% (5 участника), което е най-нисък процент, но все пак показва, че има някои туристи, които смятат, че планинската спасителна служба не е надеждна или лесно достъпна.

„Не знам“ е избрано от 15% (30 участника), което показва, че част от респондентите не са запознати с дейността на спасителната служба или не са имали нужда от нейните услуги.

Данните показват, че планинската спасителна служба в Рила-Пирин се възприема в голяма степен като надеждна и достъпна, но има известен брой участници, които не са напълно уверени в нейните качества. Повечето участници оценяват службата положително, като тя изглежда достъпна и ефективна, но съществува и група туристи, които не са достатъчно информирани за нейните услуги.

За бъдещи изследвания би било полезно да се анализират причините за неутралните и негативни отговори, за да се разберат конкретни области за подобрене. Освен това може да се проучи как туристите биха предпочели да получават информация за спасителната служба преди посещението си и какви мерки могат да се предприемат за увеличаване на информираността и видимостта на службата в региона.

Фигура 12. Оценка на достъпността до основните зони за приключенски туризъм в Рила-Пирин

Резултатите от анкетата показват, че участниците оценяват достъпността до основните зони за приключенски туризъм в Рила-Пирин с умерено положителни оценки.

37.5% (75 участници) оценяват достъпността със „3“ – задоволителна. Това показва, че за значителен брой туристи пътищата, транспортът и указателните табели са приемливи, но все още не са идеални. Това може да означава, че въпреки че

инфраструктурата е на ниво, има области, които могат да бъдат подобрени за по-голямо удобство на туристите.

35% (70 участници) дават оценка „4“ – добра, което показва, че те намират инфраструктурата в изследвания район Рила-Пирин за добре развита и удобна за туристите. Въпреки това, не всички са напълно удовлетворени, което показва, че има място за допълнителни подобрения.

15% (30 участници) оценяват достъпността със „2“ – лоша, което показва, че тези участници смятат, че има значителни недостатъци в пътищата, транспорта или указателните табели, които възпрепятстват лесния достъп до основните туристически зони.

3% (6 участници) дават най-ниската оценка „1“ – много лоша, което предполага, че за малък процент от туристите пътищата, транспортът или табелите са сериозен проблем, който трябва да се разгледа по-подробно.

9.5% (19 участници) от анкетираните дават оценка „5“ – отлична, което показва, че има група туристи, които са напълно удовлетворени от достъпността и намират, че всички нужди за удобен достъп до зони за приключенски туризъм са изцяло задоволени.

Тези резултати показват, че достъпността до основните зони за приключенски туризъм в Рила-Пирин е сравнително добра, но има определени проблеми, които трябва да бъдат решени. Най-голямото удовлетворение идва от туристите, които оценяват инфраструктурата като „добра“ или „задоволителна“, но има значителен процент, който посочва нужда от подобрения. Проблемите с пътната мрежа и указателните табели изглежда са основните области, нуждаещи се от подобрение.

За бъдещи изследвания би било полезно да се проведе подробно изследване на конкретните проблеми, които туристите изпитват при достъпа до основните зони за приключенски туризъм. Това може да включва физическо обследване на пътищата и табелите, както и проучване на възможностите за подобряване на транспортната инфраструктура, за да се отговори на нуждите на туристите.

Фигура 13. Познати дестинации за приключенски туризъм в Рила-Пирин

Фигура 13 показва запознатостта на участниците с различни дестинации и обекти в район Рила-Пирин, свързани с приключенския туризъм:

Според данните от анкетата най-разпознаваемото място е **Рилският манастир** и околностите му, което е познато на **182 участници (91%)**. Това показва, че Рилският манастир е не само важен културен и исторически обект, но и привлича туристи, интересувани се от природни забележителности и приключенски туризъм в региона.

Следва **Седемте рилски езера**, които са познати на **170 участници (85%)**. Това е основна дестинация за любителите на планински туризъм и природни пейзажи, което подчертава значението на природните забележителности за приключенския туризъм.

Курортът Банско е известен на **175 участници (87.5%)**, което подсказва, че този зимен курорт е важен център за приключенски туризъм, особено за зимни спортове като ски и сноуборд.

Курортът Боровец, познат на **168 участници (84%)**, също е популярна дестинация за зимни спортове и приключенски туризъм. Това показва високото му значение за туристите, предпочитащи зимни активности.

Национален парк „Рила“ и **Национален парк „Пирин“** са познати съответно на **145 участници (72.5%)** и **138 участници (69%)**. Тези паркове предлагат отлични възможности за планински преходи и други приключенски дейности, които привличат туристи с различни интереси.

Врх Мусала и **Врх Вихрен** са също разпознаваеми дестинации, като **125 участници (62.5%)** познават Мусала, а **118 участници (59%)** познават Вихрен. Тези

върхове привличат туристи, търсещи планински предизвикателства, и са част от популярните маршрути за пешеходен туризъм.

Река Струма като дестинация за рафтинг е позната на Река Струма като дестинация за рафтинг е позната на 55 участници (27.5%). Това показва, че този вид приключенски туризъм има по-ниска разпознаваемост сред анкетиранияте и може да бъде развиван и популяризиран повече. Това показва, че този вид приключенски туризъм има по-ниска разпознаваемост сред анкетиранияте и може да бъде развиван и популяризиран повече.

Накрая, **4 участници (2%)** не познават нито едно от тези места, което показва сравнително високо ниво на информираност сред анкетиранияте за ключови дестинации в района Рила-Пирин.

Най-широко разпознаваемите дестинации като **Рилски манастир** и **Седемте рилски езера** показват, че природните и културни обекти в района са основни атракции за туристите.

Зимни курорти: Банско и Боровец продължават да бъдат водещи дестинации за зимни спортове, което показва силната връзка между района и зимния приключенски туризъм.

Малко познати дейности: Река Струма като място за **рафтинг** има по-ниска разпознаваемост, което може да сочи към потенциал за разширяване на маркетинговите усилия и за популяризиране на този вид приключенски туризъм.

Препоръки за бъдещи изследвания:

Популяризиране на по-малко известни дестинации: Необходимо е да се увеличи популярността на места като **Река Струма** за рафтинг, като се инвестира в промоционални кампании и развитие на инфраструктурата.

Изследвания по демографски групи: Бъдещи изследвания могат да разгледат предпочитанията на различни възрастови и социални групи, за да се създадат целенасочени маркетингови стратегии.

Фигура 14. Използване на дигитални инструменти в Рила-Пирин

Резултатите показват, че голяма част от **респондентите (85%)** изразяват интерес към използването на **дигитални инструменти** (като мобилни приложения и интерактивни карти) за навигация, информация за безопасност и откриване на маршрути в район Рила-Пирин. По-конкретно, **52.5%** от анкетираните заявяват, че със сигурност **биха използвали** такива инструменти. Това показва високо ниво на интерес и готовност за възползване от съвременните технологии с цел улесняване на приключенското им изживяване.

32.5% вероятно биха използвали тези инструменти, което показва, че има значителна група хора, които са отворени към идеята, но може да им липсва увереност или конкретен стимул за използването им.

7.5% не са сигурни дали ще използват такива инструменти, докато **3.5%** не биха ги използвали изобщо. Това е малък процент и може да показва, че част от туристите предпочитат традиционните методи за навигация или нямат нужда от дигитални решения по време на своите приключенски пътувания.

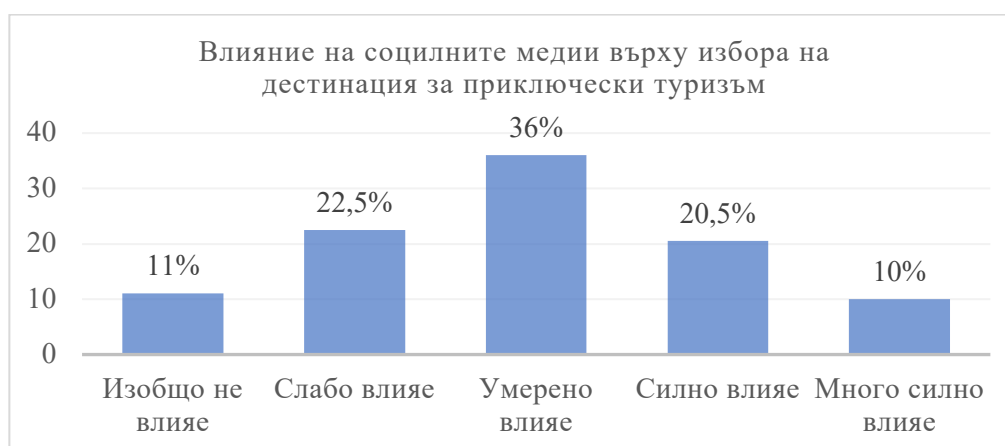
Данните сочат, че съществува значителен интерес към мобилни приложения и интерактивни карти, които могат да предложат туристически маршрути, информация за безопасност и помощ за навигация в планинската среда.

Възможността да се използват цифрови инструменти може да бъде популяризирана чрез създаване на съвременни платформи и приложения, които да отговорят на нуждите на туристите, като в същото време се осигури допълнителна безопасност при посещенията в региона.

Има потенциал за разширяване на цифровите ресурси, които да предоставят актуална информация за рисковете, условията по пътеките и наличните услуги, като това ще увеличи комфортността и сигурността на туристите в региона.

Тези резултати показват, че съществува значителна възможност за внедряване и популяризиране на дигитални инструменти, които да подобрят преживяванията на туристите в район Рила-Пирин и да го направят по-достъпен и сигурен.

Фигура 15. Влияние на социалните медии върху избора на дестинация за приключенски туризъм

Резултатите от анкетата показват, че **социалните медии** (снимки, видеа, ревюта) оказват значително влияние върху избора на дестинация за приключенски туризъм в Рила-Пирин, но степента на това влияние варира.

Най-голям дял са респондентите, които посочват, че **социалните медии умерено** влияят на техния избор (36.0%). Това показва, че социалните медии играят важна роля при формирането на мнението на туристите, но те не се явяват единственият фактор при избора на дестинация. Потребителите вероятно комбинират визуално съдържание и ревюта със собствените си предпочитания и изследвания.

След това, **22.5%** от анкетираните са на мнение, че социалните медии **слабо влияят** на тяхното решение. Това показва, че въпреки наличието на информация в социалните платформи, за много туристи тя не е основният фактор при избора на дестинация за приключенски туризъм.

20.5% от анкетираните смятат, че социалните медии **силно влияят** на техния избор, а **10%** заявяват, че социалните медии **много силно влияят**. Тези данни показват, че съществува група туристи, които са мотивирани значително от впечатленията, които получават чрез социалните медии, като например вдъхновение от снимки или видеа на екстремни дейности и природни красоти.

Макар **11%** от участниците да посочват, че социалните медии **изобщо не влияят** на техния избор, този процент е сравнително малък. Това може да показва, че макар

социалните медии да не са важен фактор за малка част от туристите, те не са напълно игнорирани, особено в съвременния цифров свят.

За значителен брой респонденти, социалните медии влияят на техния избор на дестинация за приключенски туризъм, като най-силно влияние оказват снимки, видеа и ревюта от други туристи. Това подчертава значението на визуалното съдържание за туристическите дестинации.

Степента на влияние сред респондентите е различна, което показва, че за някои социалните медии са основен източник на информация и вдъхновение, докато за други те не играят толкова решаваща роля.

Тези резултати показват потенциала за туристическите фирми и предприемачи в региона да използват социални медии като мощен канал за маркетинг. Споделянето на вдъхновяващи изображения и разкази за приключенски преживявания може да привлече нови туристи.

Въпреки че социалните медии са важни, не всички туристи разчитат изцяло на тях. Следователно комбинацията от традиционни маркетингови канали и социални медии е най-ефективният подход за привличане на широк кръг туристи.

Бъдещи проучвания могат да разгледат как различни типове съдържание в социалните медии (например, снимки, видеа, ревюта) влияят на туристите в различни възрастови и социални групи. Проучванията за най-ефективните стратегии за маркетинг чрез социални медии могат да помогнат на туристическите компании в региона да оптимизират своите усилия за привличане на нови посетители.

Анализ на предложенията за подобрения в район Рила-Пирин

Последният въпрос в анкетата беше отворен и предостави възможност на участниците да посочат какви подобрения или нововъведения биха искали да бъдат внедрени в района Рила-Пирин, за да стане той по-привлекателен за приключенски туризъм. Обобщените теми от отговорите показват ключови области, в които туристите желаят да се извършат подобрения, за да се улесни и подобри техният опит в региона.

Подобряване на маркировката на пътеките и увеличаване броя на указателните табели – особено извън основните маршрути. Това показва, че туристите се нуждаят от по-добра навигация, за да се чувстват уверени и сигурни по време на своите приключенски дейности. По-добрата маркировка е важна не само за основните маршрути, но и за по-малко посещавани и по-отдалечени участъци на района Рила-Пирин.

Актуализирана и леснодостъпна информация за състоянието на маршрутите, метеорологичните условия и рисковете. Отговорите сочат към необходимостта от интегрирани системи за информация, които да осигурят туристите с актуални данни, за да могат да вземат информирани решения относно безопасността на своите приключенски дейности. Това подчертава важността на дигиталните платформи и мобилни приложения за споделяне на ключова информация.

Подобрена инфраструктура – включваща по-добри пътища до началните точки на пешеходни маршрути и по-добре поддържани хижи и заслони. Туристите посочват, че за да бъде регионът по-привлекателен, трябва да се подобрят удобствата, които осигуряват сигурност и комфорт на посетителите, особено при дългосрочни и изолирани приключенски дейности.

Разширени възможности за организирани турове с водачи, особено за по-малко популярни дейности като ски или катерене за начинаещи. Това показва, че за туристите, които търсят нови и уникални преживявания, е необходимо наличието на обучени водачи, които могат да гарантират безопасността и качеството на приключенските изживявания.

Ясни правила и ефективен контрол за опазване на околната среда – това включва управление на отпадъците, намаляване на шума и контрол върху движението извън пътеките. Туристите демонстрират загриженост относно устойчивостта на природната среда и подчертават важността на ясни правила, гарантиращи опазването на природата от увреждане вследствие на нарастващия туристически натиск.

Повече информация за културни събития и местни традиции, които могат да се съчетаят с приключенски дейности. Това показва, че туристите не само търсят приключения в природата, но и желаят да се запознаят с местната култура и традиции, като същевременно обогатяват своето преживяване.

Развитие на дигитални инструменти – включително мобилни приложения с карти, GPS тракове и информация за безопасността. Туристите изразяват желание за по-голямо използване на технологиите, които могат да предоставят лесен достъп до информация за местоположението, маршрутите и условията, което може да увеличи тяхната безопасност и комфорт.

Подобряване на транспортните връзки между населените места и планинските райони, което би улеснило достъпа до популярните и по-отдалечени туристически дестинации.

Резултатите от отворения въпрос показват, че за повечето респонденти ключови за привлекателността на район Рила-Пирин са **подобряването на инфраструктурата, достъпността на информацията и екологичната устойчивост**. Туристите се интересуват от по-добри условия за навигация, безопасност и удобство, като същевременно се запазва природната и културната стойност на региона. Подобряването на **маркировката на пътеките**, предоставянето на **актуална информация** и **развитието на дигитални инструменти** могат да бъдат важни стъпки към увеличаване на безопасността и удовлетвореността на туристите.

Тези предложения и желания за подобрения трябва да се вземат предвид при създаването на стратегии за устойчиво развитие на приключенския туризъм в района Рила-Пирин. Подобрената инфраструктура, по-добрата информираност и усъвършенстваното екологично управление ще създадат условия за привличане на още повече туристи и ще осигурят дългосрочен успех на региона като дестинация за приключенски туризъм.

Препоръки за бъдещи изследвания

Изследване на възможностите за използване на дигитални инструменти за навигация и безопасност, включително мобилни приложения и карти, които могат да осигурят ефективност и безопасност за туристите в Рила-Пирин.

Разширено изследване на туристическите нагласи към екологичните изисквания, правилата за опазване на околната среда и тяхната ефективност при прилагане на контролни мерки в района.

Проверка на хипотези за зависимости между променливи

Приключенският туризъм е динамично развиващ се сектор, който играе ключова роля в икономиката на планинските региони, включително в района Рила-Пирин. Настоящият анализ има за цел да изследва факторите, влияещи върху предпочитанията и поведението на туристите, анкетирани в рамките на проучване сред 200 участници. Основният фокус е върху връзките между демографските характеристики (пол, възраст, социален статус) и избора на приключенски дейности, използването на дигитални инструменти и оценката на природната среда.

Изследването използва количествени методи за анализ, включително дескриптивна статистика и хи-квадрат тестове за проверка на статистически значими зависимости. Особено внимание се отделя на интерпретацията на резултатите от SPSS,

като се анализират както силата на асоциациите (чрез коефициента V на Крамер), така и ограниченията, свързани с малки подгрупи в извадката.

Резултатите от анализа имат практическо приложение за туристическите оператори, местните власти и маркетинговите специалисти, тъй като разкриват тенденции в потребителското поведение и предпочитания. Освен това, те предоставят основа за разработването на целеви стратегии за устойчиво развитие на туристическия сектор в региона. Настоящият научен труд представя ясен и структуриран анализ на получените данни, който може да бъде използван за вземане на информирани решения.

Етапи на проверка

Определяне на хипотези:

Нулева хипотеза (H₀): Няма статистически значима връзка между изследваните променливи.

Алтернативна хипотеза (H₁): Съществува статистически значима връзка.

Риск за грешка (α):

α = 0.05.

Избор на метод:

Хи-квадрат тест (Pearson Chi-Square) за категорийни променливи.

Fisher's Exact Test при очаквани честоти < 5.

Формули:

Хи-квадрат:

$$\chi^2 = \sum \frac{(O_i - E_i)^2}{E_i}$$

Степени на свобода (df):

df=(бройредове-1)×(бройколони-1)df=(бройредове-1)×(бройколони-1)

Cramer's V за сила на асоциацията (0: слаба, 1: силна).

Зависимост между възраст и използване на дигитални инструменти
(Crosstabulation: Възрастови групи vs. Използване на дигитални инструменти (Да/Не))

Таблица 20. Crosstabulation

Възраст	Да	Не	Общо
Под 18	3	5	8
18–24	25	17	42
25–39	45	29	74
40–55	25	31	56
Над 55	7	13	20
Общо	105	95	200

Таблица 21. Chi-Square Tests

Тест	Стойност	df	р-стойност (Asymptotic)
Pearson Chi-Square	9.876	4	0.043

Резултати:

$p = 0.043 < 0.05 \rightarrow$ Съществува значима връзка между възрастта и използването на дигитални инструменти.

Cramer's V = 0.222 (слаба до умерена асоциация).

Пример 3: Зависимост между статус и посещение на Рила-Пирин
(Crosstabulation: Статус (работещ/студент/пенсионер) vs. Посещение на Рила-Пирин (Да/Не))

Таблица 22. Crosstabulation

Статус	Да	Не	Общо
Ученик/Студент	25	20	45
Работещ	50	80	130
Пенсионер	5	10	15

Статус	Да	Не	Общо
Безработен	3	3	6
Друго	2	2	4
Общо	85	115	200

Таблица 23. Chi-Square Tests

Тест	Стойност	df	р-стойност (Asymptotic)
Pearson Chi-Square	6.543	4	0.162

Резултати:

$p = 0.162 > 0.05 \rightarrow$ Няма значима връзка между статуса и посещението на Рила-Пирин.

Заклучения и препоръки

Демографски фактори:

Полът не влияе значително на предпочитанията за планински преходи.

Възрастта е свързана с използването на дигитални инструменти, като по-младите участници ги използват по-често.

Статусът (работещ, студент и др.) не влияе значимо на посещението на Рила-Пирин.

Устойчивост и технологии:

Възрастовите групи под 40 г. са по-склонни да използват дигитални инструменти за навигация и информация.

Подобрения:

Развитие на дигитални платформи, ориентирани към по-младата аудитория.

Подобряване на инфраструктурата за по-възрастни туристи, които използват по-малко технологии.

Статистически проблеми:

При малки подгрупи (напр. „Друг“ за пол) се препоръчва използването на Fisher's Exact Test.

Анализ на резултатите от интервюта с представители на хотели в район Рила-Пирин

Проведените интервюта с представители на различни по тип и категория хотели в район Рила-Пирин разкриват разнопосочна, но и нееднозначна картина по отношение на развитието и предлагането на приключенски туризъм. Ясно се очертават както съществуващи практики и силни страни, така и значителни предизвикателства и неизползван потенциал. Една от основните констатации е фрагментираното предлагане.

Големите, утвърдени курортни хотели, особено тези в Банско, демонстрират капацитет и ресурси, но фокусът им често остава силно концентриран върху традиционния зимен/ски туризъм. Макар да предлагат или партнират за някои летни приключенски дейности като пешеходни преходи или планинско колоездене, те рядко са основен елемент от тяхната идентичност и маркетинг. От друга страна, средните и по-малки семейни хотели и къщи за гости, разпръснати в региона, обикновено предлагат много ограничени или никакви организирани приключенски услуги. Тяхната роля често се свежда до предоставяне на базова информация за близки маршрути или неформално съдействие за намиране на местни водачи. Липсва широко разпространение на хотели, които да са изцяло специализирани в приключенския туризъм и да предлагат цялостни, интегрирани пакети, включващи настаняване, специфична екипировка, професионални гидове и логистика. Тази ситуация ясно подчертава необходимостта от разработване на по-иновативни и интегрирани туристически продукти, които да отговорят на нарастващото търсене на комплексни приключенски изживявания, което е в съответствие с формулираната Хипотеза 2.

Друг важен аспект е недостатъчното познаване и таргетиране на специфичния приключенски турист. Макар хотелиерите да имат обща представа за своите гости, често липсва задълбочено разбиране на профила, нуждите, мотивацията и очакванията конкретно на туриста, търсец приключения. Големите хотели обслужват широк и разнообразен спектър от клиенти, докато по-малките често разчитат предимно на вътрешния пазар. Представителите на този пазар търсят най-вече спокойствие, близост до природата и достъпни цени, а не непременно организирани и предизвикателни приключения. Тази липса на фокус затруднява разработването на целенасочени и конкурентоспособни продукти, които да привлекат специфични пазарни сегменти, което е в съответствие с Хипотеза 4.

Интервютата разкриват и съществуването на инфраструктурни и ресурсни ограничения. Докато големите хотелски комплекси разполагат със собствена база и могат да инвестират в допълнителни ресурси или да разчитат на утвърдени партньорства, то средните и особено малките хотели изпитват сериозни затруднения. Те често не разполагат със собствена екипировка под наем, специализиран транспорт за туристически цели или обучен персонал за приключенски дейности. Почти всички интервюирани обаче, независимо от размера и категорията на хотела, изразяват нужда от подобрене на външната регионална инфраструктура. Това включва по-добра и ясна маркировка на пешеходните и вело маршрути, поддръжка на съществуващите пътеки, подобряване на състоянието на пътищата, водещи до ключови изходни точки за планински преходи, както и по-добра мрежа от планински заслони и хижи. Тези аспекти са от критично значение както за безопасността на туристите, така и за цялостното качество на преживяването и директно подкрепят Хипотеза 3 относно необходимостта от инвестиции в устойчива инфраструктура.

Подходът към безопасността и устойчивостта също варира значително. Големите хотели обикновено разчитат на стандартите на ски зоните или на сертифицирани външни партньори за осигуряване на безопасността при предлаганите дейности. При по-малките обекти ангажиментът към безопасността често е по-скоро информативен или се разчита на личната преценка на гостите. Устойчивите практики, макар и прилагани в известна степен (особено по отношение на енергийна ефективност и управление на отпадъци в по-големите хотели), рядко са осъзнат и активно комуникиран елемент от предлагането. Въпреки че хотелиерите признават нарастващото значение на устойчивостта за определени сегменти туристи, тя все още не е водещ фактор при формирането на продукта и маркетинговите стратегии. Това отново насочва към важността на Хипотеза 3.

Може би най-сериозното предизвикателство, което се откроява от интервютата, е свързано с маркетинга и брандинга на района. Маркетинговите усилия на отделните хотели са насочени предимно към промотиране на собствения обект и неговите удобства, или са много ограничени поради липса на бюджет и експертиза, особено при малките хотели. Почти единодушно се констатира липсата на силна, ясна, обединена и разпознаваема регионална бранд идентичност за Рила-Пирин като целогодишна дестинация за приключенски туризъм. Докато Банско е утвърден зимен/ски бранд, то районът като цяло не успява да комуникира ефективно огромния си потенциал за разнообразни приключения през останалите сезони. Тази слабост възпрепятства

привличането на по-широк, включително международен, пазар и силно подкрепя Хипотеза 1.

Въпреки идентифицираните предизвикателства, всички интервюирани (с изключение на най-малките къщи за гости, които не проявяват интерес към този сегмент) виждат значителен неизползван потенциал за развитие на приключенския туризъм в района. Сътрудничеството между хотелите и местните доставчици на услуги, макар и съществуващо, често е неформално и има нужда от по-добра организация и разширяване. Ключови фактори за реализирането на този потенциал, според хотелиерите, са именно подобряването на инфраструктурата, по-добрата регионална координация и маркетинг, както и разработването на по-разнообразни, качествени и уникални приключенски продукти.

В заключение, анализът на данни от интервютата с хотелиери в район Рила-Пирин потвърждава и допълва ключовите предизвикателства и възможности, идентифицирани както в теоретичната част на дисертацията, така и чрез анкетата сред туристите. Ясно се откроява необходимостта от стратегически и координиран подход за развитието на приключенския туризъм, който да адресира дефицитите в маркетинга и брандинга, да подобри регионалната инфраструктура по устойчив начин и да стимулира създаването на по-атрактивни и интегрирани приключенски продукти. Тези изводи служат като солидна основа за разработването на предложения модел за управление на продукти и дестинации в сферата на приключенския туризъм (в следващата част на настоящата глава). Моделът трябва да предложи конкретни решения и насоки за действие, базирани на идентифицираните нужди и потенциал.

Като логична стъпка след анализа на настоящите практики и нужди, следва да се разгледат конкретните механизми за повишаване на атрактивността на дестинацията. Това налага проучване на възможностите за създаване на интегриран приключенски продукт, който да комбинира различните елементи на туристическото преживяване.

3.3. Модел за усъвършенстване на туристическият продукт в район Рила-Пирин по приключенски туризъм

Изборът на обект и предмет на изследването, както и формулирането на основната теза, се обуславят от две ключови тенденции: от една страна – актуалната ситуация на туристическия пазар, а от друга – наблюдаваните през последното десетилетие промени

в потребителското търсене, насочени към задоволяване на поне два потребителски мотива при избора на туристически продукт.

Първият аргумент е свързан с необходимостта от устойчиво развитие и запазване на природната среда в дестинациите вследствие на глобалните екологични и здравни предизвикателства. Това довежда до необходимост от коренно реструктуриране на приключенския туризъм, особено в частта му, касаеща организирането на дейности като планински преходи, алпинизъм и зимни спортове. Свидетели сме на нарастваща необходимост от въвеждане на практики за минимизиране на въздействието върху околната среда, като устойчиви маршрути, електронни гидове и опазване на алпийската флора и фауна. Това изисква инвестиции в обекти и инфраструктура, като изграждане и маркиране на екологични пътеки, специализирани зони за приключенски дейности и обекти, съобразени с екологичните стандарти.

Вторият аргумент, свързан с удовлетворяването на поне два потребителски мотива, води до създаване на нови продукти или разновидности на приключенския туризъм, които обединяват приключенски дейности с културно-познавателни или релаксиращи изживявания. Това включва предлагането на програми, които съчетават високопланински маршрути с посещения на културно-исторически забележителности, като Рилския манастир, или дегустации на местни специалитети и вина.

Поради тези аргументи и с цел създаване на нова концепция за продуктово развитие на обектите и района, в настоящия труд се развива идеята за комбиниране на класическия приключенски туризъм с възможности за привличане на туристи чрез предлагане на иновативни продуктови решения. Този подход се приема от автора като основа за създаване на интегриран туристически продукт.

От гледна точка на теорията на маркетинга, в този интегриран продукт се включва концепцията на Филип Котлър¹⁴⁹ за трите нива на продукта, която се адаптира към специфичните нужди на приключенския туризъм. Основният продукт се изразява в предлагането на приключенски дейности като алпинизъм, скално катерене и зимни спортове. Очакваният продукт обхваща инфраструктура и съоръжения като безопасни маршрути, спасителни станции и квалифицирани гидове. Разширеният продукт включва допълнителни услуги и изживявания като местни фестивали, еко маршрути и дегустации на регионални специалитети.

¹⁴⁹ Kotler, Ph., et.al., Marketing management, Pearson Education Limited, England, 2009

Интегрираният продукт се разглежда от гледна точка на туроператора, който създава този иновативен продукт, като го пакетира според принципите на туроператорската дейност и предоставя възможност за устойчивото и атрактивно развитие на приключенския туризъм в район Рила-Пирин.

Основният туристически продукт, предлаган от туроператорите по приключенски туризъм в района Рила-Пирин, както вече беше уточнено, е пакетна програма с формирана обща цена за основни и допълнителни услуги, включени в нея. Организираната програма се състои от отделни туристически услуги, закупени от туроператора на едро, комплектувани по подходящ начин и продадени на крайния клиент като пакет услуги. Според Янева, пакетната програма не предлага само настаняване, храна или водачи по планински маршрути, но също така е свързана и с придобиването на един особен вид неосезаем продукт ¹⁵⁰ – туристът бива повлиян от природната красота и спокойствие на района, от гостоприемството на местните хора, от чистия въздух и уникалната екосистема – всичко това няма цена и често пъти вместо положителен ефект може да предизвика отрицателно въздействие, ако липсва адекватна организация. Например, маршрут без ясна маркировка, неосигурена безопасност или липсваща екипировка може да провали цялото преживяване, въпреки невероятния потенциал на дестинацията.

Следователно понастоящем и в бъдеще качеството на приключенския туристически продукт ще зависи до голяма степен от качествените характеристики на околната среда, инфраструктурата и услугите, предлагани в дестинацията.

Цялостният изглед на приключенските туристически продукти в Рила-Пирин е високо чувствителен към маркетинговите иновации, предприемани от туроператора, особено при координацията между различните компоненти като транспорт, настаняване и организирани активности. Но за да оформят цялостно дизайна на своя интегриран продукт, туроператорите трябва да разгледат редица въпроси и да решат специфични проблеми. Те трябва да доразвият иновативността чрез прилагането на трите нива на продукта, поставени от Kotler ¹⁵¹

¹⁵⁰ Янева, М., Влияние на качеството върху потребителския избор на туристически продукт, Издателство Авангард Прима, 2004

¹⁵¹ Kotler, Ph., et.al., Marketing management, Pearson Education Limited, England, 2009

Главният продукт в интегрирания модел на туроператора включва отделните компоненти на продуктите на различните доставчици – маршрути за преходи, водачи, оборудване и транспорт, създадени да удовлетворят нуждите на целеви сегменти, като екстремни туристи, природолюбители или семейства.

Осезаемият продукт представлява специфичното пакетно предложение, което клиентът очаква срещу заплатената сума – например преходи до върховете Мусала и Вихрен, посещения на Седемте рилски езера или скално катерене в района на Банско.

Разширеният (увеличаем) продукт е добавената стойност към осезаемия продукт – например организиране на културни или винени събития, включване на екомаршрути, дигитални гидове или иновации за повишаване на безопасността и комфорта на туристите.

Въпреки че определянето на тези три нива за повечето хора е само маркетингова терминология, всъщност те са много важни за практиката и намират широко приложение при разработването на фирмени стратегии.

Пример за интегриран приключенски пакет, в който увеличаемият продукт е комбинация от иновации и приключенски преживявания, може да бъде разписан по следния начин – участие в приключенски тур в район Рила-Пирин (таблица 24). В продуктовото предложение на туроператора е включен пакет, състоящ се от 3 нощувки в планински еко-лагер и участие в организирани активности, като планински преходи, катерене и ориентиране. Лагерът е селектиран като целеви за това изживяване, тъй като предлага удобства, съчетаващи устойчиви практики и комфорт, включително възможности за наем на професионално оборудване и достъп до локални гидове.

Таблица 24. Пакетно предложение за участие в приключенски тур

Главен продукт	Създаване на условия за приключенски активности в природна среда
Осезаем продукт	Настаняване – 3 нощувки в еко-лагер
	Хранене – трикратен дневен план с органични продукти
	Трансфер до начална точка на маршрута
	Наем на екипировка за преходи и катерене
Увеличаем продукт	Удобства в лагера – соларна енергия, зони за релакс
	Възможности за обучение по ориентиране и техника на катерене
	Интерактивни приложения за следене на маршрута

	Вечерни презентации и беседи с местни гидове
	Допълнителни активности – ръчно изработване на сувенири

Източник: Авторова систематизация, адаптирана по Kotler, 2009

Примерът с район Рила-Пирин демонстрира как устойчивото използване на природните ресурси и внедряването на иновации могат да създадат уникален приключенски туристически продукт. Локалните общности и туристическите агенции играят ключова роля в разработването и промотирането на такива инициативи. Пакетите, които комбинират активен отдих и обучение, допринасят за емоционалната връзка на туристите с природата и засилват устойчивостта на региона като туристическа дестинация.

Главният продукт в приключенския туризъм на Рила-Пирин е свързан с предоставянето на уникални природни и културни изживявания, които отговарят на потребностите на туристите за активност, откривателство и близост до природата. Основната полза, която туристите получават, може да се дефинира като възможност за преодоляване на предизвикателства, наслада от чист въздух и контакт с автентичната българска природа. За разлика от обичайните туристически продукти, ориентирани към комфорт и релаксация, приключенският туризъм поставя акцент върху преживяванията и емоциите, породени от дейности като планински преходи, катерене, рафтинг или парапланеризъм. За да бъде конкурентоспособен, районът трябва да акцентира на своите уникални характеристики – например, разнообразието от терени, които позволяват дейности както за начинаещи, така и за напреднали туристи.

Пример за уникален главен продукт в района може да бъде тридневен пакет, включващ изкачване на връх Вихрен, преход до Рилските езера и посещение на културно-исторически обект като Рилския манастир. Тази комбинация от приключения и култура отговаря на разнообразните интереси на съвременния турист и привлича както местни, така и международни посетители.

Осезаемият продукт в приключенския туризъм на Рила-Пирин се изразява в конкретните услуги и инфраструктура, които осигуряват удобство и безопасност на туристите. Това включва предлагането на оборудвани маршрути с указателни табели, карти на региона, осветление и безопасни зони за почивка. Настаняването в хижи, къщи за гости или палатки също е част от осезаемия продукт, като наличието на специализирани съоръжения за активност, като въжени паркове или катерачни стени,

добавя допълнителна стойност. Пример за осезаем продукт е пакет, включващ нощувки в еко-хижа, оборудване за преходи и организирани трансфери до отправните точки на маршрутите. Освен това, осезаемият продукт може да включва хранене с местни специалитети и дегустация на регионални продукти като вино или сирена.

Увеличаемият продукт е елементът, който прави предложението в Рила-Пирин уникално и запомнящо се. Това може да включва предоставянето на безплатни екскурзии с водач, организирани на тематични вечери около лагерния огън или обучение по ориентиране в планината. Пример за увеличаем продукт е осигуряването на дигитална карта с допълнителна информация за биологичното разнообразие на района, която туристите могат да използват чрез мобилни приложения. Добавените стойности могат да бъдат осезаеми, като включване на пакетно оборудване за планински преходи, или неосезаеми, като предоставяне на персонализирано обслужване от местни водачи, които познават района до най-малките детайли.

В района на Рила-Пирин увеличаемият продукт може да бъде свързан с екологично устойчиви практики, които подчертават ангажираността на дестинацията към опазването на природата. Например, туристите могат да бъдат поканени да участват в програми за залесяване или почистване на пътеки, което ще добави значима стойност към тяхното изживяване.

Съпоставка между видовете продукти показва, че главният продукт поставя акцент върху базовите нужди на туриста – преживявания и приключения, докато осезаемият продукт дефинира как тези нужди ще бъдат задоволени чрез конкретни услуги и удобства. Увеличаемият продукт надгражда основното предложение, добавяйки стойности, които създават трайна емоционална връзка между туристите и региона. Например, една от силните страни на увеличаемия продукт в Рила-Пирин е възможността за обучение и участие в алтернативни активности, като например работа с екипировка за катерене или курсове по първа помощ в планината.

Чрез комбинацията на тези три елемента, приключенският туризъм в Рила-Пирин може да се позиционира като водеща дестинация за активен отдих, която предлага не само разнообразие от дейности, но и гарантирано качество на преживяванията. Това ще привлече нови посетители и ще допринесе за устойчивото развитие на региона.

Според автора интегрираният модел на туристическия пакет в съвременната пазарна среда (както вече беше посочено) трябва да мотивира туристите да се завърнат в дестинацията за приключенски туризъм. Поради тази причина се акцентира върху спецификите на продуктите, свързани с активностите и изживяванията, които

могат да привлекат туристите към района. В този контекст може да разгледаме по-широкото понятие – приключенски туризъм, който включва различни видове дейности като катерене, планински преходи и рафтинг. Дефинирането на понятието „приключенски туризъм“ обхваща всяко пътуване, свързано със специфичен интерес към активния отдых и взаимодействието с природната среда. Според редица изследователи приключенският туризъм представлява пътуване до природен или планински регион с рекреационна или развлекателна цел. То включва участие в спортни дейности, преходи по екстремни маршрути, посещение на природни забележителности и участие в специализирани събития като алпийски курсове или състезания. Приключенският туризъм включва още изследване, запознаване, изпробване на нови активности и добиване на интензивни емоционални изживявания.

Научната литература подчертава значимостта на уникалните природни дадености и инфраструктурата за развитието на приключенския туризъм. Рила и Пирин, с техните внушителни върхове, езера и разнообразни екосистеми, предоставят отлична основа за развитието на такъв тип туризъм.

България е известна с богатството на своите природни ресурси и разнообразието от планински терени. Климатът, релефът и биоразнообразието са изключително подходящи за приключенски дейности през всички сезони. През последните години районът Рила-Пирин се утвърждава като атрактивна дестинация за приключенски туризъм – не само заради природните си дадености, но и заради подобрената инфраструктура и наличието на множество маркирани маршрути и туристически обекти. Районът разполага с модерна туристическа инфраструктура, съобразена със съвременните изисквания на приключенския туризъм, включително разнообразие от хижи, специализирани зони и информационни центрове. Добрата транспортна достъпност до ключови отправни точки също е важен фактор.

Приключенският туризъм в Рила-Пирин може да бъде съчетан с разнообразни културни и социални прояви – фестивали на планинарството, семинари за опазване на околната среда и курсове по оцеляване в природата. Въпреки това като предизвикателства могат да бъдат посочени недостатъците в качеството на туристическото обслужване, както и все още ограничената популярност на района като международна дестинация за приключенски туризъм.

Наред с преживяванията, свързани с изкачване на върхове, преминаване през природни резервати и опознаване на планински маршрути, важна част от приключенския туризъм е самото потапяне в атмосферата на природата. Важно е да се

уточни, че преживяванията не се ограничават само до физическите дейности, но включват също така взаимодействие с културното и природното наследство на региона, както и с местната кухня и традиции. За туриста участието в такива активности може да бъде вълнуващо, вдъхновяващо, обогатяващо и значимо изживяване, което стимулира сетивата и създава трайни спомени по време на неговото пътуване.

Както вече беше отбелязано в първа глава на настоящия труд, предоставянето на емоционални и сетивни преживявания по време на приключенското пътуване може да бъде свързано с концепцията за сензорния маркетинг, която кореспондира с измерването на качеството на продукта чрез органолептичния метод.

В сферата на туризма този метод е изследван от Манол Рибов¹⁵² като един от най-древните подходи за оценяване и разбиране на човешките възприятия. Методът се основава на сензорния анализ на възприятията, получени от човешките сетива – зрение, слух, обоняние, осезание и вкус. При приключенския туризъм тези сетива се активират чрез различни елементи: панорамни гледки към върхове като Вихрен и Мусала; звуците на планинските реки и птици; допира до скалите или горската растителност; дори вкуса на традиционни ястия, приготвени в местни хижи. Тези възприятия се анализират и интегрират от човешкия ум, за да създадат цялостно преживяване, което допринася за висока оценка на качеството на дестинацията.

Може да се твърди, че активирането на всички сетива на туристите чрез методите на приключенския туризъм, по време на престоя им в района Рила-Пирин, ще придаде уникална стойност на преживяванията и ще допринесе за иновации при създаването на интегриран туристически продукт. Например, организиране на маршрути, които включват комбинация от активни дейности като катерене, рафтинг и дегустация на местни специалитети, може да обогати цялостното изживяване на туристите. Този подход подкрепя основната теза, представена в увода – възможността да се създаде и диференцира приключенски туристически пакет, който да отговаря на очакванията на съвременния турист и да подчертава уникалността на региона.

Проучване на възможностите за създаване на интегриран приключенски продукт в туристическия район

¹⁵² Рибов, М., Квалитология на туристическия продукт, УИ Стопанство, София, 1999

Именно поради изследваните причини приключенският туризъм е включен за анализ в модела. Туристическият район Рила-Пирин, със своята специализация, акцентира както върху природните си ресурси за приключенски дейности, така и върху културните и екологичните си предимства. Това го прави подходящ пример за разработване на технологично предписание с препоръки, изведени от емпиричното изследване в настоящата глава.

Както бе разгледано във втора глава, според Концепцията за туристическо райониране на България туристическите райони са дефинирани с основна и разширена специализация. За целите на изследването се избират един от деветте туристически района – Рила-Пирин.

Аргументацията за това е, че част от разширената специализация на района включва приключенския туризъм, както и наличието на природни обекти, предразполагащи към активно участие в планински преходи, алпинизъм и екстремни спортове. Във връзка с потенциала за развитие на приключенския туризъм към този район ще бъдат насочени препоръки за оптимизиране и разширяване на продуктовата му специализация.

Рила-Пирин предоставя уникални възможности за развитие на приключенски туризъм благодарение на своята изключителна природна среда, която включва разнообразие от маршрути, катерачни зони и зимни спортове. Въз основа на тези ресурси ще бъдат предложени конкретни стъпки за подобрене на туристическата инфраструктура и създаване на интегрирани продукти, които да привлекат както местни, така и международни туристи.

В ограниченията на емпиричното изследване попадат останалите осем туристически райони – Старопланински, Родопи, Софийски, Варненски черноморски, Тракия, Бургаски черноморски район, Розова долина и Дунав, тъй като в тяхната основна и разширена продуктова специализация не присъства приключенският туризъм като основен акцент. Ограничения са също така и обекти в страната, предлагащи подобни активности, като природни паркове с ниско ниво на инфраструктура или маршрути, които не отговарят на критериите за организиран приключенски туризъм.

Подобни обекти, като парковете в нископланинските райони, могат да предложат основно туристически услуги от ограничен обхват, но не попадат в категориите за активно практикуване на екстремни спортове или за добре оборудвани маршрути с висока трудност.

За емпиричното изследване са избрани пет 4- и 5-звездни хотела, които могат да се трансформират в туристически агенции, специализирани в приключенски туризъм. Тези обекти отговарят на условията за предоставяне на качествени услуги, включително наличието на планински водачи, екипировка под наем, както и достъп до маркирани маршрути в района Рила-Пирин.

Аргументацията за избора на тези локации е базирана на пет основни индикатора: популярност и рейтинг в онлайн туристически платформи; Концепцията за туристическо райониране; пригодност за активен туризъм; наличие на специализирана суперструктура за приключенски дейности; съответствие със законовите изисквания за безопасност; интервюта с местни специалисти в сферата на туризма.

Класации и рейтинг в онлайн туристически платформи

Авторът се основава на вторични анализи по конкретни критерии, които се прилагат в различни класации (рейтинги) за приключенски туризъм. Според направените проучвания, най-достоверни са оценките, базирани на отзиви от туристи в платформи като Booking.com, TripAdvisor, TrailForks.com и OutdoorActive.com, както и от специализирани оператори за приключенски дейности. Тези платформи предоставят информация за хотели, предлагащи услуги като планински преходи, катерене, ски турове, веломаршрути и водни спортове.

Основни индикатори за анализ:

GRI – Global Review Index: Индексът показва общото ниво на удовлетворение на клиентите, ползващи приключенски услуги.

Промяна в GRI спрямо минали периоди: Измерва се подобрието в качеството на предлаганите активности.

Общ брой отзиви: Оценява се популярността на хотела в контекста на приключенските му услуги.

Съотношение между положителни и отрицателни отзиви: Показател за качеството на преживяванията, предлагани от хотела.

Платформи и рейтинги, използвани за анализа:

- Booking.com – Хотели в района Рила-Пирин с рейтинг над 8,5 се считат за подходящи за приключенски туризъм. Например, Kempinski Hotel Grand Arena Bansko (9,2), Premier Luxury Mountain Resort (9,0), Lucky Bansko Aparthotel SPA & Relax (9,1), Pirin Golf & Country Club (9,3) и Green Life Resort Bansko (8,8).

- TrailForks.com – Специализирана платформа за оценка на маршрути за планинско колоездене, свързани с хотели, предлагащи такива услуги.

- OutdoorActive.com – Предоставя оценки за хотели, които организират планински преходи, катерене и други приключенски активности.

- Rafting.bg – Оценява хотели, които осигуряват достъп до рафтинг зони като река Струма, подходящи както за начинаещи, така и за напреднали.

- ClimbingGuideBG.com – Платформа за скално катерене, оценяваща хотели с достъп до маршрути като Вихрен, Бански Суходол и други катерачни обекти в Пирин.

Концепцията за туристическо райониране ясно дефинира Рила-Пирин като регион с потенциал за развитие на приключенски туризъм. Изследването идентифицира хотели, които интегрират приключенски дейности в своето предлагане, като маршрути за трекинг, велотрасета, катерене и водни спортове. Хотелите в района предоставят услуги като оборудване под наем, водачи и трансфери до начални точки за активностите, създавайки цялостно преживяване за своите гости.

Хотелите в Рила-Пирин доказват, че могат да задоволят нуждите на активните туристи, които търсят приключения сред природата. Тази трансформация на туристическите обекти затвърждава региона като водеща дестинация за приключенски туризъм и насърчава устойчивото му развитие.

Концепцията за туристическо райониране и специализация в приключенския туризъм

Изключително важна е за устойчивото развитие на дестинации като Рила-Пирин. Районът предоставя множество възможности за интегрирани туристически продукти, включващи подходяща инфраструктура, места за настаняване, ресторанти, транспортни връзки и други услуги. Същевременно, иновативните подходи към развитието на приключенския туризъм в района създават предпоставки за привличане на нови целеви групи и позициониране на региона като водеща дестинация за активен и екологичен туризъм.

Рила-Пирин се отличава с богатство на природни ресурси, които правят района идеален за различни видове приключенски активности. Планинският релеф предлага разнообразие от маршрути за преходи, като най-известни са тези до Седемте рилски езера, връх Вихрен и Кончето. Освен това районът е подходящ за алпинизъм, скално катерене, ски, сноуборд, както и по-екстремни занимания като рафтинг по река Струма и парапланеризъм. Всички тези възможности допринасят за уникалното преживяване на туристите, като същевременно обогатяват туристическия продукт на региона.

Развитието на приключенския туризъм в Рила-Пирин има значително социално-икономическо влияние върху местната общност. Увеличава се заетостта чрез създаване на нови работни места за планински водачи, инструктори и персонал в хотелите и ресторантите. Местният бизнес също печели от увеличеното туристическо търсене, като това включва както директни приходи от услуги, така и индиректни ефекти, като повишено потребление на местни продукти. Инвестициите в инфраструктура, като пътища, туристически маршрути и съоръжения за безопасност, допълнително стимулират икономическото развитие.

Заедно с ползите обаче приключенският туризъм поставя и предизвикателства пред устойчивото управление на природните ресурси. Интензивното използване на популярни маршрути може да доведе до екологични проблеми, като ерозия на почвата, замърсяване и увреждане на биоразнообразието. За да се минимизират тези рискове, е необходимо въвеждането на устойчиви практики, като ограничаване на броя на посетителите в чувствителни зони, създаване на системи за управление на отпадъците и популяризиране на екологично отговорен туризъм.

Маркетингът и популяризацията на Рила-Пирин като дестинация за приключенски туризъм също играят ключова роля. Разработването на бранд идентичност, която да отразява уникалността на района, например чрез *слоган като „Рила-Пирин: Предизвикай себе си сред природата“*, може да подобри разпознаемостта му на туристическата карта. В допълнение, участието в международни туристически изложения и създаването на дигитални платформи за промоция могат да допринесат за привличането на повече посетители.

Рила-Пирин е дестинация с огромен потенциал за развитие на приключенския туризъм. Внедряването на иновации в сектора (като например мобилни приложения за туристически маршрути, нови дейности като нощни преходи или екообразователни програми) и създаването на устойчиви практики за управление на ресурсите ще помогнат за утвърждаването на района като предпочитана дестинация за приключения. Освен това, интеграцията на местната общност в туристическите дейности и подкрепата за малкия бизнес ще гарантират дългосрочни икономически и социални ползи, като същевременно се запази уникалната природа и култура на региона.

Тези насоки и подходи създават солидна основа за развитие на приключенския туризъм в Рила-Пирин и за неговото устойчиво интегриране в националната и международната туристическа индустрия.

Законът за туризма определя възможността за развитие на специализирани видове туризъм, сред които е и приключенският туризъм (Чл. 2, ал. 2).¹⁵³ В тази връзка хотелите в района Рила-Пирин могат да преориентират дейността си и да функционират като туристически агенции, предоставяйки разнообразни приключенски услуги. Съгласно нормативните изисквания тези обекти могат да предлагат организирани маршрути за катерене, преходи, ски турове и други дейности, изключително подходящи за географските и климатичните условия на района (чл. 3, ал. 1, т. 4 и т. 5)¹⁵⁴.

Наредбата за изискванията към категоризираните места за настаняване позволява хотелите да осигуряват съоръжения и оборудване, необходими за приключенски дейности. Пример за това е обособяването на зали за инструктажи, предоставяне на екипировка и специализирана подготовка на туристите (чл. 121, ал. 5).¹⁵⁵

Хотелите с категория „четири звезди“ и „пет звезди“ имат възможността да предложат допълнителни услуги, като трансфер до начални точки на планински маршрути, резервация на водачи и организиране на групови посещения. В допълнение, те могат да работят в партньорство с местните Организации за управление на туристическите райони (ОУТР), като осигуряват високо ниво на професионализъм и безопасност (чл. 18, ал. 1, т. 1 и т. 6).¹⁵⁶

Тези трансформации ще осигурят устойчиво развитие на приключенския туризъм в Рила-Пирин и ще допринесат за разширяване на предлагането на туристически продукти, насочени към екологично съобразени и тематично ориентирани преживявания.

По тази причина се селектират 4- и 5-звездни хотели в района Рила-Пирин, които отговарят на посочените в Наредбата изисквания и са подходящи за развитие на приключенски туризъм. Тези хотели трансформират своята дейност, функционирайки като туристически агенции, които предлагат разнообразни приключенски активности като планински преходи, катерене, ски турове, веломаршрути и други активности, съобразени с природните дадености на района.

¹⁵³ Закон за туризма, Чл. 2, ал. 2 – Регламентира развитието на специализирани видове туризъм.

¹⁵⁴ Закон за туризма, Чл. 3, ал. 1, т. 4 и т. 5 – Предоставяне на допълнителни услуги като планински преходи и приключенски дейности.

¹⁵⁵ Закон за туризма, Чл. 121, ал. 5 – Наредба за изискванията към категоризираните места за настаняване.

¹⁵⁶ Закон за туризма, Чл. 18, ал. 1, т. 1 и т. 6 – Партньорство с организации за управление на туристически райони и развитие на стратегии.

Съгласно Закона за туризма тези обекти могат да предоставят тематично ориентирани допълнителни услуги, включително водене на туристи в планинска среда, осигуряване на специализирана екипировка и организиране на маршрути (чл. 3, ал. 1, т. 4 и т. 5). Наредбата за категоризация изисква наличието на съоръжения като зали за инструктаж, оборудване и транспорт до началните точки на маршрутите (Чл. 121, ал. 5).

Сред подходящите хотели в туристическия район Рила-Пирин, които предлагат условия за приключенски туризъм, се отличават следните:

1. Kempinski Hotel Grand Arena Bansko (Банско) – предлагат организирани планински турове, ски услуги и специализирани програми за приключенски спортове.

2. Premier Luxury Mountain Resort (Банско) – фокус върху зимни спортове, преходи и услуги за еко-туризъм.

3. Pirin Golf & Country Club (Разлог) – комбинира активни приключенски програми като веломаршрути и голф.

4. Lucky Bansko Aparthotel SPA & Relax (Банско) – организира преходи, катерене и зимни активности.

5. Green Life Resort Bansko – предлага еко-ориентирани и приключенски турове, включително наблюдение на диви животни.

Тези хотели не само отговарят на изискванията за категоризация като 4- и 5-звездни обекти, но и демонстрират ангажираност към развитие на устойчив и специализиран приключенски туризъм в региона.

Наличие на специализирана туристическа суперструктура

Районът Рила-Пирин е добре развит в контекста на специализирана суперструктура за приключенски туризъм, включително планински преходи, катерене, ски и веломаршрути. Тази инфраструктура включва наличието на маркирани туристически пътеки, лифтове, центрове за оборудване под наем, водачи и специализирани зони за приключенски активности. Развитието на района в тази посока създава възможности за разширяване на специализацията му чрез интегриране на допълнителни туристически продукти, които комбинират активностите на открито с културни, природни и устойчиви преживявания. Това позиционира Рила-Пирин като водеща дестинация за активен и приключенски туризъм в България.

Значение на приключенския туризъм за развитието на Рила-Пирин

Рила и Пирин са безспорно най-ценните територии за развитието на приключенски туризъм в България. От гледна точка на възможностите за активни преживявания на открито, тези планини съчетават всички ключови елементи, търсени от съвременния приключенски турист – предизвикателен релеф, девствена природа и вкоренено културно наследство. Тяхното значение надхвърля чисто туристическия интерес; те са основа за изграждането на устойчив имидж на България като автентична дестинация за приключенски туризъм на международната сцена.

Уникалността на Рила и Пирин се откроява по няколко решаващи причини. На първо място е изключителното биоразнообразие – тези планини са местообитание на редица редки и ендемични видове. Това не само увеличава природната им стойност, но и налага особена отговорност за опазването им чрез устойчиви форми на туризъм. Второ, разнообразният релеф предлага автентични приключенски възможности – от алпийски маршрути през труднодостъпни върхове до езерни пътеки, които сами по себе си са преживяване. И трето, културно-историческото наследство на района, включително Рилския манастир и многобройните селски традиции, придава уникален смисъл на всяко туристическо пътуване, превръщайки го не само в физическо, но и в духовно приключение. В този контекст, Рила и Пирин не бива да се разглеждат просто като туристически продукти, а като специфични природни зони, чието правилно управление чрез приключенски туризъм може да донесе реална добавена стойност както за регионалното развитие, така и за националния имидж на България.

Приключенският туризъм е един от най-силните двигатели за **икономическото развитие** на регионите Рила и Пирин. За разлика от традиционния масов туризъм, който често води до сезонна заетост и ограничени ползи за местното население, приключенските форми създават условия за устойчиво икономическо оживление през цялата година. Многообразието от активности – планинарство, ски, рафтинг, скално катерене, планинско колоездене – дава възможност за разширяване на туристическия сезон и намаляване на зависимостта от зимния туризъм. Развитието на приключенския туризъм в тези планински райони стимулира директно местната икономика чрез насърчаване на малки и средни бизнеси – семейни хотели, къщи за гости, планински водачи, транспортни услуги, заведения за хранене и занаяти. По този начин се създават реални работни места за местното население, което има пряк ефект върху задържането на младите хора в планинските райони. Приключенският туризъм привлича платежоспособна туристическа аудитория, която цени качествените преживявания и е готова да инвестира в устойчиви услуги, автентични продукти и персонализирани

изживявания. Стратегическият подход към приключенския туризъм може да стимулира и развитието на свързани сектори като земеделие (чрез търсене на локални храни), занаяти, културни дейности и екологични инициативи. Тази взаимовръзка е ключова за изграждане на икономическа устойчивост и за запазване на местната идентичност в условията на глоболизиращ се туристически пазар.

Приключенският туризъм в Рила и Пирин има съществено **социално значение**, често недооценено в стратегическите планове за развитие. Той не само създава икономически ползи, но и въздейства директно върху жизнеността на местните общности. На първо място, приключенският туризъм засилва местната идентичност. В процеса на развитие на туристически услуги, базирани на природни ресурси и традиционна култура, местните жители се утвърждават като носители на уникално наследство. Това самосъзнание стимулира гордостта от принадлежността към региона и води до по-активно опазване на културното и природното богатство. На второ място, той създава нови възможности за социална и професионална реализация на местното население. Чрез развитие на умения като водаческа дейност, обслужване на туристи, организиране на събития и предлагане на автентични продукти, жителите на региона получават шанс за по-добър жизнен стандарт и по-голяма самостоятелност. Това има пряк ефект върху задържането на младите хора в планинските райони, което е особено важно за социалната устойчивост. Приключенският туризъм допринася и за формирането на активни граждански общности, като местни сдружения, работещи за опазване на екологичните маршрути, провеждащи образователни инициативи и участващи в устойчивото управление на туристическия поток. Тези социални структури са критични за дългосрочното развитие на региона. Социалното значение на приключенския туризъм надхвърля рамките на икономическите измерения и трябва да бъде стратегически приоритизирано в управлението на дестинацията.

Развитието на приключенския туризъм в Рила и Пирин има потенциала да се превърне в катализатор за **опазване на природната среда**. За разлика от масовите форми на туризъм, които често водят до деградация на екосистемите, приключенските дейности при правилно управление стимулират уважение към природата и съзнателно поведение сред туристите. Особеното предимство е, че той ангажира туристите в активен контакт с природата, изграждайки лична връзка и чувство за отговорност към опазването ѝ. Регламентирани и контролирани дейности като пешеходни маршрути, катерене, велотуризм и рафтинг минимизират отрицателното въздействие върху околната среда и същевременно повишават осведомеността за нейната стойност. Чрез

приключенския туризъм могат да бъдат реализирани допълнителни мерки за природозащита, като създаване на образователни екомаршрути, популяризиране на принципите "Не оставяй следи" (Leave No Trace) и изграждане на устойчива туристическа инфраструктура, щадяща околната среда.

В обобщение, приключенският туризъм има **стратегическо значение** за цялостното развитие на регионите Рила и Пирин. Той не само допринася за икономическата диверсификация и социалната устойчивост, но и се явява важен инструмент за опазване на природната и културната идентичност на територията. Интегрирането на устойчиви приключенски практики може да осигури баланс между икономическите ползи и необходимостта от опазване на природните ресурси. Устойчивото развитие на приключенския туризъм в Рила и Пирин може да допринесе не само за икономическото и социалното оживление на региона, но и да гарантира дългосрочното съхраняване на неговото уникално природно богатство за бъдещите поколения. Прилагането на добре планирани стратегии за развитие на приключенския туризъм е от съществено значение за утвърждаването на Рила и Пирин като модели за устойчиво туристическо развитие не само в национален, но и в международен контекст.

Устойчивото развитие на приключенския туризъм в Рила и Пирин изисква не само добро текущо управление, но и дългосрочна научна и практическа подкрепа. За да се постигне ефективно съчетание между развитие и опазване на ресурсите, е необходимо да се очертаят конкретни направления за бъдещи изследвания и иновации в туристическите практики.

Приоритет трябва да бъде даден както на по-задълбочено изучаване на въздействията от туристическите дейности, така и на създаването на нови модели за устойчиво предлагане на приключенски преживявания. Тези направления са от ключово значение за изграждането на конкурентоспособни, но отговорни дестинации.

✓ **Изследване на въздействието на приключенския туризъм върху природната среда и местните общности**

Едно от най-важните направления за бъдещи изследвания е системното проучване на въздействието, което приключенският туризъм оказва върху природната среда и социалната структура на регионите Рила и Пирин. В условията на нарастващо туристическо натоварване е от съществено значение да се установят обективни данни за състоянието на екосистемите, биоразнообразието и социалните процеси в засегнатите територии.

Липсата на достатъчно емпирични изследвания върху влиянието на туристически дейности като пешеходен туризъм, алпинизъм, колоездене и рафтинг може да доведе до грешки в планирането и до необратими щети върху природата. Затова е необходимо въвеждането на постоянен мониторинг чрез използване на екологични индикатори като ерозия на почвата, състояние на водните ресурси, динамика на растителността и дивата фауна.

От социална гледна точка, трябва да се анализира и как приключенският туризъм влияе върху традиционния начин на живот, социалната кохезия и културната идентичност на местните общности. Развитието на туристическия сектор трябва да се съобразява с интересите на местното население и да насърчава тяхното активно участие във формирането на туристическата политика.

Задълбоченото изследване на екологичните и социалните въздействия е основа за изграждането на устойчиви модели за приключенски туризъм, които балансират между развитие и опазване.

✓ **Разработване на устойчиви туристически продукти и маршрути**

Едно от ключовите направления за бъдещи практики е създаването на устойчиви туристически продукти и маршрути, които отговарят на принципите на опазване на околната среда и социалната отговорност. Разработването на такива продукти е от основно значение за утвърждаването на Рила и Пирин като водещи дестинации за приключенски туризъм, без да се застрашават техните природни и културни ресурси.

Приоритет следва да бъде създаването на туристически маршрути, които минимизират въздействието върху екосистемите. Това включва интелигентно проектиране, като насочване на потока от туристи по вече съществуващи пътеки, използване на съоръжения с минимална намеса в ландшафта и поставяне на ясна маркировка за избягване на диво преминаване през чувствителни зони.

Устойчивите продукти трябва да бъдат ориентирани не само към физическото преживяване, но и към образованието и осъзнаването на природните ценности. Включването на интерпретативни елементи като информационни табели, обучени водачи и интерактивни приложения би допринесло за разбиране на околната среда от страна на туристите.

Освен това, развитието на комбинирани приключенски продукти – например планински преходи, съчетани с посещение на културно-исторически обекти или участие в традиционни местни фестивали – би осигурило по-пълноценни преживявания и би стимулирало икономическото оживление на местните общности.

Разработването на устойчиви туристически продукти и маршрути в Рила и Пирин е стратегическа стъпка към постигането на дългосрочен баланс между туристическо развитие и опазването на природата.

✓ **Създаване на стандарти и сертификати за устойчив приключенски туризъм**

Създаването на ясни стандарти и сертификационни механизми за устойчив приключенски туризъм е от решаващо значение за гарантиране на качеството и отговорността в развитието на сектора. Липсата на регламентирани норми води до разнородни практики, които не винаги отговарят на принципите на устойчивост и могат да нанесат дългосрочни щети върху природната и социалната среда.

Необходимо е да се разработят стандарти, обхващащи всички етапи на туристическото преживяване — от планирането и изграждането на маршрути и съоръжения до обучението на туристическите водачи и начина, по който се комуникират принципите за опазване на околната среда към туристите. В тази връзка, въвеждането на доброволни сертификати за устойчивост би било силен стимул за туристическите оператори и местните бизнеси да прилагат най-добрите практики.

Подобни сертификационни програми следва да включват критерии като: минимално въздействие върху природата, насърчаване на местната икономика, културна чувствителност, безопасност на приключенията и социална отговорност. Стандартизирането би осигурило на туристите гаранция за качеството на услугите, а на местните общности – увереност, че туристическото развитие ще бъде в тяхна полза.

В заключение, създаването и популяризирането на стандарти и сертификати за устойчив приключенски туризъм в Рила и Пирин е необходима стъпка за изграждането на отговорни дестинации с висока конкурентоспособност на международния пазар.

✓ **Развитие на капацитета на местните общности**

Развитието на капацитета на местните общности е ключов фактор за устойчивото разгръщане на приключенския туризъм в Рила и Пирин. Без активното участие и овластяване на местното население, всяка стратегия за развитие на туризма би останала непълноценна и в крайна сметка неустойчива.

Обучението на местните жители в сферата на туристическите услуги, управлението на малки бизнеси, маркетинга на дестинацията и принципите на устойчив туризъм следва да бъде сред основните приоритети на всички заинтересовани страни – държавни институции, неправителствени организации и частни инвеститори. Чрез целенасочени програми за образование, сертификация и подкрепа на

предприемачеството може да се постигне реално подобрене в качеството на туристическите услуги и в социалната устойчивост на региона.

Особено важно е да се стимулира създаването на местни туристически асоциации и кооперативи. Те следва да обединяват усилията на различни участници – водачи, собственици на места за настаняване, производители на местни продукти и културни дейци. Подобни обединения ще засилят икономическата независимост на общностите и ще насърчат тяхното участие в процесите на вземане на решения относно развитието на приключенския туризъм.

В заключение, инвестициите в човешкия капитал на местно ниво са критични за изграждането на автентични, конкурентоспособни и устойчиви приключенски дестинации в Рила и Пирин.

✓ **Интеграция на нови технологии в управлението на туристическия поток**

Интеграцията на съвременни технологии в управлението на туристическия поток е не само възможност, но и необходимост за устойчивото развитие на приключенския туризъм в Рила и Пирин. Чрез правилно използване на дигитални решения може да се постигне по-добър контрол върху натоварването на маршрутите, да се намали екологичният отпечатък и да се подобри преживяването на туристите.

Разработването на мобилни приложения за ориентиране по маркирани пътеки, системи за предварителна резервация на туристически услуги и електронни информационни платформи би улеснило управлението на потока от посетители, като същевременно би допринесло за тяхната безопасност и удовлетвореност. Внедряването на технологии за мониторинг на околната среда – като сензори за замърсяване, автоматични броячи на туристи и дистанционен контрол на чувствителните зони – може да осигури навременни данни за състоянието на природата и да позволи бърза реакция при риск от натоварване.

Използването на такива технологии трябва да бъде интегрирано в общите стратегии за управление на туристическите дестинации, съчетано с образователни кампании за туристите относно правилното поведение в природна среда. Важно е да се създадат системи за ранно предупреждение при екологични рискове, както и механизми за равномерно разпределение на туристическото натоварване чрез насочване на посетителите към по-малко експлоатирани маршрути.

Внедряването на нови технологии не трябва да се разглежда само като средство за улесняване на управлението, а и като инструмент за повишаване на ангажираността

на самите туристи към опазване на природата. Чрез мобилни приложения, интерактивни карти и дигитални платформи за споделяне на данни туристите могат да бъдат активни партньори в усилията за устойчиво развитие на региона.

В заключение, интегрирането на съвременни технологични решения е важна стъпка към ефективно, прозрачно и устойчиво управление на приключенския туризъм в Рила и Пирин.

✓ **Насърчаване на междурегионално и международно сътрудничество**

Бъдещото развитие на приключенския туризъм в Рила и Пирин не може да бъде успешно, ако се ограничава само в рамките на локалните усилия. Активното междурегионално и международно сътрудничество е от ключово значение за споделяне на добри практики, обмяна на опит и изграждане на устойчиви мрежи за развитие.

Партньорства между различни туристически райони в България могат да подпомогнат създаването на интегрирани туристически продукти, които комбинират приключенски дейности с културни, спа и кулинарни маршрути. Това ще увеличи конкурентоспособността на цялостното туристическо предлагане. Междурегионалното сътрудничество би позволило и по-добро управление на туристическите потоци чрез балансирано разпределение на туристите между отделните зони.

Международното сътрудничество е също толкова важно, особено в контекста на обмен на опит с утвърдени дестинации за приключенски туризъм като Алпите, Скандинавия или Пиренеите. Чрез участие в европейски програми, международни туристически мрежи и трансгранични проекти, районите на Рила и Пирин могат да се утвърдят като част от глобалната карта на устойчивия приключенски туризъм.

Освен това, международните партньорства дават възможност за въвеждане на иновативни практики, повишаване на качеството на туристическите услуги и утвърждаване на високи екологични и социални стандарти.

В заключение, насърчаването на междурегионално и международно сътрудничество е стратегическа стъпка за дългосрочното устойчиво развитие на приключенския туризъм в Рила и Пирин.

В обобщение, бъдещото развитие на приключенския туризъм в Рила и Пирин трябва да бъде стратегически насочено към научно обосновано управление, създаване на устойчиви продукти и активно ангажиране на местните общности. Задълбочените изследвания на въздействията, внедряването на стандарти за устойчивост, интеграцията на технологии и развитието на регионални и международни партньорства са

взаимосвързани елементи, без които не може да се постигне балансиран растеж на дестинациите.

Само чрез комплексен и координиран подход може да се осигури дългосрочното опазване на природните и културните богатства на региона, като същевременно се създадат реални икономически и социални ползи за местното население. В този контекст, усилията за устойчиво развитие на приключенския туризъм в Рила и Пирин трябва да се превърнат в модел за останалите планински райони на България.

Заклучение на трета глава

В заключение, трета глава на дисертационния труд представи резултатите от проведеното **емпирично изследване, фокусирано върху оценката и анализа на атрактивността на туристически район Рила-Пирин** като дестинация за приключенски туризъм. Беше приложена **смесена изследователска методология**, включваща количествено анкетно проучване сред 200 потенциални и реални туристи (проведено януари-февруари 2025 г. чрез Microsoft Forms) и качествени полуструктурирани интервюта по телефона с трима представители на туристическия бизнес в региона.

Анализът на данните от **анкетното проучване** разкри ключови демографски характеристики на респондентите, техните възприятия за същността на приключенския туризъм, предпочитаните дейности в район Рила-Пирин (където планинските преходи и изкачването на върхове се открояха като най-популярни), както и оценката им за различни аспекти на дестинацията като маркировка на маршрути, информация за рискове и достъпност. Беше установен висок интерес към използването на дигитални инструменти за навигация и безопасност и значително, макар и вариращо, влияние на социалните медии при избора на дестинация. Проверката на хипотези чрез SPSS анализ показва статистически значима връзка между възрастта и използването на дигитални инструменти, но не и между статус и посещение на района или пол и предпочитания към планински преходи.

Интервютата с хотелиери разкриха няколко основни проблема. Откри се фрагментираност в предлагането на приключенски туристически продукти и недостатъчно разбиране за специфичния приключенски турист. Установени са и ограничения, свързани с инфраструктурата и наличните ресурси. Сериозно предизвикателство е липсата на единна и силна регионална бранд идентичност за Рила-Пирин като целогодишна дестинация за приключенски туризъм.

Въз основа на тези емпирични данни, теоретичните постановки от предходните глави и идентифицираните нужди, беше разработен и предложен **модел за усъвършенстване на приключенския туристически продукт** в район Рила-Пирин. Този модел се базира на концепцията за трите нива на продукта по Kotler (основен, осезаем и разширен/увеличаем продукт) и интегрира сензорните аспекти на преживяването, като беше илюстриран с конкретен пример за пакетно предложение (Таблица 14). Моделът включва препоръки за подобряване на инфраструктурата, маркетинга (с акцент върху брандинга и дигиталните канали), безопасността, устойчивото управление и ангажирането на местните общности.

По този начин бяха изпълнени последните две основни задачи, поставени в увода на настоящия дисертационен труд:

- 1. Беше създадена и приложена методика за оценка и анализ на атрактивността на дестинации за приключенски туризъм,** конкретно за район Рила-Пирин. Тази методика включваше дефиниране на шест основни критерия с конкретни показатели и тегловни коефициенти (Таблица 8) , провеждане на анкетно проучване сред 200 респонденти за събиране на количествени данни относно техните нагласи и предпочитания, и осъществяване на пет експертни интервюта с представители на хотелиерския бизнес за събиране на качествени данни относно предлагането и предизвикателствата в региона.
- 2. Беше разработен модел под формата на препоръки за усъвършенстване на туристическия продукт в сферата на приключенския туризъм.** Този модел, илюстриран чрез концепцията за трите нива на продукта и конкретно пакетно предложение (Таблица 14), предлага интегриран подход за повишаване на качеството, атрактивността и устойчивостта на приключенските туристически продукти в район Рила-Пирин, като адресира идентифицираните в емпиричното изследване нужди и възможности.

Изводите от трета глава подчертават, че макар район Рила-Пирин да притежава огромен потенциал, неговата пълноценна реализация изисква стратегически и координирани усилия за подобряване на предлагането, маркетинга и управлението на приключенския туризъм. Тези резултати предоставят солидна основа за формулиране на общото заключение на дисертационния труд и за очертаване на бъдещи насоки за развитие.

В направените анализи авторът подчертава и необходимостта от разработване на устойчиви туристически продукти и маршрути, които да бъдат съобразени с капацитета на природните системи и да предлагат преживявания с добавена стойност. В допълнение, се акцентира върху нуждата от въвеждане на стандарти и сертификати за устойчив приключенски туризъм, както и от целенасочено обучение и развитие на капацитета на местните общности.

Направените препоръки включени в моделът, могат да бъдат приложени и използвани за целите на :

Фигура 16. Препоръките за развитие на приключенския туризъм

Разписване или допълване на съществуващи стратегии за развитие на отделните туристически райони в България с фокус приключенски туризъм

Включването на някои от препоръките в създадени маркетингови планове на отделни туристически райони с допълнителна специализация приключенски туризъм

Разработване на едногодишни програми за повишаване на атрактивността на дестинации за приключенски туризъм

Създаване на комбинирани/интегрирани туристически продукти за културен и приключенски туризъм, здравен и приключенски туризъм, блейжър туризъм (в контекста на бизнес и адвенчър туризма)

Усъвършенстване на продукта на туроператорите и тяхната специализация в посока на приключенски програми;

Стимулиране на местната общинска администрация за анонсиране на приключенския туризъм с цел диференциране и открояване на отделни туристически дестинации за засилване на тяхната атрактивност и разпознаваемост;

Създаване на разпознаваем потребителски профил на адвенчър потребители насочен към маркетинг мениджъри на компании (хотелиери , туроператори и организациите за управление на туристически дестинации)

По мнение на автора, интеграцията на съвременни технологични решения за управление на туристическия поток и мониторинг на въздействието върху околната среда е наложителна, за да се осигури балансирано развитие на дестинациите. Особено значение се отдава на междурегионалното и международното сътрудничество като фактор за обмен на добри практики и позициониране на Рила и Пирин в глобалния приключенски туристически пазар.

В заключение, авторът счита, че развитието на приключенския туризъм в Рила и Пирин е стратегическа възможност за България, която при правилно управление може да съчетае икономическо оживление, социална устойчивост и опазване на природните и културните богатства на страната.

Заклучение

Настоящият дисертационен труд представлява обстойно научно изследване на приключенския туризъм и неговата ключова роля за устойчивото и иновативно развитие на туристическите дестинации. Изследването разглежда взаимодействието между теоретичните основи на приключенския туризъм в глобален мащаб и специфичния контекст на Република България – страна със значителен, макар и не напълно реализиран, потенциал в тази област. Конкретният емпиричен фокус е туристически район Рила-Пирин – територия с изключителни природни и културни дадености, но и с реални предизвикателства пред ефективното управление и пазарна реализация на приключенския туристически продукт. Основната цел на труда е да анализира същността, видовете и тенденциите в приключенския туризъм, да оцени потенциала на България и в частност на района Рила-Пирин за неговото развитие, и да предложи интегриран модел и конкретни препоръки за оптимизирането на приключенския туристически продукт с оглед повишаване на конкурентоспособността на българските дестинации.

Изследването изхожда от разбирането, че в съвременната „икономика на изживяванията“, туристите все повече търсят автентични, ангажиращи, персонализирани и трансформиращи преживявания, а не просто стандартни услуги. Приключенският туризъм, с характерната си комбинация от физическа активност, взаимодействие с природата, потапяне в местни култури, преодоляване на предизвикателства и елемент на контролиран риск, отговаря на тази нова потребителска нагласа. Той престава да бъде маргинална ниша и се утвърждава като значим и бързо растящ сегмент, привличащ разнообразна аудитория и предлагащ уникални възможности за диференциране на дестинациите и изграждане на устойчиво конкурентно предимство.

Първа глава полага концептуалните основи чрез задълбочен преглед и критичен анализ на научната литература. Изведена е работна дефиниция на приключенския туризъм. Проследена е историческата еволюция на явлениято: от ранните изследователски пътешествия до съвременните тенденции към устойчивост, екологична осъзнатост, технологична интеграция и търсене на автентичност. Систематизирани са ключовите характеристики на приключенския туризъм: взаимодействие с природата, физическа активност, културно потапяне, несигурен резултат, възприеман риск, предизвикателство и нужда от специфична среда и оборудване. Разгледани са

различните видове приключенски туризъм, класифицирани по среда, интензивност, мотивация и иновативност, както и психологическите и социални аспекти, мотивиращи съвременния приключенски турист.

Втора глава фокусира върху туристическата дестинация като пространство за реализация на приключенския туризъм. Анализирани са общият туристически потенциал на България, като се изтъкват нейното стратегическо географско положение, природно разнообразие и богато културно-историческо наследство като солидна основа за развитие на разнообразни форми на приключенски туризъм. Дефинирани са ключовите фактори за атрактивност на дестинация за приключенски туристи, включващи: наличие и достъпност на ресурси, качество и специализация на инфраструктурата, безопасност и управление на риска, устойчиво управление на ресурсите, качество на туристическото преживяване и ефективен маркетинг и бранд идентичност. Специално внимание е отделено на маркетинговото управление на дестинациите в контекста на приключенския туризъм, подчертавайки необходимостта от преход от масов към целеви маркетинг, използване на дигитален и сензорен маркетинг, както и потенциала на устойчивия маркетинг. Извършен е и кратък сравнителен анализ с водещи международни дестинации, идентифицирайки конкурентните предимства на България и областите за подобрене.

Трета глава представлява емпиричното ядро на дисертацията, фокусирано върху туристически район Рила-Пирин, мотивиран от статута му на водеща дестинация за планински и приключенски туризъм в България. Очертана е методологическата рамка на изследването: инвентаризация на ресурсите, SWOT анализ, анкетно проучване, анализ на добри практики на местни хотели и туристически агенции, анализ на законодателството и статистически анализ с SPSS.

Резултатите от дисертационния труд предоставиха ценна информация и доказаха цялостното изпълнение на поставените в увода задачи, както следва:

В Първа глава бяха изпълнени задачи 1 и 2:

1. Изяснена е същността и спецификата на приключенския туризъм чрез всеобхватен преглед на научната литература, което позволи формулирането на цялостна дефиниция, проследяване на историческото развитие на явлениято и систематизиране на неговите ключови характеристики и многообразни видове. Този анализ предостави необходимата теоретична рамка за цялото изследване.

2. Изведени и анализирани са добри практики и тенденции при лидерите в приключенския туризъм от международен мащаб, идентифицирайки успешни стратегии, иновативни подходи и предизвикателства, с които се сблъскват водещите дестинации. Това послужи като ценен бенчмарк за сравнение и формулиране на препоръки, приложими в български контекст.

Във Втора глава бяха изпълнени задачи 3 и 4:

3. Обоснован е потенциалът и атрактивността на дестинациите за приключенски туризъм, включително и в България. Извършен е задълбочен анализ на природните (планини, водни басейни, пещери), културно-историческите и инфраструктурни дадености на страната, като е акцентирано върху значителния, но не напълно реализиран потенциал на района Рила-Пирин.
4. Изследвано е маркетинговото управление на дестинации за приключенски туризъм. Анализирани са съвременни маркетингови инструменти и стратегии (дигитален маркетинг, сензорен маркетинг, устойчив маркетинг), като са посочени възможностите за преход от масов към целеви маркетинг и изграждане на силна бранд идентичност.

В Трета глава бяха изпълнени задачи 5 и 6:

5. Създадена е методика за оценка и анализ на атрактивността на дестинации за приключенски туризъм и е приложена чрез емпирично проучване сред 200 респонденти в района Рила-Пирин. Резултатите потвърдиха централната роля на природните дадености и физическото предизвикателство, като същевременно идентифицираха ясни нужди от подобрения в инфраструктурата (маркировка, достъпност), информационното осигуряване (рискове, актуални условия) и липсата на координирана маркетингова стратегия.
6. Разработен е модел под формата на конкретни препоръки за усъвършенстване на туристически продукт по приключенски туризъм. Тези препоръки включват стратегическо позициониране и брандинг, инвестиции в инфраструктурата, информационно осигуряване и дигитализация (създаване на интегрирана дигитална платформа), развитие на интегриран туристически продукт (комплексни пакети и тематични маршрути), устойчиво управление и екологична отговорност, ангажиране на местните общности, подобряване на безопасността, законодателни адаптации, научноизследователска дейност и междурегионално/международно сътрудничество.

Основни приноси на дисертационния труд:

Изведена е цялостна дефиниция и са детайлизирани ключовите характеристики и видове приключенски туризъм, съобразени със съвременните тенденции и потребителски нагласи, което запълва празнота в българската научна литература.

Направен е обстоен и детайлен анализ на конкретна българска дестинация (Рила-Пирин) по отношение на нейния потенциал за приключенски туризъм, идентифицирайки специфични силни страни, слабости, възможности и заплахи.

Проведеното анкетно проучване сред потенциални и реални приключенски туристи предоставя оригинални емпирични данни за тяхната мотивация, предпочитания, оценки и нужди, което е ценна основа за бъдещи маркетингови стратегии и развитие на продукти в България.

Предложен е иновативен модел, който надгражда концепцията за трите нива на продукта (основен, реален, разширен) и включва елементи на сензорния маркетинг, предоставяйки цялостна и практическа рамка за създаване на висококачествени и запомнящи се приключенски преживявания.

Създаденият модел за усъвършенстване на туристическия продукт за приключенски туризъм може да бъде имплементиран в други дестинации за приключенски туризъм, не само в район Рила-Пирин.

Дисертацията предлага детайлни и практически насочени препоръки за стратегическо позициониране, подобряване на инфраструктурата, дигитализация, устойчиво управление и законодателни промени, които могат да послужат като пътна карта за развитието на приключенския туризъм в България на национално и регионално ниво. Подчертава се необходимостта от балансирано развитие, което съчетава икономическите ползи с опазване на околната среда и социална отговорност, чрез активното включване на местните общности в процесите на планиране и управление на приключенския туризъм.

Перспективи за бъдещи изследвания:

Ограниченията на настоящото изследване отварят възможности за редица бъдещи научни разработки:

Разширяването на обхвата на емпиричното проучване представлява логична следваща стъпка в развитието на изследването. Бъдещи анализи биха могли да включат провеждането на анкети сред самите приключенски туристи с цел по-задълбочено разбиране на тяхната мотивация, предпочитания, очаквания и преживявания. Освен това е от съществено значение да се обърне внимание и на перспективата на местните

общности – тяхното мнение, нагласи и готовност за участие в развитието на приключенския туризъм могат да предоставят ценна информация за устойчивостта и приемствеността на процеса.

В допълнение, чрез провеждането на **сравнителен анализ** между региона Рила–Пирин и други дестинации в България или съседни страни, където се развива приключенски туризъм, могат да бъдат идентифицирани добри практики и успешни модели. Такива сравнителни изследвания биха позволили извеждането на преносими решения, приложими за подобряване на управлението и предлагането на приключенски продукти.

Не на последно място, **задълбоченото изследване** на въздействието на приключенския туризъм върху дестинациите – икономическо, социално и екологично – би допринесло за по-цялостна и балансирана оценка на ползите и предизвикателствата. Такъв анализ може да включва количествени оценки на генерираните приходи, създадената заетост, степента на опазване на околната среда и социалната интеграция, като по този начин подкрепя формирането на дългосрочни политики в сектора.

В заключение, научния труд аргументира убедително, че приключенският туризъм не е просто алтернативна ниша, а представлява стратегически императив за устойчивото бъдеще на туристически дестинации като Рила-Пирин и България като цяло. Анализът разкрива огромен, но все още не напълно реализиран потенциал, произтичащ от уникалното съчетание на природни дадености и богато културно-историческо наследство. Реализацията на този потенциал обаче изисква преодоляване на идентифицираните предизвикателства – липсата на координиран маркетинг и ясна бранд идентичност, неравномерното развитие на инфраструктурата и услугите, нуждата от специализирани кадри и адаптирана нормативна уредба – чрез интегриран, иновативен и отговорен подход.

Успехът зависи от ефективно взаимодействие между всички заинтересовани страни – държавни институции, регионални и местни власти, туристически бизнес, неправителствен сектор и местни общности. Само обединени от обща визия за развитие, която цени и опазва уникалното природно и културно наследство, може да се постигне баланс между икономическите ползи, социалната справедливост и екологичната отговорност. Това включва разработване на съвместни стратегии, споделяне на ресурси и информация, и създаване на механизми за реално участие на местните жители в процесите на планиране и управление.

Предложеният в труда модел за интегриран туристически продукт, базиран на трите нива по Котлър¹⁵⁷ и отчитащ сензорните аспекти, заедно с конкретните препоръки за подобряване на инфраструктурата, дигитализацията, маркетинга, безопасността и устойчивите практики, предоставят пътна карта за трансформиране на потенциала в реалност. Тези насоки не са само теоретични постановки, а практически стъпки, основани на емпирични данни от изследвания район и анализ на добри международни практики.

В крайна сметка, успехът зависи от комбинацията на няколко ключови фактора: политическата воля за приоритизиране на устойчивото развитие и адаптиране на регулаторната рамка; инвестиционната активност както от публичния, така и от частния сектор за подобряване на инфраструктурата и качеството на услугите; предприемаческия дух за създаване на иновативни и автентични продукти; и най-вече – споделяната отговорност на цялото общество за съхраняване на Рила и Пирин не просто като туристически ресурс, а като безценно национално богатство и вдъхновяващо пространство за бъдещите поколения приключенци. Само чрез такъв обединен и целенасочен подход приключенският туризъм може да разгърне пълния си потенциал като двигател за просперитет и устойчивост в България.

¹⁵⁷ Kotler, Ph., et.al., Marketing management, Pearson Education Limited, England, 2009

Използвана литература:

1. Закон за туризма, Чл. 121, ал. 5 – Наредба за изискванията към категоризираните места за настаняване.
2. Закон за туризма, Чл. 18, ал. 1, т. 1 и т. 6 – Партньорство с организации за управление на туристически райони и развитие на стратегии.
3. Закон за туризма, Чл. 2, ал. 2 – Регламентира развитието на специализирани видове туризъм.
4. Закон за туризма, Чл. 3, ал. 1, т. 4 и т. 5 – Предоставяне на допълнителни услуги като планински преходи и приключенски дейности.
5. Коларова, В. (2023). Съвременният туризъм - преосмисляне на възможности за развитие на приключенския туризъм. В Сборник с доклади „Съвременният туризъм - преосмисляне на възможности и модели за развитие” (стр. 129–140). Колеж по туризъм – Варна, „Наука и икономика“
6. Рибов, М., Квалитология на туристическия продукт, УИ Стопанство, София, 1999
7. Рибов, М., Квалитология на туристическия продукт, УИ Стопанство, София, 1999
8. Янакиева, В. (2022). Влияние на сензорния маркетинг върху приключенския туризъм. В Сборник с доклади от научната конференция „Информационни технологии в науката, образованието, бизнеса и туризма“ (стр. 136–145).
9. Янакиева, В. (2023). Въздействие на приключенския туризъм върху модата, развлеченията и младото поколение. В Сборник с доклади (стр. 247–254). Издателски комплекс–УНСС
10. Янева и колектив, Управление на туристическите дестинации и развитие на специализирани видове туризъм, Университетско издателство Стопанство, 2021

11. Янева, М., & Янакиева, В. (2023). Перспективи за развитието на приключенски туризъм. В Сборник с доклади (стр. 149–158).
12. Ajzen, I. (1991). The theory of planned behaviour. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50(2), 179–211
13. Altman, I., & Ginat, J. (1992). Place attachment: How many meanings. In *Socioenvironmental metamorphoses: Builtscapes, landscapes, ethnoscape, euroscape. Proceedings of the IAPS 12 International Conference* (125-131).
14. Baker, K. (2020). Giere's instrumental perspectivism. *European Journal for Philosophy of Science*, 10(3), 32
15. Beames, S., Mackenzie, S. H., & Raymond, E. (2022). How can we adventure sustainably? A systematized review of sustainability guidance for adventure tourism operators. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 50, 223–231
16. Beedie, P. (2003). Mountain guiding and adventure tourism. *Leisure Studies*, 22(2), 139-151
17. Beedie, P., & Hudson, S. (2003). Emergence of mountain-based adventure tourism. *Annals of Tourism Research*, 30(3), 625-643
18. Bentley, T. A., & Page, S. J. (2008). Scoping the extent of adventure tourism accidents. *Annals of Tourism Research*, 35(3), 705-726.
19. Bentley, T. A., Page, S. J., & Laird, I. S. (2001). Accidents in the New Zealand adventure tourism industry. *Safety Science*, 38(1), 31-48
20. Bhattacharya, S. (2013). Adventure tourism in India: Challenge and opportunity. *Journal of Tourism and Hospitality Management*, 1(1), 14–20
21. Bieger, T., & Laeser, L. (2002). Market segmentation by motivation: The case of Switzerland. *Journal of Travel Research*, 41(1), 68–76
22. Boudreau, M., Szabo, A., Kim, S. H., Bisson, M. J., & Lee, J. W. (2020). The psychological benefits of adventure sports: An integrative review. *Applied Psychology: Health and Well-Being*, 12(1), 3-47

23. Buckley, R. (2012). Rush as a key motivation in skilled adventure tourism: Resolving the risk recreation paradox. *Tourism Management*, 33(4), 961-970
24. Buckley, R. (2012). Rush as a key motivation in skilled adventure tourism: Resolving the risk recreation paradox. *Tourism Management*. 36
25. Buckley, R. C. (2012). Sustainable tourism: Research and reality. *Annals of Tourism Research*, 39(2), 528-546)
26. Buckley, R., 2003. Adventure Tourism and the Clothing, Fashion and Entertainment Industries. *Journal of Ecotourism* 2, 126–134
27. Buckley, R., 2012. Rush as a key motivation in skilled adventure tourism: Resolving the risk recreation paradox. *Tourism Management* 33, 961–970
28. Buhalis, D., & Law, R. (2008). Progress in information technology and tourism management: 20 years on and 10 years after the Internet—The state of eTourism research. *Tourism management*, 29(4), 609-623.
29. Butler, R. W. (1980). The concept of a tourist area cycle of evolution: implications for management of resources. *Canadian Geographer/Le Géographe canadien*, 24(1), 5-12.
30. Carnicelli-Filho, S., Schwartz, G.M., Tahara, A.K., 2010. Fear and adventure tourism in Brazil. *Tourism Management* 31, 953–956
31. Cater, C. (2006). Playing with risk? Participant perceptions of risk and management implications in adventure tourism. *Tourism Management*, 27(2), 317–325
32. Cater, C. I. (2006). Playing with risk? Participant perceptions of risk and management implications in adventure tourism. *Tourism Management*, 27(2), 317-325
33. Cater, C. I. (2006). World adventure capital. In *Adventure Tourism*, pp. 429–442.

34. Cater, C.I., 2006. Playing with risk? participant perceptions of risk and management implications in adventure tourism. *Tourism Management* 27, 317–325
35. Cheng, M., Edwards, D., Darcy, S., & Redfern, K. (2018). A tri-method approach to a review of adventure tourism literature: Bibliometric analysis, content analysis, and a quantitative systematic literature review. *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 42(6), 997–1020
36. Cheng, M., Edwards, D., Darcy, S., & Redfern, K. (2018). A tri-method approach to a review of adventure tourism literature... *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 42(6), 997-1020
37. Cohen, E. (1979). A phenomenology of tourist experiences. *Sociology*, 13(2), 179-201
38. Crompton, J.L., 1979. Motivations for pleasure vacation. *Annals of Tourism Research* 6, 408–424
39. Csikszentmihalyi, M., & Csikszentmihalyi, I. S. (1990). Adventure and the flow experience. In J. C. Miles & S. Priest (Eds.), *Adventure education* (pp. 149–155).
40. Dann, G.M.S., 1977. Anomie, ego-enhancement and tourism. *Annals of Tourism Research* 4, 184–194
41. Durst, P. B. (1987). Natural history and nature-oriented adventure travel for rural development and wildlands management (pp. 10–18).
42. Elsrud, T. (2001). Risk creation in traveling: Backpacker adventure narration. *Annals of Tourism Research*, 28(3), 597-617
43. Ewert, A. W., & Hollenhorst, S. J. (1989). Testing the adventure model: Empirical support for a model of risk recreation participation. *Journal of Leisure Research*, 21(2), 124-139.
44. Ewert, A. W., & Shultis, J. (1997). Resource-based tourism: An emerging trend in tourism experiences. *Parks and Recreation*, 32(9), 94–104

45. Ewert, A., & Jamieson, L. (2003). The trip of a lifetime: Adventure travel. *Parks & Recreation*, 38(12), 24–32
46. Farias S. A., Aguiar E. C. and Melo, F. V. S. Store atmospherics and experiential marketing: A conceptual frame work and research propositions for An extraordinary customer experience. *International Business Research*. 2014. Volume: 7. Issue: 2, pp. 87-99.
47. Fennell, D. A. (2014). *Ecotourism* (4th ed.). Routledge. 456
48. Fredman, P., & Tyrväinen, L. (2010). Frontiers in nature-based tourism. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 10(3), 177-189
49. Gardiner, S., & Kwek, A. (2017). Chinese participation in adventure tourism: A study of Generation Y international students' perceptions. *Journal of Travel Research*, 56(4), 496–506.
50. Giddy, J.K., Webb, N.L., 2016. The influence of the environment on motivations to participate in adventure tourism: The case of the Tsitsikamma. *South African Geographical Journal* 98, 351–366
51. Gross, S., & Sand, M. (2020). Adventure tourism: a perspective paper. *Tourism Review*, 75(1), 153–157.
52. Guttentag, D. A. (2010). Virtual reality: Applications and implications for tourism. *Tourism Management*, 31(5), 637-651
53. Hall, C. M. (2011). Policy learning and policy failure in sustainable tourism. *Journal of Sustainable Tourism*, 19(4-5), 417-434.
54. Hall, C. M., & Lew, A. A. (Eds.). (2009). *Understanding and managing tourism impacts: An integrated approach*. Routledge. 53-54
55. Halsall, D. (1992). Transport for tourism and recreation. In B. S. Hoyle & R. D. Knowles (Eds.), *Modern Transport Geography* (pp. 155–177)

56. Hay, B. (2016). Drones in tourism: A study of the current and potential use of unmanned aerial vehicles in the tourism industry. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 13, 51-61.
57. Heitzler C. D., Asbury, L. D and Kusner S. L. Bringing “Play” to life: The use of experiential marketing in the VERB™ Campaign. *American Journal of Preventive Medicine*. 2008. Volume: 34. Issue: 6, pp. 188-193.
58. Honey, M. (2008). Ecotourism and sustainable development: Who owns paradise?
59. Honey, M. (2008). Ecotourism and sustainable development: Who owns paradise? Island press 7-8
60. Hsu, C. H. C., & Huang, S. (2008). Travel motivation: A critical review of the concept’s development. In *Tourism Management: Analysis, Behavior and Strategy* (pp. 14–27).
61. Hultén, B., Broweus, N., and Van Dijk, M. „What is Sensory Marketing?“. *Sensory Marketing*. Palgrave Macmillan UK. 2009
62. Jennifer Laing, Warwick Frost. *Explorer Travellers and Adventure Tourism*. 2014 11-12
63. Kane, M.J., Tucker, H., 2004. Adventure tourism: The freedom to play with reality. *Tourist Studies* 4, 217–234.
64. Kim, S.S., Lee, C.-K., Klenosky, D.B., 2003. The influence of push and pull factors at Korean national parks. *Tourism Management* 24, 169–180
65. Kotler, Ph., et.al., *Marketing management*, Pearson Education Limited, England, 2009
66. Krishna, A., & Schwarz, N. Sensory marketing, embodiment, and grounded cognition: A review and introduction. *Journal of Consumer Psychology*, 24(2), 159–168. 2014.

67. Laing, J., & Frost, W. (2014). Explorer travellers and adventure tourism (112–120).
68. Lindstrom, M. „Broad sensory branding“. *Journal of Product & Brand Management*. 2005. Volume: 14. Issue: 2, pp. 84–87.
69. Marion, J. L., & Reid, S. E. (2007). Development of the U.S. Leave No Trace program: A historical perspective. *Journal of Forestry*, 105(1), 9-15
70. Marion, J. L., & Reid, S. E. (2007). Development of the U.S. Leave No Trace program: A historical perspective. *Journal of Forestry*, 105(1), 9-15.
71. Millington, R., Locke, T., & Locke, A. (2001). Occasional studies: Adventure travel. *Travel & Tourism Analyst*, 6, 65-86
72. Moscardo, G. (1996). Mindful visitors: Heritage and tourism. *Annals of Tourism Research*, 23(2), 376-397.
73. Neidhardt, J., & Werthner, H. (2018). IT and tourism: Still a hot topic, but do not forget IT. *Information Technology & Tourism*, 20(1-4), 1-10
74. Newsome, D., Moore, S. A., & Dowling, R. K. (2012). *Natural area tourism: Ecology, impacts and management*.
75. Newsome, D., Moore, S. A., & Dowling, R. K. (2012). *Natural area tourism: Ecology, impacts and management*. Channel View Publications.
76. Parley, P. (2006). Conquering the sublime: The meaning and experience of adventure. *Journal of Adventure Education & Outdoor Learning*, 6(2), 125-140
77. Pine, B. J., & Gilmore, J. H. (1998). Welcome to the experience economy. *Harvard Business Review*, 76, 97-105
78. Pine, B. J., & Gilmore, J. H. (1999). The experience economy: Work is theatre & every business a stage. 5-6
79. Pomfret, G. (2006). Mountaineering adventure tourists: a conceptual framework for research. *Tourism Management*, 27(1), 113-123

80. Pomfret, G. (2006). Mountaineering adventure tourists: a conceptual framework for research. *Tourism Management*, 27(1), 113-123.
81. Pomfret, G., & Bramwell, B. (2016). The characteristics and motivational decisions of outdoor adventure tourists: A review and analysis. *Current issues in tourism*, 19(14), 1447-1478
82. Pomfret, G., 2012. Personal emotional journeys associated with adventure activities on packaged mountaineering holidays. *Tourism Management Perspectives* 4, 145–154
83. Scheyvens, R. (1999). Ecotourism and the empowerment of local communities. *Tourism Management*, 20(2), 245-249
84. Scott, D., Gössling, S., & Hall, C. M. (2012). International tourism and climate change. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, 3(3), 213-232.
85. Sharma, P. (2012). Tourism policy and aviation policy in Nepal: A critical analysis. *Theoretical and Applied Science*, 47-56.
86. Simmons, J. C. (2001). Adventure travel. In *The DEL-big book of adventure travel* (pp. 45–49)
87. Simmons, J. C. (2001). Adventure travel. In *The DEL-big book of adventure travel* (pp. 45–49)
88. Simmons, J. C. (2001). *The DEL-big book of adventure travel* (pp. 45–49).
89. Spangenberg E., Crowley A. E. and Henderson P. W. Improving the store environment: do olfactory cues affect evaluations and behaviors?. *Journal of Marketing*. 1996. Volume: 60. Issue: 2, pp. 67–80.
90. Styliadis, D., Shani, A., & Belhassen, Y. (2017). Testing an integrated destination image model across residents and tourists. *Tourism Management*, 58, 184-195
91. Sung, H. H. (2004), Classification of adventure travelers: Behavior, decision-making, and target markets *Journal of Travel Research*, 42(4), 343–356.

92. Sung, H. H., Morrison, A. M., & O'Leary, J. T. (1997). Definition of adventure travel: Conceptual framework for empirical application from the providers' perspective. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 1(2), 47-67
93. Swarbrooke, J., Beard, C., Leckie, S., & Pomfret, G. (2003). Adventure tourism: The new frontier 22–37
94. Taylor, B. (2008). *Cyclopaedia of modern travel: A record of adventure, exploration and discovery* (75–82)
95. Uysal, M., Jurowski, C., 1994. Testing the push and pull factors. *Annals of Tourism Research* 21, 844–846
96. Varley, P., & Taylor, S. (Eds.). (2013). *Adventure tourism: Meaning, experience and learning*. Routledge 5-6
97. Wang, D., Park, S., & Fesenmaier, D. R. (2012). The role of smartphones in mediating the touristic experience. *Journal of Travel Research*, 51(4), 371-387.
98. Weber, K. (2001). Outdoor adventure tourism: A review of research approaches. *Annals of Tourism Research*, 28(2), 360-377
99. Williams, P. W., Steward, J. K., & Campbell, B. (1994). Adventure travel in Western Canada: Strategic management issues and actions. *Teoros*, 13(3), 23–28.
100. Wood, M. E. (2002). *Ecotourism: Principles, practices & policies for sustainability* (pp. 88–94).
101. World Tourism Organization (UNWTO). (2001). *A framework for sustainable tourism: Environmental, sociocultural, and economic issues*. United Nations Environment Programme (UNEP).
102. Xiang, Z., & Gretzel, U. (2010). Role of social media in online travel information search. *Tourism management*, 31(2), 179-188
103. Yoon S. J. and Park J. E. Do sensory ad appeals influence brand attitude?. *Journal of Business Research*. 2012. Volume: 65. Issue: 11, pp. 1534-1542.

104. World Tourism Organization (UNWTO). Glossary of tourism terms. <https://www.unwto.org/glossary-tourism-terms> , Проверено на 29 април 2021г.
105. "15 Ways to Use Sensory Marketing in 2020. " Достъпно на <https://brandastic.com/blog/sensory-marketing/> (Проверено на 26.05.2022)
106. „10 Unusual Active Family Adventures” Available at: <https://www.familyadventureproject.org/10-unusual-active-family-adventures/> (посетен на 23 май 2022)
107. 15 Ways to Use Sensory Marketing in 2020.“ Available at: <https://brandastic.com/blog/sensory-marketing/> (проверено на March 16, 2020)
108. Adventure activities to try this summer. Достъпно на: <https://eola.co/blog/adventure-activities-to-try-this-summer> (посетен на: 09 юни 2021)
109. Djurasevic, S. (2014) Thematic tourism as an important segment in the business of modern tour operators. Mediterranean University. Достъпни на: <https://www.researchgate.net/publication/277913436> (Проверено на: 4 Юни 2025).
110. Djurasevic, S. (2014). Thematic tourism as an important segment in the business of modern tour operators. Mediterranean University. ResearchGate. Достъпно на: https://www.researchgate.net/publication/277913436_Thematic_tourism_as_an_important_segment_in_the_business_of_modern_tour_operators/link/56e08aea35d5b9a1cb3/download [Проверено на 04.12.2019]
111. http://cf.cdn.unwto.org/sites/all/files/pdf/2wyse_ultimoscambios.pdf
Видяно на 23 октомври 2021
112. https://www.360mag.bg/posts/149079?utm_source=chatgpt.com
(видяно на 17.09.2024)

113. Pine, B., Gilmore, J., Welcome to the experience economy, Harvard business review, 1998 Достъпно на: <https://hbr.org/1998/07/welcome-to-the-experience-economy> [Проверено на 04.12.2019]
114. UNWTO. (2016). Global Report on The Power of Youth Travel. Madrid, Spain. Достъпно на: http://cf.cdn.unwto.org/sites/all/files/pdf/2wyse_ultimoscambios.pdf
Видяно на 23 октомври 2021
115. UNWTO. (2016). Global Report on The Power of Youth Travel. Madrid, Spain. http://cf.cdn.unwto.org/sites/all/files/pdf/2wyse_ultimoscambios.pdf
Видяно на 23 октомври 2021
116. VR FOR TOURISM Достъпно на https://immersionvr.co.uk/about-360vr/vr-for-tourism/?fbclid=IwAR3b-EXWlcbjdWJS0oUJuEd90_awkk09nHtq-UZW4ZolgAcdgwxDSD6WzUA
(Проверено на 28 август 2023г.)
117. 1Дирекция Национален Парк Централен Балкан. [прегледано 07 май 2023]. Достъпно от: <https://visitcentralbalkan.net/tourism/routes/>
118. 1Дирекция Природен Парк Витоша. [прегледано 07 май 2023]. Достъпно от: <https://park-vitosha.org/tourism/>
119. Какво е приключенски туризъм и защо става все по-популярен," 360mag.bg, Достъпно на <https://www.360mag.bg/posts/149079>.
(Проверено на 17 септември 2024)
120. Официален туристически портал на България. Достъпно на: <https://bulgariatravel.org/bg/what-to-do/> [прегледано на 07 май 2023]
121. Официален туристически портал на България. Достъпно от: <https://bulgariatravel.org/bg/rodopi/> [прегледано 07 май 2023]
122. Официален туристически портал на България. Достъпно от: <https://bulgariatravel.org/bg/vodni-sportove/> (прегледано 07 май 2024)
- 123.

Приложения

Приложение 1: Анкета

АНКЕТНА КАРТА КЪМ ПОТЕНЦИАЛНИ ПОСЕТИТЕЛИ НА РАЙОНА РИЛА-ПИРИН

Уважаеми участници,

Настоящата анкета е част от научно изследване за нуждите на дисертационен труд на тема „Приключенският туризъм за развитието на дестинациите“. Целта е да съберем Вашето мнение относно възможностите и възприятията за приключенския туризъм в района Рила-Пирин. Проучването е анонимно, а резултатите ще бъдат използвани само за научноизследователски цели.

Моля, отбележете Вашия отговор или попълнете полето, където е необходимо.

Благодарим Ви за отделеното време!

I. Обща информация

1. Пол:

- Мъж
- Жена
- Друг
- Предпочитам да не отговарям

2. Възраст:

- Под 18 години
- 18 – 24 години
- 25 – 39 години
- 40 – 55 години
- Над 55 години

3. Вашият статус:

- Ученик/Студент
- Работещ
- Пенсионер
- Безработен
- Друго: _____

II. Възприятия и опит с приключенския туризъм

4. Кои от следните характеристики свързвате най-силно с понятието „приключенски туризъм“? (Моля, изберете до 3 най-важни за Вас)

- Силна връзка с природата и престой на открито
- Физическо предизвикателство и активност
- Поемане на (премерен) риск и излизане от зоната на комфорт
- Посещение на по-малко познати, "неутъпкани" места
- Възможност за личностно израстване и научаване на нови умения
- Запознаване с местната култура и традиции
- Екологична отговорност и устойчивост
- Търсене на силни усещания и адреналин

5. Посещавали ли сте района Рила-Пирин през последните 5 години?

- Да
- Не (Ако отговорът е "Не", преминете към въпрос 8)

6. Ако сте посещавали Рила-Пирин, каква беше основната цел на посещението Ви?

- Почивка и релакс
- Зимни спортове (ски, сноуборд в курорт)
- Планински преходи/туризъм по маркирани пътеки
- Приключенски дейности (напр. катерене, рафтинг, ски-туринг, парапланеризъм)
- Посещение на културни/исторически забележителности (напр. Рилски манастир)
- Посещение на СПА и уелнес центрове
- Друго: _____

7. Как оценявате природната среда в района Рила-Пирин по отношение на нейната красота, чистота и усещане за автентичност/дивост?

- 1 Слаба
- 2 Задоволителна
- 3 Добра
- 4 Много добра

- 5 Отлична

III. Специфични дейности и характеристики на района Рила-Пирин

8. **Кои от следните приключенски дейности бихте опитали или сте опитвали в района Рила-Пирин?** (Можете да изберете повече от един отговор)

- Планински преходи (трекинг/хайкинг)
- Изкачване на върхове (напр. Мусала, Вихрен)
- Ски/Сноуборд (в курортите Банско, Боровец, Добринище)
- Ски-туриг (извън пистите)
- Скално катерене / Ледено катерене
- Рафтинг / Каякинг (напр. по Струма)
- Планинско колоездене
- Конна езда
- Парапланеризъм / Алпийски тролей (зиплайн)
- Посещение на пещери
- Посещение на еко-пътеки / Културни маршрути (напр. около Рилски манастир)
- Къмпинг
- Някоя от изброените
- Друго: _____

9. **Доколко сте съгласни със следните твърдения относно безопасността в района Рила-Пирин?**

(1 - Напълно несъгласен, 5 - Напълно съгласен)

- Маршрутите за преходи са добре маркирани: 1 2 3 4 5 Не знам
- Има достатъчно информация за потенциалните рискове: 1 2 3 4 5 Не знам
- Планинската спасителна служба е надеждна и достъпна: 1 2 3 4 5 Не знам

10. **Как оценявате достъпността до основните зони за приключенски туризъм в Рила-Пирин (пътища, транспорт, указателни табели)?**

- 1 Много лоша
- 2 Лоша
- 3 Задоволителна
- 4 Добра
- 5 Отлична

11. Кои от следните дестинации/обекти в района Рила-Пирин познавате или сте чували като места за приключенски туризъм? (Можете да изберете повече от един отговор)

- Връх Мусала
- Връх Вихрен
- Седемте рилски езера
- Национален парк „Рила“
- Национален парк „Пирин“
- Курорт Банско
- Курорт Боровец
- Рилски манастир и околностите
- Река Струма (за рафтинг)
- Не познавам/Не съм чувал/а за нито едно от тези места

IV. Устойчивост и иновации

12. Колко важно е за Вас при практикуване на приключенски туризъм да се опазва околната среда и да се минимизира човешкото въздействие?

- 1 Изобщо не е важно
- 2 Слабо важно
- 3 Умерено важно
- 4 Важно
- 5 Много важно

13. Бихте ли използвали дигитални инструменти (напр. мобилно приложение, интерактивна карта) за навигация, информация за безопасност или откриване на маршрути и услуги в Рила-Пирин?

- Да, със сигурност
- Вероятно да
- Не съм сигурен/а
- Вероятно не
- Не, със сигурност

14. Доколко информацията в социалните медии (снимки, видеа, ревьюта) влияе на избора Ви на дестинация за приключенски туризъм като Рила-Пирин?

- 1 Изобщо не влияе
- 2 Слабо влияе
- 3 Умерено влияе
- 4 Силно влияе
- 5 Много силно влияе

15. Какво бихте искали да се подобри или да бъде добавено в района Рила-Пирин, за да стане той по-привлекателен за Вас като дестинация за приключенски туризъм? (Свободен текст)

Приложение 2 : Анкета / интервю с представители на хотели в Рила-Пирин

Благодарим Ви за отделеното време. Това интервю е част от изследване на тема „Приключенският туризъм за развитието на дестинациите“, с фокус върху район Рила-Пирин. Целта е да проучим настоящите практики и възможности пред хотелите във връзка с приключенския туризъм. Вашите отговори са конфиденциални.

Очаквана продължителност: [Приблизително време, напр. 15-20 минути]

I. Обща информация за хотела:

- ✓ Наименование на хотела и категория:
- ✓ Местоположение:

II. Приключенски туризъм – Настоящо предлагане и клиенти:

- ✓ Предлага ли Вашият хотел специфични продукти/услуги за приключенски туризъм (напр. преходи, катерене, ски-туринг, велотуризм)?
 - Ако да, кои са основните?
 - Ако не, има ли планове за развитие в тази посока?

- ✓ Какъв е профилът на Вашите гости, търсеци приключенски изживявания (приблизителен дял, основни интереси)?

III. Ресурси, безопасност и устойчивост:

- ✓ Разполагате ли със специфични ресурси (екипировка под наем, транспорт, партньорство с гидове) за подкрепа на приключенски дейности?
- ✓ Какви мерки предприемате за гарантиране на безопасността на гостите, участващи в приключенски дейности?
- ✓ Прилагате ли практики за устойчиво управление и опазване на околната среда? Смятате ли ги за важни за този тип туристи?

IV. Маркетинг и позициониране:

- ✓ Как промотирате Вашите предложения за приключенски туризъм?
- ✓ Смятате ли, че район Рила-Пирин има ясна идентичност като дестинация за приключенски туризъм? Какво би могло да се подобри?
 - ✓ Кои са основните конкурентни предимства и предизвикателства пред Вашия хотел в сегмента на приключенския туризъм?

V. Сътрудничество и бъдещо развитие:

- ✓ Сътрудничете ли си с местни бизнеси/организации за предлагане на приключенски услуги?
- ✓ Какви възможности и необходими подобрения виждате за развитието на приключенския туризъм във Вашия хотел и в района като цяло?

Благодарим Ви за участието!